॥ अथ रामाश्वमेधप्रारम्भः ॥

अ०

३५०

१८
१९
२०
२१
२३

॥ अथ रामाश्वमेधप्रारम्भः ॥

२५

रागमनम् ।

अथ रामाश्वमेधस्थविषयानुक्रमणिका—

रा०मे० ॥ १ ॥

अन० ॥ १

॥ इति विषयानुक्रमणिका संपूर्णा ॥

श्रीवाल्मीकीयरामायणम् ।

(भूषण-तनिश्लोकी-रामानुजीयव्याख्यासमेतम्)

तनिश्लोक्याख्यया भूषणाख्यया रामानुजीयाख्यया च व्याख्यया समेतं श्रीवाल्मीकीयरामायणम् अत्युत्तमतैलङ्गदेशीयपुस्तकमालोच्य पण्डितैः संशोधितं, तच्च सम्प्रति सुव्यक्तैः स्थूलसूक्ष्माक्षरैर्लक्ष्मीवेङ्कटेश्वरमुद्रणयन्त्रे मुद्र्यते, तस्य च नागेशप्रभृतिविनिर्मिताः सन्ति यद्यपि बह्व्यो व्याख्याः, तथापि सहृदयहृदयाह्लादकनानाविधाऽपूर्वार्थान्वेषणे प्रयतमानैरार्यकुलोचितधर्ममर्यादाविचारशीलैर्महाशयैर्निर्विशेषत्वेन सविशेषत्वेन च ब्रह्मस्वरूपप्रतिपादकवेदान्तवाक्यानां समीचीनतर्कसहकृतविषयभेदव्यवस्थापनेन तात्पर्यार्थनिर्णायकतया श्रीवाल्मीक्यभिप्रायानुगा रामानुजीयव्याख्यातनिश्लोकीव्याख्यासमेता भूषणाख्यव्याख्याऽवश्यं संग्रहोचितास्ति, प्रथमं जिघृक्षूणां मूल्यं २५ रूप्यकमात्रं, ततोऽग्रे वर्द्धयिष्यते युद्धकाण्डान्तं मुद्रितमस्ति समग्रं च शीघ्रमेव भविष्यति ।

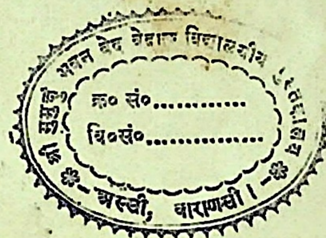
विष्णुसहस्रनाम ।

(निरुक्ति-निर्वचन-भगवद्गुणदर्पणभाष्यसहित.)

अनुष्टुप्श्लोकात्मक निरुक्ति व्याख्यासमेत और प्रकृतिप्रत्यय को दिखानेवाले पाणिनिसूत्रों से गर्भित ऐसी निर्वचन नामक द्वितीय व्याख्या से युक्त भगवद्गुणदर्पण नामक विष्णुसहस्रनाम भाष्य संपूर्ण छपके तय्यार है. की० ५ रु. और उक्त भाष्य के अनुसार विष्णुसहस्रनाम का व्युत्पत्तिसहित हिंदीभाषा में दीपिका नामक ग्रंथ (कीमत रु० १) तथा शाङ्करभाष्य के अनुकूल विष्णुसहस्रनाम का व्युत्पत्तिसहित हिंदीभाषा में चन्द्रिका नामक ग्रन्थ (कीमत १२ आ०) सो ये दोनों पुस्तकें अत्यंत सुंदर छोटे बडे अक्षरों में छपकर विक्रयार्थ प्रस्तुत हैं जिन महाशयों को लेने की इच्छा हो वे शीघ्र सूचना करें.

पुस्तक मिलनेका ठिकाना-गङ्गाविष्णु श्रीकृष्णदास,
"लक्ष्मीवेङ्कटेश्वर" छापाखाना, कल्याण-मुंबई.

क्र० सं०...........
अस्सी, वाराणसी।

श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ श्रीकुलदेवतायैनमः ॥ ॥ श्रीगुरुचरणारविन्दाभ्यांनमः ॥ ॥
नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमम् ॥ देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीरयेत् ॥ १ ॥
व्यासउवाच ॥ ॥ ततःपरंधराधारंपृष्टवान्भुजगेश्वरम् ॥ वात्स्यायनोमुनिवरःकथमेतां
सुनिर्मलाम् ॥ २ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ शेषाशेषकथास्त्वत्तोजगत्सर्गलयादिकाः ॥
भूगोलश्चखगोलश्चज्योतिश्चक्रविनिर्णयः ॥ ३ ॥ महत्तत्त्वादिसृष्टीनांपृथक्तत्त्वविनि
र्णयैः ॥ नानाराजचरित्राणिकथितानित्वयानघ ॥ ४ ॥ सूर्यवंशभवानांचराज्ञांचारि
त्रमद्भुतम् ॥ तत्रानेकमहापापहरारामकृताकथा ॥ ५ ॥ तस्यवीरस्यरामस्यहयमेधक
थाश्रुता ॥ संक्षेपतोमयात्वत्तस्तामिच्छामिसविस्तराम् ॥ ६ ॥ याश्रुतासंस्मृताचोक्ताम
हापातकहारिणी ॥ चिन्तितार्थप्रदात्रीचभक्तचित्तप्रतोषदा ॥ ७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ ध
न्योसिद्विजवर्यत्वंयस्यतेमतिरीदृशी ॥ रघुवीरपदद्वन्द्वमकरन्दस्पृहावती ॥ ८ ॥ वदन्ति
मुनयःसर्वेसाधूनांसंगमंवरम् ॥ यस्मात्पापक्षयकरारघुनाथकथाभवेत् ॥ ९ ॥ त्वयामेऽनु

ग्रहः सृष्टोयोरामःस्मारितःपुनः ॥ सुरासुरकिरीटोच्चैर्मणिनीराजितांघ्रिकः ॥ १० ॥ रावणारिकथावार्द्धौमशकोमादृशःकियान् ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवामोहितानविदन्त्यपि ॥ ११ ॥ तथापिभोमयातुभ्यंवक्तव्यंस्वीयशक्तितः ॥ पक्षिणःस्वगतिंश्रित्वाखेगच्छन्तिसुविस्तरे॥ १२॥चरितंरघुनाथस्यशतकोटिप्रविस्तरम् ॥ येषांवैयादृशीबुद्धिस्तेवदन्त्येवतादृशम् ॥ १३ ॥ रघुनाथसतीकीर्तिर्मद्बुद्धिंनिर्मलीकृताम् ॥ करिष्यतिस्वसंपर्कात्कनकंत्वनलोयथा ॥ १४ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वातंमुनिवरंध्यानस्तिमितलोचनः ॥ ध्यानेनालोकयांचक्रेकथांलोकोत्तरांशुभाम् ॥ १५ ॥ गद्गदस्वरसंयुक्तोरोमहर्षाङ्कितांङ्गकः॥ कथयामासविशदांकथांदाशरथेःपुनः ॥ १६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ लङ्केश्वरेविनिहतेदेवदानवदुःखदे ॥ अप्सरोगणवक्त्राब्जचन्द्रमाःकान्तिवर्धनः ॥ १७ ॥ सुराःसर्वेसुखंप्रापुरिन्द्रप्रभृतयस्तदा ॥ सुखंप्राप्ताःस्तुतिंचक्रुर्दासवत्प्रणतिंगताः ॥ १८ ॥ लङ्कायांचप्रतिष्ठाप्यधर्मयुक्तंविभीषणम् ॥ सीतयासहितोरामःपुष्पकंसमुपाश्रितः ॥ १९॥ सुग्री

वहनुमत्सीतालक्ष्मणैः संयुतस्तदा ॥ बिभीषणोपिसचिवैरन्वगाद्विरहोत्सुकः ॥ २० ॥ लङ्कामपश्यद्बहुधाभग्नप्राकारतोरणाम् ॥ दृष्ट्वाऽशोकवनंतत्रसीतास्थानंमुमूर्च्छह ॥ २१ ॥ शिंशपांस्तत्रवृक्षांश्चपुष्पितान्कोरकैर्युतान् ॥ राक्षसीभिःसमाकीर्णान्मृताभिर्हनुमद्भयात् ॥ २२ ॥ इत्थंसर्वंविलोक्याशुरामःप्रायात्पुरींप्रति ॥ ब्रह्मादिदेवैःसहितःस्वीयस्वीयविमानकैः ॥ २३ ॥ देवदुन्दुभिनिर्घोषाञ्छृण्वन्श्रोत्रसुखावहान् ॥ तथैवाप्सरसांनृत्यैःपूज्यमानोरघूत्तमः ॥ २४ ॥ सीतायैदर्शयन्मार्गेतीर्थान्याश्रमवन्तिच ॥ मुनींश्चमुनिपुत्रांश्चमुनिपत्नीःपतिव्रताः ॥ २५ ॥ यत्रयत्रकृतोवासःपूर्वंरामेणधीमता ॥ तान्सर्वान्दर्शयामासलक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ २६ ॥ इत्येवंदर्शयंस्तस्यैरामोद्राक्षीत्स्वकांपुरीम् ॥ तस्याःपुनःसमीपेतुनन्दिग्रामंददर्शह ॥ २७ ॥ यत्रवैभरतोराजापालयन्धर्ममास्थितः ॥ भ्रातुर्वियोगजनितंदुःखचिह्नंवहन्बहु ॥ २८ ॥ गर्तशायीब्रह्मचारीजटावल्कलसंयुतः ॥ कृशाङ्गयष्टिर्दुःखार्तःकुर्वन्रामकथांमुहुः ॥ २९ ॥ यवान्नमपिनोभुङ्क्तेजलंपिबतिनोमुहुः ॥ उ

घ्नन्तंसवितारंयोनमस्कृत्यब्रवीतिच ॥ ३० ॥ जगन्नेत्रसुरस्वामिन्हरसेदुष्कृतंमहत् ॥ मद
र्थेरामचन्द्रोपिजगत्पूज्योवनंययौ ॥ ३१ ॥ सीतयासुकुमाराङ्ग्यासेव्यमानोऽटवींगतः ॥
यासीतापुष्पपर्यङ्केसुखंसुष्वापदुःखिता ॥ ३२ ॥ यासीतारविसंतापंकदापिप्रापनोस
ती ॥ मदर्थंजानकीसाचप्राप्तारण्यंभ्रमत्यहो ॥ ३३ ॥ यासीताराजवृन्दैश्चनदृष्टावाकदा
चन ॥ सासीतादृश्यतेनूनंकिरातैःकालरूपिभिः ॥ ३४ ॥ यासीतामधुरंत्वन्नंभोजिता
नबुभुक्षिता ॥ सासीताद्यवनस्थानिफलानिप्रार्थयत्यहो ॥ ३५ ॥ इत्येवमन्वहंसूर्यमुप
स्थायवदत्यदः ॥ प्रातःप्रातर्महाराजोभरतोरामवल्लभः ॥ ३६ ॥ यश्चोच्यमानःसचिवैः
समदुःखसुखैर्बुधः ॥ नीतिज्ञैःशास्त्रनिपुणैरितिप्रोवाचतान्नृपः ॥ ३७ ॥ अमात्यादुर्भगं
मांकिंप्रब्रूतपुरुषाधमं ॥ मदर्थेमेऽग्रजोरामोवनंप्राप्यावसीदति ॥ ३८ ॥ दुर्भगस्यममप्रस्वाः
पापमार्जनमादरात् ॥ करोमिरामचन्द्रंचस्मारंस्मारंसुमन्त्रिणः ॥ ३९ ॥ धन्यासुमित्रासु
तरांवीरसूःस्वपतिप्रिया ॥ यस्यास्तनूजोरामस्यचरणौसेवतेऽन्वहम् ॥ ४० ॥ यत्रग्रामे

स्थितोनूनंभरतोभ्रातृवत्सलः ॥ विलापंप्रकरोत्युच्चैस्तंग्रामंसंददर्शह ॥ ४१ ॥ ॥ इति श्री
पद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेशमाश्वमेधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ ॥
शेषउवाच ॥ ॥ अथतद्दर्शनोत्कण्ठाविकलीकृतचेतसा ॥ पुनःपुनःस्मृतोभ्राताभरतोधा
र्मिकाग्रणीः ॥ १ ॥ उवाचचहनूमन्तंबलवन्तंसमीरजम् ॥ प्रस्फुरद्दशनव्याजचक्रकान्तिह
तान्धकम् ॥ २ ॥ शृणुवीरहनूमंस्त्वंमद्गिरंभ्रातृनोदिताम् ॥ चिरंतनवियोगेनगद्गदीकृतवि
ह्वलाम् ॥ ३ ॥ गच्छत्वंभ्रातरंवीरंसमीरस्यतनूद्भव ॥ मद्वियोगकृशांयष्टिंवपुषोबिभ्रतंहठा
त् ॥ ४ ॥ योवल्कलंपरीधत्तेजटांधत्तेशिरोरुहैः ॥ फलानांभक्षणमपिनकुर्याद्विरहातुरः ॥
॥ ५ ॥ परस्त्रीयस्यमातेवलोष्ठवत्काञ्चनंपुनः ॥ प्रजाःपुत्रानिवोद्वीक्षेद्बान्धवोममधर्मवित्
॥ ६ ॥ मद्वियोगजदुःखाग्निज्वालादग्धकलेवरम् ॥ मदागमनसंदेशपयोवृष्ट्याशुसिञ्चतम्
॥ ७ ॥ सीतयासहितंरामंलक्ष्मणेनसमन्वितम् ॥ सुग्रीवादिकपीन्द्रैश्चरक्षोभिःसबिभीषणैः
॥ ८ ॥ प्राप्तंनिवेदयसुखात्पुष्पकासनसंस्थितम् ॥ येनमेह्यनुजःशीघ्रंसुखमेतिमदागमात्

॥ ९ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरघुवीरस्यधीमतः ॥ जगामभरतावासंनन्दिग्रामंनिदेशकृत्

॥ ३ ॥ ॥ १० ॥ गत्वासनन्दिग्रामंतुमन्त्रिवृद्धैःसुसंयुतम् ॥ भरतंभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ॥

॥ ११ ॥ कथयन्तंमंत्रिवृद्धान्रामचंद्रकथानकं ॥ तदीयपदपाथोभूमकरंदसुनिर्भरः ॥ १२ ॥

नमश्चकारभरतंधर्ममूर्तियुतंकिल ॥ विधात्रासकलांशेनसत्वेनैवविनिर्मितम् ॥ १३ ॥ तं

दृष्ट्वाभरतःशीघ्रंप्रत्युत्थायकृताननतिम् ॥ स्वागतंचेतिहोवाचरामस्यकुशलंवद ॥ १४ ॥

इत्येवंवदतस्तस्यभुजोदक्षिणतोऽस्फुरत् ॥ हृदयाच्चगतःशोकोहर्षास्रैःपूरिताननः ॥

॥ १५ ॥ विलोक्यतादृशंभूपंप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ निकटेहिपुरःप्राप्तंविद्धिरामंसलक्ष्म

णम् ॥ १६ ॥ रामागमनसंदेशामृतसिक्तकलेवरः ॥ प्रापयद्धर्षपूरंहिसहस्रास्योनवेद्म्यहम् ॥

॥ १७ ॥ जगादममतन्नास्तियत्तुभ्यंदीयतेमया ॥ दासोऽस्मिजन्मपर्यन्तंरामसंदेशहारकः

॥ १८ ॥ वसिष्ठोपिगृहीत्वार्घ्यंमन्त्रिवृन्दाःसुहर्षिताः ॥ जग्मुस्तेरामचन्द्रंचहनुमद्दर्शिता ॥ ३ ॥

ध्वना ॥ १९ ॥ दृष्ट्वादूरात्समायान्तंरामचन्द्रंमनोरमम् ॥ पुष्पकासनमध्यस्थंससीतंसहल

क्ष्मणम् ॥ २० ॥ रामोपिदृष्ट्वाभरतंपादचारेणसङ्गतम् ॥ जटावल्कलकौपीनपरिधानस
मन्वितम् ॥ २१ ॥ अमात्यान्भ्रातृवेषेणसमवेषाञ्जटाधरान् ॥ नित्यंतपःक्लिष्टतयाकृश
रूपान्ददर्शह ॥ २२ ॥ रामोपिचिन्तयामासदृष्ट्वाचैतादृशंनृपम् ॥ अहोदशरथस्यायंराज
राजस्यधीमतः ॥ २३ ॥ पुत्रःपदातिरायातिजटावल्कलवेषभृत् ॥ नदुःखंतादृशंमह्यंव
नमध्यगतायहि ॥ २४ ॥ यादृशंमद्वियोगेनचैतस्यपरिवर्तते ॥ अहोपश्यतमेभ्राताप्राणा
त्प्रियतमः सखा ॥ २५ ॥ श्रुत्वामांनिकटेप्राप्तंमन्त्रिवृद्धैःसुहर्षितैः ॥ द्रष्टुंमांभरतोऽभ्येति
वसिष्ठेनसमन्वितः ॥ २६ ॥ इतिब्रुवन्नरपतिः पुष्पकान्नभसोऽगणात् ॥ बिभीषणहनूम
द्भ्यांलक्ष्मणेनकृतादरः ॥ २७ ॥ यानादवततारांशुविरहाक्लिन्नमानसः ॥ भ्रातर्भ्रातः
पुनर्भ्रातर्भ्रातर्भ्रातर्वदन्मुहुः ॥ २८ ॥ दृष्ट्वासमुत्तीर्णमिमंरामचन्द्रंसुरैर्युतम् ॥ भरतोभ्रातृ
विरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ॥ हर्षाश्रूणिप्रमुञ्चंश्चदण्डवत्प्रणनामह ॥ २९ ॥ रघुनाथोपितंदृ
ष्ट्वादण्डवत्पतितंभुवि ॥ उत्थाप्यजगृहेदोर्भ्यांहर्षालोकसमन्वितः ॥ ३० ॥ उत्थापितोपि

हिभृशंनोदतिष्ठद्रुदन्मुहुः ॥ रामचन्द्रपदाम्भोजग्रहणासक्तबाहुभृत् ॥ ३१ ॥ भरतउवाच ॥ दुराचारंचदुष्टंमांपतितंत्वंकृपांकुरु ॥ रामचन्द्रमहाबाहोकरुणंकरुणानिधे ॥ ३२ ॥ यस्ते विदेहज्यापाणिस्पर्शंक्रूरममन्यत ॥ सएवचरणोरामवनेबभ्राममत्कृते ॥ ३३ ॥ इत्युक्त्वा श्रुमुखोदीनः परिरभ्यपुनः पुनः ॥ प्राञ्जलिः पुरतस्तस्थौहर्षविह्वलिताननः ॥ ३४ ॥ रघुना थस्तमनुजंपरिष्वज्यकृपानिधिः ॥ प्रणम्यचमहामन्त्रीमुख्यानापृच्छ्यसादरम् ॥ ३५ ॥ भरतेनसमंभ्रात्रापुष्पकासनमास्थितः ॥ सीतांददर्शभरतोभ्रातृपत्नीमनिंदिताम् ॥ ३६ ॥ अनुसूयामिवात्रेःकिंलोपामुद्रांघटोद्भवः ॥ पतिव्रतांजनकजाममन्यतननामच ॥ ३७ ॥ मातःक्षमस्वमदघंमायादुर्वृत्तकारकम् ॥ त्वत्सदृश्यःपतिपराःसर्वेषांसाधुकारकाः ॥ ३८ ॥ जानक्यपिमहाभागादेवरंवीक्ष्यसादरम् ॥ आशीर्भिरभियुंज्याथसमपृच्छदनामयम् ॥ ३९ ॥ विमानवरमारूढास्तेसर्वेनभसोऽङ्गणे ॥ क्षणादालोकयांचक्रेनिकटेस्वपितुःपु रीम् ॥ ४० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधीयेशेषवात्स्यायनसंवादेद्विती०२

॥ शेषउवाच ॥ ॥ दृष्ट्वारामोराजधानींनिजलोकनिवासिनीम् ॥ जहर्षमतिमान्वीरश्चिर
दर्शनलालसः ॥ १ ॥ भरतोपिस्वकंमित्रंसुमुखंनगरंप्रति ॥ प्रेषयामाससचिवंनगरोत्स
वसिद्धये ॥ २ ॥ ॥ भरतउवाच ॥ ॥ कुर्वन्तुलोकास्त्वरितंरघुनाथागमोत्सवम् ॥ मन्दिरेम
न्दिरेरथ्यांकृतकौतुकचित्रकाम् ॥ ३ ॥ विपांसुकाराजमार्गाश्चन्दनद्रवसिञ्चिताः ॥ प्रसूनभ
रसंकुप्ताहृष्टपुष्टजनावृताः ॥ ४ ॥ विचित्रवर्णध्वजभाचित्रिताखिलखांगणम् ॥ मेघा
गमेधनुरिवपश्यंत्वेतेवलीमुखाः ॥ ५ ॥ प्रतिगेहंतुलोकानांकारयंत्वगरूक्षणम् ॥ यद्धूम
वीक्ष्यशिखिनोनृत्यंकुर्वन्तुलीलया ॥ ६ ॥ हस्तिनोममशैलाभानाधोरणसुयंत्रितान् ॥
विचित्रयंतुबहुशोगैरिकाद्युपधातुभिः ॥ ७ ॥ वाजिनश्चित्रिताभूयःसुशोभंतुमनोजवाः ॥
यद्वेगवीक्षणादेवगर्वंत्यजतिस्वर्हयः ॥ ८ ॥ कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः ॥
गजोपरिसमारूढामुक्ताभिर्विकिरंतुच ॥ ९ ॥ ब्राह्मण्यःपात्रहस्ताश्चदूर्वाहारिद्रसंयुताः ॥
सुवासिन्योमहाराजंरामंनीराजयंतुताः ॥ १० ॥ कौसल्यापुत्रसंयोगसंदेशविधुरासती ॥

हर्षंप्रापोत्कुशितातंवीक्ष्यसुखलालसा ॥ ११ ॥ इत्येवमादिरचनाः पुरशोभाविधायकाः ॥ करोतु जनताहृष्टारामस्यागमनंप्रति ॥ १२ ॥ ॥शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाततो वाक्यंसुमुखोमन्त्रवित्तमः ॥ प्रययौनगरींकर्तुंकृतकौतुकतोरणाम् ॥ १३ ॥ गत्वाथनगरींतांवैमन्त्रीतुसुमुखाभिधः ॥ ख्यापयामासलोकानांरामागममहोत्सवम् ॥ १४ ॥ लोकाः श्रुत्वापुरींप्राप्तंरघुनाथंसुहर्षिताः ॥ पूर्वंतदीयविरहत्यक्तभोगसुखाहराः ॥ १५ ॥ ब्राह्मणावेदसंपन्नाः पवित्राधर्मपाणयः ॥ धौतोत्तरीयरचिताजग्मुः श्रीरघुनायकम् ॥ १६ ॥ क्षत्रियायेशूरतमाधनुर्बाणधरावराः ॥ संग्रामेबहुशोवीराजेतारोययुरप्यमूम् ॥ १७ ॥ वैश्याधनसमृद्धाश्चमुद्राशोभितपाणयः ॥ शुभ्रवस्त्रपरीधानाअभिजग्मुः पुरंप्रति ॥ १८ ॥ शूद्राद्विजेषुयेभक्ताः स्वीयाचारसुनिष्ठिताः ॥ वेदाचाररतायेवाअभिजग्मुः पुरंप्रति ॥ ॥ १९ ॥ येथवृत्तिकरालोकाः स्वेस्वेकर्मण्यनुष्ठिताः ॥ स्वकंवस्तुसमादायययुः श्रीरामभूषितम् ॥ २० ॥ इत्थंभूपतिसंदेशात्प्रमोदप्लवसंयुताः ॥ नानाकौतुकसंयुक्ताआजग्मु

र्मनुजेश्वरम् ॥ २१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ रघुनाथोपिसकलैर्दैवतैः स्वस्वयानगैः ॥परी
तःप्रविवेशोच्चैःपुरींरचितमोहनाम्॥२२॥प्लवङ्गाःप्लवनैर्युक्ताआकाशपथचारिणः॥स्वस्व
शोभापरीताङ्गाश्चानुजग्मुः पुरोत्तमम्॥२३॥ पुष्पकादवरुह्याशुनरयानमथारुहत्॥ सीत
यासहितोरामःपरिवारपरिवृतः॥ २४ ॥ अयोध्यांप्रविवेशाथकृतकौतुकतोरणाम्॥ हृष्टपु
ष्टजनाकीर्णामुत्सवैः परिभूषिताम् ॥ २५॥ वीणापणवभेर्यादिवादित्रैराहतैर्भृशम्॥शोभ
मानः स्तूयमानः सूतमागधबंदिभिः॥ २६ ॥ जयराघवरामेतिजयसूर्यकुलाङ्गद ॥ ज
यदाशरथेदेवजयताल्लोकनायकः ॥ २७ ॥ इतिशृण्वन्शुभांवाचंपौराणांहर्षतांगताम् ॥
शुभदर्शनसजातपुलकोद्भेदशोभिनाम् ॥ २८ ॥ प्रविवेशवरंमार्गंरथ्याचत्वरभूषितम् ॥
चन्दनोदकसंसिक्तंपुष्पपल्लवसंयुतम् ॥ २९ ॥ तदापौराङ्गनाः काश्चिद्गवाक्षबिलमाश्रि
ताः॥ रघुनाथस्वरूपेक्षाजातकामाअथाब्रुवन् ॥ ३० ॥ धन्याअभूवन्बतभिल्लकन्या
वनेषुयाराममुखारविन्दम्॥स्वलोचनेन्दीवरकैरथापिबन्स्वभाग्यसंजातमहोदयाइमाः॥

॥ ३१ ॥ धन्यंमुखंपश्यतवीरधाम्नः श्रीरामदेवस्यसरोजनेत्रम् ॥ यद्दर्शनंधातृमुखाःसुराअपिप्रापुर्महद्भाग्ययुतावयंत्वहो ॥ ३२ ॥ एतन्मुखंसुखकरंवरचारुहासंकिरीटसंशोभिनिजोत्तमांगम् ॥ बन्धूकधिक्कारलसच्छविप्रदंदन्तच्छदंबिभ्रतमन्धनाशनम् ॥ ३३ ॥ इतिगदितवतीस्ताःस्नेहभारेणरामानलिनदलसदृक्षैर्नेत्रपातैर्निरीक्ष्य ॥ निखिलगुरुरनूनप्रेमभारंनृलोकंजननिगृहमियेषप्रोषितांगेनहृष्टः ॥ ३४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथस्यपुरप्रवेशोनामतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ❀ ॥ ॥

॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ भुजगाधीश्वरेशानधराधरधरक्षम ॥ शृण्वेकंसंशयंमह्यंकृपयाकथयस्वतम् ॥ १ ॥ रघुनाथस्यगमनंवनंप्रतियदाह्यभूत् ॥ तदाप्रभृतिदेहेनस्थिताशून्येनचेतसा ॥ २ ॥ तद्विप्रयोगविधुराकृशदेहातिदुःखिता ॥ सुमुखान्मान्त्रिणःश्रुत्वारघुनाथंसमागतम् ॥ ३ ॥ कथंजहर्षकिमभूत्कीदृशंतत्र चिह्नितम् ॥ रामचन्द्रस्यसंदेशहर्तारंकिमुवाचसा ॥ ४ ॥ एतन्मेसंशयंछिन्धिरघुनाथगुणोदयम् ॥ यथावच्छृण्वतेमह्यंकथ

यस्वप्रसादतः ॥ ५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहाभागद्विजवर्यपुरस्कृत ॥ तन्मेनिग
दतः साक्षाच्छृणुष्वेकमनाः किल ॥ ६ ॥ यदातद्वदनाम्भोजच्युतंरामागमामृतम् ॥ पीत्वा
पीत्वाबभूवाहोस्थगिताङ्गनाविह्वला ॥ किंमेस्वप्नोविमूढायाः किंवाभ्रमकरंवचः ॥ ७ ॥
ममवैमन्दभाग्यायाः कथंरामेक्षणंपुनः ॥ बहुनातपसाकृत्वाप्राप्तोऽयंचसुतः शिशुः ॥ ८ ॥
केनचिन्ममपापेनविप्रयोगंगतःपुनः ॥ समन्त्रिन्कुशलीरामोसीतालक्ष्मणसंयुतः ॥ ९ ॥
कथंमांस्मरतेवीरो वनचारीसुदुःखिताम् ॥ इतिसाविललापोच्चैरघुनाथस्मृतिंगता ॥
॥ १० ॥ नविवेदनिजंकिंचित्परकीयंविमोहिता ॥ सुमुखोपितथादृष्ट्वादुःखितांमातरंभृ
शम् ॥ ११ ॥ वीजयामासवासोग्रैः संज्ञामापचसापुनः ॥ उवाचजननींसौम्यंवचोहर्ष
करंमुहुः ॥ १२ ॥ रघुनाथंप्रसस्माराद्दृष्टांतांव्यदधात्पुनः ॥ मातर्विद्धिगृहंप्राप्तंरघुनाथंसल
क्ष्मणम् ॥ १३ ॥ सीतयासहितंपश्यचाशीर्भिरभियुङ्क्ष्वच ॥ इतितथ्यंवचः श्रुत्वासुमुखे
नप्रभाषितम् ॥ १४ ॥ यादृशंहर्षमापेदेतादृशंवेद्म्यहंनहि ॥ उत्थायचाजिरेप्राप्तारोमाञ्चि

ततनूरुहा॥ १५॥हर्षविह्वलिताङ्गाश्रुमुञ्चन्तीराममैक्षत॥तावत्सरामोराजेन्द्रोनरयानमधि श्रितः ॥ १६ ॥ प्राप्तःस्वमातुर्भवनंकैकेय्याःसुनयःपुरः ॥ कैकेय्यपित्रपाभारनम्रारामं पुरःस्थितम्॥ १७॥ नोवाचकिंचिन्महतींचिन्तांप्राप्तवतीमुहुः ॥ सूर्यवंशध्वजोरामोमा तरंवीक्ष्यलज्जिताम्॥ १८॥ उवाचसान्त्वयंस्तांचवाक्यैर्विनयमाश्रितैः॥ ॥श्रीरामउ वाच॥ ॥ मातर्मयावनेगत्वासर्वमाचरितंतथा ॥ १९॥ अधुनाकरवैकिंवात्वदाज्ञातो जनन्यहो॥ मयान्यूनंकृतंनास्तिकथंमांनेक्ष्यसेपुनः॥ २०॥ आशीर्भिरभिनन्द्यैनंभरतं मांचवीक्षय॥ इतिश्रुत्वापितद्वाक्यंसानम्रवदनानघ॥ २१॥ शनैः शनैः प्रत्युवाचरामग च्छस्वमालयम्॥ रामोपिश्रुत्वावचनंजनन्याः पुरुषोत्तमः॥ २२॥ नमस्कृत्यययौगेहं सुमित्रायाः कृपानिधिः॥ सुमित्रापुत्रसहितंरामंदृष्ट्वामहामनाः ॥ २३ ॥ चिरंजीवचिरं जीवेत्याशीर्भिरभिनन्दितः॥ मातुश्चरामभद्रोपिचरणौप्रणिपत्यच ॥ २४ ॥परिष्वज्य मुदायुक्तोजगादवचनंपुनः॥ रत्नगर्भेममभ्रात्रालक्ष्मणेनकृतंयथा॥ २५॥ यथायमक

रोद्धीमान्ममदुःखापनोदनम् ॥ २६ ॥ रावणेनहृतासीतामयायत्प्राप्यतेपुनः ॥ मातस्त
त्सर्वमाविद्धिलक्ष्मणस्यविचेष्टितम् ॥ २७ ॥ दत्तामाशिषमागृह्यशिरसायंसुमित्रया ॥
निजमातुश्चभवनंप्रययौविबुधैर्वृतः ॥ २८ ॥मातरंवीक्ष्यहृषितांनिजदर्शनलालसाम् ॥
स्वयानादवरुह्याशुचरणावग्रहीद्धरिः ॥ २९ ॥ मातातद्दर्शनोत्कण्ठाविह्वलीकृतमानसा ॥
परिष्वज्यपरिष्वज्यपरांमुदमवापसा ॥ ३० ॥ शरीरेरोमहर्षोभूद्गद्गदावागभूत्तदा ॥ हर्षा
श्रूणितुसोष्णानिप्रवाहंप्रापुरापदात् ॥ ३१ ॥ जननींवीक्ष्यविनयीताटङ्कद्वयवर्जिताम् ॥
कराकल्पपदाकल्परहितांबिभ्रतींतनुम् ॥ ३२ ॥ किंचित्स्वदर्शनाद्धृष्टांकृशाङ्गींतांस्वशोक
तः ॥ दुःखस्यसभयोनायमितिमत्वाजगादताम् ॥ ३३ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ मातर्मया
त्वच्चरणौचिरकालंनसेवितौ ॥ ततःक्षमस्वापराधंभाग्यहीनस्यमामकम् ॥ ३४ ॥ येपुत्रा
मातृपित्रोर्नशुश्रूषायांसमुत्सुकाः ॥ तेमन्तव्याःपरामातःकीटकारेतसोद्भवाः ॥ ३५ ॥ किं
कुर्वेजनकाज्ञातो गतोवैदण्डकंवनम् ॥ तत्रापित्वत्कृपापाङ्गात्तीर्णोऽस्मिदुःखसागरम् ॥

॥ ३६ ॥ रावणेनहृतासीतालङ्कायांगमितापुनः ॥ त्वत्कृपातोमयालब्धातंहत्वाराक्षसे
श्वरम्॥ ३७ ॥ सीतेयंत्वच्चरणयोःपतितावैपतिव्रता ॥ संभावयाशुचकितांत्वत्पादार्पि
तमानसाम्॥३८॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंपादयोःपतितांस्नुषाम्॥ आशीर्भिरभियुज्यैनांब
भाषेतांपतिव्रताम्॥ ३९ ॥सीतेस्वपतिनासार्द्धंचिरंविलसभामिनि ॥ पुत्रौप्रसूयचकुले
स्माकंपावयपावने॥ ४० ॥ त्वत्सदृश्यःपतिपराःपतिदुःखसुखानुगाः॥ भवन्तिदुःखभा
गिन्योनहिसत्यंजगत्त्रये ॥ ४१ ॥ विदेहपुत्रिस्वकुलंत्वयापावितमात्मना॥ रामपादाब्ज
युगुलमनुयान्त्यामहावनम्॥ ४२ ॥ किंचित्रंयत्पुमांसस्तुवैरिकोटिप्रभञ्जनः ॥ यस्यगेहे
सतीभार्यास्वपतिप्रियवत्सला॥ ४३ ॥ इत्युक्त्वारघुनाथस्यभार्यामञ्चितलोचनाम्॥ तु
ष्णींबभूवहृषिताप्रहृष्टस्वतनूरुहा ॥ ४४ ॥ अथभ्रातास्यभरतःपित्रादत्तंनिजंमहत् ॥
राज्यंनिवेदयामासरामचन्द्रायधीमते॥ ४५ ॥ मन्त्रिणस्तेप्रहृष्टाङ्गादैवज्ञान्मन्त्रकोविदा
न॥ आहूयसमुहूर्तंतेपप्रच्छुःपरमादरात्॥ ४६ ॥ शुभेमुहूर्तेसुदिनेशुभनक्षत्रसंयुते ॥ अ

भिषेकंमाहाराज्येकारयामासुरुद्यताः ॥ ४७ ॥ सप्तद्वीपवतींपृथ्वींव्याघ्रचर्मणिसुन्दरे ॥
लिखित्वोपरिराजेन्द्रोमहाराजोधितस्थिवान् ॥ ४८ ॥ तद्दिनादेवसाधूनांमनांसिप्रमुदंय
युः ॥ दुष्टानांचेतसोग्लानिरभवत्परतापिनाम् ॥ ४९ ॥ स्त्रियस्तुपतिभक्त्याचपतिव्रतप
रायणाः ॥ मनसापिकदापापंनाचरन्तिजनामने ॥ ५० ॥ दैत्यादेवास्तथानागायक्षासुर
महोरगाः ॥ सर्वेन्यायपथेस्थित्वारामाज्ञांशिरसादधुः ॥ ५१ ॥ परोपकरणेयुक्ताः स्वधर्म
सुखनिर्वृताः ॥ विद्याविनोदगमितादिनरात्रिक्षणाः शुभाः ॥ ५२ ॥ वातोपिमार्गसंस्था
नांबलान्नाहरतेमहान् ॥ वासांस्यपितुसूक्ष्माणितत्रचौरकथानहि ॥ ५३ ॥ धनदोप्यर्थि
नांरामोकारुण्यश्चकृपानिधिः ॥ भ्रातृभिः सहितोनित्यंगुरुदेवस्तुतिंव्यधात् ॥ ५४ ॥इति
श्रीप० पा० रामा० शेषवात्स्यायनसंवादेरघुवरस्यराज्याभिषेकोनामचतु० ध्यायः ॥४॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथाभिषिक्तंरामंतुतुष्टुवुः प्रणताःसुराः ॥ रावणाभिधदैत्येन्द्रवधहर्षि
तमानसाः ॥ १ ॥ ॥देवाऊचुः ॥ ॥ जयदाशरथेसुरार्तिहञ्जयदानववंशदाहक ॥ जयदे

ववराङ्गनागणग्रहणव्यग्रकरारिदारक ॥ २ ॥ तवयद्दनुजेन्द्रनायकंकवयोवर्णयितुंसमु
त्सुकाः ॥ प्रलयेजगतांततीःपुनर्ग्रससेत्वंभुवनेशलीलया ॥ ३ ॥ जयजन्मजरादिदुःख
कैः परिमुक्तप्रबलोद्धरोद्धर ॥ जयधर्मकरान्वयान्बुधौकृतजन्मन्नजरामराच्युत ॥ ४ ॥
तवदेववरस्यनामभिर्बहुपापाअपितेपवित्रिताः॥ किमुसाधुद्विजवर्यपूर्वकाःसुतनुंमानुष
तामुपागताः ॥५॥ हरविरिञ्चिनुतंतवपादयोर्युगलमीप्सितकामसमृद्धिदम्॥हृदिपवित्रय
वादिकचिह्नितैः सुरचितंमनसास्पृहयामहे ॥ ६ ॥ यदिभवान्नदधात्यभयंभुवोमदनमर्ति
तिरस्करकान्तिभृत् ॥ सुरगणाहिकथंसुखिनःपुनर्ननुभवन्तिघृणामयपावन ॥ ७ ॥ यदा
यदास्मान्दनुजाहिदुःखदास्तदातदात्वंभुविजन्मभाग्भवेः ॥ अजोव्ययोपीशवरोपिस
न्विभोस्वभावमास्थायनिजंनिजार्चितः ॥ ८ ॥ मृतसुधासदृशैरघनाशनैः सुचरितैरव
कीर्यमहीतलम् ॥ अमनुजैर्गुणशंसिभिरीशतेप्रविशचाशुपुनर्हिस्वकंपदम् ॥ ९ ॥अनादि
रद्योऽजररूपधारीहारीकिरीटीमकरध्वजाभः ॥ जयंकरोतुप्रसभंहतारिः स्मरारिसंसे

वितपादपद्मः ॥ १० ॥ इत्युक्त्वातेसुराःसर्वेब्रह्मेन्द्रप्रमुखामुहुः ॥ प्रणेमुररिनाशेनप्रीणिता
रघुनायकम् ॥ ११ ॥ इतिस्तुत्यातिसंहृष्टोरघुनाथोमहायशाः ॥ प्रोवाचतान्सुरान्वीक्ष्य
प्रणतान्नतकन्धरान् ॥ १२ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ सुरावृणुतमेयूयंवरंकिंचित्सुदुर्लभम् ॥
यंकोपिदेवोदनुजोनयक्षःप्रापसादरः ॥ १३ ॥ ॥ सुराऊचुः ॥ ॥ स्वामिन्भगवतःसर्वं
प्राप्तमस्माभिरुत्तमम् ॥ यदयंनिहतःशत्रुरस्माकंतुदशाननः ॥ १४ ॥ यदायदासुरोस्माकं
बाधांपरिदधातिभोः ॥ तदातदेतिकर्तव्यमेतावद्वैरिनाशनम् ॥ १५ ॥ तथेत्युक्त्वापुनर्वीरः
प्रोवाचरघुनन्दनः ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ सुराःशृणुतमद्वाक्यमादरेणसमन्विताः ॥
॥ १६ ॥ भवत्कृतंमदीयैर्वैगुणैर्ग्रथितमद्भुतम् ॥ स्तोत्रंपठिष्यतिमुहुःप्रातर्निशिसकृन्नरः ॥
॥ १७ ॥ तस्यवैरिपराभूतिर्नभविष्यतिदारुणा ॥ नचदारिद्र्यसंयोगोनचव्याधिपराभवौ ॥
॥ १८ ॥ मदीयचरणद्वन्द्वेभक्तिस्तेषांतुभूयसी ॥ भविष्यतिमुदायुक्तेस्वान्तेपुंसांतुपाठतः
॥ १९ ॥ इयुक्त्वासोभवत्तूष्णींनरदेवशिरोमणिः ॥ सुराःसर्वेप्रहृष्टास्तेययुर्नाकंस्वकंस्व

कम् ॥ २० ॥ रघुनाथोपिभ्रातॄंस्तान्पालयंस्तातवद्बुधान् ॥ प्रजाःपुत्रानिवस्वीयाँल्लालयँ
ल्लोकनायकः ॥ २१ ॥ यस्मिन्शासतिलोकानांनाकालमरणंनृणाम् ॥ नरोगादिपराभूति
र्गृहेषुचमहीयसी ॥ २२ ॥ नेतिः[1]कदापिदृश्येतवैरिजंभयमेवच ॥ वृक्षाःसदैवफलिनोमहीभू
यिष्ठधान्यका ॥ २३ ॥ पुत्रपौत्रपरीवारसार्थकीकृतजीवनाः ॥ कान्तासंयोगजसुखैर्नि
रस्तविरहक्लमाः ॥ २४ ॥ नित्यंश्रीरघुनाथस्यपादपद्मकथोत्सुकाः ॥ कदापिपरनिन्दासुवा
चस्तेषांभवन्तिन ॥ २५ ॥ कारवो[2]पिकदापापंनाचरन्तिमनस्यहो ॥ रघुनाथकराघातदुःखश
ङ्काभिशंसिनः ॥ २६ ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥ लोकाबभूवुःसततं
कारुण्यपरिपूरिताः ॥ २७ ॥ राज्यंप्राप्यसुसंपन्नंसमृद्धबलवाहनम् ॥ ऋषिभिर्हृष्टपुष्टंचर
म्यंहाटकभूषणैः ॥ २८ ॥ संतुष्टमिष्टापूर्तानांधर्माणांनित्यकर्तृभिः ॥ सदासंपन्नसस्यंच
सुवसुक्षेत्रसंयुतम् ॥ २९ ॥ सुदेशंसुप्रजंस्वस्थंसुतृणंबहुगोधनम् ॥ देवतायतनानांचरा

१ ईतिः शलभमूषककीटकादिजंभयमित्यर्थः । २ शिल्पिनः ।

जिभिः परिशराजितम् ॥ ३० ॥ सुपूर्णायत्रवैग्रामाःसुवित्तर्धिविराजिताः ॥ सुपुष्पफलित्रि
मोद्यानाःसुस्वादुफलपादपाः ॥ ३१ ॥ सपद्मिनीककासारायत्रराजन्तिभूमयः ॥ सदम्भा
निम्नगायत्रनयत्रचनताक्वचित् ॥ ३२ ॥ कुलान्येवकुलीनानांवर्णानांनाधनानिच ॥
विभ्रमोयत्रनारीषुनविद्वत्सुचकर्हिचित् ॥ ३३ ॥ नद्यःकुटिलगामिन्योनयत्रविषयेप्र
जाः ॥ तमोयुक्ताःक्षपायत्रबहुलेषुनमानवाः ॥ ३४ ॥ रजोयुजःस्त्रियोयत्रनधर्मबहुला
नराः ॥ धनैरनन्धोयत्रास्तिजनोनैवचभोजनम् ॥ ३५ ॥ अनयःस्यन्दनोयत्रनचवैराजपू
रुषः ॥ दण्डःपरशुकुद्दालवालव्यजनराजिषु ॥ ३६ ॥ आतपत्रेषुनान्यत्रक्वचित्क्रोधोपरोध
जः ॥ अन्यत्राक्षिकवन्देभ्यःक्वचिन्नपरिदेवनम् ॥ ३७ ॥ आक्षिकाएवदृश्यन्तेयत्रपाशक
पाणयः ॥ जाड्यंवातजलेष्वेवस्त्रीमध्याएवदुर्बलाः ॥ ३८ ॥ कठोरहृदयायत्रसीमन्ति
न्योनमानवाः ॥ औषधेष्वेवयत्रास्तिकुष्ठयोगोनमानवे ॥ ३९ ॥ वेधोयत्रसुरत्नेषुशूलं
मर्तिकरेषुवै ॥ कम्पःसात्त्विकभावोत्थोनभयात्कापिकस्यचित् ॥ ४० ॥ संज्वरःकामजोय

तदारिद्र्यंकलुषस्यच ॥ दुर्लभत्वंसदैवस्यसुकृतेनचवस्तुनः ॥ ४१ ॥ इभाएवप्रमत्तावै
युद्धेवीच्योजलाशये॥दानहानिर्गजेष्वेवतीक्ष्णाएवहिकण्टकाः ॥४२ ॥बाणेषुगुणविश्ले
षोबन्धोक्तिःपुस्तकेदृढा ॥ स्नेहत्यागःखलेष्वेवनचवैस्वजनेजने ॥४३॥ तंदेशंपालयामा
सलालयंल्लालिताःप्रजाः ॥ धर्मसंस्थापयन्देशेदुष्टेदण्डधरोपमः ॥ ४४ ॥ एवंपालयतोदेशं
धर्मेणधरणीतलम् ॥ सहस्रंचव्यतीयुर्वैवर्षाण्येकादशप्रभो ॥ ४५ ॥ तत्रनीचजनाच्छ्रु
त्वासीतायाअपमानताम् ॥ स्वांचनिन्दांरजकतस्तांतत्याजरघूद्वहः ॥ ४६॥पृथ्वींपाल
यमानस्यधर्मेणनृपतेस्तदा ॥ सीतांविरहितामेकांनिदेशेनसुरक्षिताम् ॥ ४७ ॥ कदाचि
त्संसदोमध्ये ह्यासीनस्यमहामतेः ॥ आजगाममुनिश्रेष्ठःकुम्भोत्पत्तिर्मुनिर्महान् ॥४८॥
गृहीत्वार्घ्यंसमुत्तस्थौवसिष्ठेनसमन्वितः ॥ जनताभिर्महाराजोवार्धिशोषकमागतम् ॥
॥ ४९ ॥ स्वागतेनसुसंभाव्यपप्रच्छतमनामयम्॥ सुखोपविष्टंविश्रान्तंबभाषेरघुनन्दनः
॥ ५० ॥इति श्रीप०पा०शेषवात्स्यायनसंवादेरामा०अगस्तिसमागमोनामपं० ॥ ५॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंस्वागतसंतुष्टंब्रह्मचर्यतपोनिधिम् ॥ उवाचमतिमान्वीरः सर्वलो
कगुरुर्मुनिम् ॥ १ ॥ स्वागतंतेमहाभागकुम्भयोनेतपोनिधे ॥ त्वद्दर्शनेनसर्वेवैपाविताः स
कुटुम्बकाः ॥ २॥ कच्चिन्मतिस्तेवेदेषुशास्त्रेषुपरिवर्तते ॥ त्वत्तपोविघ्नकर्तावैनास्तिभूमण्ड
लेक्वचित् ॥ ३ ॥ लोपामुद्रामहाभागयाचतेधर्मचारिणी ॥ यस्याः पतिव्रताधर्मात्सर्वं
भवतिशोभनम् ॥ ४ ॥ अपिशंसमहाभागधर्ममूर्तेकृपानिधे ॥ अलोलुपस्यकिंकार्यंक
रवाणिमुनीश्वर ॥ ५ ॥ त्वत्तपोभाग्यतः सर्वंभवतिस्वेच्छयाशुभम् ॥ तथापिमयिकृत्वै
वकृपांशंसमुनीश्वर ॥ ६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोलोकगुरुणाराजराजेनधीमता॥
उवाचरामंलोकेशंविज्ञानतरभाषया ॥ ७ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ स्वामिंस्तवसुदुर्द
र्शंदर्शनंदैवतैरपि ॥ मत्वासमागतंविद्धिराजराजकृपानिधे ॥ ८ ॥ हतस्त्वयारावणाख्य
स्त्वसुरोलोककण्टकः ॥ दिष्ट्याद्यदेवाः सुखिनोदिष्ट्याराजाविभीषणः ॥ ९ ॥ रामत्वद्दर्श
नान्मेद्यगतंवैदुष्कृतंकिल ॥ संपूर्णोमेमनः कोशआनन्देनसुरोत्तम॥ १०॥ इत्युक्त्वासबभू

वाशुतूष्णींकुम्भसमुद्भवः ॥ रामसंदर्शनाह्लादविह्वलीकृतमानसः ॥ ११ ॥ रामः पप्रच्छ तंभूयोमुनिंज्ञानविशारदम् ॥ लोकातीतंभवद्भाविसर्वंजानासिसर्वतः ॥ १२ ॥ मुने कथयमेसर्वंपृच्छतेहिसुविस्तरम् ॥ कोसौमयाहतोयोहिरावणोविबुधार्दनः ॥ १३ ॥ कुम्भकर्णोपिकस्त्वेषकाजातिर्वैदुरात्मनः ॥देवोदैत्यः पिशाचोवाराक्षसोवामहामुने॥ १४॥ सर्वमाख्याहिसर्वज्ञसर्वंजानासिविस्तरात् ॥ अतः कथयमेसर्वं कृपांकृत्वाममोपरि ॥ ॥ १५ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंकुम्भजन्मातपोनिधिः ॥ यत्पृष्टंरघुराजेनप्रवक्तुंतत्प्रचक्रमे ॥ १६ ॥ राजन्सृष्टिकरोब्रह्मापुलस्त्यस्तत्सुतोभवत् ॥ ततस्तुविश्रवाजज्ञेवेदविद्याविशारदः॥ १७ ॥तस्यपत्नीद्वयंजातंपातिव्रत्यचारित्रभृत्॥एकामन्दाकिनीनाम्नीद्वितीयाकैकसीस्मृता॥ १८॥पूर्वस्यांधनदोजज्ञेलोकपालविलासभृत् ॥योसौशिवप्रसादेनलङ्कावासमचीकरत् ॥ १९॥ विद्युन्मालीसुतायांतुपुत्रत्रयमभून्महत् ॥ रावणःकुम्भकर्णश्चतथा पुण्योविभीषणः॥२०॥राक्षस्युदरजन्मत्वात्संध्यासमयसंभवात् ॥ द्वयोरधर्मनिपुणा

मतिरासीन्महामते ॥ २१ ॥ एकदातुविमानेनपुष्पकेणसुशोभिना ॥ काञ्चनीयोपकल्पे
नकिङ्किणीजालमालिना ॥ २२ ॥ आरुह्यपितरंद्रष्टुंप्रायाच्छोभासमन्वितः ॥ स्वगणैः
संस्तुतोभूमन्नानारत्नविभूषणैः ॥ २३ ॥ आगत्यपित्रोश्चरणौपतित्वाचिरमात्मजः ॥ ह
र्षविह्वलितात्माचरोमाञ्चिततनूरुहः ॥ २४ ॥ उवाचमेद्यसुदिनंमहदद्यफलोदयः ॥ यन्मे
युष्मत्पदंदृष्टंमहापुण्यदर्शनम् ॥ २५ ॥ इत्यादिभिस्तुतिपदैःस्तुत्वागात्स्वकमन्दिरम् ॥
पितरावपिसंहृष्टौपुत्रस्नेहाद्बभूवतुः॥२६॥ तंदृष्ट्वारावणोधीमाञ्जगादनिजमातरम् ॥ को
ऽयंपुमान्सुरोवाथयक्षोवाथनरोत्तमः ॥ २७ ॥ कोसौममपितुःपादौसन्निषेव्यगतःपुनः ॥
महाभाग्यनिधिःस्वीयैर्गणैःसुपरिवारितः ॥ २८ ॥ केनेदंतपसालब्धंविमानंवायुवेगधृ
क् ॥ उद्यानारामलीलादिविलासस्थानमुत्तमम् ॥ २९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंस
माकर्ण्यजननीशोषविह्वला ॥ उवाचपुत्रंविमनाःकिंचिन्नेत्रविकारिणी ॥ ३० ॥ रेपुत्रशृणु
मद्वाक्यंबहुशिक्षासमन्वितम् ॥ एतस्यजन्मकर्मादिविचारचतुराधिकम् ॥ ३१ ॥ सप

त्व्याममकुक्षिस्थंनिधानंसमुपास्थितम्॥येनस्वमातुर्विमलंकुलमुज्ज्वलितंमहत्॥ ३२ ॥
त्वंतुमत्कुक्षिजःकीटः पापःस्वोदरपूरकः ॥ यथाखरःस्वकंभारं जानातिनचतद्गुणम् ॥
॥ ३३ ॥तथात्वंलक्ष्यसेज्ञानीशयनासनभोगवान् ॥ सुप्तोगतःक्वचिद्भ्रष्टइत्येवंतवसंभवः
॥ ३४ ॥ अनेनतपसालब्धंशिवसंतोषकारिणा ॥ लङ्कावासोमनोवेगंविमानंराज्यसंप
दः ॥ ३५ ॥ सुधन्याजननीत्वस्यसुभाग्यासुमहोदया ॥ यस्याःपुत्रोनिजगुणैर्लब्धवा
न्महतांपदम् ॥ ३६ ॥ इतिक्रुधाभाषितमार्तयातयामात्रास्वयाकर्ण्यदुरात्मसत्तमः॥ रो
षंविधायात्मगतंपुनर्वचोजगाददृतांनिश्चयभृत्तपःप्रति॥ ३७॥ ॥रावणउवाच॥ जन
न्याकर्णयवचोममगर्वसमन्वितम्॥ रत्नगर्भात्वमेवासियस्याःपुत्रास्त्रयोवयम्॥ ३८ ॥
कोसौकीटःसधनदःकृतपःस्वल्पकंपनः ॥ कालङ्काकिंतुतद्राज्यंस्वल्पसेवकसंयुतम् ॥
॥ ३९ ॥ मातःशृणुममोत्साहात्प्रतिज्ञांकारणान्विताम्॥ नकेनापिकृतांकर्त्रीमहाभाग्येहि
कैकसि ॥ ४० ॥ यद्यहंभुवनंसर्वंवशेनस्थापयाम्यहम्॥ तपोभिर्दुष्कृतैःकृत्वाब्रह्मसंतो

षकारकैः ॥ ४१ ॥ अन्नोदकेसदात्यक्त्वानिद्रांक्रीडांतथापुनः ॥ चेत्कुर्यांपितृलोकस्यघा
तात्पापंभवेन्मम ॥ ४२ ॥ कुम्भकर्णोपिकृतवान्विभीषणसमन्वितः ॥ रावणेनसहभ्रात्रे
त्युक्त्वागाद्गिरिकाननम् ॥ ४३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे
रामाश्वमेधे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥
॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ अथोग्रंसतपोदैत्योदशवर्षसहस्रकम् ॥ चकारभानुमक्ष्णाचप
श्यन्नूर्ध्वपदेस्थितः ॥ १ ॥ कुम्भकर्णोपिकृतवांस्तपःपरमदुश्चरम् ॥ विभीषणस्तुधर्मात्मा
चचारपरमंतपः ॥ २ ॥ तदाप्रसन्नोभगवान्देवदेवः प्रजापतिः ॥ देवदानवयक्षादिमुकुटैः प
रिसेवितः ॥ ३ ॥ ददौराज्यंचसुमहद्भुवनत्रयभास्वरम् ॥ वपुश्चकृतवान्रम्यंदेवदानवसेवि
तम् ॥ ४ ॥ तदासंतापितोभ्राताधनदोधर्मबुद्धिमान् ॥ विमानंतुततोनीतंलङ्काचनगरीह
ठात् ॥ ५ ॥ भुवनंतापितंसर्वंदेवाश्चैवदिवंगताः ॥ हतवान्ब्राह्मणकुलंमुनीनांमूलकृन्तनः
॥ ६ ॥ तदातिदुःखितादेवाःसेन्द्राब्रह्माणमाययुः ॥ स्तुतिंचक्रुर्महात्मानोदण्डवत्प्रणतिंग

ताः ॥ ७ ॥ तेतुष्टुवुःसुराः सर्वेवाग्भिस्तथ्याभिरादृताः ॥ ततः प्रसन्नोभगवान्किंकरोमीति चाब्रवीत् ॥ ८ ॥ ततोनिवेदयांचक्रुर्ब्रह्मणेविबुधाः पुरः ॥ दशग्रीवाच्चसंकष्टंतथानिजपराभवम् ॥ ९ ॥ क्षणंध्यात्वाययौब्रह्माकैलासंत्रिदशैः सह ॥ तस्यशैलस्यपार्श्वेतुवैचित्र्येणसमाकुलाः ॥ १० ॥ स्थिताःसंतुष्टुवुर्देवाः शम्भुंशक्रपुरोगमाः ॥ ११ ॥ नमोभवायशर्वायनीलग्रीवायतेनमः ॥ नमःस्थूलायसूक्ष्मायबहुरूपायतेनमः ॥ १२ ॥ इतिसर्वमुखेनोक्तांवाणीमाकर्ण्यशंकरः ॥ प्रोवाचनन्दिनंदेवानानयेतिममान्तिकम् ॥ १३ ॥ एतस्मिन्नन्तरे देवा आहूतानन्दिनाचते ॥ प्रविश्यान्तःपुरेदेवाददृशुर्विस्मितेक्षणाः ॥ १४ ॥ ब्रह्मागत्यददर्शाथशंकरंलोकशंकरम् ॥ गणकोटिसहस्रैस्तुसेवितंमोदशालिभिः ॥ १५ ॥ नग्नैर्विरूपैः कुटिलैर्धूसरैर्विकटैस्तथा ॥ प्रणिपत्याग्रतः स्थित्वासहदेवैः पितामहः ॥ १६ ॥ उवाचदेवदेवेशंपश्यावस्थांदिवौकसाम् ॥ कृपांकुरुमहादेवशरणागतवत्सल ॥ १७ ॥ दुष्टदैत्यवधार्थंत्वंसमुद्योगंविधेहिभो ॥ सोपितद्वचनंश्रुत्वादैन्यशोकसमन्वितम् ॥ १८ ॥ त्रिदशैः स

हितैःसर्वैराजगामहरेःपदम् ॥ तुष्टुवुर्मुनयः सर्वेससुरोरगकिन्नराः ॥ १९ ॥ जयमाधवदेवे
शजयभक्तजनार्तिहन् ॥ विलोकयमहादेवालोकयस्वस्वसेवकान् ॥ इत्युच्चैर्जगदुःस
र्वेदेवाःशर्वपुरोगमाः ॥ २० ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसुराधिनाथोदृष्ट्वासुरार्तिंपरिचिन्त्यमानः ॥
जगाददेवाञ्जलदोच्चयागिरादुःखंतुतेषांप्रशमंनयन्निव ॥ २१ ॥ भोब्रह्मशर्वेन्द्रपुरोगमा
मराः शृण्वन्तुवाचंभवतांहितेरताम् ॥जानेदशग्रीवकृतंभयंवोतन्नाशयाम्यद्यकृतावतारः
॥ २२ ॥ पुरीत्वयोध्यारविवंशजातैर्नृपैर्महादानमखादिसत्क्रियैः ॥ प्रपालिताभूतलम
ण्डनीयाविराजतेराजितभूमिभागैः ॥ २३ ॥ तस्यादशरथोराजानिरपत्यःश्रियान्वितः ॥
पालयत्यधुनाराजादिक्चक्रजयवान्विभुः ॥ २४ ॥ सतुवन्ध्यादृष्यशृङ्गात्प्रार्थितापुत्रका
म्यया ॥ पुत्रेष्टिविधिनायष्ट्वामहाबलसमन्वितः ॥ २५ ॥ ततोहंप्रार्थितःपूर्वंतपसानेन
भोःसुराः॥पत्नीषुतिसृषुप्रीत्याचतुर्धास्यांभवत्कृते ॥२६॥ रामलक्ष्मणशत्रुघ्नभरताख्या
समन्वितः ॥ कर्तास्मिरावणोद्धारंसमूलबलवानहम् ॥ २७ ॥ भवन्तोपिस्वकैरंशैरवती

यंचरत्त्विह ॥ ऋक्षवानररूपेणसर्वत्रपृथिवीतले ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वाविरराशुनभसीरि तवाङ्मुने ॥ देवाःश्रुत्वामहद्वाक्यंसर्वेसंहृष्टमानसाः ॥ २९ ॥ तेचक्रुर्गदितंयादृग्देवदेवे नधीमता ॥ स्वैस्वैरंशैर्महीपूर्णाऋक्षवानररूपिभिः ॥ ३० ॥ योसौविष्णुर्महादेवोदेवानां दुःखनाशकः ॥समत्वेनमहाराजभगवान्कृतविग्रहः ॥ ३१ ॥ भरतोयंलक्ष्मणश्चशत्रुघ्न श्चमहामते ॥ तावकांशाद्दशग्रीवोजानितश्चसुरार्द्दनः ॥ ३२ ॥ पूर्ववैरानुबन्धेनजानकींहृ तवान्पुनः ॥ सत्वयानिहतोदैत्योब्रह्मराक्षसजातिमान् ॥ ३३ ॥ पुलस्त्यपुत्रोदैत्येन्द्रःसर्व लोकैककण्टकः ॥ पातितःपृथिवीसर्वासुखमापमहेश्वर ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणानांसुखंत्वद्यमु नीनांतापसंबलम् ॥ शिवानिसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसुसंहिताः ॥ ३५ ॥ त्वयिराज्ञिजग त्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ सुखंप्रपेदेविश्वात्मञ्जगद्योनेनरोत्तम ॥ ३६ ॥ एतत्तेसर्वमा ख्यातंयत्पृष्टोऽहंत्वयानघ॥उत्पत्तिश्चाविपत्तिश्चमयामत्यनुसारतः ॥ ३७ ॥इत्थंनिशम्य दितिजेन्द्रकुलान्तकारीवार्तांमहापुरुषईश्वरईशिताच ॥ संरुद्धबाष्पगलदश्रुमुखारविन्दो

भूमौपपातसदसिप्रथितप्रभावः ॥ ३८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्या
यनसंवादेरामाश्वमेधेरावणोत्पत्तिकथनोनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ * ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठकथापापप्रणाशिनी ॥ ब्रह्मण्यदेवदेवस्यसर्वध
र्मैकरक्षितुः ॥ १ ॥ राजानंमूर्छितंदृष्ट्वाकुम्भजन्मातपोनिधिः ॥ शनैःशनैःकरेणाशुपस्प
र्शाश्रुजगादच ॥ २ ॥ भोरामाश्वसिहिक्षिप्रंकिमर्थमवसीदसि ॥ भवान्दैत्यकुलच्छेत्ताम
हाविष्णुःसनातनः ॥ ३ ॥ भूतंभव्यंभवच्चैवजगत्स्थास्नुचरिष्णुच ॥ त्वदृतेनास्तिसश्चा
रिकिमर्थमिहमूर्छितः ॥४॥ श्रुत्वावाक्यंमहाराजःकुम्भजन्मसमीरितम्॥उत्तस्थौविगल
न्नेत्रोबाष्पपूरितसन्मुखः ॥ ५ ॥ उवाचदीनदीनांचविस्पष्टाक्षरविस्तराम् ॥ त्रपाभरनम
न्मूर्तिर्ब्रह्मद्रोहपराङ्मुखः ॥ ६ ॥ ॥ ॥श्रीरामउवाच ॥ ॥ अहोमेपश्यताज्ञानंविमूढस्यदु
रात्मनः ॥ यद्ब्राह्मणकुलेरूढंहतवान्काममलोलुपः ॥ ७ ॥ महिलार्थेत्वहंविप्रंवेदशास्त्रवि
वेकवत् ॥ हतवान्वाडवकुलंबुद्धिहीनोतिदुर्मतिः ॥ ८ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेजातुब्राह्मणोन

दुरुक्तिभाक् ॥ ईदृशंकुर्वताकर्ममयैतत्सुकलङ्कितम् ॥ ९ ॥ येब्राह्मणास्तुपूजार्हादानस
न्मानभोजनैः ॥ तेमयानिहताविप्राःशरसंघातसंहितैः ॥ १० ॥ काँल्लोकाननुगमिष्यामि
कुम्भीपाकोपिदुःसहः ॥ नतादृशंतीर्थमस्तियन्मांपावयितुंक्षमम् ॥ ११ ॥ नयज्ञोनतपो
दानंनवाचैवव्रतादिकम् ॥ यत्तुमेब्राह्मणद्रोग्धुर्ममपावनतारकम् ॥ १२ ॥ यैःकोपितंब्रह्म
कुलंनरैर्निरयगामिभिः ॥ तेनराबहुशोदुःखंभोक्ष्यन्तिनिरयंगताः ॥ १३ ॥ वेदामूलंतुध
र्माणांवर्णाश्रमविवेकिनाम् ॥ तन्मूलंब्राह्मणकुलंसर्ववेदैकशाखिनः ॥ १४ ॥ मूलच्छेत्तु
र्ममौद्धत्यात्कोलोकोनुभविष्यति ॥ किमद्यकरणीयंवैयेनमेहिशिवंभवेत् ॥ १५ ॥ शेष
उवाच ॥ ॥ विलपन्तंभृशंरामंराजेन्द्रंरघुपुङ्गवम् ॥ मायामनुष्यवपुषंकुम्भजन्माब्रवीद्वचः
॥ १६ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ माविषादंमहावीरकुरुराजन्महामते ॥ नतेब्राह्मणह
त्यास्याद्दुष्टानांनाशमिच्छतः ॥ १७ ॥ त्वंपुराणःपुमान्साक्षादीश्वरःप्रकृतेःपरः ॥ कर्ताह
र्तावितासाक्षीनिर्गुणःस्वेच्छयागुणी ॥ १८ ॥ सुरापोब्रह्महत्याकृत्स्वर्णस्तेयीमहाघकृ

तु ॥ सर्वेत्वन्नामवादेनपूताः शीघ्रंभवन्तिहि ॥ १९ ॥ इयंदेवीजनकजामहाविद्यामहा-
ते॥ यस्याःश्रवणमात्रेणमुक्तायास्यन्तिसद्गतिम् ॥ २०॥रावणोपिनवैदैत्योवैकुण्ठेतवसे
वकः ॥ ऋषीणांशापतोवाप्तोदैत्यत्वंदनुजान्तक ॥ २१ ॥ तस्यानुग्रहकर्तात्वंनतुहन्तद्विज
न्मनः ॥ एवंसंचिन्त्यमाभूयोनिजंशोचितुमर्हसि॥२२ ॥इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरामःपरपुरं
जयः ॥ उवाचमधुरंवाक्यंगद्गदस्वरभाषितम् ॥ २३ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ पातकं
द्विविधंप्रोक्तंज्ञाताज्ञातविभेदतः ॥ ज्ञातंयद्बुद्धिपूर्वंहिअज्ञतंतद्विवर्जितम् ॥ २४ ॥ बुद्धि
पूर्वंकृतंकर्मभोगेनैवविनश्यति ॥ नश्येदनुशयादन्यदिदंशास्त्रविनिश्चितम् ॥ २५॥ कुर्व
तोबुद्धिपूर्वंमेब्रह्महत्यांसुनिन्दिताम् ॥ नमेदुःखापनोदायसाधुवादः सुसंमतः ॥ २६ ॥ प्रब्रू
तंतादृशंमह्यंयादृशंपापदाहकम् ॥ व्रतंदानंमखंकिंचित्तीर्थमाराधनंमहत् ॥ २७॥ येन
मेविमलाकीर्तिर्लोकान्वैपावयिष्यति ॥ पापाचाराप्तकालुष्यान्ब्रह्महत्याहतप्रभान् ॥
॥२८॥ ॥शेषउवाच॥ ॥ इत्युक्तवन्तंतंरामंजगादसतपोनिधिः॥ सुरासुरनमन्मौलिम

णिनीराजिताङ्घ्रिकम् ॥ २९ ॥ शृणु राम महावीर लोकानुग्रहकारक ॥ विप्रहत्यापनोदाय तव यद्वचनं ब्रुवे ॥ ३० ॥ सर्वं स पापं तरति योऽश्वमेधं यजेत वै ॥ तस्मात्त्वं यज विश्वात्मन्वाजिमेधेन शोभिना ॥ ३१ ॥ सप्ततन्तुर्महीभर्त्रा त्वया साध्यो मनीषिणा ॥ महासमृद्धियुक्तेन महाबल सुशालिना ॥ ३२ ॥ स वाजिमेधो विप्राणां हत्यायाः पापनोदनः ॥ कृतवान्यो महाराजो दिलीपस्तव पूर्वजः ॥ ३३ ॥ शतक्रतुः शतं कृत्वा क्रतूनां पुरुषर्षभः ॥ पदमाप पामरावत्यां देवदैत्यसुसेवितम् ॥ ३४ ॥ मनुश्च सगरो राजा मरुत्तो नहुषात्मजः ॥ एते ते पूर्वजाः सर्वे यज्ञान्कृत्वा पदं गताः ॥ ३५ ॥ तस्मात्त्वं कुरु राजेन्द्र समर्थोऽसि समन्ततः ॥ भ्रातरो लोकपालाभा वर्तन्ते तव भावुकाः ॥ ३६ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्य मुनेः स भाग्यवान्रघूत्तमो ब्राह्मणघातभीतः ॥ पप्रच्छ यागे सुमतिं चिकीर्षन्विधिं पुराविप्परिगीयमानः ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीप० पा० शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधे अगस्त्योपदेशो नाम अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

॥ श्रीराम उवाच ॥ ॥ कीदृशोऽश्वस्तत्र भाव्यः को विधिस्तत्र पूजने ॥ कथं वा शक्यते कर्तुं के

जेयास्तत्रवैरिणः ॥ १ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ गङ्गाजलसमानेनवर्णेनवपुषाशुभः ॥
कर्णेश्यामोमुखेरक्तःपीतःपुच्छेसुलक्षितः ॥ २ ॥ मनोवेगःसर्वगतिरुच्चैःश्रवःसमप्रभः ॥
वाजिमेधेहयःप्रोक्तःशुभलक्षणलक्षितः ॥ ३ ॥ वैशाखपूर्णमास्यांतुपूजयित्वायथावि
धि ॥ पत्रंलिखित्वाभालेतुस्वनामबलचिह्नितम् ॥४॥ मोचनीयःप्रयत्नेनरक्षकैःपरिरक्षि
तः ॥ यत्रगच्छतियज्ञाश्वस्तत्रगच्छेत्सुरक्षकः ॥ ५ ॥ यस्तंबलान्निबध्नातिस्ववीर्यबलद
र्पितः ॥ तस्मात्प्रसभमानेयःपरिरक्षाकरैर्हयः ॥ ६ ॥ कर्त्रातावत्सुविधिनास्थातव्यंनिय
मादिह ॥ मृगशृङ्गधरोभूत्वाब्रह्मचर्यसमन्वितः ॥ ७ ॥ व्रतंपालयमानस्ययावद्वर्षमति
क्रमेत् ॥ यावद्दीनान्धकृपणाःपरितोष्याधनादिभिः ॥ ८॥ अन्नंतुबहुशोदेयंधनंवाभूरिमा
रिष ॥ यद्यत्प्रार्थयतेधीमांस्तत्तद्देवददातिहि ॥ ९ ॥ एवंप्रकुर्वतःकर्मयज्ञःसंपूर्णतांगतः ॥
करोतिसर्वपापानांनाशनंरिपुनाशन ॥ १० ॥ तस्माद्भवान्समर्थोसिकरणेपालनेर्चने ॥ कृ
त्वाकीर्तिंसुविमलांपावयान्याञ्जनान्नृप ॥ ११ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ विलोकय

द्विजश्रेष्ठवाजिशालांममाधुना ॥ तादृशाःसन्तिनोवाश्वाःशुभलक्षणलक्षिताः ॥ १२ ॥
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यमगस्त्यः करुणाकरः ॥ उत्तस्थौवीक्ष्यमाणोयंयागार्हान्वाजिनः शुभान् ॥ १३ ॥गत्वाथतत्रशालायांरामचन्द्रसमन्वितः ॥ ददर्शाश्वान्विचित्राङ्गान्मनोवेगान्महाबलान् ॥ १४ ॥ अवनितलगताःकिंवाजिराजस्यवंश्याः किमथरघुपतीनामेकतः कीर्तिपिण्डाः ॥किमिदममृतराशिर्वाहरूपेणसिन्धोर्मुनिरितिमनसोन्तर्विस्मयंप्रापपश्यन् ॥ १५॥ एकतःशोणदेहानांवाजिनांपङ्क्तिरुत्तमा ॥एकतःश्यामकर्णाश्वकस्तूरीकान्तिसप्रभाः ॥ १६ ॥ एकतःकनकाभाश्चत्वन्यतोनीलवर्णिनः ॥एकतःशबलैर्वर्णैर्विशिष्टैर्वाजिभिर्वृताः ॥ १७ ॥ एवंपश्यन्मुनिःसर्वान्कौतुकाविष्टमानसः ॥ ययावन्यत्रतान्द्रष्टुंयागयोग्यान्हयान्मुनिः ॥ १८ ॥ ददर्शतत्रशतशोबद्धांस्तादृशवर्णकान् ॥ दृष्ट्वाविस्मयमापेदेसमुनिर्हर्षिताङ्गकः ॥ १९ ॥ एकतःश्यामकर्णाश्वसर्वाङ्गैः क्षीरसन्निभान् ॥ पीतपुच्छान्मुखेरक्तान्शुभलक्षणलक्षितान् ॥ २० ॥ निरीक्ष्यपरितोनघान्विमलनीरधारानिभान्म

नोजवनशोभितान्विमलकीर्तिपुञ्जप्रभान् ॥ पयोनिधिविशोषकोमुनिरुवाचसीताप
तिंविचित्रहयदर्शनाद्धृषितनेत्रवक्त्रप्रभः ॥ २२ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच॥ ॥ हयमेधक्र
तौयोग्यान्वाहांस्तेबहुशःशुभान् ॥ पश्यतोनेत्रयोर्मेद्यतृप्तिर्नास्तिरघूत्तम ॥ २३ ॥ रामच
न्द्रमहाभागसुरासुरनमस्कृत ॥ यज्ञंकुरुमहाराजहयमेधंसुविस्तरम् ॥ २४ ॥ सुरपतिरिव
सर्वान्यज्ञसङ्घान्करिष्यंस्तपनइवसुपर्वारातितोयंविशोष्यन् ॥ हतरिपुगणमुख्यंसांप
रायंविजित्यक्षितितलसुखभोगंकुर्विदंभूरिभोगः ॥ २५ ॥ इत्येवंवाक्यवादेनपरितुष्टा
खिलेन्द्रियः ॥ सर्वान्वैयज्ञसंभारानाजहारमनोहरान् ॥ २६ ॥ मुन्यन्वितोमहाराजःसर
यूतीरमागतः ॥ सुवर्णलाङ्गलैर्भूमिंविचकर्षमहीयसीम् ॥ २७ ॥ विलिख्यभूमिंबहुशश्चतु
र्योजनसंमितान् ॥ मण्डपान्रचयामासयज्ञार्थंसनरोत्तमः ॥ २८ ॥ कुण्डंतुविधिवत्कृत्वायो
निमेखलयान्विम् ॥ अनेकरत्नरचितंसर्वशोभासमन्वितम् ॥ २९ ॥ मुनीश्वरोमहाभा
गोवसिष्ठःसुमहातपाः ॥ सर्वंतत्कारयामासवेदशास्त्रविधिश्रितम् ॥ ३० ॥ प्रेषितास्तेन

मुनिनाशिष्यामुनिवराश्रमान् ॥ कथयामासुरुद्युक्तंहयमेधेरघूत्तमम् ॥ ३१ ॥ आकारि
तास्तदासर्वेऋषयस्तपतांवराः ॥ आजग्मुःपरमेशस्यदर्शनेत्वतिलालसाः ॥ ३२ ॥ नार
दोसितनामाचपर्वतःकपिलोमुनिः ॥ जातूकर्ण्योऽङ्गिराव्यास आर्ष्टिषेणोऽत्रिरासुरिः ॥
॥ ३३ ॥ हारीतोयाज्ञवल्क्यश्चसंवर्तःशुकसंज्ञितः ॥ इत्येवमादयोरामहयमेधवरंययुः ॥
॥ ३४ ॥ तान्सर्वान्पूजयामासरघुराजोमहामनाः ॥ प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यामर्घ्यविष्टर
कादिभिः ॥ ३५ ॥ गांहिरण्यंददौतेभ्यःप्रायशोदृढविक्रमः ॥ महाभाग्यंत्वद्यमेस्तियद्यूयं
दर्शनंगताः ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंसमाकुलेब्रह्मन्नृषिवर्यसमागमे ॥ धर्मवार्ताब
भूवाहोवर्णाश्रमसुसंमता ॥ ३७ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ काधर्मवार्तातत्रासीत्
किंवाकथितमद्भुतम् ॥ साधवःसर्वलोकानांकारुण्यात्किमुताब्रुवन् ॥ ३८ ॥ ॥ शेषउ
वाच ॥ ॥ तान्समेतान्मुनीन्दृष्ट्वारामोदाशरथिर्महान् ॥ पप्रच्छसर्वधर्मांश्चसर्ववर्णा
श्रमोचितान् ॥ ३९ ॥ तेतुपृष्टाहिरामेणधर्मान्प्रोचुर्महागुणान् ॥ तान्प्रवक्ष्यामितेसर्वा

न्यथाविधिशृणुष्वतान् ॥ ४० ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ ब्राह्मणेनसदाकार्यंयजनाध्ययना
दिकम् ॥ वेदानपठित्वाविरजोनैवगार्हस्थ्यमाविशेत् ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणेनसदात्याज्यंनी
चसेवानुजीवनम् ॥ आपद्गतोहिजीवेतनश्ववृत्त्याकदाचन ॥ ४२ ॥ ऋतुकालाभिगम
नंधर्मोयंगृहिणःपरः ॥ स्त्रीणांवरमनुस्मृत्याऽपत्यकामोथवाभवेत् ॥ ४३ ॥ दिवाभिगम
नंपुंसामनायुष्यकरंमतम् ॥ श्राद्धाहःसर्वपर्वाणियतस्त्याज्यानिधीमता ॥ ४४ ॥ तत्र
गच्छेत्स्त्रियंमोहाद्धर्मात्प्रच्यवतेपरात् ॥ ऋतुकालाभिगामीयःस्वदारनिरतश्चयः ॥४५ ॥
सर्वदाब्रह्मचारीहविज्ञेयःसगृहाश्रमी ॥ ऋतुःषोडशयामिन्यश्चतस्रस्तासुगर्हिताः ॥ ४६ ॥
पुत्रास्तास्वपियुग्मासुअयुग्माःकन्यकाःप्रजाः ॥त्यक्त्वाचन्द्रमसंदुष्टंमघांमूलंविहायच
॥४७॥शुचिःसन्निर्विशेत्पत्नींपुमृक्षेचविशेषतः॥शुचिंपुत्रंप्रसूयेतपुरुषार्थप्रसाधनम्४८
आर्षेविवाहेगोद्वन्द्वंयदुक्तंतत्प्रशस्यते ॥ शुल्कमण्वपिकन्यायाः कन्याक्रेतुस्तुपापकृत् ॥
॥ ४९ ॥ वाणिज्यंनृपतेःसेवावेदानध्यापनंतथा ॥ कुविवाहःक्रियालोपःकुलेपतनहेत

वः ॥ ५० ॥ अन्नोदकपयोमूलफलैर्वापिगृहाश्रमी ॥ गोदानेनतुयत्पुण्यंपात्रायविधिपूर्वकम् ॥ ५१ ॥ अनर्चितोतिथिर्गेहाद्भग्नाशोयस्यगच्छति ॥ आजन्मसंचितात्पुण्यात्क्षणात्सहिबहिर्भवेत् ॥ ५२ ॥ पितृदेवमनुष्येभ्योदत्त्वाश्नीतामृतंगृही ॥ स्वार्थंपचत्यघंभुङ्क्तेकेवलंस्वोदरंभरः ॥ ५३ ॥ षष्ठ्यष्टम्योर्विशेत्पापंतैलेमांसेसदैवहि ॥ चतुर्दश्यांतथामायांत्यजेतक्षुरमङ्गनाम् ॥ ५४ ॥ रजस्वलांनसेवेतनाश्नीयात्सहभार्यया ॥ एकवासानभुञ्जीतनभुञ्जीतोत्कटासने ॥ ५५ ॥ नाश्नतींस्त्रियमीक्षेततेजःकामोनरोत्तमः ॥ मुखेनोपधमेन्नाग्निंनग्नांनेक्षेतयोषितम् ॥ ५६ ॥ नाङ्घ्रिंप्रतापयेदग्नौनवस्त्वशुचिनिःक्षिपेत् ॥ प्राणिहिंसांनकुर्वीतनाश्नीयात्संध्ययोर्द्वयोः ॥ ५७ ॥ नाचक्षीतधयन्तींगांनैन्द्रंचापंप्रदर्शयेत् ॥ नदिवोद्धृतसारंचभक्षयेद्दधिनोनिशि ॥ ५८ ॥ स्त्रीधर्मिणींनाभिवादेन्नाद्याद्दातृप्तिरात्रिषु ॥ तौर्यत्रिकप्रियोनस्यात्कांस्येपादौनधावयेत् ॥ ५९ ॥ नधारयेदन्यभुक्तंवासश्चोपानहावपि ॥ नभिन्नभाजनेश्नीयान्नाश्नीतान्नंविदूषितम् ॥ ६० ॥ संविशेन्नार्द्रचरणोनोच्छिष्टः

क्वचिदाव्रजेत् ॥ शयानोवानचाश्नीयान्नोच्छिष्टःसंस्पृशेच्छिरः ॥ ६१ ॥ नमनुष्यस्तुतिं कुर्यान्नात्मानमवमानयेत् ॥ अभ्युद्यतंनप्रणमेत्परमर्माणिनोवदेत् ॥ ६२ ॥ एवंगार्हस्थ्य माश्रित्यवानप्रस्थाश्रमंव्रजेत् ॥ सस्त्रीकोवागतस्त्रीकोविरजेत्कृष्णमानसः ॥ ६३ ॥ इ त्येवमाद्योधर्मागदिताऋषिभिस्तदा ॥ श्रुतारामेणमहतासर्वलोकहितैषिणा ॥ ६४ ॥

॥ इति श्रीप० पा० शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेधर्मोपदेशोनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥इत्थंसंशृण्वतोधर्मान्वसन्तः समुपस्थितः ॥ यत्रयज्ञक्रियादीनांप्रारम्भः सुमहात्मनाम् ॥ १ ॥ दृष्ट्वातंसमयंधीमान्वसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ रामचन्द्रंमहाराजंप्रत्युवाच यथोचितम् ॥ २ ॥ ॥वसिष्ठउवाच ॥ ॥ रामचन्द्रमहाबाहोसमयःपर्यभूत्तव ॥ हयोयत्रप्र मुच्येतयज्ञार्थंपरिपूजितः ॥ ३ ॥ सामग्रीक्रियतांतत्रआहूयन्तांद्विजोत्तमाः ॥ करोतुपूजांभ गवान्ब्राह्मणानांयथोचिताम् ॥ ४ ॥ दीनान्धकृपणानांचदानंस्वान्तेसमुत्थितम् ॥ ददातुवि धिवत्तेषांप्रतिपूज्याधिमान्यच ॥ ५ ॥ भवान्कनकसत्पत्न्यादीक्षितोत्रव्रतंचर ॥ भूमिशा

यीब्रह्मचारीवसुभोगविवर्जितः ॥ ६ ॥ मृगशृङ्गधरःकट्यांमेखलाजिनदण्डभृत् ॥ करोतु यज्ञसंभारंसर्वद्रव्यसमन्वितम् ॥ ७ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाकयंवसिष्ठस्ययथार्थकम् ॥ उवाचलक्ष्मणंधीमान्नानार्थपरिबृंहितम् ॥ ८ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ शृणुलक्ष्मणमद्वाक्यं श्रुत्वातत्कुरुसत्वरम् ॥ हयमानययत्नेनवाजिमेधक्रियोचितम् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ श्रुत्वावाकयंरघुपतेःशत्रुजिल्लक्ष्मणस्तदा ॥ सेनापतिमुवाचेदंवचोविविधवर्णनम् ॥ १० ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥ वीराकर्णयमेवचःसुमधुरंश्रुत्वात्वरातःपुनःकार्यंतत्क्षितिपालमौलिमुकुटैर्घृष्टाङ्घ्रिरामाज्ञया ॥ सेनांकालबलप्रभञ्जनबलप्रोद्यत्समर्थाङ्गकांसज्जांसद्रथहस्तिपत्तिसुहयारोहैर्विधेह्यन्विताम् ॥ ११ ॥ सज्जीयतांवायुजवास्तुरङ्गास्तरङ्गमालाललिताङ्घ्रिपाताः ॥ सदश्वचारैर्बहुशस्त्रधारिभिःसंरोहितावैरिबलप्रहारिभिः ॥ १२ ॥ संलक्ष्य तांहस्तिनःपर्वताभाआधोरणैःप्रासकुन्ताग्रहस्तैः ॥ शूरैःसास्त्रैर्भूरिदानापहाराःक्षीबाणस्ते सर्वशस्त्रास्त्रपूर्णाः ॥ १३ ॥ विततबहुसमृद्धिभ्राजमानारथामेपवनजवनवेगैर्वाजिभिर्यु

ज्यमानाः ॥ विविधारिपुविनाशस्मारकैरायुधास्त्रैर्भृतवलभिविभागानीयतांसूतवृन्दैः ॥
॥ १४ ॥ पत्तयः शतशोमत्यमायान्त्वस्त्राग्र्यपाणयः ॥ हयमेधार्हवाहस्यरक्षणेविततोद्य
माः ॥ १५ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यलक्ष्मणस्यमहात्मनः ॥ सेनानीः कालजिन्नामाकार
यामाससज्जताम् ॥ १६ ॥ दशध्रुवकमण्डितोलघुसुरोमशोभान्वितोविविक्तगलशुक्तिभृ
द्विततकण्ठकोशेमणिः ॥ मुखेविशदकान्तिधृत्कासितकान्तिभृत्कर्णयोर्व्यराजततदाहयो
धृतकराग्ररश्मिच्छटः ॥ १७ ॥ कलासंशोभितमुखः स्फुरद्रत्नविशोभितः ॥ मुक्ताफलानां
मालाभिः शोभितोनिर्ययौहयः ॥ १८ ॥ श्वेतातपत्ररचितः सितचामरशोभितः ॥ बहु
शोभापरीताङ्गोनिर्ययौहरिभिर्वृतः ॥ १९ ॥ अग्रतोमध्यतश्चैवपृष्ठतः सैनिकास्तथा ॥ दे
वाहरिंयथापूर्वंसेवन्तेसेवनोचितम् ॥ २० ॥ अथसैन्यंसमाहूयसर्वमाज्ञापयत्तदा ॥ हस्त्य
श्वरथपादातवृन्दैः सुबहुसंकुलम् ॥ २१ ॥ ततस्ततः समेतानांसैन्यानांश्रूयतेध्वनिः ॥ त
तोदुन्दुभिनादोभूत्तस्मिन्पुरवरेतदा ॥ २२ ॥ तन्निनादेनशूराणांप्रियेणमहतातदा ॥ कम्पन्ति

गिरिशृङ्गाणिप्रासादाविचलन्तिच ॥ २३ ॥ हेषारवोमहानासीद्वाजिनामुद्यतांनृप ॥ रथा
ङ्गवातसंघुष्टाधरासंचलतीवसा॥ २४ ॥ चलितैर्गजयूथैश्चपृथ्वीरुद्धासमन्ततः ॥ रजस्तु
प्रचलत्तत्रजनान्तर्द्धानमादधत् ॥ २५ ॥ निर्जगाममहासैन्यंछत्रैःसंच्छाद्यभास्करम् ॥
सेनान्याकालजिन्नाम्नाप्रेषितंजनसंकुलम् ॥ २६ ॥ गर्जन्तस्तत्रवीराग्र्याःकुर्वन्तोरणसं
भ्रमम् ॥ रघुनाथस्ययागायसज्जास्तेप्रययुर्मुदा ॥ २७ ॥ मृगमदमयमङ्गेष्वङ्गरागंदधानाः
कुसुमविमलमालाशोभितस्वोत्तमाङ्गाः ॥ मुकुटकटकभूषाभूषिताङ्गाः समस्ताःप्रययुर
वनिनाथप्रेरितास्तेपिसर्वे ॥ २८ ॥ इत्येवंतेमहाराजंययुःसेनाचरावराः ॥ धनुर्धराः पाश
धराःखड्गधारास्फुटक्रमाः ॥ २९ ॥ एवंशनैः शनैः प्राप्तो मण्डपंयागचिह्नितम् ॥ हयःखुर
क्षततलांभूमिंकुर्वन्नभःप्लवन् ॥ ३० ॥ रामोदृष्ट्वाहरिंप्राप्तंबहुसंतुष्टमानसः ॥ वसिष्ठप्रेरया
मासक्रियाकर्तव्यतांप्रति ॥ ३१ ॥ वसिष्ठोराममाहूयस्वर्णपत्नीसमन्वितम् ॥ प्रयोगंकार
यामासब्रह्महत्यापनोदनम् ॥ ३२ ॥ ब्रह्मचर्यव्रतधरोमृगशृङ्गपरिग्रहः ॥ तत्कर्मकारया

मासरामःपरपुरंजयः॥ ३३ ॥प्रारेभेयागकर्मार्थंकुण्डमण्डपसंज्ञितम्॥ तत्राचार्योभवेद्धीमान्वेदशास्त्रविचारवित्॥ ३४ ॥ वसिष्ठोरघुनाथस्यकुलपूर्वगुरुर्मुनिः ॥ ब्रह्मंस्तत्राचरद्ब्रह्मकर्मागस्त्यस्तपोनिधिः॥ ३५ ॥वाल्मीकिर्मुनिरध्वर्युर्मुनिःकण्वस्तुद्वारपः॥ अष्टौद्वाराणितत्रासन्सतोरणशुभानिवै॥ ३६ ॥द्वारिद्वारिद्वयंविप्रब्राह्मणस्याधिमन्त्रवित्॥ पूर्वद्वारिमुनिश्रेष्ठौदेवलासितसंज्ञितौ॥ ३७ ॥ दक्षिणद्वारिभूमानौकश्यपात्रीतपोनिधी ॥ पश्चिमद्वारिऋषभौजातूकर्ण्योथजाजलिः ॥ ३८ ॥ उत्तरद्वारितुमुनीद्वौद्वितैकततापसौ॥ एवंद्वारविधिंकृत्वावसिष्ठःकलशोद्भवः॥ ३९ ॥ हयवर्यस्यसत्पूजांकर्तुमारभतद्विज॥ सुवासिन्यःस्त्रियस्तत्रवासोलङ्कारभूषिताः ॥ ४० ॥ हरिद्राक्षतगन्धाद्यैःपूजयामासुरर्चितम्॥ नीराजनंततःकृत्वाधूपयित्वागुरूक्षणैः ॥ ४१ ॥ वर्धापनंततोवेश्याश्चक्रुस्तावाडवाज्ञया॥ एवंसंपूज्यविमलेभालेचन्दनचर्चिते॥ ४२ ॥कुङ्कुमादिकगन्धाढ्येसर्वशोभासमन्विते॥बबन्धभास्वरंपत्रंतप्तहाटकनिर्मितम्॥ ४३ ॥ तत्रालिखद्दाशरथेःप्रता

पबलमूर्जितम् ॥ सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ॥ ४४ ॥ यंदेवाःसासुराःसर्वेन मन्तिमणिमौलिभिः ॥ तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः ॥ ४५ ॥ रामचन्द्रोमहाभागः सर्वशूरशिरोमणिः ॥ तन्मातांकोसलनृपपत्नीगर्भसमुद्भवा ॥ ४६ ॥ तस्याःकुक्षिभवं रत्नंरामःशत्रुक्षयंकरः ॥ करोतिहयमेधंवैब्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ ४७ ॥ रावणाभिधविप्रेन्द्र वधपापापनुत्तये ॥ मोचितस्तेनवाहानांमुख्योसौवाजिनांवरः ॥ ४८ ॥ महाबलपरीवा रपरिखाभिःसुरक्षितः ॥ तद्रक्षकोस्तितद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणान्तकः ॥ ४९ ॥ हस्त्यश्वरथ पादातसेनासङ्घसमन्वितः ॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानः स्यात्स्वबलोन्मदात् ॥ ५० ॥ वयं धनुर्धराःशूराःश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः ॥ तेगृह्णन्तुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥ ५१ ॥ मनोवे गंकामजवंसर्वगत्याधिभास्वरम् ॥ ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहयम् ॥ ५२ ॥ शरा सनविनिर्मुक्तवत्सदन्तैःशिलाशितैः ५३ इत्येवमादिविलिलेखमहामुनीन्द्रःश्रीरामचन्द्र भुजवीर्यलसत्प्रतापम् ॥ शोभानिधानमतिचञ्चलवायुवेगंपातालभूतलविशेषगतिंमुमो

च ॥ ५४ ॥ शत्रुघ्नमादिदेशाथरामः शस्त्रभृतांवरः ॥ याहिवाहस्यरक्षार्थंपृष्ठतःस्वैरगामि
नः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नगच्छवाहस्यमार्गेभद्रंभवेत्तव ॥ भवेतांशत्रुविजयौरिपुकर्षणतेभु
जौ ॥ ५६ ॥ येयोद्धारः प्रतिरणगतास्तेत्वयावारणीयावाहंरक्षस्वकगणगणैः संयुतःसन्म
होर्व्याम् ॥ सुप्तान्भ्रष्टान्विगतवसनान्भीतभीतांस्तुनम्रांस्तान्माहन्याः सुकृतकृतिनो
येनशंसन्तिकर्म ॥ ५७ ॥ विरथाभयसंत्रस्तायेवदन्तिवयंतव ॥ तेत्वयानहिहन्तव्याःशत्रु
घ्नसुकृतैषिणा ॥ ५८ ॥ योहन्याद्विमदंमत्तंसुप्तंनग्नंभयातुरम् ॥ तावकोहंब्रुवाणंचसव्रज
त्यधमांगतिम् ॥ ५९ ॥ परस्वेचित्तवृत्तिंत्वंमाकृथाः पारदारिके ॥ नीचेरतिंनकुर्वीथाः स
र्वसद्गुणपूरितः ॥ ६० ॥ वृद्धानांप्रेरणंपूर्वंमाकुर्वींथारणंजय ॥ पूज्यपूजातिक्रमत्वंमावि
धेहिदयान्वितः ॥ ६१ ॥ गांविप्रंचनमस्कुर्याद्वैष्णवंधर्मसंयुतम् ॥ अभिवाद्यततोग
च्छेत्तत्रसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ ६२ ॥ विष्णुःसर्वेश्वरः साक्षीसर्वव्यापकदेहभृत् ॥ येतदी
यामहाबाहोतद्रूपाविचरन्तिहि ॥ ६३ ॥ येस्मरन्तिमहाविष्णुंसर्वभूतहृदिस्थितम् ॥ तेम

न्तव्यामहाविष्णुसमरूपारघुद्वह ॥ ६४ ॥ यस्यस्वीयोनपारक्योयस्यमित्रसमोरिपुः ॥
तेवैष्णवाःक्षणादेवपापिनंपावयन्तिहि ॥ ६५ ॥ येषांप्रियंभागवतंयेषांवैब्राह्मणाः प्रियाः
॥ वैकुण्ठात्प्रेषितास्तेत्रलोकपावनहेतवे ॥ ६६ ॥ येषांवक्त्रेहरेर्नामहृदिविष्णुःसनात
नः ॥ उदरेविष्णुनैवेद्यः सश्वपाकोपिवैष्णवः ॥ ६७ ॥ येषांवेदाःप्रियतमानचसंसारजं
सुखम् ॥ स्वधर्मनिरतायेचतान्नमस्कुर्विहान्वितान् ॥ ६८ ॥ शिवेविष्णौनवाभेदोनच
ब्रह्ममहेशयोः ॥ तेषांपादरजःपूतंवहाम्यघविनाशनम् ॥ ६९ ॥ गौरींगङ्गांमहालक्ष्मींर्य
स्यनास्तिपृथक्कया ॥ तेमन्तव्यानराःसर्वेस्वर्गलोकादिहागताः ॥ ७० ॥ शरणागतरक्षीच
मानदानपरायणः ॥ यथाशक्तिहरेःप्रीत्यैसज्ञेयोवैष्णवोत्तमः ॥ ७१ ॥ यस्यनाममहापा
पराशिंदहतिसत्वरम् ॥ तदीयचरणद्वन्द्वेभक्तिर्यस्यसवैष्णवः ॥ ७२ ॥ इन्द्रियाणिवशेयेषांम
नोपिहरिचिन्तकम् ॥ तान्नमस्कृत्यपूयात्सद्याजन्ममरणान्तिकात् ॥ ७३ ॥ परस्त्रियंत्वंकर
वालवत्त्यजन्भवेर्यशोभूषणभूतिभूमिः ॥ एवंममादेशमथाचरंश्चलभेःपरंधामसुयोगगमी

ड्यम् ॥ ७४ ॥ ॥ इति श्रीप० पा० शेषवात्स्यायनसंवादेरा० शत्रुघ्नशिक्षानामद० ॥ १० ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवमाज्ञाप्यभगवान्रामश्चामित्रकर्षणः ॥ वीरानालोकयन्भूयोज गादशुभयागिरा ॥ १ ॥ शत्रुघ्नस्यममभ्रातुर्वाजिरक्षाकरस्यवै ॥ कोगन्तापृष्ठतोरक्षंस्तन्नि देशप्रपालकः ॥ २ ॥ यःसर्ववीरान्प्रतिमुख्यमागतान्विनिर्जयेन्मर्मभिदस्त्रसंघैः ॥ गृह्णा त्वसौमेकरवीटकंतद्भूमौयशःस्वंप्रथयन्त्सुविस्तरम् ॥ ३ ॥ इत्युक्तवतिरामेतुपुष्कलोभर तात्मजः ॥ जग्राहवीटकंतस्माद्रघुराजकराम्बुजात् ॥ ४ ॥ स्वामिन्गच्छामिशत्रुघ्नंपृष्ठरक्षा करोम्यहम् ॥ सन्नद्धःसर्वशस्त्रास्त्रचापबाणधरःप्रभो ॥ ५ ॥ सर्वमद्यक्षितितलंत्वत्प्रतापो विजेष्यति ॥ एतेनिमित्तभूतावैरामचन्द्रमहामते ॥ ६ ॥ भवत्कृपातःसकलंससुरासुरमा नुषम् ॥ उपस्थितंप्रयुद्धायतन्निषेधेक्षमोऽस्म्यहम् ॥ ७ ॥ सर्वस्वामीज्ञास्यतियन्ममविक्र मदर्शनात् ॥ एषगन्तास्मिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाप्रकारकः ॥ ८ ॥ एवंब्रुवन्तंभरतात्मजंसप्रस्तूयसा ध्वित्यनुमोदमानः ॥ शशंससर्वान्कपिवीरमुख्यान्प्रभञ्जनोद्भूतमुखान्हरिःप्रभुः ॥ ९ ॥

भोहनूमन्महावीरशृणुमद्वाक्यमादृतः॥त्वत्प्रसादान्मयाप्राप्तमिदंराज्यमकण्टकम्॥ १०॥ सीतयाममसंयोगेयोभवाञ्जलधिंतरेः ॥ चरितंतद्धरेविद्धिसर्वंतवकपीश्वर॥ ११ ॥ त्वं गच्छममसैन्यस्यपालकःसन्ममाज्ञया॥शत्रुघ्नःसोदरोमह्यंपालनीयस्त्वयाहयः॥ १२ ॥ यत्रयत्रमतिभ्रंशःशत्रुघ्नस्यप्रजायते॥ तत्रतत्रप्रबोद्धव्योभ्राताममममहामते॥ १३ ॥ इति श्रुत्वामहद्वाक्यंरामचन्द्रस्यधीमतः ॥ शिरसातत्समाधायप्रणाममकरोत्तदा ॥ १४ ॥ अथादिशन्महाराजो जाम्बवन्तंकपीश्वरम् ॥ रघुनाथस्यसेवायै कपिषूत्तमतेजसम् ॥ ॥ १५ ॥अङ्गदोगवयोमैन्दस्तथादधिमुखःकपिः॥सुग्रीवःप्लवगाधीशःशतवल्याक्षिकौक पी॥ १६ ॥ नीलोनलोमनोवेगोधिगन्तावानराङ्गजः॥इत्येवमादयोयूयंसज्जाभूताभवन्तु भोः॥ १७ ॥सर्वैर्गजैःसदश्वैश्चतप्तहाटकभूषणैः॥ कवचैःसशिरस्त्राणैर्भूषितायान्तुसत्व राः॥ १८॥ सुमन्त्रमाहूयसुमान्त्रिणंतदाजगादरामोबलवीर्यशोभनः॥ अमात्यमौलेवदके त्रयोग्यानराहयंपालयितुंसमर्थाः ॥ १९ ॥तदुक्तमेवमाकर्ण्यजगादपरवीरहा ॥ हयस्य

रक्षणेयोग्यान्बलिनोत्रनराधिपान् ॥ २० ॥ रघुनाथशृणुष्वैतान्नववीरान्सुसंहितान् ॥ धनुर्धरान्महाविद्यान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ २१ ॥ प्रतापाग्र्यंनीलरत्नंतथालक्ष्मीनिधिंनृपम् ॥ रिपुतापंचोग्रहयंतथाशस्त्रविदंनृपम् ॥ २२ ॥ राजन्योसौनीलरत्नोमहावीरोरथाग्रणीः ॥ सएवलक्ष्मंरक्षेतलक्ष्मंयुध्येतनिर्भयः ॥ २३ ॥ अक्षौहिणीभिर्दशभिर्यातुवाहस्यरक्षणे ॥ दंशितैस्ससशिरस्त्राणैर्महाबाहुभिरुद्धतैः ॥ २४ ॥ प्रतापाग्र्योयोत्ययंचरिपुगर्वंप्रशान्तयन् ॥ सव्यापसव्यबाणानांमोक्तासर्वास्त्रवित्तमः ॥ २५ ॥ एषोक्षौहिणिविंशत्यायातुयज्ञहयावने ॥सन्नद्धोरिपुनाशाययुवाकोदण्डदण्डभृत् ॥ २६ ॥ तथालक्ष्मीनिधिस्त्वेषयातुराजन्यसत्तमः ॥ यस्तपोभिःशतधृतिंप्रसाद्यास्त्राणिचाभ्यसन् ॥२७ ॥ ब्रह्मास्त्रंपाशुपत्यास्त्रंगारुडंनागसंज्ञितम् ॥मायूरंनाकुलंरौद्रंवैष्णवंमेघसंज्ञितम् ॥ २८ ॥ वज्रंपार्वतसंज्ञंचतथावायव्यसंज्ञितम् ॥इत्यादीनांतुशस्त्राणांसंप्रयोगविसर्गवित् ॥२९॥ सएषनिजसैन्यानामक्षौहिण्यैकयायुतः ॥ प्रयातुशूरमुकुटःसर्ववैरिप्रभञ्जनः ॥ ३० ॥ री

पुतापोयमेवाद्यगच्छत्वग्र्योधनुर्भृताम् ॥ सर्वशस्त्रास्त्रकुशलोरिपुवंशदवानलः ॥ ३१ ॥ ग
च्छतात्सेनयाबह्व्याचतुरङ्गसमेतया ॥शत्रुघ्नाज्ञांशिरस्येतेदधत्वद्यबलोत्कटाः ॥ ३२ ॥
उग्राश्वोपिमहाराजातथाशस्त्रविदेषच ॥ सर्वेयान्तुसुसंनद्धातववाहस्यपालकाः॥ ३३ ॥
इतिभाषितमाकर्ण्यमन्त्रिणःप्रजहर्षच ॥ आज्ञापयामासचतान्सुमन्त्रकथितान्भटान् ॥
॥३४ ॥तेऽनुज्ञांरघुनाथस्यप्राप्यमोदंप्रपेदिरे॥ चिरकालंसाम्परायंवाञ्छन्तोयुद्धदुर्मदाः
॥ ३५ ॥ संनद्धाःकवचाद्यैश्चतथाशस्त्रास्त्रवर्तनैः ॥ ययुःशत्रुघ्नसंवासंसीतापतिप्रणोदि
ताः ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथोक्तऋषिणारामोविधिवत्पूजयन्क्रमात् ॥
आचर्य्यादीनृषीन्सर्वान्यथोक्तवरदक्षिणैः ॥ ३७ ॥ आचार्यायददौरामोहस्तिनंषष्टिहा
यनम् ॥ हयमेकंमनोवेगं रत्नमालाविभूषितम् ॥ ३८॥ पौरटंरथमेकंचमणिरत्नविभू
षितम् ॥ चतुर्भिर्वाजिभिर्युक्तंसर्वोपस्करसंयुतम् ॥ ३९ ॥ मणिलक्षंतुप्रत्यक्षंमुक्ताफल
तुलाशतम् ॥ विद्रुमस्यतुलानांतुसहस्रंस्फुटतेजसम् ॥ ४० ॥ ग्राममेकंसुसंपन्नंनानाजन

समाकुलम् ॥ विचित्रसस्यनिष्पन्नंविविधैर्मन्दिरैर्वृतम् ॥४१॥ ब्रह्मणेपितथैवादात्तथै
वाध्वर्यवेददौ ॥ ऋत्विग्भ्योभूरिशोदत्त्वाप्रणनामरघूत्तमः ॥ ४२ ॥सर्वेतेविविधावा
ग्भिराशीर्भिरभियुञ्जतः ॥ चिरंजीवमहाराजरामचन्द्ररघूद्वह ॥४३॥ कन्यादानंभूमि
दानंगजदानंतथैवच ॥ अश्वदानंस्वर्णदानंतिलदानंसमौक्तिकम् ॥४४॥ अन्नदानंपयो
दानमभयंदानमुत्तमम् ॥ रत्नदानानिसर्वाणिविप्रेभ्यश्चादिशन्महान् ॥ ४५॥देहिदेहिध
नंदेहिमानेतिब्रूहिकस्यचित् ॥ ददात्वन्नंददात्वन्नंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ४६ ॥ इत्थंप्रा
वर्ततमखोरघुनाथस्यधीमतः ॥ सदक्षिणोद्विजवरैःपूर्णःसर्वशुभक्रियः ॥ ४७ ॥ अथरा
मानुजोगत्वामातरंप्रणनामह ॥ आज्ञापयाश्वरक्षार्थमेषगच्छामिशोभने ॥ ४८ ॥ त्व
त्कृपातोरिपुकुलंजित्वाशोभासमन्वितः ॥ आयास्यामिमहाराजैर्हयवर्यसमन्वितः ॥
॥४९॥ मातोवाच॥ ॥पुत्रगच्छमहावीरशिवाःपन्थानएवते ॥ सर्वान्रिपुगणाञ्जि
त्वापुनरागच्छसन्मते ॥५०॥ पुष्कलंपालयनिजभ्रातृजंधर्मवित्तमम् ॥ महाबलिन

मद्यापिबालकंलीलयायुतम् ॥ ५१ ॥ पुत्रगच्छसिचेद्युक्तःपुष्कलेनशुभान्वितः ॥ तदा
ममप्रमोदःस्यान्नान्यथाशोकभागहम् ॥ ५२ ॥ इतिसंभाष्यमाणांस्वांमातरंप्रत्युवाच
सः ॥ त्वदीयचरणद्वन्द्वंस्मरन्प्राप्स्यामिशोभनम् ॥ ५३ ॥ पुष्कलंपालयित्वाहंनिजंस्व
मिवशोभने ॥ स्वनामसदृशंकृत्वापुनरायामिमोदवान् ॥ ५४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौवीरोरा
मंसमखमण्डपम् ॥ आसीनंमुनिवर्याद्यैर्यज्ञवेषधरंवरम् ॥५५॥ उवाचमतिमान्वीरःसर्व
शोभासमन्वितः॥रामाज्ञापयरक्षार्थंहयस्यानुज्ञयातव ॥ ५६ ॥ रघुनाथोपितच्छ्रुत्वाभद्र
मस्त्वितिचाब्रवीत् ॥ बालंस्त्रियंप्रमत्तंवामाहन्याःशस्त्रवर्जितम् ॥५७॥ तदालक्ष्मीनिधि
र्भ्राताजानक्याजनकात्मजः ॥ प्रहस्यकिंचिन्नयनंनर्तयन्राममब्रवीत् ॥ ५८ ॥ ॥ ल
क्ष्मीनिधिरुवाच ॥ ॥ रामचन्द्रमहाबाहोसर्वधर्मपरायण ॥ शत्रुघ्नंशिक्षयतथायथालोको
त्तरोभवेत् ॥ ५९ ॥ कुलोचितंकर्मकुर्वन्नग्रजाचरितंतथा ॥ गच्छेत्सपरमंधामतेजोबल
समन्वितः ॥ ६० ॥ त्वयाप्रोक्तंमहाराजब्राह्मणंनावमानयेत् ॥ पित्रातवहतोविप्रःपितृभ

क्तिपरायणः ॥ ६१ ॥ त्वयापिसुमहत्कर्मकृतंलोकविगर्हितम् ॥ अवध्यांमहिलांयस्त्वंह
तवान्नियतंततः ॥ ६२ ॥ अग्रजोस्यमहाराजकृतवान्यंपराक्रमम् ॥ सनकेनकृतःपू
र्वंराक्षस्याःकर्णकर्तनम् ॥ ६३ ॥ एवंकरिष्यतिनृपःशत्रुघ्नःशिक्षयातव ॥ यदिनायंतथाकु
र्यात्कुलस्यासदृशंभवेत् ॥ ६४ ॥ इत्युक्तवन्तंतंरामःप्रत्युवाचहसन्निव ॥ मेघगम्भीरयावा
चासर्ववाक्यविशारदः ॥ ६५ ॥ शृण्वन्तुयोगिनःशान्ताःसमदुःखसुखाःपुनः ॥ जानन्त्य
पारसंसारविस्तारतरणादिकम् ॥ ६६ ॥ येशूराःसमहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ तेच
जानन्तियुद्धस्यवार्तांनतुभवादृशाः ॥ ६७ ॥ परोपतापिनोयेवैयेचोत्पथविसारिणः ॥ ते
हन्तव्यानृपैःसर्वैःसर्वलोकहितैषिभिः ॥ ६८ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसभासदस्तेसर्वेस्मितंच
क्रुररिंदमस्य ॥ कुम्भोद्भवःपूजितमेनमश्वंविमोचयामाससुशोभितंहि ॥ ६९ ॥ इमंम
न्त्रंसमुच्चार्यवसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ कराग्रेणस्पृशन्नश्वंमुमोचजयकाङ्क्षया ॥ ७० ॥ वा
जिन्गच्छयथालीलंसर्वत्रधरणीतले ॥ यागार्थंमोचितोयेनपुनरागच्छसत्वरः ॥ ७१ ॥

अश्वस्तुमोचितःसर्वैर्भटैःशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ परीतःप्रययौप्राचींदिशंवायुजवान्वितः ॥ ॥ ७२ ॥प्रचचारबलंसर्वंकम्पयन्धरणीतलम् ॥ शेषोपिकिंचिन्नतयाफणयाधृतवान्भुवम् ॥ ७३ ॥दिशःप्रसेदुःपरितःक्ष्मातलंशोभयान्वितम् ॥ वायवस्तंतुशत्रुघ्नंपृष्ठतोमन्दगामिनः ॥ ७४ ॥ शत्रुघ्नस्यप्रयाणायाभ्युदितस्यभुजोस्फुरत् ॥ दक्षिणःशुभमाशंसीजयायचबभूवह ॥ ७५॥ पुष्कलःस्वगृहंरम्यंप्रविवेशसमृद्धिमत् ॥ वितर्दिभिर्वलक्षाभिःशोभितंरत्नवेदिकम् ॥ ७६ ॥ तत्रापश्यन्निजांभार्यांपतिव्रतपरायणाम् ॥ किंचित्स्वदर्शनाद्धृष्टांभर्तृदर्शनलालसाम् ॥ ७७ ॥ मुखारविन्देनचनागवल्लीदलंसुकर्पूरयुतंचचर्वतीम् ॥ नासाफलंतोयभवंमहाधनंबाह्वोर्मृणालीसदृशोःसुकङ्कणे ॥ ७८ ॥ कुचौतुमातुलफलोपमौवरौनितम्बबिम्बंवरनीविशोभितम् ॥ पादौतुलाकोटिधरौसुकोमलौदधत्यहोऐक्षतसत्पतिंस्वकम् ॥ ७९॥ परिरभ्यप्रियांधीरोगद्गदस्वरभाषिणीम् ॥ तदुरोजपरीरम्भानिर्भरीकृतदेहकाम् ॥ ८० ॥ उवाचभद्रेगच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षकः ॥ रामाज्ञयावाजिमखंपालय

न्रथसंयुतः ॥ ८१ ॥ त्वयामेमातरःपूज्याःपादसंवाहनादिभिः ॥ तदुच्छिष्टंविभुञ्जानात
त्कर्मकरणादश ॥ ८२ ॥ सर्वाःपतिव्रतानार्योलोपामुद्रादिकाःशुभाः ॥ नावमान्यास्त्व
याभीरुस्वतपोबलशोभिताः ॥ ८३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायन
संवादेरामाश्वमेधेहयमोचनपुष्कलभार्यासमागमोनामएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवन्तंस्वपतिंवीक्ष्यप्रेम्णासुनिर्भरम् ॥ प्रत्युवाचहसन्तीवकिंचि
द्गद्गदभाषिणी ॥ १ ॥ नाथतेविजयोभूयात्सर्वत्ररणमण्डले ॥ शत्रुघ्नाज्ञाप्रकर्तव्याहयरक्षाय
थाभवेत् ॥ २ ॥ स्मरणीयाहिसर्वत्रसेवकीत्वत्पदानुगा ॥ कदापिमानसंनाथत्वत्तोनान्य
त्रगच्छति ॥ ३ ॥ परमायोधनेकान्तःस्मर्तव्याहंनजातुचित् ॥ सत्यांमयितवस्वान्तेयुद्धे
विजयसंशयः ॥ ४ ॥ पद्मनेत्रतथाकार्यंमूर्मिलाध्यायथामम ॥ हास्यंनैवप्रकुर्वन्तिमां
वीक्ष्यकरताडनैः ॥ ५ ॥ इयंपत्नीमहाभीरोःसंग्रामेप्रपलायितुः ॥ कातरायर्हियुद्ध्यन्ति
शूराणांसमयःकुतः ॥ ६ ॥ इत्येवंनहसन्त्युच्चैर्यथामेदेवराङ्गनाः ॥ तथाकार्यंमहाबाहोरा

मस्यहयरक्षणे ॥ ७ ॥ योद्धात्वमादौसर्वत्रपरेयेतवपृष्ठतः ॥ धनुष्टंकारबधिराःक्रियन्तां बलिनःपरे ॥ ८ ॥ तवप्रोद्यत्कराम्भोजकरवालभियाबलम् ॥ परेषांभवताक्षिप्रमन्योन्यं भयव्याकुलम् ॥ ९ ॥ कुलंमहदलंकार्यंपरान्विजयतात्वया ॥ गच्छस्वामिन्महाबाहोत वश्रेयोभवत्विह ॥ १० ॥ इदंधनुर्गृहाणाशुमहद्गुणविभूषितम् ॥ यस्यगर्जितमाकर्ण्यवैरि वृन्दंभयातुरम् ॥ ११ ॥ इमौतेत्विषुधीवीरबध्येतांशंयथाभवेत् ॥ वैरिकोटिविनिष्पेषबा णकोटिसुपूरितौ ॥ १२ ॥ कवचंत्विदमाधेहिशरीरेकामसुन्दरे ॥ वज्रप्रभामहादीप्तिहतसंत मसंदृढम् ॥ १३ ॥ शिरस्त्राणंनिजोत्तंसेकुरुकान्तमनोरमम् ॥ इमेवतंसेविशदेमणिरत्नविभू षिते ॥ १४ ॥ इतिसुविमलवाचंवीरपुत्रींप्रपश्यन्नयनकमलदृष्ट्यावीक्ष्यमाणस्तदङ्गम् ॥ अधिगतपरिमोदोभारतिःशत्रुजेतारणकरणसमर्थस्तांजगादातिधीरः ॥ १५ ॥ ॥ पुष्क लउवाच ॥ ॥ कान्तेयत्त्वंवदासिमांतथासर्वंचराम्यहम् ॥ वीरपत्नीभवेत्कीर्तिस्तवकान्तिम तीप्सिता ॥ १६ ॥ इतिकान्तिमतीदत्तंकवचंमुकुटंवरम् ॥ धनुर्महेषुधीखड्गंसर्वंजग्राहवीर्य

वान् ॥ १७ ॥ परिधायचतत्सर्वंबहुशोभासमन्वितः ॥ शुशुभेतीवसुभटःसर्वशस्त्रास्त्रको
विदः ॥ १८ ॥ तमस्त्रशस्त्रशोभाढ्यंवीरमालाविभूषितम् ॥ कुङ्कुमागुरुकस्तूरीचन्दनादिक
चर्चितम् ॥ १९ ॥ नानाकुसुममालाभिराजानुपरिशोभितम् ॥ नीराजयामासमुहुस्तत्र
कान्तिमतीसती ॥ २०॥ नीराजयित्वाबहुशःकिरन्तीमौक्तिकैर्मुहुः ॥ गलदश्रुचलन्नेत्राप
रिरेभेपतिंनिजम् ॥ २१ ॥दृढंसपरिरभ्यैतांचिरमाश्वासयत्तदा ॥ वीरपत्निकान्तिमतिविर
हंमाकुथामम ॥२२ ॥ एषगच्छामिसविधेतवभामेपतिव्रते ॥ इत्युक्त्वातांनिजांपत्नींर
थमारुरुहेवरम्॥ २३ ॥तंप्रयान्तंपतिंश्रेष्ठंनयनैर्निमिषोज्झितैः॥ विलोकयामासतदापति
व्रतपरायणा॥२४॥ सययौजनकंद्रष्टुंजननींप्रेमविह्वलाम् ॥गत्वापितरमम्बांचववन्देशि
रसामहान् ॥२५ ॥ मातापुत्रंपरिष्वज्यस्वाङ्कमारोपयत्तदा ॥ मुञ्चन्तीबाष्पनिचयंस्व
स्त्यस्त्वितिजगादसा ॥ २६ ॥ पितरंप्राहभरतंरामोयज्ञकरः परः ॥पालनीयोलक्ष्मणेन
भवद्भिश्चमहात्मभिः ॥ २७ ॥ आज्ञप्तोसौजनन्याचपित्राहर्षितयागिरा ॥ ययौशत्रुघ्न

कटकंमहावीरविभूषितम्॥ २८ ॥ रथिभिःपत्तिभिर्वीरैःसदश्वैःसादिभिर्वृतः ॥ ययौमुदा
रघूत्तंसंमहायज्ञहयाग्रणीः ॥ २९ ॥ गच्छन्पाञ्चालदेशांश्चकुरूंश्चैवोत्तरान्कुरून् ॥ द
शार्णान्श्रीविशालांश्चसर्वशोभासमन्वितः ॥३०॥ तत्रतत्रोपशृण्वानोरघुवीरयशोखिल
म्॥रावणासुरघातेनभक्तरक्षाविधायकम् ॥३१॥ पुनश्चहयमेधादिकार्यमारभ्यपावनम्॥
यशोवितन्वन्भुवनेलोकान्रामोविताभयात् ॥ ३२ ॥ तेभ्यस्तुष्टोददौराजारत्नानिविवि
धानिच ॥ महाधनानिवासांसिशत्रुघ्नंप्रददौमहान् ॥ ३३ ॥ सुमतिर्नामतेजस्वीसर्ववि
द्याविशारदः ॥ रघुनाथस्यसचिवःशत्रुघ्नानुचरोवरः ॥ ३४ ॥ ययौतेनमहावीरोग्रामान् ज
नपदान्बहून् ॥ रघुनाथप्रतापेननकोपिहृतवान्हयम् ॥ ३५ ॥ देशाधिपायेबहवोमहाबल
पराक्रमाः ॥ हस्त्यश्वरथपादातचतुरङ्गसमन्विताः ॥ ३६ ॥ संपदोबहुशोनीत्वामुक्तामा
णिक्यसंयुताः ॥ शत्रुघ्नंहयरक्षार्थमागतंप्रणतामुहुः॥ ३७ ॥ इदंराज्यंधनंसर्वंसपुत्रपशु
बान्धवम्॥रामचन्द्रस्यसर्वंहिनमदीयंरघूद्वह॥३८॥एवंतदुक्तमाकर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥

आज्ञांस्वांतत्रसंज्ञाप्ययययौतैःसहितःपथि ॥ ३९ ॥ एवंक्रमेणसंप्राप्तःशत्रुघ्नोहयसंयुतः ॥
अहिच्छत्रांपुरींब्रह्मन्नानाजनसमाकुलाम् ॥ ४० ॥ब्रह्मद्विजसमाकीर्णांनानारत्नविभूषिता
म् ॥ सौवर्णैःस्फाटिकैर्हर्म्यैर्गोपुरैःसमलंकृताम् ॥ ४१ ॥ यत्ररम्भातिरस्कारकारिण्यःकम
लाननाः ॥ दृश्यन्तेसर्वहर्म्येषुललनालीलयान्विताः ॥ ४२ ॥ यत्रस्वाचारललिताःसर्व
भोगैकभोगिनः ॥ धनदानुचरायद्वत्तथालीलासमन्विताः ॥ ४३ ॥ यत्रवीराधनुर्हस्ताः
शरसन्धानकोविदाः ॥ कुर्वन्तितत्रराजानंसुहृष्टंसुमदाभिधम् ॥ ४४ ॥ एवंविधंददर्शासौन
गरंदूरतःप्रभुः ॥ पार्श्वेतस्यपुरेश्रेष्ठमुद्यानंशोभयान्वितम् ॥ ४५ ॥ पुन्नागैर्नागचम्पैश्चति
लकैर्देवदारुभिः ॥ अशोकैःपाटलैश्चूतैर्मन्दारैःकोविदारकैः ॥ ४६ ॥ आम्रजम्बुकदम्बैश्च
प्रियालपनसैस्तथा ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चमल्लिकाजातियूथिभिः ॥ ४७ ॥ नीपैःकदम्बै
र्बकुलैश्चम्पकैर्मदनादिभिः ॥ शोभितंसददर्शाथशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ४८ ॥ हयोगतस्तद्वन
मध्यदेशेतमालतालादिसुशोभितेवै ॥ ययौततःपृष्ठतएववीरोधनुर्धरैःसेवितपादपद्मः ॥

॥ ४९ ॥ ददर्शतत्ररचितंदेवायतनमद्भुतम् ॥ इन्द्रनीलैश्चवैडूर्यैस्तथामरकतैरपि॥ ५० ॥
शोभितंसुरसेवार्हंकैलासप्रस्थसन्निभम्॥जातरूपमयैस्तम्भैःशोभितंसद्मनांवरम् ॥५१॥
दृष्ट्वातद्रघुनाथस्यभ्रातादेवालयंवरम् ॥ पप्रच्छसुमतिंस्वीयंमन्त्रिणंवदतांवरम् ॥ ५२ ॥
॥ शत्रुघ्नउवाच ॥वदामात्यवरेदंकिंकस्यदेवस्यकेतनम्॥कादेवतापूज्यतेत्रकस्यहेतोःस्थि
तानघ॥५३॥एवमाकर्ण्यसर्वज्ञोमन्त्रविन्निजगादह ॥शृणुष्वैकमनावीरयथावदिहसर्वशः
॥५४॥ कामाक्ष्यायाःपरंस्थानंविद्धिविश्वैकशर्मदम् ॥ यस्यादर्शनमात्रेणसर्वसिद्धिःप्रजा
यते ॥५५॥ देवासुरास्तुप्राप्तायांस्तुत्वानत्वाखिलांश्रियम् ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांदात्रीभ
क्तानुकम्पिनी ॥५६ ॥ याचितासुमदेनात्राहिच्छत्रापतिनापुरा ॥ स्थिताकरोतिसकलंभ
क्तानांदुःखहारिणी॥५७॥तांनमस्कुरुशत्रुघ्नसर्ववीरशिरोमणे॥नत्वाशुसिद्धिंप्राप्नोषिसंसु
रासुरदुर्लभाम्॥ ५८ ॥ इतिश्रुत्वाथतद्वाक्यंशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ पप्रच्छसकलांवार्तांभवा
न्याःपुरुषर्षभः॥५९॥ कोहिच्छत्रापतीराजासुमदःकिंतपःकृतम् ॥ येनेयंसर्वलोकानांमा

तुष्टात्रसंस्थिता ॥ ६० ॥ वदसर्वंमहामात्यनानार्थपरिबृंहितम् ॥ यथावत्त्वंहिजानासित
स्माद्वदमहामते ॥ ६१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ हेमकूटोगिरिःपूतःसर्वदेवोपशोभितः ॥
तत्रास्तितीर्थंविमलमृषिवृन्दसुसेवितम् ॥ ६२ ॥ सुमदोहितपस्तेपेहतमातृपितृप्रजः ॥
अरिभिःसर्वसामन्तैर्जगामतपसेहितम् ॥ ६३ ॥ वर्षाणित्रीणिसपदात्वेकेनचरसांस्पृशन् ॥
जगतांमातरंदध्यौनासाग्रस्तिमितेक्षणः ॥ ६४ ॥ वर्षाणित्रीणिशुष्काणांपर्णानांभक्षणं
चरन् ॥ चकारपरमुग्रंसतपःपरमदुश्चरम् ॥ ६५ ॥ अब्दानित्रीणिसलिलेशीतकालेममज्ज
सः ॥ ग्रीष्मेचचारपञ्चाग्नीन्प्रावृट्सुजलदोन्मुखः ॥ ६६ ॥ त्रीणिवर्षाणिपवनंसंरुध्य
स्वान्तगोचरम् ॥ भवानींसंस्मरन्धीरोनचकिंचनपश्यति ॥ ६७ ॥ वर्षेतुद्वादशेतीतेदृष्ट्वैत
त्परमंतपः ॥ विभाव्यमनसातीवशक्रःपस्पर्धतंभयात् ॥ ६८ ॥ आदिदेशसकामंतुपरिवा
रपरीवृतम् ॥ अप्सरोभिःसुसंयुक्तंब्रह्मेन्द्रादिजयोद्यतम् ॥ ६९ ॥ गच्छकामसखेमद्यंप्रि
यमाचरमोहन ॥ सुमदस्यतपोविघ्नंसमाचरयथाभवेत् ॥ ७० ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंतुरा

षाहःस्वयंप्रभुः ॥ उवाचविश्वविजयेप्रौढगर्वोरघूद्वह ॥ ७१ ॥ ॥ कामउवाच ॥ ॥ स्वामिन्कोसौहिसुमदःकिंतपःस्वल्पकंपुनः ॥ ब्रह्मादीनांतपोभङ्गंकरोम्यस्यतुकाकथा ॥ ॥ ७२ ॥ मद्बाणबलनिर्भिन्नश्चन्द्रस्तारांगतःपुरा ॥ त्वमप्यहल्यांगतवान्विश्वामित्रस्तथोर्वशीम्॥७३॥चिन्तांमाकुरुदेवेन्द्रसेवकेमयिसंस्थिते॥एषगच्छामिसुमदंदेवान्पालयमारिष ॥७४ ॥ एवमुक्त्वाकामदेवोहेमकूटंगिरिंययौ ॥ वसन्तेनयुतःसख्यातथैवाप्सरसांगणैः ॥ ७५ ॥ वसन्तस्तत्रसकलान्वृक्षान्पुष्पफलैर्युतान् ॥ कोकिलान्षट्पदश्रेण्याघुष्टानाशुचकारह ॥ ७६ ॥ वायुःसुशीतलोवातिदक्षिणांदिशमाश्रितः ॥ कृतमालासरित्तीरंलवङ्गकुसुमान्वितः॥७७॥एवंविधेवनेवृत्तेरम्भानामाप्सरोवरा ॥ सखीभिःसंवृतातत्रजगामसुमदान्तिकम् ॥ ७८ ॥ तत्रारभतगानंसाकिन्नरस्वरशोभनम् ॥ मृदङ्गपणवानेकवाद्यभेदविशारदा ॥ ७९ ॥ तद्गानमाकर्ण्यनराधिपोसौवसन्तमालोक्यमनोहरंच ॥ तथान्यपुष्टारुतंमनोरमंचकारचक्षुःपरिवर्तनंबुधः ॥ ८० ॥ तंप्रबुद्धंनृपंवीक्ष्यकामःपुष्पायुधस्त्वर

न् ॥ चकारसत्वरंसज्यंधनुस्तत्पृष्ठतोनघ ॥ ८१ ॥ एकाप्सरास्तत्रनृपस्यपादयोःसंवाहनंनर्तितनेत्रपल्लवा ॥ चकारचान्यातुकटाक्षवीक्षणंचकारकाचिद्भृशमङ्गचेष्टितम् ॥ ॥ ८२ ॥अप्सरोभिस्तथाकीर्णःकामविह्वलमानसः॥ चिन्तयामासमतिमाञ्जितेन्द्रियाशिरोमणिः ॥ ८३ ॥ एतामेतपसोविघ्नकारिण्योप्सरसांवराः ॥ शक्रेणप्रेषिताःसर्वाःकरिष्यन्तियथातथम् ॥ ८४ ॥ इतिसंचिन्त्यसुतपास्ताउवाचवराङ्गनाः ॥ कायूयंकुत्रसंस्थाःकिंभवतीनांचिकीर्षितम् ॥ ८५ ॥ अत्यद्भुतंजातमहोयद्भवन्त्योक्षिगोचराः ॥ यास्तपोभिःसुदुष्प्राप्यास्तामेतपसआगताः॥८६॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकामाख्यानंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमदस्यतपोनिधेः ॥ जगदुःकामसेनास्तंरम्भाद्याप्सरसोमुदा ॥ १ ॥ त्वत्तपोभिर्वयंकान्तंप्राप्ताःसर्ववराङ्गनाः ॥ तासांयौवनसर्वस्वंभुङ्क्ष्वत्यजतपःफलम् ॥२॥इयंघृताचीसुभगाचम्पकाभशरीरभृत् ॥ कर्पूरगन्धललितंभुन

कृत्वन्मुखामृतम् ॥ ३ ॥ एतांमहाभागसुशोभिविभ्रमांमनोहराङ्गींघनपीनसत्कुचाम् ॥ कान्तोपभुङ्क्ष्वस्वनिजोग्रपुण्यतःप्राप्तांपुनस्त्वंत्यजदुःखजातम् ॥४॥ मामप्यनर्घ्याभरणोपशोभितांमन्दारमालापरिशोभिवक्षसम् ॥ नानारताख्यानविचारचञ्चुरांदृढंयथास्यात्परिरम्भणंकुरु ॥ ५ ॥ पिबामृतंमामकवक्त्रनिर्गतंविमानमारुह्यवरंमयासह ॥ सुमेरुशृङ्गंबहुपुण्यसेवितंसंप्राप्यभोगंकुरुसत्तपःफलम् ॥ ६ ॥ तिलोत्तमायौवनरूपशोभितागृह्णातुतेमूर्धनितापवारणम् ॥ सुचामरौसंततधारयाङ्कितौगङ्गाप्रवाहाविवसुन्दरोत्तम ॥ ॥ ७ ॥ शृणुष्वभोःकामकथामनोहरापिबामृतंदेवगणादिवाञ्छितम् ॥ उद्यानमासाद्यचनन्दनाभिधंवराङ्गनाभिर्विहरंकुरुप्रभो ॥ ८ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यमहामतिर्नृपोविचारयामासकुतोह्युपस्थिताः ॥ मयासुसृष्टास्तपसासुराङ्गनाःप्रत्यूहएवात्रविधेयमेषकिम् ॥ ९ ॥ इतिचिन्तातुरोराजास्वान्तेसंचिन्तयन्सुधीः ॥ जगादमतिमान्वीरःसुमदोदेवताङ्गनाः ॥ ॥ १० ॥ यूयंतुममचित्तस्थाजगन्मातृस्वरूपकाः ॥ मयासंचिन्त्यतेयाहिसापित्वद्रूपिणी

मता ॥ ११ ॥ इदंतुच्छंस्वर्गसुखंत्वयोक्तंसविकल्पकम् ॥ मत्स्वामिनीमयाभक्त्यासेवि
तादास्यतेवरम् ॥ १२ ॥ यत्कृपातोविधिःसत्यलोकंप्राप्तोमहानभूत् ॥ सामेदास्यति
सर्वंहिभक्तदुःखान्तकारिणी ॥ १३ ॥ किंनन्दनंकिंतुगिरिःकनकेनसुमण्डितः ॥ किंसु
धास्वल्पपुण्येनप्राप्तादानवदुःखदा ॥ १४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकामस्तुविविधैःशरैः ॥
प्रहरन्नरदेवस्यकर्तुंकिंचिन्नवैप्रभुः ॥ १५ ॥ कटाक्षैर्नूपुरारावैःपरिरम्भैर्विलोकनैः ॥ न
तस्यचित्तंविभ्रान्तंकर्तुंशक्तावराङ्गनाः ॥ १६ ॥ गत्वायथागतंशक्रंजगदुर्धीरधीनृपम् ॥
तच्छ्रुत्वामघवाभीतोसेवामारभतात्मनः ॥ १७ ॥ अथनिश्चितमालोक्यपादपद्मेस्वकेम्बि
का ॥ जितेन्द्रियंमहाराजंप्रत्यक्षाभूत्सुतोषिता ॥ १८ ॥ पञ्चास्यापृष्ठललितापाशाङ्कुशध
रावरा ॥ धनुर्बाणधरामाताजगत्पावनपावनी ॥ १९ ॥ तांवीक्ष्यमातरंधीमान्सूर्यकोटि
समप्रभाम् ॥ धनुर्बाणसृणीपाशानदधानांहर्षमाप्तवान् ॥ २० ॥ शिरसाबहुशोनत्वामातरं
भक्तभाविताम् ॥ हसन्तींनिजदेहेषुस्पृशन्तींपाणिनामुहुः ॥ २१ ॥ तुष्टावभक्त्युत्कलित

चित्तवृत्तिर्महामतिः ॥ गद्गदस्वरसंयुक्तः कण्टकाङ्गोपशोभितः ॥ २२ ॥ जयदेविमहादेविभक्तवृन्दैकसेविते ॥ ब्रह्मरुद्रादिदेवेन्द्रसेविताङ्घ्रियुगेनघे ॥ २३ ॥ मातस्तवकलाविद्धमेतद्भातिचराचरम् ॥ त्वदृतेनास्तिसर्वंतन्मातर्भद्रेनमोस्तुते ॥ २४ ॥ महीत्वयाधारशक्त्यास्थापिताचलतीहन ॥ सपर्वतवनोद्यानदिग्गजैरुपशोभिता ॥ २५ ॥ सूर्यस्तपतिखेतीक्ष्णैरंशुभिःप्रतपन्महीम् ॥ त्वच्छक्त्यावसुधासंस्थंरसंगृह्णन्विमुञ्चति ॥ २६ ॥ अन्तर्बहिःस्थितोवह्निर्लोकानांप्रकरोतिशम् ॥ त्वत्प्रतापान्महादेविसुरासुरनमस्कृते ॥ २७ ॥ त्वंविद्यात्वंमहामाया विष्णोर्लोकैकपालिनी ॥ स्वशक्त्यासृजसीदंत्वं पालयस्यपिमोहिनि ॥ ॥ २८ ॥ त्वत्तःसर्वेसुराःप्राप्यसिद्धिंसुखमयन्तिवै ॥ मांपालयकृपानाथेवन्दितेभक्तवत्सले ॥ २९ ॥ रक्षमांसेवकंमातस्त्वदीयचरणागतम् ॥ कुरुमेवाञ्छितांसिद्धिंमहापुरुषपूर्वजे ॥ ३० ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एवंतुष्टाजगन्मातावृणीष्ववरमुत्तमम् ॥ उवाचभक्तंसुमदंतपसाकृशदेहिनम् ॥ ३१ ॥ इत्येतद्वाक्यमाकर्ण्यप्रहृष्टःसुमदोनृपः ॥ वव्रेनिजंहृतं

राज्यंहतदुर्जनकण्टकम्॥३२॥महेशीचरणद्वन्द्वेभक्तिमव्यभिचारिणीम्॥ प्रान्तेमुक्तिंतुसं
सारवारिधेस्तारिणींपुनः॥ ३३ ॥कामाक्ष्युवाच ॥ ॥राज्यंप्राप्नुहिसुमदसर्वत्रहतकण्ट
कम्॥ महिलारत्नसंजुष्टपादपद्मद्वयोभव ॥ ३४ ॥ तववैरिपराभूतिर्माभूयात्सुमदाभिध॥
यदातुरावणंहत्वारघुनाथोमहायशाः ॥ ३५॥ करिष्यत्यश्वमेधंहिसर्वसंभारशोभितम्॥
तस्यभ्रातामहावीरःशत्रुघ्नःपरवीरहा॥ ३६ ॥ पालयन्हयमायास्यत्यत्रवीरादिभिर्वृतः॥
तस्मैसर्वंसमर्प्यत्वंराज्यमृद्धंधनादिकम्॥ ३७ ॥ पालयिष्यसियोधैःस्वैर्धनुर्धारिभिरु
द्भटैः॥ ततःपृथिव्यांसर्वत्रभ्रमिष्यसिमहामते॥ ३८॥ ततोरामंनमस्कृत्यब्रह्मेन्द्रेशादिसे
वितम्॥ मुक्तिंप्राप्स्यसिदुष्प्रापांयोगिभिर्यमसाधनैः ॥ ३९ ॥ तावत्कालमिहस्थाता
यावद्रामहयागमः॥ पश्चात्त्वंतुसमुद्धृत्यगन्तासिपरमंपदम्॥ ४० ॥इत्युक्त्वान्तर्दधेदेवी
सुरासुरनमस्कृता॥ सुमदोप्यहिच्छत्रायांशत्रून्हत्वानृपोभवत्॥ ४१ ॥ एषराजासमर्थो
पिबलवाहनसंयुतः॥ नग्रहीष्यतितेवाहंमहामायासुरक्षितः॥ ४२ ॥ श्रुत्वाप्राप्तंपुरीपार्श्वे

हयमेधहयोत्तमम् ॥ त्वांचसर्वैर्महाराजैःसेविताङ्घ्रिंमहामतिम् ॥ ४३ ॥ सर्वदास्यतिसर्वज्ञ राजासुमदनामधृक् ॥ अधुनातन्महाराजरामचन्द्रप्रतापतः॥४४॥ ॥शेषउवाच॥इतितद्वत्तंसमाकर्ण्यसुमदस्यमहायशाः ॥ साधुसाध्वितिचोवाचजहर्षमतिमान्बली ॥ ४५ ॥ अहिच्छत्रापतिःसर्वैःसुभटैःपरिवारितः ॥ सभायांसुखमास्तेयोवहुराजन्यसेवितः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणावेदविदुषोवैश्याधनसमृद्धयः ॥ राजानंपर्युपासन्तेसुमदंशोभयान्वितम् ॥ ४७ ॥ वेदविद्याविनोदेनन्यायिनोब्राह्मणावराः ॥ आशीर्वदन्तितंभूपंसर्वलोकैकरक्षकम् ॥४८॥ एतस्मिन्समयेकश्चिदागत्यनृपतिंजगौ ॥ स्वामिन्नजानेकस्यास्तिहयःपत्रधरोन्तिके ॥ ॥ ४९॥ तच्छ्रुत्वासेवकंश्रेष्ठंप्रेषयामाससत्वरः ॥जानीहिकस्यराज्ञोयमश्वोममपुरान्तिके ॥ ५० ॥ गत्वाथसेवकस्तत्रज्ञात्वावृत्तान्तमादितः ॥ निवेदयामासनृपंमहाराजन्यसेवितम् ॥ ५१ ॥ सश्रुत्वारघुनाथस्यहयंनित्यमनुस्मरन् ॥ आज्ञापयामासजनंसर्वराजाविशारदः ॥ ५२ ॥ लोकामदीयाःसर्वेयेधनधान्यसमाकुलाः ॥ तोरणादीनिगेहेषुमङ्गलानि

सृजन्त्विह ॥५३॥ कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः ॥ गजोपरिसमारूढायान्तु शत्रुघ्नसंमुखम् ॥५४॥इत्यादिसर्वमाज्ञाप्ययथौराजास्वयंततः ॥ पुत्रपौत्रमहिष्यादिपरिवारसमावृतः॥५५॥ शत्रुघ्नःसुमहामात्यैःसुभटैःपुष्कलादिभिः ॥ संयुतोभूपतिंवीरंददर्शसुमदाभिधम् ॥ ५६ ॥ हस्तिभिः सादिसंयुक्तैःपत्तिभिःपरतापनैः ॥ वाजिभिर्भूषितैर्वीरैःसंयुतंविरशोभितम् ॥ ५७ ॥ अथागत्यमहाराजःशत्रुघ्नंनतवान्मुदा ॥ धन्योस्मिकृतकृत्योऽस्मिसत्कृतंचकृतंवपुः ॥ ५८ ॥ इदंराज्यंगृहाणाशुमहाराजोपशोभितम् ॥ महामाणिक्यमुक्तादिमहाधनसुपूरितम् ॥ ५९ ॥ स्वामिंश्चिरंप्रतीक्ष्यामिहयस्यागमनंप्रति ॥ कामाक्ष्याकथितंपूर्वंजातंसंप्रतितत्तथा ॥ ६० ॥ विलोकयपुरंमह्यंकृतार्थान्कुरुमानवान् ॥ पावयास्मत्कुलंसर्वंरामानुजमहीपते ॥ ६१ ॥ इत्युक्त्वारोहयामासकुञ्जरंचन्द्रसुप्रभम् ॥ पुष्कलंचमहावीरंतथास्वयमथारुहत्॥६२॥भेरीपणवतूर्याणांवीणादीनांस्वनस्तदा ॥ व्याप्नोतिस्ममहाराजसुमदेनप्रणोदितः ॥६३॥कन्याःसमागत्यमहानरेन्द्रंशत्रुघ्नमिन्द्रादिकसेवि

ताङ्घ्रिम् ॥ करिस्थितामौक्तिकवृन्दसङ्घैर्वर्धापयामासुरिनप्रयुक्ताः ॥ ६४ ॥ शनैःशनैः समागत्यपुरीमध्येजनैर्मुदा ॥ वर्धापितोगृहंप्रापतोरणादिकभूषितम् ॥ ६५ ॥ हयरत्नेनसंयुक्तस्तथावीरैःसुशोभितः ॥ राज्ञापुरस्कृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापमन्दिरम् ॥ ६६ ॥ अर्घादिभिः पूजयित्वारघुनाथानुजंतदा ॥ सर्वसमर्पयामासरामचन्द्रायधीमते ॥ ६७ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणे पा० शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नाहिच्छत्रापुरीप्रवेशोनामत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ अथस्वागतसंतुष्टंशत्रुघ्नंप्राहभूमिपः ॥ रघुनाथकथांश्रेष्ठांशुश्रूषुःपुरुषर्षभ ॥ १ ॥ सुमदउवाच ॥ कच्चिदास्तेसुखंरामःसर्वलोकशिरोमणिः ॥ भक्तरक्षावतारोयंममानुग्रहकारकः ॥ २ ॥ धन्यालोकाइमेपुर्यांरघुनाथमुखाम्बुजम् ॥ येपिबन्त्यनिशंचाक्षिपुटकैःपरिमोदिताः ॥ ३ ॥ अर्थजातंमदीयंचानितरांपुरुषर्षभ ॥ कृतार्थंकुलभूम्यादिवस्तुजातंमहामते ॥ ४ ॥ कामाक्ष्याचप्रसादोमेकृतःपूर्वंदयार्द्रया ॥ रघुनाथमुखाम्भोजंद्रक्ष्येयंसकुटुम्बकः ॥ ५ ॥ इत्युक्तवतिवीरेतुसुमदेपार्थिवोत्तमे ॥ सर्वंतत्कथयामा

सरघुनाथगुणोदयम् ॥ ६ ॥ त्रिरात्रंतत्रसंस्थित्यरघुनाथानुजःपरम् ॥ गन्तुंचकारधिषणां
राज्ञासहमहामतिः ॥ ७ ॥ तज्ज्ञात्वासुमदःशीघ्रंपुत्रंराज्येभ्यषेचयत् ॥ शत्रुघ्नेनमहाराजः
पुष्कलेनानुमोदितः ॥ ८ ॥ वासांसिबहुरत्नानिधनानिविविधानिच ॥ शत्रुघ्नसेवकेभ्यो
सौप्रादात्तत्रमहामतिः ॥ ९ ॥ ततोगमनमारेभेमन्त्रिभिर्बहुवित्तमैः ॥ पत्तिभिर्वाजिभिर्ना
गैःसदश्वैरथकोटिभिः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नःसहितस्तेनसुमदेनधनुर्भृता ॥ जगाममार्गेविहस
न्रघुनाथप्रतापभृत् ॥ ११ ॥ पयोष्णीतीरमासाद्यजगामसहयोत्तमः ॥ पृष्ठतोनुययुःस
र्वेयोधावैहयरक्षिणः ॥ १२ ॥ आश्रमान्विविधान्पश्यन्नृषीणांसुतपोभृताम् ॥ तत्रतत्र
विशृण्वानोरघुनाथगुणोदयम् ॥ १३ ॥ एषधीमान्हरिर्यातिहरिणापरिरक्षितः ॥ हरिभिर्ह
रिभक्तैश्चहरिवर्यानुगैर्मुहुः ॥ १४ ॥ इतिशृण्वञ्छुभावाचोमुनीनांपरितःप्रभुः ॥ तुतोषभ
क्त्युत्कलितचित्तवृत्तिभृतांमहान् ॥ १५ ॥ ददर्शचाश्रमंशुद्धंजनजन्तुसमाकुलम् ॥ वेदध्व
निहताशेषामङ्गलंशृण्वतांनृणाम् ॥ १६ ॥ अग्निहोत्रहविर्धूमपवित्रितनभोखिलम् ॥ मुनि

वर्यकृतानेकयागयूपसुशोभितम्॥ १७॥यत्रगावस्तुहरिणापाल्यन्तेपालनोचिताः ॥ मूषकानखनन्त्यस्मिन्बिडालस्यभयाद्बिलम्॥ १८॥मयूरैर्नकुलैःसार्द्धंक्रीडन्तिफणिनोनिशम् गजैःसिंहैर्नित्यमत्रस्थीयतेमित्रतांगतैः ॥ १९ ॥ एणास्तत्रत्यनीवारभक्षणेषुकृतादराः ॥ नभयंकुर्वतेकालाद्रक्षितामुनिवृन्दकैः॥२०॥गावःकुम्भसमोधस्कानन्दिनीसमविग्रहाः॥ कुर्वन्तिचरणोत्थेनरजसेलांपवित्रिताम् ॥ २१ ॥मुनिवर्याःसमित्पाणिपद्मैर्धर्मक्रियोचिताम् ॥ दृष्ट्वापप्रच्छसुमतिंसर्वज्ञंराममन्त्रिणम्॥२२॥ ॥शत्रुघ्नउवाच॥ सुमतेकस्यसंस्थानंमुनेर्भातिपुरोगतम्॥निर्वैरिजन्तुसंसेव्यंमुनिवृन्दसमाकुलम् ॥२३॥ श्रोष्यामिमुनिवार्तांचविदधामिपवित्रताम् ॥ निजंवपुस्तदीयाभिर्वार्ताभिर्वर्णनादिभिः ॥ २४ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ कथयामाससचिवोरघुनाथस्यधीमतः ॥ २५ ॥ ॥सुमतिरुवाच ॥ ॥च्यवनस्याश्रमंविद्धिमहातापसशोभितम् ॥ निर्वैरिजन्तुसंकीर्णंमुनिपत्नीभिरावृतम् ॥ २६ ॥ योसौमहामुनिःस्वर्गवैद्ययोर्भागमादधत् ॥ स्वायंभुवमहायज्ञेश

क्रमानविभेदनः॥ २७॥ महामुनेःप्रभावोयंनकेनापिसमाप्यते॥ तपोबलसमृद्धस्यवेदमू
र्त्तिधरस्यह॥२८॥ श्रुत्वारामानुजोवार्त्तांच्यवनस्यमहामुनेः॥ सर्वंपप्रच्छसुमतिंशक्रमा
नादिभञ्जनम्॥ २९॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच॥ ॥ कदासौदस्रयोर्भागंचकारसुरपङ्क्तिषु॥ किंकृ
तंदेवराजेनस्वायंभुवमहामखे॥ ३०॥ ॥ सुमतिरुवाच॥ ॥ ब्रह्मवंशेतिविख्यातोमुनि
र्भृगुरितिश्रुतः॥ कदाचिद्गतवान्सायंसमिदाहरणंप्रति ॥ ३१ ॥ तदामखविनाशायदम
नोराक्षसोबली॥ आगत्योच्चैर्जगादेदंमहाभयकरंवचः॥ ३२॥ कुत्रास्तिमुनिबन्धुःसकु
त्रचिन्महिलानघ॥ पुनःपुनरुवाचेदंवचोरोषसमाकुलः॥ ३३ ॥ तदाहुतवहोज्ञात्वारा
क्षसाद्भयमागतम्॥ दर्शयामासतज्जायामन्तर्वत्नीमनिन्दिताम्॥ ३४॥ जहारराक्षसस्तां
तुरुदन्तींकुररीमिव॥ भृगोरक्षःपतेरक्षरक्षनाथतपोनिधे॥ ३५॥ एवंवदन्तीमार्त्तांतांगृही
त्वानिरगाद्बहिः॥ दुष्टोवाक्यप्रहारेणबोधयंस्तपसःसतीम्॥ ३६॥ ततोमहाभयत्रस्तोग
र्भश्चोदरमध्यतः॥ पपातप्रज्वलन्नेत्रोवैश्वानरइवाङ्गजः॥ ३७॥ तेनोक्तंमात्रजाशुत्वं

भस्मीभवसुदुर्मते ॥ नहिसाध्वीपरामर्शंकृत्वाश्रेयोधिगच्छसि ॥ ३८ ॥ इत्युक्तःसपपा
ताशुभस्मीभूतकलेवरः ॥ मातातदार्भकंनीत्वाजगामाश्रममुन्मनाः ॥ ३९ ॥ भृगुर्वह्नि
कृतंसर्वंज्ञात्वाकोपसमाकुलः ॥ शशापसर्वभक्षस्त्वंभवदुष्टारिसूचक ॥ ४० ॥ तदाशप्तो
तिदुःखार्तोजग्राहाङ्घ्र्याशुशुक्षणिः ॥ कुरुमेनुग्रहंस्वामिन्कृपार्णवमहामते ॥ ४१ ॥ मया
नृतंवचोभीत्याकथितंनगुरुद्रुहा ॥ तस्मान्ममोपरिकृपांकुरुधर्मशिरोमणे ॥ ४२ ॥ तदानु
ग्रहमाधाच्चसर्वभक्षोभवाञ्छुचिः ॥ इत्युक्तवान्हुतभुजंदयार्द्रोमुनितापसः ॥ ४३ ॥ गर्भा
च्च्युतस्यपुत्रस्यजातकर्मादिकंशुचिः ॥ चकारविधिवद्विप्रोदर्भपाणिःसुमङ्गलः ॥ ४४ ॥
च्यवनाच्च्यवनंप्राहुःपुत्रंसर्वेतपस्विनः ॥ शनैःशनैःसववृधेशुक्लप्रतिपदिन्दुवत् ॥ ४५ ॥ स
जगामतपःकर्तुंरेवांलोकैकपावनीम् ॥ शिष्यैःपरिवृतःसर्वैस्तपोबलसमन्वितैः ॥ ४६ ॥
गत्वातत्रतपस्तेपेवर्षाणामयुतंमहान् ॥ अंसयोःकिंशुकौजातौवल्मीकोपरिशोभितौ ॥
॥ ४७ ॥ मृगाआगत्यतस्याङ्गेकण्डूंविदधुरुत्सुकाः ॥ नकिंचित्सहिजानातिदुर्वारतपसा

वृतः ॥ ४८ ॥ कदाचिन्मनुरुद्युक्तस्तीर्थयात्रांप्रतिप्रभुः ॥ सकुटुम्बोययौरेवांमहाबलसमा
वृतः ॥४९॥ ततःस्नात्वामहानद्यांसंतर्प्यपितृदेवताः ॥ दानानिब्राह्मणेभ्यश्चप्रादाद्विष्णु
प्रतुष्टये ॥५०॥ तत्कन्याविचरन्तीसावनमध्येइतस्ततः ॥ सखीभिःसहितारम्यातप्तहा
टकभूषणा ॥ ५१ ॥ तत्रदृष्ट्वाथवल्मीकंमहान्तंतरुशोभितम् ॥ उन्मेषोन्मेषरहितंतेजःकिं
चिद्ददर्शसा ॥ ५२ ॥ गत्वातत्रशलाकाभिःसन्तुदद्रुधिरंस्रवत् ॥ दृष्ट्वाराज्ञोङ्गजाखेदंप्राप्त
वत्यतिदुःखिता ॥ ५३ ॥ नजनन्यैतथापित्रेशशंसाधेनविप्लुता ॥ स्वयमेवात्मनात्मानं
साशुशोचभयातुरा ॥ ५४ ॥ तदाभूश्चलिताराजन्दिवश्चोल्कापपातह ॥ धूम्रादिशोभव
न्त्सर्वाः सूर्यश्चपरिवेषितः ॥ ५५ ॥ तदाराज्ञोहयानष्टाहस्तिनोबहवोमृताः ॥ धनंनष्टंरत्न
युतंकलहोभून्मिथस्तदा ॥५६॥ तदालोकयनृपोभीतःकिंचिदुद्विग्नमानसः ॥ जनानपृच्छ
त्केनापिमुनयेत्वपराधितम् ॥ ५७ ॥ पारम्पर्येणतज्ज्ञात्वास्वपुत्र्याःपरिचेष्टितम् ॥ ययौ
सुदुःखितस्तत्रसमृद्धबलवाहनः ॥ ५८ ॥ तंवैतपोनिधिंवीक्ष्यमहतातपसायुतम् ॥ स्तुत्वा

प्रसादयामासमुनिवर्यंदयांकुरु ॥ ५९ ॥ तस्मैतुष्टोजगादायंमुनिवर्योमहातपाः ॥ तवा
त्मजाकृतंसर्वमुत्पाताद्यमवेहितत् ॥ ६० ॥ तवपुत्र्यामहाराजचक्षुर्विस्फोटनंकृतम् ॥
बहुसुस्रावरुधिरंजानतीत्वामुवाचन ॥ ६१ ॥ तस्मादियंमहाभूपमह्यंदेयायथाविधि ॥
ततश्चोत्पातशमनंभविष्यतिनसंशयः ॥ ६२ ॥ तच्छ्रुत्वादुःखितोराजाप्रज्ञाचक्षुषआ
त्मजाम् ॥ ददौकुलवयोरूपशीललक्षणसंयुताम् ॥ ६३ ॥ दत्तायदानृपेणेयंकन्याकम
ललोचना ॥ तदोत्पाताःशमंयाताःसर्वेमुनिरुषोद्भुताः ॥ ६४ ॥ राजादत्त्वात्मजांतस्मैमुन
येतपसांनिधे ॥ प्रापस्वांनगरींभूयोदुःखितोयंदयायुतः ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
पाता ० शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेच्यवनोपाख्याननंनामचतुर्दशो ० ॥ १४ ॥ ॥
॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथर्षिःस्वाश्रमंगत्वामानव्यासहभार्यया ॥ मुदंप्रापहताशेषपात
कोयोगयुक्तया ॥ १ ॥ सामानवींतंवरमात्मनःपतिंनेत्रेणहीनंजरसागतौजसम् ॥ सि
षेवएनंहरिमेधसोत्तमंनिजेष्टदात्रींकुलदेवतांयथा ॥ २ ॥ शुश्रूषतीस्वंपतिमिङ्गितज्ञा

महानुभावंतपसांनिधिंप्रियम् ॥ परांमुदंप्रापसतीमनोहराशचीयथाशक्रनिषेवणोद्यता ॥
॥ ३ ॥ चरणौसेवतेतन्वीसर्वलक्षणलक्षिता ॥ राजपुत्रीसुन्दराङ्गीफलमूलोदकाशना ॥
॥ ४ ॥ नित्यंतद्वाक्यकरणेतत्परापूजनेरता ॥ कालक्षेपंप्रकुरुतेसर्वभूतहितेरता ॥ ५ ॥
विसृज्यकामंदम्भंचद्वेषंलोभमथोमदम् ॥ अप्रमत्तोद्यतानित्यंच्यवनंसमतोषयत् ॥ ६ ॥
एवंतस्यप्रकुर्वाणासेवांवाक्कायकर्मभिः ॥ सहस्राब्दंमहाराजसाचकामंमनस्यधात् ॥
॥ ७ ॥ कदाचिद्देवभिषजावागतावाश्रमेमुनेः ॥ स्वागतेनसुसंभाव्यतयोःपूजांचकार
सा ॥ ८ ॥ शर्यातिकन्याकृतपूजनार्घपाद्यादिनातोषितचित्तवृत्ती ॥ तावूचतुःस्नेहवशेनसु
न्दरंवरंवृणीष्वेतिमनोहराङ्गीम् ॥ ९ ॥ तुष्टौतौवीक्ष्याभिषजौदेवानांवरयाचने ॥ मतिंच
कारनृपतेःपुत्रीमतिमतांवरा ॥ १० ॥ पत्यभिप्रायमालक्ष्यवाचमूचेनृपात्मजा ॥ दत्तांमे
चक्षुषीपत्युर्यदितुष्टौयुवांसुरौ ॥ ११ ॥ इत्येतद्वचनंश्रुत्वासुकन्यायामनोहरम् ॥ सती
त्वंचविलोक्येदमूचतुर्भिषजांवरौ ॥ १२ ॥ त्वत्पतिर्यदिदेवानांभागंयज्ञेदधात्यसौ ॥ आ

वयोरधुनाकुर्वश्चक्षुषोःस्फुटदर्शनम् ॥ १३ ॥ च्यवनोप्योमितिप्राहभागदानेवरौजसोः ॥
तदाहृष्टावश्विनौतमूचतुस्तपतांवरम् ॥ १४ ॥ निमज्जतांभवानस्मिन्ह्रदेसिद्धविनिर्मिते ॥
इत्युक्तोजरयाग्रस्तदेहोधमनिसंततः ॥ १५ ॥ ह्रदंप्रवेशितोश्विभ्यांस्वयंचामज्जतांह्रदे ॥
पुरुषास्त्रयउत्तस्थुरपीच्यावनिताप्रियाः ॥ १६ ॥ रुक्मस्रजःकुण्डलिनस्तुल्यरूपाःसुवास
सः ॥ तान्निरीक्ष्यवरारोहासुरूपान्सूर्यवर्चसः ॥ १७ ॥ अजानतीपतिंसाध्वीह्यश्विनौ
शरणंययौ ॥ दर्शयन्तौपतिंतस्यैपातिव्रत्येनतोषितौ ॥ १८ ॥ ऋषिमामन्त्र्ययययतुर्विमानेन
त्रिविष्टपम् ॥ यक्ष्यमाणेकृतौस्वीयभागकार्याशयायुतौ ॥ १९ ॥ कालेनभूयसाक्षामां
कर्शितांव्रतचर्यया ॥ प्रेमगद्गदयावाचापीडितःकृपयाब्रवीत् ॥ २० ॥ तुष्टोहमद्यतवभा
मिनिमानदायाःशुश्रूषयापरमयाहृदिचैकभक्त्या ॥ योदेहिनामयमतीवसुहृत्स्वदेहोना
वेक्षितःसमुचितःक्षपितुंमदर्थे ॥ २१ ॥ येमेस्वधर्मनिरतस्यतपःसमाधिविद्यात्मयोग
विजिताभगवत्प्रसादाः ॥ तानेवतेमदनुसेवनयावरुद्धान्दृष्टिंप्रपश्यवितराम्यभयानशो

कान् ॥ २२ ॥ अन्येपुनर्भगवतोभ्रुवउद्विजृम्भविस्रंसितार्थरचनाःकिमुरुक्रमस्य ॥ सि
द्धासिभुङ्क्ष्वविभवान्निजधर्मदोहान्दिव्यान्नरैर्दुरधिगान्नृपविक्रियाभिः ॥ २३ ॥ एवंब्रुवा
णमबलाखिलयोगमायाविद्याविचक्षणमवेक्ष्यगताधिरासीत् ॥ संप्रश्रयप्रणयविह्वल
यागिरेषद्व्रीडाविलोकविलसद्धसिताननाह ॥ २४ ॥ ॥ सुकन्योवाच ॥ ॥ राद्धंबतद्वि
जवृषैतदमोघयोगमायाधिपेत्वयिविभोतदवैमिभर्तः ॥ यस्तेभ्यधायिसमयःसकृदङ्ग
सङ्गोभूयाद्गरीयसिगुणःप्रसवःसतीनाम् ॥ २५ ॥ तत्रेतिकृत्यमुपशिक्षयथोपदेशंयेनैषक
र्शिततमोतिरिरंसयात्मा ॥ सिध्येततेकृतमनोभवधर्षितायादीनस्तदीशभवनंसदृशंविच
क्ष्व ॥ २६ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ प्रियायाःप्रियमन्विच्छन्कर्दमोयोगमास्थितः ॥ वि
मानंकामगंराजंस्तर्ह्येवाविरचीकरत् ॥ २७ ॥ सर्वकामदुघंरम्यंसर्वरत्नसमन्वितम् ॥
सर्वर्द्ध्युपचयोदर्कंमणिस्तम्भैरुपस्कृतम् ॥ २८ ॥ दिव्योपस्तरणोपेतंसर्वकालसुखावह
म् ॥ पट्टिकाभिःपताकाभिर्विचित्राभिरलंकृतम् ॥ २९ ॥ स्रग्भिर्विचित्रमालाभिर्मञ्जुसि

ऽतषडङ्घ्रिभिः ॥ दुकूलक्षौमकौशेयैर्नानावस्त्रैर्विराजितम् ॥ ३० ॥ उपर्युपरिविन्यस्तनि
लयेषु पृथक्पृथक् ॥ क्लृप्तैःकशिपुभिःकान्तंपर्यङ्कव्यजनादिभिः ॥ ३१ ॥ तत्रतत्रविनिक्षि
प्तनानाशिल्पोपशोभितम् ॥ महामरकतस्थल्याजुष्टंविद्रुमवेदिभिः ॥ ३२ ॥ द्वाःसुविद्रु
मदेहल्याभातंवज्रकपाटकम् ॥ शिखरेष्विन्द्रनीलेषुहेमकुम्भैरधिश्रितम् ॥ ३३ ॥ चक्षुष्मत्प
द्मरागाग्र्यैर्वज्रभित्तिषुनिर्मितैः ॥ जुष्टंविचित्रवैतानैर्मुक्ताहारावलम्बितैः ॥ ३४ ॥ हंसपारा
वतव्रातैस्तत्रतत्रनिकूजितम् ॥ कृत्रिमान्मन्यमानैःस्वानधिरुह्याधिरुह्यच ॥ ३५ ॥ वि
हारस्थानविश्रामसंवेशप्राङ्गणाजिरैः ॥ यथोपजोषंरचितैर्विस्मापनमिवात्मनः ॥ ३६ ॥
एवंगृहंप्रपश्यन्तींनातिप्रीतेनचेतसा ॥ सर्वभूताशयाभिज्ञःस्वयंप्रोवाचतांप्रति ॥ ३७ ॥ नि
मज्ज्यास्मिन्ह्रदेभीरुविमानमिदमारुह ॥ सुभ्रूर्भर्तुःसमादायवचःकुवलयेक्षणा ॥ ३८ ॥ स
रजंबिभ्रतीवासोवेणीभूतांश्चमूर्द्धजान् ॥ अङ्गंचमलपङ्केनसंछन्नंशबलस्तनम् ॥ ३९ ॥
आविवेशसरस्तत्रमुदाशिवजलाशयम् ॥ सान्तःसरसिवेश्मस्थाःशतानिदशकन्यकाः ॥

॥ ४० ॥ सर्वाः किशोरवयसोददर्शोत्पलगन्धयः ॥ तांदृष्ट्वाशीघ्रमुत्थायप्रोचुःप्राञ्जलयःस्त्रि
यः ॥ ४१ ॥ वयंकर्मकरीस्तुभ्यंशाधिनःकरवामकिम् ॥ स्नानेनतांमहार्हेणस्नापयित्वामन
स्विनीम् ॥ ४२ ॥ दुकूलेनिर्मलेनूत्नेददुरस्यैचमानद ॥ भूषणानिपरार्घ्याणिवरीयांसिद्यु
मन्तिच ॥ ४३ ॥ अन्नंसर्वगुणोपेतंपानंचैवामृतासवम् ॥ अथादर्शेस्वमात्मानंस्रग्विणंवि
रजोम्बरम् ॥ ४४ ॥ ताभिःकृतस्वस्त्ययनंकन्याभिर्बहुमानितम् ॥ हारेणचमहार्हेणरुचके
नचभूषितम् ॥ ४५ ॥ निष्कग्रीवंवलयिनंक्वणत्काञ्चननूपुरम् ॥ श्रोण्योरध्यस्तयाकाञ्च्या
काञ्चन्याबहुरत्नया ॥ ४६ ॥ सुभ्रुवासुदताशुक्लस्निग्धापाङ्गेनचक्षुषा ॥ पद्मकोशस्पृधा
नीलैरलकैश्चलसन्मुखम् ॥ ४७ ॥ यदासस्मारदयितमृषीणांवल्लभंपतिम् ॥ तत्रचास्तेसह
स्त्रीभिर्यत्रास्तेसमुनीश्वरः ॥ ४८ ॥ भर्तुःपुरस्तादात्मानंस्त्रीसहस्रवृतंतदा ॥ निशाम्यतद्यो
गगतिंसंशयंप्रत्यपद्यत ॥ ४९ ॥ सतांकृतमलस्नानांविभ्राजन्तीमपूर्ववत् ॥ आत्मनोबि
भ्रतींरूपंसंवीतरुचिरस्तनीम् ॥ ५० ॥ विद्याधरीसहस्रेणसेव्यमानांसुवाससम् ॥ ज्ञातभा

वोविमानंतदारोहयदमित्रहन् ॥ ५१ ॥ तस्मिन्नलुप्तमाहिमाप्रिययानुषक्तोविद्याधरीभिरु
पचीर्णवपुर्विमाने ॥ बभ्राजउत्कचकुमुद्गणवानपीच्यस्ताराभिरावृतइवोडुपतिर्नभ
स्थः ॥ ५२ ॥ तेनाष्टलोकपविहारकुलाचलेन्द्रद्रोणीष्वनङ्गसखमारुतसौभगासु ॥ सिद्धै
र्नुतोद्युधुनिपातशिवस्वनासुरेमेचिरंधनदवल्ललनावरूथी ॥ ५३ ॥ वैश्रम्भकेसुरवनेनन्द
नेपुष्पभद्रके ॥ मानसेचैत्ररथ्येचसरेमेरामयारतः ॥ ५४ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपाताल
खण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनस्यतपोभोगवर्णनंनामपञ्चदशो० ॥ १५ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंतयाक्रीडमानःसर्वत्रधरणीतले ॥ नाबुध्यतगतानब्दाञ्छतसंख्या
परीमितान् ॥ १ ॥ ततोज्ञात्वाथतद्विप्रःस्वकालपरिवर्तिनीम् ॥ मनोरथैश्चसंपूर्णांस्वस्यप्रि
यतमांवराम् ॥ २ ॥ न्यवर्ततताश्रमंश्रेष्ठंपयोष्णीतीरसंस्थितम् ॥ निर्वैरजन्तुजनतासंकुलंमृग
सेवितम् ॥ ३ ॥ तत्रावसत्ससुतपाःशिष्यैर्वेदसमन्वितैः ॥ सेविताङ्घ्रियुगोनित्यंततापपर
मंतपः ॥ ४ ॥ कदाचिदथशर्यातिर्यष्टुमैच्छतदेवताः ॥ तदाच्यवनमानेतुंप्रेषयामाससेव

कान् ॥ ५ तैराहूतोद्विजवरस्तत्रागच्छन्महातपाः ॥ सुकन्ययाधर्मपत्न्यास्वाचारप
रिनिष्ठया ॥ ६ ॥ आगतंतंमुनिवरंपत्न्यापुत्र्यामहायशाः ॥ ददर्शदुहितुःपार्श्वेपुरुषंसूर्य
वर्चसम् ॥ ७ ॥ राजादुहितरंप्राहकृतपादाभिवन्दनाम् ॥ आशिषोनप्रयुञ्जानोनातिप्रीतम
नाइव ॥ ८ ॥ चिकीर्षितंतेकिमिदंपतिस्त्वयाप्रलम्भितोलोकनमस्कृतोमुनिः ॥ यस्त्वंज
राग्रस्तमसंमतंपतिंविहायजारंभजसेमुमध्वगम् ॥ ९ ॥ कथंमतिस्तेवगतान्यथासतां
कुलप्रसूतेकुलदूषणंत्विदम् ॥ बिभर्षिजारंयदपत्रपाकुलंपितुः स्वभर्तुश्चनयस्यधस्तमः ॥
॥ १० ॥ एवंब्रुवाणंपितरंस्मयमानाशुचिस्मिता ॥ उवाचताततजामातातवैषभृगुनन्दनः ॥
॥ ११ ॥ शशंसपित्रेतत्सर्वंवयोरूपाभिलम्भनम् ॥ विस्मितःपरमप्रीतस्तनयांपरिषस्वजे ॥
॥ १२ ॥ सोमेनायाजयद्वीरंग्रहंसोमस्यचाग्रहीत् ॥ असोमपोरप्यश्विनोश्च्यवनःस्वेन
तेजसा ॥ १३ ॥ ग्रहंतुग्राहयामासतपोबलसमन्वितः ॥ वज्रंगृहीत्वाशक्रस्तुहन्तुंब्राह्मण
सत्तमम् ॥ १४ ॥ अपङ्क्तिपावनौ देवौकुर्वाणंपङ्क्तिगोचरौ ॥ शक्रंवज्रधरंदृष्ट्वामुनिः स्वहन

नोद्यतम् ॥ १५ ॥ हुंकारमकरोद्धीमान्स्तम्भयामासतद्भुजम् ॥ इन्द्रः स्तब्धभुजस्तत्रदृष्टः सर्वैश्चमानवैः ॥ १६ ॥ कोपेनश्वसमानोहिर्यथामन्त्रनियन्त्रितः ॥ तुष्टावसमुनिंशक्रः स्तब्धबाहुस्तपोनिधिम् ॥ १७ ॥ अश्विभ्यांभागदानंचकुर्वन्तंनिर्भयान्तरम् ॥ कथयामासभोः स्वामिन्दीयतामश्विनोर्ग्रहः ॥ १८ ॥ मयानवार्यतेतातक्षमस्वाघंमहत्कृतम् ॥ इत्युक्तः समुनिः कोपंजहौतूर्णंकृपानिधिः ॥ १९ ॥ इन्द्रोमुक्तभुजोप्यासीत्तदानींपुरुषर्षभ ॥ एतद्वीक्ष्यजनाः सर्वेकौतुकाविष्टमानसाः ॥ २० ॥ शशंसुर्ब्राह्मणबलंतेतुदेवादिदुर्लभम् ॥ ततोराजाबहुधनंब्राह्मणेभ्योददन्महान् ॥ २१ ॥ चक्रेचावभृथस्नानंयागान्तेशत्रुतापनः ॥ त्वयापृष्टंयदाचक्ष्वच्यवनस्यमहोदयम् ॥ २२ ॥ समयाकथितः सर्वस्तपोयोगसमन्वितः ॥ नमस्कृत्वातपोमूर्तिमिमंप्राप्यजयाशिषः ॥ २३ ॥ प्रेषयत्वंसपत्नीकंरामयज्ञेमनोरमे ॥ शेषउ० ॥ एवंतुकुर्वतोर्वार्ताहयः प्रापाश्रमंप्रति ॥ २४ ॥ विदधन्वायुवेगेनपृथ्वीखुरविलक्षिताम् ॥ दूर्वाङ्कुरान्मुखाग्रेणचरंस्तत्रमहाश्रमे ॥ २५ ॥ मुनयोयावदादायदर्भान्स्नातुंगतानदीम् ॥

शत्रुघ्नःशत्रुसेनायास्तापनःशूरसंमतः ॥ २६ ॥ तावत्प्रापमुनेर्वासंच्यवनस्यातिशोभि
तम् ॥ गत्वातदाश्रमेवीरोददर्शच्यवनंमुनिम् ॥२७॥ सुकन्यायाःसमीपस्थंतपोमूर्तिमिव
स्थितम् ॥ ववन्देचरणौतस्यस्वाभिधांसमुदाहरन् ॥ २८॥ शत्रुघ्नोहंरघुपतेर्भ्रातावाहस्य
पालकः ॥ २९ ॥ नमस्करोमियुष्मभ्यंमहापापोपशान्तये ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगा
दमुनिसत्तमः ॥ ३० ॥ शत्रुघ्नतवकल्याणंभूयान्नरवरर्षभ ॥ यज्ञंपालयमानस्यकीर्ति
स्तेविपुलाभवेत् ॥ ३१ ॥ चित्रंपश्यतभोविप्रारामोपिमखकारकः ॥ यन्नामस्मरणादी
निकुर्वन्तिपापनाशनम् ॥ ३२ ॥ महापातकसंयुक्ताःपरदाररतानराः ॥ यन्नामस्मरणोद्यु
क्तामुक्तायान्तिपरांगतिम् ॥ ३३ ॥ पादपद्मसमुत्थेनरेणुनाग्रावमूर्तिभृत् ॥ तत्क्षणाद्गौतमा
र्धाङ्गीजातामोहनरूपधृक् ॥ ३४ ॥मामकीयस्यरूपस्यध्यानेनप्रेमनिर्भरा ॥ सर्वपातक
राशिंसादग्ध्वाप्राप्तासुरूपताम् ॥ ३५ ॥ दैत्यायस्यमनोहारिरूपंप्रधनमण्डले ॥पश्यन्तः
प्रापुरेतस्यरूपंविकृतिवर्जितम् ॥ ३६ ॥ योगिनोध्याननिष्ठायेयंध्यात्वायोगमास्थि

ताः ॥ संसारभयनिर्मुक्ताःप्रयाताःपरमंपदम् ॥ ३७ ॥ धन्योहमद्यरामस्यमुखंद्रक्ष्यामि शोभनम् ॥ पयोदजलनेत्रान्तंसुनसंसुभ्रुसून्नतम् ॥ ३८ ॥ याजिह्वारघुनाथस्यनामकीर्त नमादरात् ॥ करोतिविपरीतायाफणिनोरसनासमा ॥ ३९ ॥ अद्यप्राप्तंतपःपुण्यमद्यपूर्णा मनोरथाः ॥ यद्रक्ष्येरामचन्द्रस्यमुखंब्रह्मादिदुर्लभम् ॥ ४० ॥ तत्पादरेणुनास्वाङ्गंपवित्रंवि दधाम्यहम् ॥ विचित्रतरवार्ताभिःपावयेरसनांस्वकाम् ॥ ४१ ॥ इत्यादिरामचरणस्मर णप्रबुद्धप्रेमावृतप्रसृतगद्गदवागुदश्रुः ॥ श्रीरामचन्द्ररघुपुङ्गवधर्ममूर्तेभक्तानुकम्पकसमुद्धर संसृतेर्माम् ॥ ४२ ॥ जल्पन्नश्रुकलापूर्णोमुनीनांपुरतस्तदा ॥ नाज्ञासीत्तत्रपारक्यंनिज ध्यानेनसंस्थितः ॥ ४३ ॥ शत्रुघ्नस्तंमुनिंप्राहस्वामिन्नोमखसत्तमः ॥ क्रियतांभवतापा दरजसासुपवित्रितः ॥ ४४ ॥ महद्भाग्यंरघुपतेर्युष्मन्मनसिसर्वतः ॥ तिष्ठत्यसौमहाबाहुः सर्वलोकसुपूजितः ॥ ४५ ॥ इत्युक्तःसपरीवारःसर्वाग्निपरिसंवृतः ॥ जगामच्यवनस्तत्र प्रमोदहृदसंप्लुतः ॥ ४६ ॥ हनूमांस्तंपदायान्तंरामभक्तमवेक्ष्यह ॥ शत्रुघ्नंनिजगादोसौवचो

विनयसंयुतः ॥४७॥ स्वामिन्कथयासित्वंचेन्महापुरुषसुन्दरम्॥राममक्तंमुनिवरंनयामि
स्वपुरीमहम्॥ ४८ ॥इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंकपिवीरस्यशत्रुहा॥आदिदेशहनूमन्तंगच्छप्राप
यतंमुनिम् ॥ ४९ ॥ हनूमांस्तंमुनिंस्वीयेपृष्ठआरोप्यवेगवान् ॥ सकुटुम्बंनिनायाशुवायुः
खइवसर्वगः ॥ ५० ॥ आगतंतंमुनिंदृष्ट्वारामो मतिमतांवरः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतः
प्रणयविह्वलः ॥ ५१ ॥ धन्योऽस्मिमुनिवर्यस्यदर्शनेनतवाधुना ॥ पवित्रितोमखोमह्यं
सर्वसंभारसंभृतः ॥५२॥इतिवाक्यंसमाकर्ण्यच्यवनोमुनिसत्तमः ॥ उवाचप्रेमनिर्भि
न्नपुलकाङ्गोतिनिर्वृतः॥ ५३ ॥ स्वामिन्ब्रह्मण्यदेवस्यतववाडवपूजनम्॥ युक्तमेवमहा
राजधर्ममार्गंप्ररक्षितुः ॥ ५४ ॥ ॥इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादे
रामाश्वमेधेच्यवनस्याश्रमहयगमनोनामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ ❋ ॥
॥शेषउवाच॥ ॥ शत्रुघ्नश्च्यवनस्याथदृष्ट्वाचिन्त्यंतपोबलम्॥प्रशशंसतपोब्राह्मंसर्वलो
कैकवन्दितम्॥ १ ॥ अहोपश्यतयोग्याचासिद्धिंब्राह्मणसत्तमे॥यःक्षणादेवदुष्प्रापंतद्विमा

नमचीकरत् ॥ २ ॥ क्वभोगसिद्धिर्महतीमुनीनाममलात्मनाम् ॥ क्वतपोबलहीनानांभो
गेच्छामनुजात्मनाम् ॥ ३ ॥ इतिस्वगतमाशंसञ्छत्रुघ्नश्च्यवनाश्रमे ॥ क्षणंस्थित्वाजलंपी
त्वासुखसंभोगमाप्तवान् ॥ ४ ॥ हयस्तस्याः पयोष्ण्याख्यनद्याःपुण्यजलात्मनः ॥ पयःपी
त्वाययौमार्गेवायुवेगगतिर्महान् ॥ ५ ॥ योधास्तन्निर्गमंदृष्ट्वापृष्ठतोनुययुस्तदा ॥ हस्तिभिः
पत्तिभिःकेचिद्रथैःकाञ्चनवाजिभिः ॥ ६ ॥ शत्रुघ्नोमात्यवर्येणसुमत्याख्येनसंयुतः ॥ पृष्ठ
तोनुजगामाशुरथेनहयशोभिना ॥ ७ ॥ गच्छन्वाजीपुरंप्राप्तोविमलाख्यस्यभूपतेः ॥ रत्ना
तटाख्यंचजनैर्हृष्टपुष्टैः समाकुलम् ॥ ८ ॥ ससेवकादुपश्रुत्यरघुनाथहयोत्तमम् ॥ पुरोन्ति
केहिसंप्राप्तंसर्वयोधसमन्वितम् ॥ ९ ॥ तदागजानांसप्तत्याचन्द्रवर्णसमानया ॥ अश्वा
नामयुतैःसार्धंरथानांस्वर्णशोभिनाम् ॥ १० ॥ सहस्रेणचसंयुक्तःशत्रुघ्नंप्रतिजग्मिवान् ॥
शत्रुघ्नंसनमस्कृत्यसर्वान्प्राप्तान्महारथान् ॥ ११ ॥ वसुकोशंधनंसर्वंराज्यंतस्मैनिवेद्यच ॥
किंकरोमीतिराजातंजगादपुरतःस्थितः ॥ १२ ॥ राजापितंस्वीयपदेप्रणम्रंदोर्भ्यांदृढंसं

परिषस्वजेमहान् ॥ जगादसर्वैतनयश्चराज्यं निक्षिप्यसर्वंपुरतस्तवप्रभो ॥ १३ ॥ रा
मचन्द्राभिधांश्रुत्वासर्वंश्रुतिमनोहराम् ॥ सर्वंप्रणम्यतंवाहंददुर्वसुमहाधनम् ॥ १४ ॥
राजानंपूजयित्वातुशत्रुघ्नःपरयामुदा ॥ सेनयासहितोऽगच्छद्वाजिनःपृष्ठतस्तदा ॥ १५ ॥
एवंसगच्छंस्तन्मार्गेपर्वतांग्र्यंददर्शह ॥ स्फाटिकैःकानकैरौप्यैराजितंप्रस्थराजिभिः ॥
॥१६॥ जलनिर्झरसंह्लादंनानाधातुकभूतलम् ॥ गैरिकादिकसद्धातुलाक्षारङ्गविराजितम् ॥
॥१७॥यत्रसिद्धाङ्गनाःसिद्धैःसंक्रीडन्त्यकुतोभयाः॥गन्धर्वाप्सरसोनागायत्रक्रीडन्तिली
लया॥१८॥ गङ्गातरङ्गसंस्पर्शशीततोयाम्बुसेवितम्॥वीणारणद्धंसशुकक्कणत्सुन्दरशोभि
तम् ॥ १९ ॥ पर्वतंवीक्ष्यशत्रुघ्नउवाचसुमतिंत्विदम् ॥ तद्दर्शनसमुद्भूतविस्मयाविष्टमा
नसः ॥ २० ॥ कोयंमहागिरिवरोविस्मापयतिमेमनः ॥ महारजतसत्प्रस्थोरामाराजित
सद्गुहः ॥ २१ ॥ अत्रकिंदेवतावासोदेवानांक्रीडनस्थलम् ॥ यदेतन्मनसःक्षोभंकरोतिश्री
समुच्चयैः ॥ २२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादसुमतिस्तदा ॥ वक्ष्यमाणगुणागाररामच

न्द्रपदाब्जधीः ॥ २३ ॥ नीलोयंपर्वतोराजन्पुरतोभातिभूमिप ॥ मनोहरैर्महाशृङ्गैःस्फाटिकाग्रैःसमन्ततः ॥ २४ ॥ एनंपश्यन्तिनोपापाःपरदाररतानराः ॥ विष्णोर्गुणगणान्येवैनमन्यन्तेनराधमाः ॥ २५ ॥ श्रुतिस्मृतिसमुत्थंयेधर्मंसद्भिःसुसाधितम् ॥ नमन्यन्तेस्वबुद्धिस्थहेतुवादविचारणाः ॥ २६ ॥ नीलीविक्रयकर्तारोलाक्षाविक्रयकारकाः ॥ योब्राह्मणोघृतादीनिविक्रीणातिसुरापकः ॥ २७ ॥ कन्यांरूपेणसंपन्नांनदद्यात्कुलशीलिने ॥ विक्रीणातिद्रव्यलोभात्पितापापेनमोहितः ॥ २८ ॥ पत्नींदूषयतेयस्तुकुलशीलवतींनरः ॥ स्वयमेवात्तिमधुरंबन्धुभ्योनददातियः ॥ २९ ॥ भोजनेब्राह्मणार्थेचपाकभेदंकरोतियः ॥ कृसरंपायसंवापिनार्थिनंदापयेत्कुधीः ॥ ३० ॥ अतिथीनवमन्यन्तेसूर्यतापार्दितापितान् ॥ अन्तरिक्षभुजोयेचयेचविश्वासघातकाः ॥ ३१ ॥ नपश्यन्तिमहाराजरघुनाथपराङ्मुखाः ॥ असौपुण्योगिरिवरःपुरुषोत्तमशोभितः ॥ ३२ ॥ पवित्रयतिसर्वान्नोदर्शनेनमनोहरः ॥ अत्रतिष्ठतिदेवानांमुकुटैरर्चिताङ्घ्रिकः ॥ ३३ ॥ पुण्यवद्भिर्दर्शनार्हःपु

ण्यदःपुरुषोत्तमः ॥ श्रुतयोनेतिनेतीतिब्रुवाणानविदन्तियम् ॥ ३४ ॥ यत्पादरजइन्द्रादिदे
वैर्मृग्यंसुदुर्लभम् ॥ वेदान्तादिभिरन्यूनैर्वाक्यैर्विदन्तियंबुधाः ॥ ३५ ॥ सोत्रश्रीमान्नीलशै
लेवसतेपुरुषोत्तमः ॥ आरुह्यतंनमस्कृत्यसंपूज्यसुकृतादिना ॥ ३६ ॥ नैवेद्यंभक्षयि
त्वावैभूयोभूयाच्चतुर्भुजः ॥ अत्राप्युदाहरन्तीममितिहासंपुरातनम् ॥ ३७ ॥ ॥तंशृणुष्व
महाराजसर्वाश्चर्यसमन्वितम् ॥ नीलग्रीवस्यनृपतेर्यद्वृत्तंसकुटुम्बिनः ॥ ३८ ॥ चतुर्भु
जादिकंप्राप्तंदेवदानवदुर्लभम् ॥ आसीत्काञ्चीमहाराजपुरीलोकेषुविश्रुता ॥ ३९ ॥ महा
राजपरीवारसमृद्धबलवाहना ॥ यस्यांवसन्तिविप्राग्र्याःषट्कर्मनिरताभृशम् ॥ ४० ॥
सर्वभूतहितेयुक्तारामभक्तिषुलालसाः ॥ क्षत्रियारणकर्तारःसंग्रामेप्यपलायिनः ॥ ४१ ॥
परदारपरद्रव्यपरद्रोहपराङ्मुखाः ॥ वैश्याःकुसीदकृष्यादिवाणिज्यशुभवृत्तयः ॥ ४२ ॥
॥ कुर्वन्तिरघुनाथस्यपदाम्भोजेरतिंसदा ॥ शूद्राब्राह्मणसेवाभिर्गतरात्रिदिनान्तराः ॥
॥ ४३ ॥ कुर्वन्तिकथनंरामरामेतिरसनाग्रतः ॥ प्राकृताःकेपिनोपापंकुर्वन्तिमनसात्रवै ॥

॥ ४४ ॥ दानंदयादमःसत्यंतत्रतिष्ठन्तिनित्यशः ॥ वदतेनपराबाधंवाक्यंकोपिनरोनघः ॥ ॥ ४५ ॥ नपारक्येधनेलोभंकुर्वन्तिनहिपातकम् ॥ एषाप्रजामहाराजनीलर्थीवेणपाल्यते ॥ ४६ ॥ षष्ठांशंतत्रगृह्णातिनानालोभविवर्जितः ॥ एवंपालयमानस्यप्रजाधर्मेणभूपतेः ॥ ४७ ॥ गतानिबहुवर्षाणिसर्वभोगविलासिनः ॥ विशालाक्षींमहाराजएकदाह्यूचिवानिदम् ॥ ४८ ॥ पतिव्रतांधर्मपत्नींपतिव्रतपरायणाम् ॥ पुत्राजाताविशालाक्षिप्रजारक्षाधुरंधराः ॥ ४९ परीवारोमहान्मह्यंकृतःपरमशोभनः ॥ हस्तिनोममशैलाभावाजिनःपर्वतोपमाः ॥ ५० ॥ रथाश्वसुहयैर्युक्तावर्तन्तेममनित्यशः ॥ महाविष्णुप्रसादेनकिंचिन्न्यूनंममास्तिन ॥ ५१ ॥ परंमनोरथस्त्वेकस्तिष्ठतेमानसेमम ॥ परंतीर्थंमयानाद्यकृतंपरमशोभने ॥ ५२ ॥ गर्भवासविरामायक्षमंगोविन्दशोभितम् ॥ वृद्धोजातोस्म्यहंतावद्वलीपलितदेहवान् ॥ ५३ ॥ करिष्यामिमनोहारितीर्थसेवनमादृतः ॥ योनरोजन्मपर्यन्तंस्वोदरस्यप्रपूरकः ॥ ५४ ॥ नकरोतिहरेःपूजांसनरोगोवृषःस्मृतः ॥ तस्माद्गच्छामिभोभ

द्वेतीर्थयात्रांप्रतिप्रिये ॥ ५५ ॥ सकुटुम्बःसुतेन्यस्यधुरंराज्यस्यनिर्भृताम् ॥ इतिव्यवस्य
संध्यायांहरिंध्यायन्निशान्तरे ॥ ५६ ॥ अद्राक्षीत्स्वप्नमध्येकंब्राह्मणंतापसंवरम् ॥ प्रात
रुत्थायराजासौकृत्वासंध्यादिकाःक्रियाः ॥ ५७ ॥ सभांमन्त्रिजनैःसार्द्धंसुखमासेदिवा
न्महान् ॥ तावद्द्विप्रंददर्शाथतापसंकृशदेहिनम् ॥ ५८ ॥ जटावल्कलकौपीनधारिणंदण्डपा
णिनम् ॥ अनेकतीर्थसेवाभिःकृतपुण्यकलेवरम् ॥ ५९ ॥ राजातंवीक्ष्यशिरसाप्रणनाम
महाभुजः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रहृष्टात्मामहीपतिः ॥ ६० ॥ सुखोपविष्टंविश्रान्तंपप्र
च्छविहितंद्विजम् ॥ स्वामिंस्त्वद्दर्शनान्मेद्यगतंदेहस्यपातकम् ॥ ६१ ॥ महान्तःकृपणा
न्पातुंयान्तितद्गेहमादरात् ॥ तस्मात्कथयभोविप्रवृद्धस्यममसम्प्रति ॥ ६२ ॥ कोदेवोगर्भ
नाशायकिंतीर्थंचक्षमंभवेत् ॥ यूयंसर्वगताःश्रेष्ठाःसमाधिध्यानतत्पराः ॥ ६३ ॥ सर्वती
र्थावगाहेनकृतपुण्यात्मनोमलाः ॥ यथावच्छृणवतेमह्यंश्रद्दधानायविस्तरात् ॥ ६४ ॥
कथयस्वप्रसादेनसर्वतीर्थविचक्षण ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ शृणुराजेन्द्रवक्ष्यामियत्पृ

ष्टंतीर्थसेवनम्॥६५॥कस्यदेवस्यकृपयागर्भनिर्वारणंभवेत् ॥सेव्यःश्रीरामचन्द्रोसौसंसा
रज्वरनाशकः॥ ६६ ॥ पूज्यःसएवभगवान्पुरुषोत्तमसंज्ञकः ॥ नानापुर्योमयादृष्टाःसर्वपा
पक्षयंकराः॥६७॥अयोध्यासरयूस्तत्रापीतथाद्वारंहरेःपरम्॥ अवन्तीविमलाकान्तीरेवासा
गरगामिनी॥ ६८ ॥ गोकर्णंहाटकाख्यंचहत्याकोटिविनाशनम् ॥ मल्लिकाख्योमहाशै
लोमोक्षदःपश्यतांनृणाम्॥ ६९ ॥ यत्राङ्गेषुनृणांतोयंश्यामंवानिर्मलंभवेत् ॥पातकस्याप
हारीदंमयादृष्टंतुतीर्थकम् ॥७०॥ मयाद्वारवतीदृष्टासुरासुरनिषेविता॥गोमतीयत्रबृहतीसा
क्षाद्ब्रह्मजलाशुभा ॥ ७१ ॥ यत्रस्वापोलयःप्रोक्तोमृतिर्मोक्षइतिश्रुतिः ॥ यस्यांसंवसतां
नृणांनकलिःप्रभवेत्क्वचित् ॥ ७२ ॥ चक्राङ्कायत्रपाषाणामानवाअपिचक्रिणः॥ पश
वःकीटपक्षाद्याःसर्वेचक्रशरीरिणः ॥७३॥ त्रिविक्रमोवसेद्यस्यांसर्वलोकैकपालकः ॥
सापुरीतुमहापुण्यैर्मयादृग्गोचरीकृता ॥ ७४ ॥ कुरुक्षेत्रंमयादृष्टंसर्वहत्यापनोदनम् ॥
स्यमन्तपञ्चकंयत्रमहापातकनाशनम्॥ ७५ ॥ वाराणसीमयादृष्टाविश्वनाथकृतालया ॥

यत्रोपदिशतेमन्त्रंतारकंब्रह्मसंज्ञितम् ॥ ७६ ॥ यस्यांमृताःकीटपतङ्गभृङ्गाः पश्वादयोवासु
रयोनयोवा ॥ स्वकर्मसंभोगसुखंविहायगच्छन्तिमुक्तिंसमतीतदुःखाः ॥ ७७ ॥ मणिक
र्णिर्यत्रतीर्थंयस्यामुत्तरवाहिनी ॥ करोतिसंसृतेर्बन्धच्छेदंपापकृतामपि ॥७८॥ कपर्दिनः
कुण्डलिनःसर्पभूषाधरावराः ॥ गजचर्मपरीधानावसन्तिगतदुःखकाः ॥ ७९ ॥ कालभैर
वनामात्रकरोतियमशासनम् ॥ नकरोतिनृणांवार्तांयमोदण्डधरःप्रभुः ॥ ८० ॥ एतादृशी
मयादृष्टाकाशीविश्वेश्वराङ्किता ॥ अनेकान्यपितीर्थानिमयादृष्टानिभूमिप ॥ ८१ ॥ प
रमेकंमहच्चित्रंयद्दृष्टंनीलपर्वते ॥ पुरुषोत्तमसान्निध्येतन्नक्वाप्यक्षिगोचरम् ॥ ८२ ॥ इति
श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवा० सं० रामाश्वमेधेब्राह्मणसमागमोनामसप्तदशो० ॥ १७ ॥
॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ राजंस्त्वंशृणुयद्वृत्तंनीलपर्वतसत्तमे ॥ यच्छ्रद्दधानाःपुरुषायान्ति
ब्रह्मसनातनम् ॥ १ ॥ मयापर्यटतातत्रगतंनीलाभिधेगिरौ ॥ गङ्गासागरतोयेनक्षालितप्रा
ङ्गणेमुहुः २ ॥ तत्रभिल्लामयादृष्टाःपर्वताग्रेधनुर्भृतः ॥ चतुर्भुजामूलफलैर्भक्ष्यैर्निर्वा

हितक्रमाः ॥ ३ ॥ तदामेमनसिक्षिप्रंसंशयः सुमहानभूत् ॥ चतुर्भुजाः किमेतेवैधनुर्बाणधरानराः ॥ ४ ॥ वैकुण्ठवासिनांरूपंदृश्यतेविजितात्मनाम् ॥ कथमेतैरुपालब्धंब्रह्माद्यैरपिदुर्लभम् ॥ ५ ॥ शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गपद्मोल्लासितपाणयः ॥ वनमालापरीताङ्गाविष्णुभक्ताइवान्तिके ॥ ६ ॥ संशयाविष्टचित्तेनमयापृष्टंतदानृप ॥ यूयंकेबतयुष्माभिर्लब्धंचातुर्भुजंकथम् ॥ ७ ॥ तदातैर्बहुहास्यंतुकृत्वामांप्रतिभाषितम् ॥ ब्राह्मणोयंनजानातिपिण्डमाहात्म्यमद्भुतम् ॥ ८ ॥ इतिश्रुत्वाऽवदंचाहंकः पिण्डः कस्यदीयते ॥ तन्ममब्रूतधर्मिष्ठाश्चतुर्भुजशरीरिणः ॥ ९ ॥ तदामद्वाक्यमाकर्ण्यकथितंतैर्महात्मभिः ॥ सर्वंतत्रतुयद्वृत्तंचतुर्भुजभवादिकम् ॥ १० ॥ ॥ किराताऊचुः ॥ ॥ शृणुब्राह्मणनोवाक्यमस्माकंपृथुकः शिशुः ॥ नित्यंजम्बूफलादीनिभक्षयन्क्रीडयाचरन् ॥ ११ एकदारममाणस्तुगिरिशृङ्गंमनोरमम् ॥ समारुरोहशिशुभिः समन्तात्परिवारितः ॥ १२ ॥ तदातत्रददर्शायंदेवायतनमद्भुतम् ॥ गारुत्मतादिमणिभिः खचितंस्वर्णभित्तिकम् ॥ १३ ॥ स्वकान्त्यातिमिरश्रेणींदारयद्रविव

न्दृशम् ॥ दृष्ट्वाविस्मयमापेदेकिमिदंकस्यवैगृहम् ॥ १४ ॥ गत्वाविलोकयामीतिकिमिदं
महतांपदम् ॥ इतिसंचिन्त्यगेहान्तर्जगामबहुभाग्यतः ॥ १५ ॥ ददर्शतत्रदेवेशंसुरासुरनम
स्कृतम् ॥ किरीटहारकेयूरग्रैवेयाद्यैर्विराजितम् ॥ १६ ॥ मनोहरावतंसौचधारयन्तंसुनिर्म
लौ ॥ पादपद्मेतुलसिकागन्धमत्तषडङ्घ्रिके ॥ १७ ॥ शङ्खचक्रगदाशार्ङ्गपद्माद्यैर्मूर्तिसंयुतैः ॥
उपासिताङ्घ्रिंश्रीमूर्तिनारदाद्यैःसुसेवितम् ॥ १८ ॥ केचिद्गायन्तिनृत्यन्तिहसन्तिपरमाद्भुत
म् ॥ प्रीणयन्तिमहाराजंसर्वलोकैकवन्दितम् ॥ १९ ॥ हरिंवीक्ष्यमदीयोर्भस्तत्रसंजग्मिवान्मु
ने ॥ देवास्तत्रविधायोच्चैःपूजांधूपादिसंयुताम् ॥ २० ॥ नैवेद्यंश्रीप्रियस्यार्थेकृत्वानीरा
जनंततः ॥ जग्मुःस्वंस्वंगृहंराजन्कृपांपश्यन्तआदरात् ॥ २१ ॥ महाभाग्यवशात्तेनप्राप्तं
नैवेद्यसिक्थकम् ॥ पतितंब्रह्मदेवाद्यैर्दुर्लभंसुरमानुषैः ॥ २२ ॥ तद्भक्षणंचकृत्वाथोश्रीमूर्ति
मवलोक्यच ॥ चतुर्भुजत्वमाप्तं वैपृथुकेनसुशोभितम् ॥ २३ ॥ तदास्माभिर्गृहेप्राप्तोबाल
कोवीक्षितोमुहुः ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तःशङ्खचक्रादिधारकः ॥ २४ ॥ अस्माभिःपृष्टमेतस्य

किमेतज्जातमद्भुतम् ॥ तदाप्रोवाचनः सर्वान्बालकः परमाद्भुतम् ॥ २५ ॥ शिखराग्रेगतःपूर्वं तत्रदृष्टः सुरेश्वरः ॥ तत्रैवेद्यसिकथंतुमयाप्राप्तंमनोहरम् ॥ २६ ॥ तस्यभक्षणमात्रेणकारणे नतुसांप्रतम् ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोविस्मयेनसमन्वितः ॥ २७ ॥ तच्छ्रुत्वातुवचस्तस्यसद्यः संप्राप्तविस्मयैः ॥ अस्माभिरप्यसौदृष्टोदेवः परमदुर्लभः ॥ अन्नादिकंतत्रभुक्तंसर्वस्वादु समन्वितम् ॥ २८ ॥ वयंचतुर्भुजाजातादेवस्यकृपयापुनः ॥ गत्वात्वमपिदेवस्यदर्शनं कुरुसत्तम ॥ २९ ॥ भुक्त्वातत्रान्नसिकथंतुभवविप्रचतुर्भुजः ॥ त्वयापृष्टंयदाश्चर्यंतदुक्तं वाडवर्षभ ॥ ३० ॥ इति श्रीप० पा० शे० वा० रा० ब्राह्मणोपदेशोनामाष्टादशो० ॥ १८ ॥

॥ ब्राह्मणउवाच ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंभिल्लानामहमद्भुतम् ॥ अत्याश्चर्यमिदंमत्वाप्रहृ ष्टोभवमित्युत ॥ १ ॥ गङ्गासागरसंयोगेस्नात्वापुण्यकलेवरः ॥ शृङ्गमारुरुहेतत्रमणिमा णिक्यचित्रकम् ॥ २ ॥ तत्रापश्यंमहाराजदेवदेवादिवन्दितम् ॥ नमस्कृत्वाकृतार्थोऽहंजातो न्नप्राशनेनच ॥ ३ ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तः शङ्खचक्रादिचिह्नितम् ॥ पुरुषोत्तमदर्शनेननपुन

र्गर्भमाविशम्॥ ४ ॥ राजंस्त्वमपितत्राशुगच्छनीलाभिधंगिरिम्॥ कृतार्थंकुरुचात्मानंग
र्भदुःखविवर्जितम् ॥ ५ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यवाडवाग्र्यस्यधीमतः ॥ पप्रच्छहृष्टगात्र
स्तुतीर्थयात्राविधिंमुनिम् ॥ ६ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ साधुविप्राग्र्यहेसाधोत्वयाप्रोक्तं
ममानघ॥ पुरुषोत्तममाहात्म्यंशृण्वतांपापनाशनम् ॥ ७ ॥ ब्रूहितत्तीर्थयात्रायांविधिंश्रु
तिसमन्वितम् ॥ विधिनाकेनसंपूर्णफलप्राप्तिर्नृणांभवेत्॥ ८ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितीर्थयात्राविधिंशुभम्॥ येनसंप्राप्यतेदेवःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ९ ॥
वलीपलितदेहोवायौवनेनान्वितोपिवा ॥ ज्ञात्वामृत्युमनिस्तीर्णं हरिंशरणमाव्रजेत् ॥
॥ १० ॥तत्कीर्तनेतच्छ्रवणेवन्दनेतस्यपूजने॥मतिरेवप्रकर्तव्यानान्यत्रवनितादिषु॥ ११ ॥
सर्वंनश्वरमालोक्यक्षणस्थायिसुदुःखदम् ॥ जन्ममृत्युजरातीतंभक्तिवल्लभमच्युतम् ॥
॥ १२ ॥ क्रोधात्कामाद्भयाद्द्वेषाल्लोभाद्दम्भान्नरः पुनः ॥ यथाकथंचिद्विभजन्नचदुःखंसम
श्नुते॥ १३ ॥ सहरिर्जायतेसाधुसंगमात्पापवर्जितात् ॥ येषांकृपातःपुरुषाभवन्त्यसुखव

र्जिताः ॥ १४ ॥ तेसाधवःशान्तरागाःकामलोभविवर्जिताः ॥ ब्रुवन्तियन्महाराजतत्संसा
रनिवर्तकम् ॥ १५ ॥ तीर्थेषुलभ्यतेसाधूरामचन्द्रपरायणः॥यद्दर्शनंनृणांपापराशिदाहाशु
शुक्षणिः॥ १६ ॥तस्मात्तीर्थेषुगन्तव्यंनरैःसंसारभीरुभिः ॥ पुण्योदकेषुसततंसाधुश्रेणि
विराजिषु ॥ १७ ॥ तानितीर्थानिविधिनादृष्टानिप्रहरन्त्यघम् ॥ तंविधिंनृपशार्दूलकुरुष्व
श्रुतिगोचरम् ॥ ॥ १८ ॥ विरागंजनयेत्पुर्वंकलत्रादिकुटुम्बके ॥ असत्यभूतंतज्ज्ञात्वाहरिंतु
मनसास्मरेत् ॥ १९ ॥ क्रोशमात्रंततोगत्वारामरामेतिचाब्रुवन् ॥ तत्रतीर्थादिषुस्नात्वाक्षौ
रंकुर्याद्विधानवित् ॥ २० ॥ मनुष्याणांचपापानितीर्थानिप्रतिगच्छताम् ॥ केशानाश्रि
त्यतिष्ठन्तितस्माद्वपनमाचरेत्॥ २१ ॥ततोदण्डंतुनिर्ग्रन्थिकमण्डलुमथाजिनम् ॥ बिभृया
ल्लोभनिर्मुक्तस्तीर्थवेषधरोनरः ॥ २२ ॥ विधिनागच्छतांनृणांफलावाप्तिर्विशेषतः ॥ त
स्मात्सर्वप्रयत्नेनतीर्थयात्राविधिंचरेत् ॥ २३॥ यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंहितम् ॥
विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥ २४ ॥ हरेकृष्णहरेकृष्णभक्तवत्सलगोपते ॥ श

रण्यभगवन्विष्णोमांपाहिबहुसंसृते: ॥ २५ ॥ इतिब्रुवन्नरसनयामनसाचहरिंस्मरन् ॥ पादचारीगतिंकुर्यात्तीर्थंप्रतिमहोदय: ॥ २६ ॥ यानेनगच्छन्पुरुष:समभागफलंलभेत् ॥ उपानद्भ्यांचतुर्थांशंगोयानेगोवधादिकम् ॥ २७ ॥ व्यवहर्तातृतीयांशंसेवयाष्टमभागवान् ॥ अनिच्छयाव्रजंस्तत्रतीर्थमर्धफलंलभेत् ॥ २८ ॥ यथायथंप्रकर्तव्यातीर्थानामभियात्रिका ॥ पापक्षयोभवत्येवविधिदृष्ट्याविशेषत: ॥ २९ ॥ तत्रसाधून्नमस्कुर्यात्पादवन्दनसेवनै: ॥ तद्द्वाराहरिभक्तिर्हिप्राप्यतेपुरुषोत्तमे ॥ ३० ॥ इतितीर्थविधि:प्रोक्त:समासेननविस्तरात् ॥ एवंविधिंसमाश्रित्यगच्छत्वंपुरुषोत्तमम् ॥ ३१ ॥ तुभ्यंतुष्टोमहाराजदास्यतेभक्तिमच्युत: ॥ यथासंसारनिर्वाह:क्षणादेवभविष्यति ॥ ३२ ॥ तीर्थयात्राविधिंश्रुत्वासर्वपातकनाशनम् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यउग्रेभ्य:पुरुषर्षभ ॥ ३३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यववन्देचरणौमहान् ॥ तत्तीर्थदर्शनौत्सुक्यविह्वलीकृतमानस: ॥ ॥ ३४ ॥ आदिदेशनिजामात्यंमन्त्रवित्तमनुत्तमम् ॥ तीर्थयात्रेच्छयासर्वान्सहनेतुंमनो

दधत् ॥ ३५ ॥ मन्त्रिन्पौरजनान्सर्वानादिशत्वंममाज्ञया ॥ पुरुषोत्तमपादाब्जदर्शनप्रीति
हेतवे ॥ ३६ ॥ येमदीयेपुरेलोकायेचमद्वाक्यकारकाः ॥ सर्वेनिर्यान्तुमत्पुर्यामयासहनरो
त्तमाः॥३७॥येमद्वाक्यंसमुल्लङ्घ्यस्थास्यन्तिपुरुषागृहे ॥ तेदण्ड्यायमदण्डेनपापिनोधर्म
हेतवः॥३८ ॥ किंतेनसुतवृन्देनबान्धवैःकिंसुदुर्नयैः॥यैर्नदृष्टःस्वचक्षुर्भ्यांपुण्यदःपुरुषोत्त
मः॥३९॥सूकरीयूथवत्तेषांप्रसूतिर्विटभक्षिका ॥ येषांपुत्राश्चपौत्रावाहरिंनशरणंगताः ॥
॥ ४० ॥ योदेवोनाममात्रेणसर्वान्पावयितुंक्षमः ॥ तन्नमस्कुरुतक्षिप्रंमदीयाःप्रकृतिव्रजाः
॥ ४१ ॥ इतिवाक्यंमनोहारिभगवद्गुणगुम्फितम् ॥ प्रजहर्षमहामात्यउत्तमःसत्यनामधृ
क् ॥ ४२॥ हस्तिनंवरमारोप्यपटहेनव्यघोषयत् ॥ यदादिष्टंनृपेणेहतीर्थयात्रांसमिच्छता
॥४३॥गच्छन्तुत्वरितालोकाराज्ञासहमहागिरिम्॥दृश्यतांपापसंहारीपुरुषोत्तमनामधृक्
॥ ४४ क्रियतांसर्वसंसारसागरोगोष्पदंपुनः ॥ भूष्यतांशङ्खचक्रादिचिह्नैःस्वस्वतनुर्न
रैः ॥ ४५ इत्यादिघोषयामासराज्ञादिष्टंयदद्भुतम् ॥सचिवोरघुनाथाङ्घ्रिध्यानानिर्वारि

तश्रमः ॥ ४६ ॥ तच्छ्रुत्वाताःप्रजाःसर्वाआनन्दरससंप्लुताः ॥ मनोदधुःस्वनिस्तारेपुरुषो
त्तमदर्शनात् ॥ ४७ ॥ निर्ययुर्ब्राह्मणास्तत्रशिष्यैःसहसुवेषिणः ॥ आशिषंवरदानाढ्यांद
दतोभूमिपंप्रति ॥ ४८ ॥ क्षत्रियाधन्विनोवीरावैश्यावस्तुक्रयाश्रिताः ॥ शूद्राःसंसारनि
स्तारहर्षिताःस्वीयविग्रहाः ॥ ४९ ॥ रजकाश्चर्मकाःक्षौद्राःकिराताभित्तिकारकाः ॥ सूची
वृत्त्याचजीवन्तस्ताम्बूलक्रयकारकाः ॥ ५० ॥ तालवाद्यधरायेचयेचरङ्गोपजीविनः ॥ तैल
विक्रयिणश्चैववस्त्रविक्रयिणस्तथा ॥ ५१ ॥ सूतावदन्तःपौराणींवार्ताहर्षसमन्विताः ॥
मागधाबन्दिनस्तत्रनिर्गताभूमिपाज्ञया ॥ ५२ ॥ भिषग्वृत्त्याचजीवन्तस्तथापाशकको
विदाः ॥ पाकस्वादुरसाभिज्ञाहास्यवाक्यानुरञ्जकाः ॥ ५३ ॥ ऐन्द्रजालिकविद्याधास्तथा
वार्तासुकोविदाः ॥ प्रशंसन्तोमहाराजंनिर्ययुःपुरमध्यतः ॥ ५४ ॥ राजापितत्रनिर्वर्त्यप्रा
तःसंध्यादिकाःक्रियाः ॥ ब्राह्मणंतापसंश्रेष्ठमानिनायसुनिर्मलम् ॥ ५५ ॥ तदाज्ञयामहारा
जोनिर्जगामपुराद्बहिः ॥ लोकैरनुगतोराजाबभौचन्द्रइवोडुभिः ॥ ५६ ॥ क्रोशमात्रंसगत्वा

थक्षौरंकृत्वाविधानतः ॥ दण्डंकमण्डलुंबिभ्रन्मृगचर्मतथाशुभम् ॥ ५७ ॥ शुभवेषेणसं युक्तोहरिध्यानपरायणः ॥ कामक्रोधादिरहितंमनोबिभ्रन्महायशाः ॥ ५८ ॥ तदादुन्दुभ योभेर्यआनकाःपणवास्तथा ॥ शङ्खवीणादिकंसर्वंदध्मुस्तद्वादकामुहुः ॥ ५९ ॥ जयदेवेश दुःस्वप्नपुरुषोत्तमसंज्ञित ॥ दर्शयस्वतनुंमह्यंवदन्तोनिर्ययुर्जनाः ॥ ६० ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपु राणेपा०राम०शेषवा०सं०नीलग्रीवतीर्थप्रयाणंनामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ ॥

॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथप्रयातेभूपालेसर्वलोकसमन्विते ॥ महाभागैर्वैष्णवैश्चगाय कैःकृष्णकीर्तनम् ॥ १ ॥ शुश्रावासौमहाराजोमार्गेगोविन्दकीर्तनम् ॥ जयमाधवभक्तानां शरण्यपुरुषोत्तम ॥ २ ॥ मार्गेतीर्थान्यनेकानिकुर्वन्पश्यन्महोदयम् ॥ तापसाब्राह्मणास्ते षांमहिमानमथाशृणोत् ॥ ३ ॥ विचित्रविष्णुवार्ताभिर्विनोदितमनानृपः ॥ मार्गेमार्गेम हाविष्णुंगापयामासगायकान् ॥ ४ ॥ दीनान्धकृपणानांचपङ्गूनांवासनोचितम् ॥ दानंददौ महाराजोबुद्धिमान्विजितेन्द्रियः ॥ ५ ॥ अनेकतीर्थविरजमात्मानंमव्यतांगतम् ॥ कुर्वन्य

यौस्वीयलोकैर्हरिध्यानपरायणः ॥ ६ ॥ नृपोगच्छन्ददर्शाग्रेनदींपापप्रणाशिनीम् ॥ च
क्राङ्कितग्रावयुतांमुनिमानसनिर्मलाम् ॥ ७ ॥ अनेकमुनिवृन्दानांबहुश्रेणिविराजिताम्॥
सारसादिपतत्रीणांकूजितैरुपशोभिताम् ॥ ८ ॥ दृष्ट्वापप्रच्छविप्राग्र्यंतापसंधर्मकोविद
म् ॥ अनेकतीर्थमाहात्म्यविशेषज्ञानजृम्भितम् ॥ ९ ॥ स्वामिन्केयंनदीपुण्यामुनिवृन्दनि
षेविता ॥ करोतिममचित्तस्यप्रमोदप्रदनिर्भरम् ॥ १० ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यराजराज
स्यधीमतः ॥ वक्तुंप्रचक्रमेविद्वांस्तीर्थमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ११ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥
गण्डकीयंनदीराजन्सुरासुरनिषेविता ॥ पुण्योदकप्रवाहाचहतपातकसंचया ॥ १२ ॥ दर्श
नान्मानसंपापंस्पर्शनात्कर्मजंदहेत् ॥ वाचिकंस्वीयतोयस्यपानतःपापसंचयम् ॥ १३ ॥
पुरादृष्ट्वाप्रजानाथःप्रजाःसर्वाविपावनीः ॥ स्वगण्डविप्रुषोनेकपापघ्नींसृष्टवानिमाम् ॥
॥ १४ ॥ एनांनदींयेपुण्योदांस्पृशन्तिसुतरङ्गिणीम् ॥ तेगर्भभाजोनैवस्युरपिपापकृतोनराः
॥ १५ ॥ अस्यांभवायेचाश्मानश्चक्रचिह्नैरलंकृताः ॥ तेसाक्षाद्भगवन्तोहिस्वस्वरूपध

60

राःपराः ॥ १६ ॥ शिलांसंपूजयेद्यस्तु नित्यंचक्रयुतांनराः ॥ नजातुसजनन्यावैजठ
रंसमुपाविशेत् ॥ १७ ॥ पूजयेद्योनरोधीमान्शालग्रामशिलांवराम् ॥ तेनाचारवताभा
व्यंदम्भलोभवियोगिना ॥ १८ ॥ परदारपरद्रव्यविमुखेननरेणहि ॥ पूजनीयःप्रयत्नेनशा
लग्रामःसचक्रकः ॥ १९ ॥ द्वारवत्यांभवंचक्रंशिलावैगण्डकीभवा ॥ पुंसांक्षणाद्धरत्येव
पापंजन्मशतार्जितम् ॥ २० ॥ अपिपापसहस्राणांकर्तातावन्नरोभवेत् ॥ शालग्रामशिला
तोयंपीत्वापूतोभवेत्क्षणात् ॥ २१ ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवेदपथिस्थितः ॥ शालग्रा
मंपूजयित्वागृहस्थोमोक्षमाप्नुयात् ॥ २२ ॥ नजातुचित्स्त्रियाकार्यंशालग्रामस्यपूजन
म् ॥ भर्तृहीनाथसुभगास्वर्गलोकहितैषिणी ॥ २३ ॥ मोहात्स्पृष्ट्वापिमहिलाजन्मशीलगु
णान्विता ॥ हित्वापुण्यसमूहंसासत्वरंनरकंव्रजेत् ॥ २४ ॥ स्त्रीपाणिमुक्तपुष्पाणिशाल
ग्रामशिलोपरि ॥ पवेरधिकपातानिवदन्तिब्राह्मणोत्तमाः ॥ २५ ॥ चन्दनंविषसंकाशंकुसु
मंवज्रसंनिभम् ॥ नैवेद्यंकालकूटाभंभवेद्भगवतःकृतम् ॥ २६ ॥ तस्मात्सर्वात्मनात्या

ज्यः स्त्रियास्पर्शः शिलोपरि ॥ कुर्वतीयातिनरकंयावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥ २७ ॥ अपिपापस
माचारोब्रह्महत्यायुतोपिवा ॥ शालग्रामशिलातोयंपीत्वायातिपरांगतिम् ॥२८॥ तुलसी
चन्दनंवारिशङ्खोघण्टाथचक्रकम् ॥ शिलाताम्रस्यपात्रंतुविष्णोर्नामपदामृतम् ॥ २९ ॥ प
दामृतंतुनवभिः पापराशिप्रदाहकम् ॥ वदन्तिमुनयः शान्ताः सर्वशास्त्रार्थकोविदाः ॥ ३० ॥
सर्वतीर्थपरिस्नानात्सर्वक्रतुसमर्चनात् ॥ पुण्यंभवतियद्राजन्बिन्दौबिन्दौतदद्भुतम् ॥ ३१ ॥
शालग्रामशिलायत्रपूज्यतेपुरुषोत्तमैः ॥ तत्रयोजनमात्रंतुतीर्थकोटिसमान्वितम् ॥ ३२ ॥
शालग्रामाः समाः पूज्याः समेषुद्वितयंनहि ॥ विषमाएवसंपूज्याविषमेषुत्रयंनहि ॥ ३३ ॥
द्वारावतीभवंचक्रंतथावैगण्डकीभवम् ॥ उभयोः संगमो यत्रतत्रगङ्गासमुद्रगा ॥ ३४ ॥रू
क्षाः कुर्वन्तिपुरुषानायुःश्रीबलवर्जितान् ॥ तस्मात्स्निग्धामनोहारिरूपिण्योऽददातिश्रियम्
॥ ३५ ॥ आयुःकामोनरोयस्तुधनकामोहियःपुमान् ॥ पूजयन्सर्वमाप्नोतिपारलौकिक
मैहिकम् ॥ ३६ ॥ प्राणान्तकालेपुंसस्तुभवेद्भाग्यवतोनृप ॥ वाचिनामहरेः पुण्यंशिलाह्य

दितदन्तिके ॥३७॥ गच्छत्सुप्राणमार्गेषुयस्यविश्रम्भतोपिचेत् ॥ शालग्रामशिलास्फूर्ति
स्तस्यमुक्तिर्नसंशयः॥ ३८ ॥ पुराभगताप्रोक्तमम्बरीषायधीमते ॥ ब्राह्मणान्यासिनःस्नि
ग्धाः शालग्रामशिलास्तथा ॥३९॥ स्वरूपत्रितयंमह्यमेतद्धिक्षितिमण्डले ॥ पापिनांपाप
निर्हारंकर्तुंधृतमुदञ्चता॥ ४० ॥निन्दन्तिपापिनोयेवाशालग्रामशिलांसकृत् ॥कुम्भीपाके
पचन्त्याशुयावदाभूतसंप्लवम् ॥ ४१ ॥ पूजांसमुद्यतंकर्तुंयोवारयतिमूढधीः ॥ तस्यमाता
पितावन्धुवर्गानरकभागिनः ॥ ४२ ॥ योवाकथयतिप्रेष्ठंशालग्रामार्चनंकुरु ॥ सकृता
र्थोनयत्याशुवैकुण्ठंस्वस्यपूर्वजान् ॥ ४३ ॥ अत्रैवोदाहरन्तीममितिहासंपुरातनम् ॥ मुन
योवीतरागाश्चकामक्रोधविवर्जिताः ॥४४॥ पुराकीकटसंज्ञेवैदेशेधर्मविवर्जिते ॥ आ
सीत्पुल्कसजातीयोनरःशबरसंज्ञितः ॥४५॥ नित्यंजन्तुवधोद्युक्तः शरासनधरोमुहुः ॥
तीर्थंप्रातियियासूनांबलाद्धरतिजीवितम्॥ ४६ ॥अनेकप्राणिहत्याकृतपरस्वेनिरतःसदा ॥
सदारागादिसंयुक्तः कामक्रोधादिसंयुतः ॥ ४७ विचरत्यनिशंभीमेवनेप्राणिवधंकरः ॥

विषसंसक्तबाणाग्ररूढचापगुणोद्धुरः ॥ ४८ ॥ ॥ सकदापर्यटन्व्याधःप्राणिमात्रभयकं
रः ॥ कालंप्राप्तंनजानातिसमीपेप्युग्रमानसः ॥ ४९ ॥ यमदूतास्तुसंप्राप्ताः पाशमुद्गरपा
णयः ॥ ताम्रकेशादीर्घनखालम्बदंष्ट्राभयानकाः ॥ ५० ॥ श्यामालोहस्यनिगडान्बिभ्रतो
मोहकारकाः ॥ बध्नन्तुपापिनंह्येनंप्राणिमात्रभयंकरम् ॥ ५१ ॥ कदाचिन्मनसानायंप्राणि
मात्रोपकारकः ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपरायणः ॥ ५२ ॥ एतस्यजिह्वांमहतीमहंनिष्का
सयाम्यतः ॥ एकोवदतिचैतस्यचक्षुरुत्पाटयाम्यहम् ॥ ५३ ॥ एकोवदतिचैतस्यकरौकृ
तामिपापिनः ॥ अन्योवदत्यहंकर्णौकर्तयामिदुरात्मनः ॥ ५४ ॥ एवंवदन्तःसुभृशंदन्तैर्द
न्तनिपीडकाः ॥ आगत्यतंदुरात्मानंसायुधास्तस्थुरुन्मदाः ॥ ५५ ॥ एकोदूतस्तदासर्परूपं
धृत्वादशत्पदे ॥ सदष्टमात्रःसहसागतासुःपर्यजायत ॥ ५६ ॥ तदातंलोहपाशेनबद्ध्वाते
यमकिङ्कराः ॥ कशाभिस्ताडयामासुर्मुद्गरैःप्राहरंस्तथा ॥ ५७ ॥ नारेदुष्टदुरात्मात्वंकदाचिद्ध
र्ममाचरः ॥ मनसापियतस्त्वांवैक्षेप्स्यामोरौरवेषुच ॥ ५८ ॥ त्वन्मांसंवायसारौद्राभक्षयि

ष्यन्तिवैकुधा ॥ आजन्मतश्चभवतानकृतंहरिसेवनम् ॥ ५९ ॥ त्वयापुत्रकलत्राणिद्रो
हंकृत्वासुपोषिताः ॥ नकदाचित्स्मृतोदेवःपापहारीजनार्दनः ॥ ६० ॥ तस्मात्त्वांलोहश
ङ्कौवाकुम्भीपाकेचरौरवे ॥ धर्मराजाज्ञयासर्वेनेष्यामोबहुताडनैः ॥ ६१ ॥एवमुक्त्वायदा
नेतुंसमैच्छन्यमकिङ्कराः ॥ तावत्प्राप्तोमहाविष्णुचरणाब्जपरायणः ॥ ६२ ॥ यमदूतास्त
दादृष्टावैष्णवेनमहात्मना ॥ पाशमुद्गरदण्डादिदुष्टायुधधरागणाः ॥ ६३ ॥ पुल्कसंलोहनिग
डैर्बद्ध्वायातुंसमुद्यताः ॥ बन्धबन्धग्रसच्छिन्धिभिन्धिभिन्धीतिवादिनः॥६४॥तदाकृपालु
स्तंप्रेक्ष्यपद्मनाभपरायणः॥अत्यन्तकृपयायुक्तंचेतस्तत्रतदाकरोत्॥ ६५ ॥ असौमहादु
ष्टपीडांमायातुममसन्निधौ ॥ मोचयाम्यहमद्यैवयमदूतेभ्यएवच॥ ६६ ॥इतिकृत्वामतिं
तस्मिन्कृपायुक्तांमुनीश्वरः॥ शालग्रामशिलांहस्तेगृहीत्वास्यगतोन्तिके ॥ ६७ ॥ तस्य
पादोदकंपुण्यंतुलसीदलमिश्रितम् ॥ मुखेविनिक्षिपन्कर्णेरामनामजजापह ॥ ६८ ॥तुल
सींमस्तकेतस्यधारयामासवैष्णवः ॥ शिलांहृदिमहाविष्णोर्धृत्वाप्राहसवैष्णवः ॥ ६९ ॥

गच्छन्तुयमदूतावैयातनासुपरायणाः ॥ शालग्रामशिलास्पर्शोदहतात्पातकंमहत् ॥७०॥
इत्युक्तवतितस्मिन्वैगणाविष्णोर्महाद्भुताः ॥ आययुस्तस्यगण्डक्याः शिलास्पर्शाद्गतांह
सः ॥ ७१ ॥ पीतवस्त्राःशङ्खचक्रगदापद्मविराजिताः ॥ आगत्यमोचयामासुर्लोहपाशाद्गु
रासदात् ॥ ७२ ॥ मोचयित्वामहापापकारकंपुल्कसंनरम् ॥ ऊचुःकिमर्थंबद्धोयंवैष्ण
वःपूज्यदेहभृत् ॥ ७३ ॥ कस्याज्ञाकारकायूयंयद्धर्मप्रकारकाः ॥ मुञ्चन्तुवैष्णवंत्वेनंकि
मर्थंविधृतोह्ययम् ॥ ७४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगदुर्यमकिङ्कराः ॥ धर्मराजाज्ञयाप्रा
प्तानेतुंपापिनमुद्यताः ॥ ७५ ॥ नासौकदाचिन्मनसाप्राणिमात्रोपकारकः ॥ प्राणिहत्या
महापापकारीदुष्टशरीरभृत् ॥७६॥ नॄन्बहूंस्तीर्थयात्रायांगच्छतोसौव्यलुण्ठयत् ॥ परदार
रतोनित्यंसर्वपापाधिकारकः ॥ ७७ ॥ तस्मान्नेतुंवयंप्राप्ताःपापिनंपुल्कसंनरम् ॥ भवद्भि
र्मोचितःकस्मादकस्मादागतैर्भटैः ॥ ७८ ॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापं
प्राणिकोटिवधोद्भवम् ॥ शालग्रामशिलास्पर्शःसर्वंदहतितत्क्षणात् ॥ ७९ ॥ रामेतिनामय

च्छ्रोत्रेविश्रम्भादागतंयदि ॥ करोतिपापसंदाहंतूलंवह्निकणोयथा ॥ ८० ॥ तुलसीम
स्तकेयस्यशिलाहृदिमनोहरा ॥ मुखेकर्णेथवारामनाममुक्तस्तदेवसः ॥ ८१ ॥ तस्मादने
नतुलसीमस्तकेविधृतापरा ॥ आवितंरामनामाशुशिलाहृदिसुधारिता ॥ ८२ ॥ तस्मा
त्पापसमूहोस्यदग्धःपुण्यकलेवरः ॥ यास्यतेपरमंस्थानंपापिनांयत्सुदुर्लभम् ॥ ८३ ॥ व
र्षायुतंतत्रभुक्त्वाभोगान्सर्वमनोहरान् ॥ भारतेजन्मसंप्राप्यसमाराध्यजगद्गुरुम् ॥ ८४ ॥
प्राप्स्यतेपरमंस्थानंसुरासुरसुदुर्लभम् ॥ नज्ञातोमहिमासम्यक् शिलायाःपरमेष्ठिनः ॥
॥ ८५ ॥ दृष्टास्पृष्टार्चितावापिसर्वपापहराक्षणात् ॥ इत्युक्त्वाविरताःसर्वेमहाविष्णोर्गणा
मुदा ॥ ८६ ॥ गतास्तेकिङ्कराराज्ञेकथयामासुरद्भुतम् ॥ वैष्णवोहर्षमापेदेरघुनाथपराय
णः ॥ ८७ ॥ मुक्तोसौयमपाशाच्चगमिष्यतिपरंपदम् ॥ तदाजगामविमलंकिङ्किणीजा
लमण्डितम् ॥ ८८ ॥ विमानंदेवलोकात्तुमनोहारिमहाद्भुतम् ॥ तत्रारुह्यगतःसोयंमहापु
ण्यैर्निषेविते ॥ ८९ ॥ भोगान्भुक्त्वासविपुलानाजगाममहीतलम् ॥ काश्यांजन्मसमा

साद्यशुचिवाडवसत्कुले ॥ १० ॥ आराध्यजगतामीशंगतवान्परमंपदम्॥सपापीसाधुसंग
त्याशालग्रामशिलांस्पृशन्॥ ११ ॥महापीडाविनिर्मुक्तोगतवान्परमंपदम्॥मयातेभिहितंश
जन्शालग्रामशिलार्चनम्॥ १२ ॥श्रुत्वाविमुच्यतेपापैर्भुक्तिंमुक्तिंचविन्दति॥ १३ ॥इति
श्रीप० पा०रामा० शेषवात्स्यायनसंवादे गण्डकीमाहात्म्यंनामविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥
॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एतन्माहात्म्यमतुलंगण्डक्याः कर्णगोचरम् ॥ कृत्वाकृतार्थमात्मा
नममन्यतनृपोत्तमः ॥ १ ॥ स्नात्वातीर्थेपितॄन्त्सर्वान्त्सन्तर्प्यजहृषेमहान् ॥ शालग्रामशि
लापूजांकुर्वन्वाडववाक्यतः ॥ २ ॥ चतुर्विंशच्छिलास्तत्रगृहीत्वासनृपोत्तमः ॥ पूजया
मासप्रेम्णाचचन्दनाद्युपचारकैः ॥ ३ ॥ तत्रदानानिदत्त्वाचदीनान्धेभ्योविशेषतः॥गन्तुंप्र
चक्रमेराजापुरुषोत्तममन्दिरम् ॥ ४ ॥ एवंक्रमेणसंप्राप्तोगङ्गासागरसंगमम् ॥ कृत्वाक्षिगो
चरंतंचब्राह्मणंपृष्टवान्मुदा॥५॥ स्वामिन्वदकियद्दूरेनीलाख्यः पर्वतोमहान्॥पुरुषोत्तमसं
वासः सुरासुरनमस्कृतः ॥ ६ तदाश्रुत्वामहद्वाक्यंरत्नग्रीवस्यभूपतेः ॥ उवाचविस्मया

विष्टोराजानंप्रतिसादरम् ॥ ७ ॥ राजन्नेतत्स्थलंनीलपर्वतस्यनमस्कृतम्॥ किमर्थंदृश्यते
नैवमहापुण्यफलप्रदम् ॥ ८ ॥ पुनः पुनरुवाचैनंस्थलंनीलस्यभूभृतः ॥ कथंनदृश्यतेराज
न्पुरुषोत्तमवासभृत् ॥ ९ ॥ अत्रस्नातंमयासम्यगत्रभिल्लाक्षिगोचराः ॥ अनेनैवपथा
राजन्नारूढंपर्वतोपरि ॥ १० ॥ इतितद्वाक्यमाकर्ण्यविव्यथेमानसेनृपः ॥ नीलभूधरद
र्शायकुर्वन्नुत्कण्ठितंमनः ॥ ११ ॥ उवाचचकथंविप्रदृश्यतेपुरुषोत्तमः ॥ कथंवादृश्यतेनी
लस्तदुपायंवदस्वनः ॥ १२ ॥ तदावाक्यंसमाकर्ण्यरत्नग्रीवस्यभूपतेः ॥ तापसोब्राह्मणो
वाक्यमुवाचनृपविस्मितः ॥ १३ ॥ गङ्गासागरसंयोगेस्नात्वास्माभिर्महीपते ॥ स्थातव्यं
तावदेवात्रयावन्नीलोनदृश्यते ॥ १४ ॥ गीयतेपापहादेवः पुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ करिष्यते
कृपामाशुभक्तवत्सलनामधृक् ॥ १५ ॥ त्यजत्यसौनवैभक्तान्देवदेवशिरोमणिः ॥ अने
केरक्षिताभक्तास्तद्वायस्वमहामते ॥ १६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजाव्यथितचेतसा ॥
स्नात्वागङ्गाब्धिसंयोगेततोनशनमादधत ॥ १७ ॥ करिष्यतिकृपांयर्हिदर्शनेपुरुषोत्त

मः ॥ पूजांकृत्वाशनंकुर्यामन्यथानशनंव्रतम् ॥ १८ ॥ इतिकृत्वासनियमंगङ्गासागररोधसि ॥ गायन्हरिगुणग्राममुपवासमथाचरत् ॥ १९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ जयदीनदयाकरप्रभोजयदुःखापहमङ्गलाह्वय ॥ जयभक्तजनार्तिनाशनकृतवर्ष्मन्जयदुष्टघातक ॥ ॥ २० ॥ अम्बरीषमथवीक्ष्यदुःखितंविप्रशापहतसर्वमङ्गलम् ॥ धारयन्निजकरेसुदर्शनंतं ॥ २१ ॥ दैत्यराजपितृकारितव्यथः शूलपाशजलवह्निपातनैः ॥ श्रीरक्षजठराधिवासतः ॥ २१ ॥ दैत्यराजपितृकारितव्यथः शूलपाशजलवह्निपातनैः ॥श्रीनृसिंहतनुधारिणात्वयारक्षितःसपदिपश्यतःपितुः ॥ २२ ॥ ग्राहवक्रपतिताङ्घ्रिमुद्धटंवारणेन्द्रमतिदुःखपीडितम् ॥ वीक्ष्यसाधुकरुणार्द्रमानसस्त्वंगरुत्मतिकृतारुहक्रियः ॥२३॥ त्यक्तपक्षिपतिरात्तचक्रकोवेगकम्पयुतमालिकाम्बरः॥गीयसेसुभिरमुष्यनक्रतोमोचकःसपदितद्विनाशकः॥२४॥यत्रयत्रतवसेवकार्दनंतत्रतत्रतवदेहधारणम् ॥ पाल्यतेचभवतानिजःप्रभोपापहारिचरितैर्मनोहरैः ॥ २५ ॥ दीननाथसुरमौलिहीरकैर्घृष्टपादतलभक्तवत्सल ॥ पापकोटिपरिदाहकप्रभोदर्शयस्वनिजदर्शनंमम ॥ २६ ॥ पापकृद्यदिजनोयमाग

तोमानसंतवतथाहिदर्शय॥ तावकावयमघौघनाशनंविस्मृतंनहिसुरासुरार्चित ॥ २७ ॥ येवदन्तितवनाममनिर्मलंतेतरन्तिसकलाघसागरम् ॥ संस्मृतिर्यदिकृतातदामयाप्राप्यतां सकलदुःखवारक ॥ २८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एवंगायन्गुणान्रात्रौदिवावापिमही पतिः ॥ क्षणमात्रंनविश्रान्तोनिद्रामापनवैसुखम् ॥ २९ ॥ गायन्गच्छन्गृणंस्तिष्ठन्वदत्ये तदहर्निशम्॥ दर्शयस्वकृपानाथस्वतनुंपुरुषोत्तम ॥ ३० ॥ एवंराज्ञःपञ्चदिनंगतंगङ्गाब्धि संगमे ॥ तदाकृपाब्धिःकृपयाचिन्तयामासगोपतिः ॥ ३१ ॥ असौराजामदीयेनगानेन विगताघकः॥ पश्यतांमामकींप्रेष्ठांसुरासुरनमस्कृताम् ॥ ३२ ॥ इतिसंचिन्त्यभगवान्कृ पापूरितमानसः ॥ संन्यासिवेषमास्थायययौराज्ञोन्तिकंविभुः ॥ ३३ ॥ तत्रगत्वामहारा जत्रिदण्डीयतिवेषधृक्॥भक्तानुकम्पयाप्राप्तोवीक्षितस्तापसेनहि ॥ ३४ ॥ ॐनमोविष्ण वेत्युक्त्वानमश्चक्रेनृपोत्तमः ॥ अर्घ्यपाद्यासनैःपूजांचकारहरिमानसः ॥ ३५ ॥ उवाच भाग्यमतुलंयन्द्भवानाक्षिगोचरः ॥ अतः परंदास्यतेमेगोविन्दोनिजदर्शनम् ॥ ३६ ॥ इति श्रु

त्वातुतद्वाक्यंसंन्यासीनिजगादतम् ॥ राजञ्छृणुष्वकथितंममवाक्यविनिःसृतम् ॥ ३७॥
अहंज्ञानेनजानामिभूतंभव्यंभवत्त्वयत् ॥ तस्मादहंब्रुवेकिंचिच्छृणुष्वैकाग्रमानसः ॥
॥ ३८ ॥ श्वोमध्याह्नेहरिर्दातादर्शनंब्रह्मदुर्लभम् ॥ पञ्चभिःस्वजनैःसाकंयास्यसेपरमंपदम्
॥ ३९ ॥ त्वममात्यश्चमहिलातवतापसवाडवः॥पुरेतवकरम्बाख्यःसाधुश्चतन्तुवायकः ॥
॥ ४० ॥ एतैःपञ्चभिरेतस्मिन्नीलेपर्वतसत्तमे॥यास्यसेब्रह्मदेवेन्द्रवन्दितेसुरपूजिते ॥ ४१॥
इत्युक्त्वायतिरदृश्यंगतःक्वापिनदृश्यते॥ तदाकर्ण्यनृपोहर्षंप्रापचाशुसविस्मयम् ॥ ४२ ॥
॥राजोवाच ॥ ॥ स्वामिन्कोसौसमागत्यसंन्यासीमांयदूचिवान् ॥ नदृश्यतेपुनःकुत्र
गतोसौचित्तहर्षदः॥ ४३ ॥ ॥ तापसउवाच ॥ ॥ राजंस्तवमहाप्रेम्णाकृष्टचित्तःसम
भ्यगात् ॥ पुरुषोत्तमनामायंसर्वपापप्रणाशनः ॥ ४४ ॥ श्वोमध्याह्नेतवपुरोभविष्यति
महान्गिरिः ॥ तमारुह्यहरिंदृष्ट्वाकृतार्थस्त्वंभविष्यसि ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यसुधापूरनाशि
तस्वान्तसंज्वरः॥ हर्षयमापसनृपब्रह्मापिनहिवेत्तितम् ॥ ४६ ॥ तदादुन्दुभयोनेदुर्वीणाप

णवगोमुखाः ॥ महानन्दस्तदाह्यासीद्राजराजस्यचेतसि ॥ ४७ ॥ गायन्हरिंक्षणंतिष्ठन्ह
सञ्जल्पन्ब्रुवन्नमन् ॥ आनन्दंप्रापसुघनंसर्वसंतापनाशनम् ॥ ४८ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणे
पातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसंन्यासिदर्शनोनामएकविंशो० ॥ २१ ॥
॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथसर्वंदिनंनीत्वाहरिस्मरणकीर्तनैः ॥ रात्रौसुष्वापगङ्गायारोध
स्युरुफलप्रदे ॥ १ ॥ ददर्शस्वप्नमध्येतुसस्वात्मानंचतुर्भुजम् ॥ शङ्खचक्रगदापद्मशार्ङ्गको
दण्डधारिणम् ॥ २ ॥ नृत्यन्तंपुरुषोत्तमस्यपुरतःशर्वादिदेवैःसहश्रीमाद्भिःस्वतनूयुतैररिगदा
म्बुत्थाब्जहेत्यादिभिः ॥ विष्वक्सेनवरैर्गणैःसुतनुभिःश्रीशंसदोपासितंदृष्ट्वाविस्मयमापलो
कविषयंहर्षंतथात्यद्भुतम् ॥ ३ ॥ ददन्तंमनसोभीष्टंपुरुषोत्तमसंज्ञितम् ॥ आत्मानंतुकृपापात्र
ममन्यतमहामतिः ॥ ४ ॥ इत्येवंस्वप्नविषयंददर्शनृपसत्तमः ॥ प्रातःप्रबुद्धोविप्रायजगा
दस्वप्नमीक्षितम् ॥ ५ ॥ तच्छ्रुत्वावाडवोधीमान्कथयामासविस्मितः ॥ राजंस्त्वयासोदृ
ष्टोयःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ ६ ॥ दास्यतेशङ्खचक्रादिचिह्नितांस्वतनुंहरिः ॥ इतिश्रुत्वातु

तद्वाक्यंरत्नग्रीवोमहामनाः ॥ ७ ॥ दापयामासदानानिदीनानांमनसोचितम् ॥ स्नात्वाग ङ्गाब्धिसंयोगेतर्पयित्वापितॄन्सुरान् ॥ ८ ॥ गायन्हरिगुणग्रामं प्रत्यैक्षतचदर्शनम् ॥ ततोमध्याह्नसमयेदिविदुन्दुभयोमुहुः ॥ ९ ॥ जघ्नुःसुरकराघातबहुशब्दसुशब्दिताः ॥ अ कस्मात्पुष्पवृष्टिश्चबभूवनृपमस्तके ॥ १० ॥ धन्योसिनृपवर्यस्त्वंनीलंपश्याक्षिगोचर म् ॥ ११ ॥ शृणोतीतियदावाक्यंनृपोदेवप्रणोदितम् ॥ तदाससूर्यकोटीनामधिकान्तिधरो द्भुतः ॥ १२ ॥ राज्ञोक्षिगोचरोजातोनीलनामामहागिरिः ॥ राजतैःकानकैःशृङ्गैःसमन्ता त्परिशाजितः ॥ १३ ॥ किमग्निःप्रज्वलत्येषद्वितीयःकिमुभास्करः ॥ किमयंवैद्युतःपुञ्जो त्यकस्मात्स्थिरकान्तिधृक् ॥ १४ ॥ तापसब्राह्मणोदृष्ट्वानीलप्रस्थंसुशोभितम् ॥ राज्ञेनिवे दयामासएषपुण्योमहागिरिः ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वानृपतिःश्रेष्ठंशिरसाप्रणनामह ॥ धन्यो स्मिकृतकृत्योस्मिनीलोमेदृष्टिगोचरः ॥ १६ ॥ अमात्योराजपत्नीचकरम्बस्तन्तुवाय कः ॥ नीलदर्शनसंहृष्टाबभूवुः पुरुषर्षभ ॥ १७ ॥ पश्चैतेविजयेकालेनीलपर्वतमारुहन् ॥

महादुन्दुभिनिर्घोषाऊच्छृण्वन्तोह्यमरैःकृतान्॥ १८ ॥ तस्योपरितनेशृङ्गेचित्रपादपराजि
ते ॥ददर्शहाटकाबद्धंदेवालयमनुत्तमम्॥ १९ ॥ब्रह्मागत्यसदापूजांकरोतिपरमेष्ठिनः॥नैवे
द्यंकुरुतेयत्रहरिसंतोषकारकम् ॥ २० ॥ दृष्ट्वाथतत्रविमलंदेवायतनमुत्तमम् ॥ प्रविवेशप
रीवारैःपञ्चभिःसहसंवृतः ॥ २१ ॥ तत्रदृष्ट्वाजातरूपेमहामणिविचित्रिते ॥ सिंहासनेवि
राजन्तंचतुर्भुजमनोहरम्॥ २२ ॥चण्डप्रचण्डविजयजयादिभिरुपासितम्॥प्रणनामसप
त्नीकोराजासेवकसंयुतः २३ ॥प्रणम्यपरमात्मानंमहाराजःसुरोत्तमम् ॥ स्नापयामा
सविधिवद्वेदोक्तैःस्नानमन्त्रकैः ॥ २४ ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतेनमनसानृपः ॥चन्दनेन
विलिप्यैनंसुवस्त्रेविनिवेद्यच ॥ २५ ॥ धूपमारार्तिकंकृत्वासर्वस्वादुमनोहरम् ॥ नैवेद्यं
भगवन्मूर्त्यैन्यवेदयदथोनृपः ॥ २६ ॥ प्रणम्यचस्तुतिंचक्रेतापसब्राह्मणेनच ॥ यथाम
तिगुणग्रामगुम्फितस्तोत्रसंचयैः ॥ २७ ॥ ॥राजोवाच ॥ ॥एकस्त्वंपुरुषःसाक्षाद्भग
वान्प्रकृतेः परः ॥ कार्यकारणतोभिन्नोमहत्तत्त्वादिपूजितः ॥ २८ ॥त्वन्नाभिकमलाज्ज

ज्ञेब्रह्मासृष्टिविचक्षणः ॥ तथासंहारकर्ताचरुद्रस्त्वन्नेत्रसंभवः॥ २९ ॥ त्वयाज्ञप्तःकरो
त्यस्याविश्वस्यपरिचेष्टितम् ॥ त्वत्तोजातंपुराणाद्यज्जगत्स्थास्नुचरिष्णुच ॥ ३० ॥ चेत
नाशक्तिमाविश्यत्वमेवंचेतयस्यहो ॥ तवजन्मतुनास्त्येवनान्तस्तवजगत्पते ॥ वृद्धिक्ष
यपरीणामस्त्वयिसन्त्येवनोविभो ॥ ३१ ॥ तथापिभक्तरक्षार्थंधर्मस्थापनहेतवे ॥ करो
षिजन्मकर्माणिह्यनुरूपगुणानिच ॥ ३२ ॥ त्वयामात्स्यंवपुर्धृत्वाशङ्खस्तुनिहतोसुरः ॥
वेदाःसुरक्षिताब्रह्मन्महापुरुषपूर्वज ॥ ३३ ॥ शेषोनवेत्तिमहितेभारत्यपिमहेश्वरी ॥ कि
मुतान्येमहाविष्णोमादृशास्तुकुबुद्धयः ॥ ३४ ॥ मनसात्वांनचाप्नोतिवागियंपरमेश्वरी ॥
तस्मादहंकथंत्वांवैस्तोतुंस्यामीश्वरःप्रभो ॥ ३५ ॥ इतिस्तुत्वासशिरसाप्रणाममकरोन्मु
हुः ॥ गद्गदस्वरसंयुक्तोरोमहर्षाङ्कितांगकः ॥ ३६ ॥ इतिस्तुत्याप्रहृष्टात्माभगवान्पुरुषो
त्तमः ॥ उवाचवचनंसत्यंराजानंप्रतिसार्थकम् ॥ ३७ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ तव
स्तुत्याप्रहर्षोभून्ममराजन्महामते ॥ जानीहित्वंमहाराजमांचप्रकृतितःपरम् ॥ ३८ ॥ नै

वेद्यमक्षणंत्वंहिशीघ्रंकुरुमनोहरम् ॥ चतुर्भुजत्वमाप्तःसन्गन्तासिपरमंपदम् ॥ ३९ ॥ त्व
त्कृतस्तुतिरत्नेनयोमांस्तोष्यतिमानवः ॥ तस्यापिदर्शनंदास्येभक्तिमुक्तिवरप्रदम् ॥ ४० ॥
इत्येवंवचनंराजाश्रुत्वाभगवतोदितम् ॥ नैवेद्यभक्षणंचक्रेचतुर्भिःसहसेवकैः ॥ ४१ ॥
ततोविमानंसंप्राप्तंकिङ्किणीजालमण्डितम् ॥ अप्सरोवृन्दसंसेव्यंसर्वभोगसमन्वितम् ॥
॥ ४२ ॥ पुरुषोत्तमसंज्ञंचपश्यन्राजासधार्मिकः ॥ ववन्देचरणौतस्यकृपापात्रकृतात्मकः ॥
॥ ४३ ॥ तदाज्ञयाविमानेसआरुह्यमहिलायुतः ॥ जगामपश्यतस्तस्य दिविवैकुण्ठमद्भुतम् ॥
॥ ४४ ॥ मन्त्रीधर्मपरोराज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ ययौसाकंविमानेन ललनावृन्दसेवितः ॥
॥ ४५ ॥ तापसब्राह्मणस्तत्रसर्वतीर्थावगाहकः ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोययौदेवैर्विमानि
भिः ॥ ४६ ॥ करम्बोपिमहाराजगानपुण्येनदर्शनम् ॥ प्राप्तोययौसुरावासंसर्वदेवादिदुर्ल
भम् ॥ ४७ ॥ सर्वेप्रचलिताविष्णुलोकंपरममद्भुतम् ॥ चतुर्भुजाःशङ्खचक्रगदापाथोज
धारिणः ॥ ४८ ॥ सर्वेमेघश्रियःशुद्धालसदम्भोजपाणयः ॥ हारकेयूरकटकैर्भूषिताङ्गाय

युर्दिवम् ॥४९॥ तद्विमानावलीर्दृष्ट्वालोकैः प्रकृतिभिस्तदा ॥ दुन्दुभीनांतुनिर्घोषस्तैःकृतः कर्णगोचरः ॥५०॥ तदैकोब्राह्मणोह्यासीद्विष्णुपादाब्जवल्लभः ॥ गतस्तद्विरहाकृष्टचेता जातश्चतुर्भुजः ॥५१॥ तच्चित्रंवीक्ष्यलोकास्तेप्रशंसन्तोमहोदयम् ॥ गङ्गासागरसंयोगे स्नात्वागुस्तंपुरंप्रति ॥५२॥ अहोभाग्यंभूमिपतेरत्नग्रीवस्यसन्मतेः ॥ जगामानेनदेहेनत द्विष्णोःपरमंपदम् ॥५३॥ राजन्नसौनीलगिरिःपुरुषोत्तमसत्कृतः ॥ यंवीक्ष्यैवव्रजन्त्य द्धावैकुण्ठंपरमायनम् ॥५४॥ एतन्नीलस्यमाहात्म्यंयःशृणोतिसभाग्यवान् ॥ यःश्रावय तिलोकान्वैतौगच्छेतांपरंपदम् ॥५५॥ एतच्छ्रुत्वातुदुःस्वप्नोनश्यतिस्मृतिमात्रतः ॥ प्रा न्तेसंसारनिस्तारंददातिपुरुषोत्तमः ॥ ५६ योसौनीलाधिवासीचसरामःपुरुषोत्तमः ॥ सी तासाक्षान्महालक्ष्मीःसर्वकारणकारणम् ॥ ५७ ॥ हयमेधंचरित्वात्रलोकान्वैपावयि ष्यति ॥ यन्नामब्रह्महत्यायाःप्रायश्चित्तंप्रदृश्यते ॥ ५८ ॥ इदानींत्वद्धयःप्राप्तोनीलेपर्वत सत्तमे ॥ पुरुषोत्तमदेवंतुनमस्कुरुमहामते ॥५९॥ तत्रनिष्पापिनोभूत्वायास्यामःपरमंप

दम् ॥ यस्यप्रसादाद्बहवोनिस्तीर्णाभवसागरात् ॥ ६० ॥ एवंप्रवदतस्तस्यप्राप्तोऽश्वोनील
पर्वतम् ॥ वायुवेगेनपृथिवींकुर्वन्संक्षुण्णमण्डलाम् ॥ ६१॥ तदाराजापितत्पृष्ठचारीनीला
भिधंगिरिम् ॥प्राप्तोगङ्गाब्धिसंयोगेस्नात्वागात्पुरुषोत्तमम् ॥६२॥ स्तुत्वानत्वाचदेवेशंसुरा
सुरनमस्कृतम् ॥ जातंकृतार्थमात्मानममन्यतसशत्रुहा ॥ ६३ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपा
तालखण्डेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसं० नीलगिरिमहिमवर्णनंनामद्वाविंशो० ॥ २२॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥क्षणंस्थित्वातृणान्यत्त्वाययौवाजीमनोजवः ॥ वीरश्रेणीवृतःपत्त्रं
भालेधृत्वासचामरम् ॥ १ ॥ शत्रुघ्नेनसुवीरेणलक्ष्मीनिधिनृपेणच ॥ पुष्कलेनोग्रवाहेन
प्रतापाग्र्येणरक्षितः ॥ २ ॥ ययोपुरींसचक्राङ्कांसुबाहुपरिरक्षिताम् ॥ अनेकवीरकोटीभी
रक्षितोनुगतःप्रभो ॥ ३ ॥ तदापुत्रोस्यदमनोमृगयामास्थितोमहान् ॥ ददर्शाश्वंभालपत्त्रं
चन्दनादिकचर्चितम् ॥ ४ ॥ विलोक्यसेवकंप्राहकस्याश्वोमेक्षिगोचरः ॥भालेपत्त्रंधृतं
किंतुचामरंकिंतुशोभनम् ॥ ५ ॥इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासेवकःप्रययौततः ॥ यत्रासौवर्तते

न।जीभालपत्रःसुशोभनः॥ ६ ॥ गृहीत्वातंकेशसंघेरत्नमालाविभूषितम् ॥ विनीयचाग्रे
भूपस्यसुबाहुकुलधारिणः॥ ७ ॥ सपत्रंवाचयामाससुन्दराक्षरशोभितम् ॥ अयोध्याधि
पतिश्चासीद्राजादशरथोबली ॥ ८ ॥ तस्यात्मजोरामभद्रःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ नान्यो
स्तितत्समःपृथ्व्यांधनुर्धारणविक्रमः॥ ९ ॥ तेनासौमोचितोवाजीचन्दनादिकचर्चितः॥
तंपालयतिधर्मात्माशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ १० ॥ येचशूरावयंवीराधनुर्हस्ताइमेवयम् ॥ ते
गृह्णन्तुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम्॥ ११ ॥ तंचमोक्ष्यतिशत्रुघ्नःसर्ववीरशिरोमणिः ॥
अन्यथापादयोस्तस्यप्रणतिंयान्तुधन्विनः॥ १२ ॥इत्यभिप्रायमालोक्यजगादनृपनन्द
नः॥ रामएवधनुर्धारीनवयंक्षत्रियाःस्मृताः॥ १३॥ तातेमेवस्थितेपृथ्व्यांकोयंगर्वोमहा
न्भुवि ॥ प्राप्नोतुगर्वस्यफलंममनिर्मुक्तसायकैः ॥ १४ ॥ अद्यमेनिशिताबाणाःशत्रुघ्नंकिं
शुकंयथा ॥ पुष्पितंविदधत्वद्धाक्षताक्तशरीरकम् ॥ १५ ॥ दारयन्तुकपोलानिसायका
ममदान्तिनाम्॥अश्वान्पश्यन्तुशतशोरुधिरौघपरिप्लुतान्॥ १६॥पिबन्तुयोगिनीसंघारुधि

राणिनृमस्तकैः ॥ शिवाभवन्तुसंतुष्टामद्वैरिक्रव्यभक्षणैः ॥ १७ ॥ पश्यन्तुसुभटास्तस्यम मबाहुबलंमहत् ॥ कोदण्डदण्डनिर्मुक्तशरकोटिंविमुञ्चतः ॥ १८ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपस्यतनु जोदमनाभिधः ॥ स्वपुरंप्रेषयित्वातंप्रहृष्टोभवदुत्कटः ॥ १९ ॥ सेनापतिमुवाचेदंसज्जीकुरु महामते ॥ सेनांपरिमितांमह्यंवैरिवृन्दनिवारणे ॥ २० ॥ सज्जांसेनांविधायाशुसंमुखोरण मण्डले ॥ स्थितवान्नवदत्युग्रस्तावत्प्राप्ताहयानुगाः ॥ २१ ॥ क्वासौहयोमहाराज्ञोभालपत्रे णचिह्नितः ॥ पप्रच्छुस्तेतुचान्योन्यमतिव्याकुलितामुहुः ॥ २२ ॥ तावद्ददर्शपुरतःप्र तापाढ्यःपरंतपः ॥ सज्जीभूतंतुकटकंवीरशङ्खनिनादितम् ॥ २३ ॥ तत्रावदञ्जनाःकेचिन्नी तोश्वोनेनभूपते ॥ अन्यथासंमुखस्तिष्ठेत्कथंवीरोबलानुगः ॥ २४ ॥ इत्याकर्ण्यप्रतापा ढ्यःप्रेषयामाससेवकम् ॥ सगत्वातत्रपप्रच्छकुत्राश्वोरामभूपतेः ॥ २५ ॥ केननीतःकुतो नीतोरामंजानातिनोकुधीः ॥ यंशक्रप्रमुखादेवाबलिमादायसन्नताः ॥ २६ ॥ तस्यवैध र्मराजस्यकुपितंतुबलंमहत् ॥ सर्वथाहिग्रसेदेवप्रणतिंचेन्नयास्यति ॥ २७ ॥ इत्थमुक्तंस

माकर्ण्यतदाराजसुतोबली ॥ तंवैधिक्कारयामासवाग्जालेनसुदुर्मनाः ॥ २८ ॥ मयानी
तोयज्ञहयःपत्रचिह्नाद्यलंकृतः॥ येशूरास्तेतुमांजित्वामोचयन्तुबलादिह ॥ २९ ॥ सेवक
स्तद्वचःश्रुत्वारोषपूर्णोहसन्ययौ ॥ राज्ञेनिवेदयामासयथावदुपवर्णितम्॥ ३० ॥ तच्छ्रु
त्वारोषताम्राक्षःप्रतापाग्र्योमहाबलः॥ ययौयोद्धुंराजपुत्रंमहावीरपुरस्कृतम् ॥ ३१ ॥ रथे
नकनकाङ्गेनचतुर्वाजिसुशोभिना ॥ सुकूबरेणसर्वास्त्रपूरितेनययौबली ॥ ३२ ॥ धनुष्ट
ङ्कारयामासमहाबलसमन्वितः ॥ पुनःपुनर्जहासोच्चैःकोपादुद्भ्रमितांशुकः ॥ ३३ ॥ अ
श्ववाहागजारूढाःखड्गोल्लसितपाणयः॥अन्वयुस्तेप्रतापाग्र्यंरोषपूर्णाकुलेक्षणम् ॥३४ ॥
हस्तिनःपत्तयश्चैवकोटिशःप्रधनोद्यताः॥चिरकालमभीप्सन्तोरणंवीरेणकारितम् ॥३५॥
तदोद्यतंसमाज्ञायरिपुसैन्यंनृपात्मजः॥ प्रत्युज्जगामवीराग्र्योमहाबलपरीवृतः ॥ ३६ ॥
सन्नद्धःकवचीखड्गीशरासनधरोयुवा ॥ लीलयैवययौयोद्धुंमृगराड्गजतामिव ॥ ३७ ॥
तदायोधाःप्रकुपिताःपरस्परवधैषिणः ॥ छिन्धिभिन्धीतिभाषन्तोरणकार्येविशारदाः ॥

॥ ३८ ॥ पत्तयः पत्तिसंघेनगजारूढाश्वसादिभिः ॥ रथारूढारथस्थैश्चवाहारूढाश्वसंस्थि
तैः॥ ३९ ॥ गजाभिन्नाद्विधाजाताहयाश्चद्विदलीकृताः ॥ अनेकनरमस्तिष्कैर्मेदिनीपू
रिताह्यभूत् ॥ ४० ॥ तदाप्रकुपितोराजाप्रतापाख्योमहाबलः ॥ स्वसैन्यकदनोद्युक्तंराजपु
त्रंसमीक्ष्यच ॥ ४१ ॥ उवाचसारथिंतत्रप्रापयाश्वान्यतोमम ॥ सैन्यस्यकदनासक्तोरा
जपुत्रोमहारथः ॥ ४२ ॥ अथवीरशिरोरत्ननमिताङ्घ्रिर्नृपात्मजः ॥ ययौसंमुखमेवास्य
प्रतापाख्यस्यवीर्यवान् ॥ ४३ ॥ सारथिःप्रापयामासप्रतापाख्यस्यवाजिनः ॥ यत्रासीद
मनोवीरः सर्वशूरशिरोमणिः ॥ ४४ ॥ गत्वातमाह्वयामासराजपुत्रंरणोद्यतम् ॥ रथेपुरट
निर्णिक्तेतिष्ठन्कोदण्डदण्डभृत्॥४५॥ रेराजपुत्रकशिशोत्वयाबद्धोऽश्वसत्तमः॥नज्ञातोऽस्ति
महाराजःसर्ववीरेन्द्रसेवितः॥ ४६ ॥ यस्यप्रतापंदैत्येन्द्रोनशक्तःसोढुमद्भुतम्॥तस्यत्वंवा
जिनंनीत्वागतोसिपुटभेदनम् ॥ ४७ ॥ मांजानीहिपुरःप्राप्तंकालरूपंतुवैरिणम् ॥ मुञ्चा
श्वमर्भगच्छाशुबालक्रीडनकंकुरु ॥ ४८ ॥ कस्यात्मजस्त्वंकुत्रत्यः कथंनोऽदीर्घदर्शि

ना ॥ धृतोश्वस्त्वथसंजाताघृणाममशिशोत्वयि ॥ ४९ ॥ इत्थमाकर्ण्यदमनः स्मितंच
क्रेमहामनाः ॥ उवाचचप्रतापाढ्यंतृणीकुर्वंश्चतद्बलम् ॥ ५० ॥ ॥ दमनउवाच ॥ ॥ म
याबद्धोबलादश्वोनीतःस्वपुटभेदनम् ॥ नार्पयिष्येद्यसप्राणःकुरुयुद्धंमहाबल ॥ ५१ ॥
त्वयायदुक्तंबालस्त्वंगत्वाक्रीडनकंकुरु ॥ तत्प्रेक्षस्वमहाराजक्रीडनंरणमूर्धनि ॥ ५२ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वासगुणंचापंविधायभूभुजांगजः ॥ शराणांशतमाधत्तप्रता
पाढ्यवधायसः ॥ ५३ ॥ संधायबाणशतकंशङ्खंदध्मौप्रतापवान् ॥ तेनशङ्खनिनादेनका
तराणांभयंह्यभूत् ॥ ५४ ॥ ताडयामासहृदयेबाणानांशतकेनसः ॥ प्रतापाढ्यःप्रचिच्छे
दलघुहस्तःसुपर्वसु ॥ ५५ ॥ सबाणच्छेदनंदृष्ट्वाकुपितोव्यसृजच्छरान् ॥ कङ्कपक्षान्वितां
स्तीक्ष्णभल्लान्राजात्मजोबली ॥ ५६ ॥ आकाशेभुविमध्येचबाणान्ददृशिरेश्चितान् ॥ स्व
नामचिह्नितांस्तीक्ष्णधारापातसुशोभितान् ॥ ५७ ॥ शरास्तद्वाहुहृदयेलग्नावह्निकणा
न्बहून् ॥ सृजन्तःकुर्वतेसैन्यदाहमासीत्तदद्भुतम् ॥ ५८ ॥ प्रतापाढ्यःप्रकुपितस्तिष्ठतिष्ठेतिचा

ब्रुवन् ॥ शरेणदशसंख्येनताडयामासमूर्द्धनि ॥ ५९ ॥ तेबाणाराजपुत्रस्यललाटेपरि
निष्ठिताः ॥ विराजन्तेस्मचमुनेदशशाखास्तरोरिव ॥ ६० ॥ तेनबाणप्रहारेणविव्यथेनम
हामनाः ॥ यष्टिकाप्रहतोयद्वत्कुञ्जरःसप्तपर्वणः ॥ ६१ ॥ बाणान्धनुषिसंधायमुमोचत्रि
शताञ्छुभान् ॥ सुवर्णपुङ्खरचितान्महाकालानलोपमान् ॥ ६२ ॥ तेबाणास्तुप्रतापाग्र्यव
क्षोभित्त्वागताह्यधः ॥ शोणिताक्तायथारामचन्द्रभक्तिपराङ्मुखाः ॥ ६३ ॥ प्रतापाग्र्यः
प्रकुपितःशरान्मुञ्चन्सहस्रशः ॥ अकरोद्विरथंसूनुंसुबाहोस्तत्क्षणाद्भुतम् ॥ ६४ ॥ चतुर्भि
श्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांध्वजमशातयत् ॥ एकेनसारथेःकायाच्छिरोमह्यामपातयत् ॥ ६५ ॥
चतुर्भिस्ताडयामासतंसूनुंनृपतेःपुनः ॥ तत्क्षणाच्चापमेकेनगुणयुक्तंतुचिच्छिदे ॥ ६६ ॥
सोन्यंरथंसमारुह्यहयरत्नसुशोभितम् ॥ धनुःकरेसमादायसज्यंचक्रेमहामनाः ॥ ६७ ॥
प्रत्युवाचप्रतापाग्र्यंत्वयाविक्रान्तमद्भुतम् ॥ पश्येदानींपराक्रान्तिंधनुषोममसङ्कटे ॥ ६८ ॥
एवमुक्त्वातुदमनोबाणान्दशसमाददे ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्निनाययमसादनम् ॥ ६९ ॥

चतुर्भिस्तिलशः कृत्वारथंचक्रसमन्वितम् ॥ एकेनहृदिविव्याधबाणेनैकेनसारथिम् ॥
॥ ७० ॥ जगर्जशङ्खमापूर्यशङ्खशब्देनशब्दितम् ॥ तत्कर्मपूजयामाससाधुवीरमहाब
ल ॥ ७१ ॥ इतिविक्रान्तमालोक्यप्रतापाढ्योरुषान्वितः॥ अन्यंरथंसमास्थाययययौयो
द्धुंनृपात्मजम् ॥ ७२ ॥ उवाचवीरपश्यत्वंममविक्रान्तमद्भुतम् ॥ इत्युक्त्वाशुमुमोचौघा
न्शराणांशितपर्वणाम् ॥ ७३ ॥ शराः सर्वत्रदृश्यन्तेकुञ्जरेषुहयेषुच ॥ परब्रह्मेवसर्वत्रव्या
प्ताश्चरन्तरगोचराः॥७४॥तंराजपुत्रंशितबाणकोटिभिर्व्याप्तंविधायाशुजगर्जविक्रमी ॥ सं
हर्षयन्स्वीयगणान्परान्महान्कुर्वन्हृदाशून्यतमान्गतासुकान्॥७५॥ सराजपुत्रः शितसा
यकव्रजैः संपूर्णमात्मानमवेक्ष्यरोषितः ॥ जग्राहशस्त्राणिदुरन्तविक्रमोधनुश्चधुन्वन्भुज
दण्डयोर्महान् ॥७६॥ चकर्तसर्वाण्यस्त्राणिशस्त्राणिचमहाबलः॥ रोषताम्रेक्षणोमुञ्चन्शरा
न्वैरिविदारिणः ॥ ७७ ॥ तच्छस्त्रजालंनिर्धूयराजपुत्रोजगादतम् ॥क्षमस्वैकंप्रहारंमेयादिशू
रोसिमारिष ॥७८॥ यद्यनेनभवन्तंवैरथाच्चेत्पातयामिन॥प्रतिज्ञांशृणुमे वीरममगर्वेणनिर्मि

ताम् ॥७९॥ वेदंनिन्दन्तियेमर्त्याहेतुवादविचक्षणाः ॥ तेषांपापंममैवास्तुनरकार्णवमज्ज
कम् ॥ ८० ॥ इत्युक्त्वाबाणमासाद्यकोदण्डेकालसन्निभम् ॥ ज्वालामालाकुलंतीक्ष्णंनिष
ङ्गादुद्धृतंवरम् ॥ ८१ ॥ समुक्तोनृपवर्येणहृदिलक्षीकृतः शरः ॥ जगामतरसातंवैकालानल
समप्रभः ॥ ८२ ॥ प्रतापाग्र्यः शरंदृष्ट्वास्त्रपातनसमुद्यतम् ॥ बाणान्धनुषिसंधायशरच्छे
दायवैशितान् ॥ ८३ ॥ सबाणः सर्वबाणांस्तांश्छिन्दन्मध्यतएवहि ॥ जगामवैप्रतापाग्र्य
हृदयंधैर्यसंयुतम् ॥ ८४ ॥ संलग्नोहृदिनालीकः प्रविवेशतदन्तरम् ॥ राजाकृतप्रहारस्तुपपा
तधरणीतले ॥ ८५ ॥ मूर्छितंचेतनाहीनंरथोपस्थाद्गतंभुवि ॥ सारथिस्तंसमादायापोवा
हरणमण्डलात् ॥ ८६ ॥ हाहाकारोमहानासीद्बलंभग्नंगतंततः ॥ यत्रशत्रुघ्ननामासौवीरको
टिपरीवृतः ॥ ८७ ॥ राजात्मजोजयंप्राप्यप्रतापाग्र्यंविजित्यसः ॥ प्रतीक्षांतुचकारास्य
शत्रुघ्नस्यचमूपतेः ॥ ८८ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधेशेषवात्स्या
यनसंवादेराजपुत्रयुद्धोनामत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥छ॥ ॥छ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नस्तुक्रुधाविष्टोदन्तान्दन्तैर्विनिष्पिषन् ॥ हस्तौधुन्वँल्लिहन्नेवत्वध
रंजिह्वयासकृत् ॥ १ ॥ पुनः पुनस्तान्पप्रच्छकेनाश्वोनीयतेमम ॥ प्रतापाग्र्यः केनजितः
सर्वशूरशिरोमणिः ॥ २ ॥ सेवकास्तेतदाप्रोचुर्दमनोनामशत्रुहन् ॥ सुबाहुजः प्रतापाग्र्यं
जितवान्हयमाहरत् ॥ ३ ॥ इतिश्रुत्वाहयंनीतंदमनेनस्ववैरिणा ॥ आजगामसवेगेनय
त्राभूद्रणमण्डलम् ॥ ४ ॥ तत्रापश्यत्सशत्रुघ्नोगजान्दीर्णकपोलकान् ॥ पर्वतानिवरक्तोदेम
ज्जमानान्मदोद्धतान् ॥ ५ ॥ हयास्तत्रनिजारोहकर्तृभिः सहिताःक्षितौ ॥ मृतावीरेणददृशे
शत्रुघ्नेनसुकोपिना ॥ ६ ॥ नरान्रथान्गजान्भग्नान्वीक्षमाणः सशत्रुहा ॥ अतीवचुक्रुधेय
द्वत्प्रलयेप्रलयार्णवः ॥ ७ ॥ पुरतोदमनंवीक्ष्यहयनेतारमुद्भटम् ॥ प्रतापाग्र्यस्यजेतारंतूर्णीकृ
त्यनिजंबलम् ॥ ८ ॥ तदाराजाप्रत्युवाचयोधान्कोपाकुलेक्षणः ॥ कोसौदमनजेतात्रसर्व
शस्त्रास्त्रधारकः ॥ ९ ॥ योवैराजसुतंवीरंरणकर्मविशारदम् ॥ जेष्यत्यस्त्रेणनिर्भीतः सज्जीभूतो
भवत्वयम् ॥ १० इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलःपरवीरहा ॥ दमनंजेतुमुद्युक्तोजगादव

चनंत्विदम् ॥ ११ ॥ स्वामिन्क्वायंदमनकः क्वतेपरिमितंबलम् ॥ जेष्येहंत्वत्प्रतापेनगच्छा
म्येषमहामते ॥ १२ ॥ सेवकेमयियुद्धायस्थितेकैर्नीयतेहयः ॥ रघुनाथप्रतापोयंसर्वंकृ
त्यंकरिष्यति ॥ १३ ॥ स्वामिञ्छृणुप्रतिज्ञांमेतवमोदप्रदायिनीम् ॥ विजेष्येदमनंयुद्धेर
णकर्मविचक्षणम् ॥ १४ ॥ रामचन्द्रपदाम्भोजमध्वास्वादवियोगिनाम् ॥ यदघंतुभवेत्त
न्मेदमनंनजयेयदि ॥ १५ ॥ पुत्रोयोमातृपादान्यत्तीर्थंमत्वातयासह ॥ विरुद्ध्येत्ततमो
मह्यंनजयेदमनंयदि ॥ १६ ॥ अद्यमद्बाणनिर्भिन्नमहोरस्कोनृपाङ्गजः ॥ अलंकरोतुप्रध
नेभूतलंशयनेनहि ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिप्रतिज्ञामाकर्ण्यपुष्कलस्यरघूद्वहः ॥
जहर्षचित्तेतेजस्वीनिर्दिदेशरणंप्रति १८ ॥ आज्ञप्तोसौययौसैन्यैर्बहुभिः परिवारितः ॥ य
त्रास्तेदमनोराजपुत्रः शूरकुलोद्भवः ॥ १९ ॥ दमनोपितमाज्ञायत्याागतंरणमण्डले ॥ प्रत्यु
ज्जगामवीराग्र्यः स्वसैन्यपरिवारितः ॥ २० ॥ अन्योन्यंतौसंमिलितौरथस्थौरथशोभि
नौ ॥ समरेशङ्कदैत्यौकिंयुद्धार्थंरणमागतौ ॥ २१ ॥ उवाचपुष्कलस्तंवैराजपुत्रंमहाबल

म् ॥ राजपुत्रदमनकमांजानीहिसमागतम् ॥ २२ ॥ सप्रतिज्ञंतुयुद्धायभरतात्मजमुद्भट
म् ॥ पुष्कलेनस्वनाम्नाचलक्षितंविद्धिसत्तम ॥ २३ ॥ रघुनाथपदाम्भोजनित्यसेवामधुव्र
तम् ॥ त्वांजेष्येशस्त्रसंघेनसज्जीभवमहामते ॥ २४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यदमनः परवी
रहा ॥ प्रत्युवाचहसन्वाग्मीनिर्भयोदृष्टविक्रमः ॥ २५ ॥ सुबाहुपुत्रंदमनंपितृभक्तिहृताघ
कम् ॥ विद्धिमामश्वनेतारंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ २६ ॥ जयोदैवविसृष्टोयंयस्यचालंक
रिष्यति ॥ सप्राप्नोतिनिरीक्षस्वबलंमेरणमूर्धनि ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वासशरंचापंविधायाक
र्णपूरितम् ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिप्राणापहारिणः ॥ २८ ॥ तेबाणास्त्वावलीभूता
श्छादयामासुरम्बरम् ॥ सूर्यभानुप्रभायत्रबाणच्छायानिवारिता ॥ २९ ॥ गजानांकटभि
त्तयोघलग्नासायकसंततिः ॥ अलंकरोतिधातूनांरागाइवविचित्रिताः ॥ ३० ॥ पतितास्त
त्रदृश्यन्तेनरावाहागजारथाः ॥ शरव्रातेननृपतेः सुतेनपरिताडिताः ॥ ३१ ॥ तद्विक्रान्तंस
मालोक्यपुष्कलः परवीरहा ॥ शराणांछाययाव्याप्तंरणमण्डलमीक्षयच ॥ ३२ ॥ शरासने

समाधत्तबाणंवह्न्यभिमन्त्रितम् ॥ आचम्यसम्यग्विधिवन्मोचयामाससायकम् ॥ ३३ ॥
ततोग्निः प्रादुरभवत्तत्रसंग्राममूर्धनि ॥ ज्वालाभिर्विलिहन्व्योमप्रलयाग्निरिवोत्थितः ॥
॥ ३४ ॥ ततोस्यसैन्यंनिर्दग्धंत्रासंप्राप्तंरणाङ्गणे ॥ पलायनपरंजातंवह्निज्वालाभिपीडि
तम् ॥ ३५ ॥ छत्राणितुप्रदग्धानिचन्द्राकाराणिधन्विनाम् ॥ दृश्यन्तेजातरूपाभकान्तिधारी
णितत्रह ॥ ३६ ॥ हयादग्धाः पलायन्तेकेसरेषुचवैरिणाम् ॥ रथाअपिगतादाहंसुकूबरस
मन्विताः ॥ ३७ ॥ मणिमाणिक्यरत्नानिवहन्तः करभास्ततः ॥ पलायन्तेदहनभूज्वालामा
लाभिपीडिताः ॥ ३८ ॥ कुत्रचिद्दन्तिनोनष्टाः कुत्रचिद्धयसादिनः ॥ कुत्रचित्पत्तयोनष्टाव
ह्निदग्धकलेवराः ॥ ३९ ॥ शराः सर्वेनृपसुतप्रमुक्ताः प्रलयंगताः ॥ आशुशुक्षणिकीला
भिर्भस्मीभूताः समन्ततः ॥ ४० ॥ तदास्वसैन्येदग्धेचदमनोरोषपूरितः ॥ सर्वास्त्रवित्तच्छा
न्त्यर्थंवारुणास्त्रमथाददे ॥ ४१ ॥ वारुणंवह्निशान्त्यर्थंमुक्तंतेनमहीभृता ॥ आप्लावयद्बलंत
स्यरथवाजिसमाकुलम् ॥ ४२ ॥ रथाविप्लाविताास्तोयेदृश्यन्तेपरिपन्थिनाम् ॥ गजाश्वापि

परिपुष्टाः स्वीयांशान्तिमुपागताः ॥ ४३ ॥ वह्निश्चशान्तिमगमदग्न्यस्त्रपरिमोचितः ॥ शान्ति
मापबलंस्वीयंवह्निज्वालाभिपीडितम् ॥ ४४ ॥ कम्पिताःशीततोयेनसीत्कुर्वन्तिचवैरिणः ॥
करकावृष्टिभिःक्षिप्तावायुनाचप्रपीडिताः ॥ ४५ ॥ तदास्वबलमालोक्यतोयपूरेणपीडि
तम् ॥ कम्पितंक्षुभितंनष्टंवारुणेनविनिर्हतम् ॥ ४६ ॥ तदातिकोपताम्राक्षःपुष्कलोभरता
त्मजः ॥ वायव्यास्त्रंसमाधत्तधनुष्येकंमहाशरम् ॥ ४७ ॥ ततोवायुर्महानासीद्वायव्या
स्त्रप्रचोदितः ॥ नाशयामासवेगेनघनानीकमुपस्थितम् ॥ ४८ ॥ वायुनास्फालितानागाः
परस्परसमाहताः ॥ अश्वाश्वसंहतान्योन्यंस्वस्वारोहसमन्विताः ॥ ४९ ॥ नराःप्रभञ्जनोद्धू
तामुक्तकेशानिरोजसः ॥ पतन्तोत्रसमीक्ष्यन्तेवेतालाइवभूगताः ॥ ५० ॥ वायुनास्वबलंसर्वं
परिभूतंविलोक्यसः ॥ राजपुत्रःपर्वतास्त्रंधनुष्येवंसमादधे ॥ ५१ ॥ तदातुपर्वताःपेतुर्मस्त
कोपरियुध्यताम् ॥ वायुःसंछादितस्तैस्तुनप्रचक्रामकुत्रचित् ॥ ५२ ॥ पुष्कलोवज्रसंज्ञंतु
समाधत्तशरासने ॥ वज्रेणकृत्तास्तेसर्वेजाताश्चतिलशःक्षणात् ॥ ५३ ॥ वज्रंनगान्रजः

शेषान्कृत्वाबाणाभिमन्त्रितम् ॥ राजपुत्रोरसिप्रोच्चैःपपातस्वनवद्भृशम् ॥ ५४ ॥ सत्त्वाकुलितचेतस्कोहृदिविद्धःक्षतीभृशम् ॥ विव्यथेबलवान्वीरःकश्मलंपरमापसः ॥ ५५ ॥ तंवैकश्मलितंदृष्ट्वासारथिर्नयकोविदः ॥ अपोवाहरणात्तस्मात्क्रोशमात्रंनरेन्द्रजम् ॥ ५६ ॥ ततोयोधाराजसूनोःप्रनष्टाःप्रपलायिताः ॥ गत्वापुरींसमाचख्युःकश्मलस्थंनृपात्मजम् ॥ ५७ ॥ पुष्कलोजयमाप्यैवरणमूर्धनिधर्मवित् ॥ नप्रहर्तुंपुनःशक्तोरघुनाथवचःस्मरन् ॥ ५८ ॥ ततोदुन्दुभिनिर्घोषोजयशब्दोमहानभूत् ॥ साधुसाध्वितिवाचश्चप्रावर्तन्तमनोहराः ॥ ५९ ॥ हर्षंप्रापसशत्रुघ्नोजयिनंवीक्ष्यपुष्कलम् ॥ प्रशशंससुमत्यादिमन्त्रिभिःपरिवारितः ॥ ६० ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेपुष्कलविजयोनामचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथवीक्ष्यभटान्निजान्नृपोरुधिरौघेणपरिप्लुताङ्गकान् ॥ सुखमापनवैशुशोचतान्परिपप्रच्छसुतस्यचेष्टितम् ॥ १ ॥ गदताखिलकर्मतस्यवैसकथंचाहरदश्वव

यकम् ॥ कथयन्तुपुनः कियद्बलंबतवीराःकतियोद्धुमागताः ॥ २ ॥ अथशत्रुबलोन्मुखःकथंममवीरोदमनोरणंव्यधात् ॥ विजयंचाविधायदुर्जयंकिलवीरंबतकोप्ययशातयत् ॥ ३ ॥ इत्याकर्ण्यवचोराज्ञः प्रत्यूचुस्तेस्यसेवकाः ॥क्षतजेनपरिक्लिन्नगात्रवस्त्रादिधारिणः ॥ ४ ॥ राजन्नश्वंसमालोक्यपत्रंचिह्नाद्यलंकृतम् ॥ ग्राहयामासगर्वेणतृणीकृत्यरघूत्तमम्॥५॥ततोहयानुगःप्राप्तःस्वल्पसैन्यसमावृतः ॥ तेनसाकमभूद्युद्धंतुमुलंरोमहर्षणम् ॥ ॥ ६ ॥ तंमूर्च्छितंततःकृत्वातवपुत्रःस्वसायकैः ॥ यावत्तिष्ठत्यथायातःशत्रुघ्नभ्रातृपुत्रकः ॥ ७ ॥ ततोयुद्धंमहदभूच्छस्त्रास्त्रपरिबृंहितम् ॥बहुशोजयमापेदेतवपुत्रोमहाबलः॥८॥इदानींतेनमुक्त्वास्त्रंशत्रुघ्नभ्रातृसूनुना॥मूर्च्छितः प्रधनेराजन्कृतोवीरःसुतस्तव ॥ ९॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरोषशोकसमन्वितः॥स्थगिताङ्गइवासीत्ससमुद्रइवपर्वणि ॥ १० ॥ उवाचसेनाधिपतिंरोषप्रस्फुरिताधरः॥दन्तैर्दन्ताँल्लिहन्नोष्ठंजिह्वयाशोककर्शितः ॥११॥ सेनापते रुष्वारान्ममसेनांतुसज्जिताम् ॥ योत्स्येरामस्यसुभटैर्ममपुत्रोपघातकैः ॥ १२ ॥

अद्याहंममपुत्रस्यदुःखदंनिशितैः शरैः ॥ पातयिष्येयदित्येनंरक्षितापिमहेश्वरः ॥ १३ ॥
सेनापतिरिदंवाक्यंप्रोक्तंसुभुजभूपतेः ॥ निशम्यचतथाकृत्वासज्जीभूतोभवत्स्वयम् ॥
॥ १४ ॥ राज्ञेनिवेदयामाससससज्जांचतुरङ्गिणीम् ॥ सेनांकालबलप्रख्यांहतदुर्जनकोटि
काम् ॥ १५ ॥ श्रुत्वासेनापतेर्वाक्यंसुबाहुः परवीरहा ॥ निर्जगामयतस्तत्रशत्रुघ्नः स्वसुता
र्दनः ॥ १६ ॥ कुञ्जरैश्चमदोन्मत्तैर्हयैश्चापिमनोजवैः ॥ रथैश्चसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैरिपुजेतृभिः
॥ १७ भूश्चकम्पेतदातत्रसैन्यभारेणभूरिणा ॥ संमर्दः सुमहानासीत्तत्रसैन्येविसर्पति ॥
॥१८॥ राजानंनिर्गतंदृष्ट्वारथेनकनकाङ्गिना ॥ शत्रुघ्नबलमुद्युक्तंसर्ववैरिप्रहारकम् ॥१९॥
सुकेतुस्तस्यवैभ्राताागदायुद्धविशारदः ॥ रथेनाश्वाजगामायंसर्वशस्त्रास्त्रपूरितः ॥ २० ॥
चित्राङ्गस्तुसुतोराज्ञः सर्वयुद्धविचक्षणः ॥ जगामस्वरथेनाशुशत्रुघ्नबलमुन्मदम् ॥ २१ ॥
तस्यानुजोविचित्राख्योविचित्ररणकोविदः॥ ययौरथेनहैमेनभ्रातृदुःखेनपीडितः ॥२२॥
अन्येशूरामहेष्वासाः सर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ ययुर्नृपसमादिष्टाः प्रधनंवीरपूरितम् ॥२३॥

राजासुबाहुः संरोषादागतः प्रधनाङ्गणे ॥ विलोकयामाससुतंमूर्च्छितंशरपीडितम् ॥२४॥ रथोपस्थंस्थितंमूढंस्वसुतंदमनाभिधम्॥वीक्ष्यदुःखंमुहुःप्रापवीजयामासपल्लवैः ॥२५॥ जलेनसिक्तः संस्पृष्टो राज्ञाकोमलपाणिना ॥ संज्ञामापशनैर्वीरो दमनः परमास्त्रवित् ॥ ॥२६॥ उत्थितःक्वधनुर्मेस्तिक्वपुष्कलइतोगतः ॥ संसज्यसमरंत्यक्त्वामद्बाणव्रणपीडितः॥२७॥इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुबाहुः पुत्रभाषितम् ॥ परमंहर्षमापेदेपरिरभ्यसुतंस्वकम् ॥ २८॥ दमनोवीक्ष्यजनकंनृपंनम्रशिरोधरः ॥ पपातपादयोर्भक्त्याक्षतदेहोस्त्रराजिभिः ॥ २९॥ स्वसुतंरथसंस्थंतुविधायनृपतिः पुनः ॥ जगादसेनाधिपतिंरणकर्मविशारदः ॥ ३० ॥ व्यूहंरचयसंग्रामेक्रौञ्चाख्यंरिपुदुर्जयम् ॥ यमाविश्यजयेसैन्यंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः॥३१॥ तद्वाक्यमाकर्ण्यसुबाहुभूपतेः क्रौञ्चाख्यसद्व्यूहविशेषमादधात् ॥ यत्रोविशन्तेसहसारिपोर्गणामहाबलाः शस्त्रसमूहधारिणः ॥३२॥ मुखेसुकेतुस्तस्यासीद्गलेचित्राङ्गसंज्ञकः ॥ पक्षयोराजपुत्रौद्वौपुच्छेराजाप्रतिष्ठितः ॥ ३३ ॥ मध्येसैन्यंमहत्तस्यच

तुरङ्गैस्तुशोभितम् ॥ कृत्वान्यवेदयद्राज्ञेक्रौञ्चव्यूहंविचित्रितम् ॥ ३४ ॥ राजादृष्ट्वासुसन्न द्धंक्रौञ्चव्यूहंसुनिर्मितम् ॥ रणायस्वमतिंचक्रेशत्रुघ्नकटकेस्थितैः ॥ ॥ ३५ ॥ ॥ इतिश्रीप द्मपुराणेपा ० रामा ० शेषवात्स्यायनसं ० सुबाहुसैन्यसमागमोनामपञ्चविंशो० ॥ २५ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नस्तद्बलंदृष्ट्वाभीषणाकृतिमेघवत् ॥ हस्त्यश्वरथपादातैर्बहुभिःप रिवारितम् ॥ १ ॥ सुमतिंप्रत्युवाचेदंवचोगम्भीरशब्दयुक् ॥ नानावाक्यविचारज्ञैःपण्डितैः परिसेवितः ॥ २ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ सुमतेकस्यनगरंप्राप्तोमेहयसत्तमः ॥ बलमेतान्नि रीक्ष्येहंपयोदधितरङ्गवत् ॥ ३ ॥ कस्यैतद्बलमुद्धर्षंचतुरङ्गसमन्वितम् ॥ पुरतोभातियुद्धाय समुपस्थितमादरात् ॥ ४ ॥ एतत्सर्वंसमाचक्ष्वयथावत्पृच्छतोमम ॥ यज्ज्ञात्वायुद्धसंस्था यैर्निर्दिशामिस्वकान्भटान् ॥ ५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिः शुभबुद्धिमान् ॥ उवाचवच नंप्रीतःशत्रुघ्नंवैरितापनम् ॥ ६ ॥ सुमतिरुवाच ॥ चक्राङ्कानगरीराजन्वर्ततेसविधेशुभा ॥ यस्यांसन्तिनराःपापरहिताविष्णुभक्तितः ॥ ७ ॥ तस्याःपुर्याःपतिरयंसुबाहुर्धर्मवित्तमः ॥

तवायंपुरतोभातिपुत्रपौत्रसमावृतः ॥ ८ ॥ स्वदारनिरतोनित्यंपरदारपराङ्मुखः ॥ विष्णोः
कथास्यकर्णस्थानापरार्थप्रकाशिनी ॥ ९ ॥ परस्वंनसमाधत्तेषष्ठांशादधिकंनृपः ॥ ब्रा
ह्मणाविष्णुभक्त्यैवपूज्यन्तेतेनधर्मिणा ॥ १० ॥ नित्यंसेवारतोविष्णुपादपद्ममधुव्रतः ॥
एषस्वधर्मनिरतःपरधर्मपराङ्मुखः ॥ ११ ॥ एतस्यबलतुल्यंहिनवीराणांबलंक्वचित् ॥ पु
त्रस्यपतनंश्रुत्वारोषशोकसमाकुलः ॥ १२ ॥ चतुरङ्गसमेतोयंयुद्धायसमुपस्थितः ॥ त
वापिवीराबहवोलक्ष्मीनिधिमुखाअमून् ॥ १३ ॥ जेष्यन्तिशस्त्रसंघेननिर्दिशाशुपरंहि
तान् ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वाप्रोवाचस्वभटान्वरान् ॥ १४ ॥ रणप्राप्तिभवोद्धर्षपरिपूरितमा
नसान् ॥ क्रौञ्चव्यूहोद्यरचितःसुबाहुपरिसैनिकैः ॥ १५ ॥ मुखपक्षस्थितायोधास्तान्कोभे
त्स्यतिशस्त्रवित् ॥ यस्यभेदेनिजाशक्तिर्योवीरविजयोद्यतः ॥ १६ ॥ सगृह्णातुमदीया
द्धिपाणिपद्मात्त्ववीटकम् ॥ तदालक्ष्मीनिधिर्वीरोजग्राहक्रौञ्चभेदने ॥ १७ ॥ सर्वशस्त्रास्त्र-
विद्वीरैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ उवाचवचनंराजन्नयास्येहंक्रौञ्चभेदने ॥ १८ ॥ भार्गवःपूर्व

मेवासीत्क्रौञ्चभेत्तातथात्र्यहम् ॥ तथान्यंवीरमावोचत्कोस्यसार्धंगमिष्यति ॥१९॥ पुष्कलःपृष्ठतस्तस्ययातुंचक्रेमतिंततः ॥ रिपुतापोनीलरत्नउग्राश्वोवीरमर्दनः ॥ २० ॥ सर्वेशत्रुघ्नसंदेशाद्ययुस्तत्क्रौञ्चभेदने ॥ शत्रुघ्नोपिरथस्थश्चसर्वायुधधरः परः ॥ २१ ॥ पृष्ठतोस्यपरीयायबहुभिः सैनिकैर्वृतः ॥तदाप्रचलितौदृष्टावन्योन्यबलवारिधी ॥ २२ ॥ प्रलयंकर्तुमुद्युक्तौजगतः सुतराङ्गिणौ ॥ तदाभेर्यः समाजघ्नुरुभयोःसेनयोर्दृढाः ॥ २३ ॥ रणभेर्यःशङ्खनादाःश्रूयन्तेतत्रतत्रह॥हेषन्तोवाजिनस्तत्रगर्जन्तिद्विरदाभृशम् ॥ २४ ॥ हुंहुंकुर्वन्तिवीराग्र्यानन्दन्तिरथनेमयः॥तत्रप्रकुपिताःशूराःसुबाहुबलदर्पिताः॥२५॥छिन्धिभिन्धीतिभाषन्तोदृश्यन्तेबहवोरणे ॥ एवंभूतेरणोद्युक्तेसैन्येशत्रुघ्नवैरिणोः॥२६॥ मुखसंस्थंसुकेतुंतंलक्ष्मीनिधिरुवाचह ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ जनकस्यसुतंविद्धिलक्ष्मीनिधिरितिस्मृतम् ॥२७॥सर्वशस्त्रास्त्रकुशलंसर्वयुद्धविशारदम्॥मुञ्चाश्वंरामचन्द्रस्यसर्वदानवदंशितुः॥२८ नोचेन्मद्बाणनिर्भिन्नोयास्यसेयमसादनम्॥इतिब्रुवन्तंवीराग्र्यंसुकेतुःसहसात्वरन्॥२९॥

सज्यंचापंविधायाशुबाणान्मुञ्चन्स्थिरोभवत् ॥ तेबाणाःशितपर्वाणःस्वर्णपुङ्खाःसमन्ततः ॥ दृशन्तेव्यापिनस्तत्ररणमध्येतिदुर्भराः॥ ३०॥ तद्बाणजालंतरसानिहत्यलक्ष्मीनिधिश्चापमथाततज्यम्॥विधायतस्योरसिबाणषट्कंमुमोचतीक्ष्णंशितपर्वशोभितम्॥३१॥तद्बाणाःसुभुजभ्रातुर्हृदयंसंविदार्यच॥गतास्तेभुविदृशन्तेरुधिराक्तामलीमसाः ॥३२॥ तद्बाणभिन्नहृदयः सुकेतुःकोपपूरितः ॥ जघानशरविंशत्यातीक्ष्णयानतपर्वया ॥ ३३ ॥ उभौबाणविभिन्नाङ्गावुभौक्षतजविप्लुतौ॥सैनिकैः परिदृश्यन्तेकिंशुकाविवपुष्पितौ ॥ ३४ ॥ मुञ्चन्तौबाणकोटीश्चसंदधन्तौत्वराशरान् ॥ नकेनापिविलक्ष्येतेलघुहस्तौमहाबलौ ॥ ३५ ॥ कुण्डलीकृतसच्चापौवर्षन्तौबाणधारया॥नवाम्बुदाविवदिविशक्रनिर्देशकारिणौ॥३६॥तयोर्बाणागजान्वाहान्नराञ्छूरान्विमस्तकान् ॥कुर्वन्तःकेवलंदृष्टानचसंधानमोक्षयोः॥३७॥
पृथिवीसुभटैःपूर्णासकिरीटैःसकुण्डलैः॥ धनुर्बाणकरैरोषसंदष्टाधरयुग्मकैः॥३८॥ तयोः प्रयुद्ध्यतोर्दर्पात्सर्वशस्त्रास्त्रवेदिनोः ॥ युद्धंसमभवद्घोरंदेवविस्मापनंमहत् ॥ ३९ ॥ संमर्दो

ऽभवदत्यन्तंवीरकोटिविदारणः॥ नकेनचित्क्वचिद्दृष्टंशरजालान्तरेम्बरम् ॥ ४० ॥ तस्मिं
स्तुसमयेलक्ष्मीनिधिर्वीरोरिमर्दनः ॥ बाणांश्चापेसमाधत्तवसुसंख्यान्दृढाञ्छितान् ॥
॥ ४१ ॥ चतुर्भिस्तुरगान्वीरःसुकेतोरनयत्क्षयम् ॥ एकेनध्वजमत्युग्रंचिच्छेदतरसाह
सन् ॥ ४२ ॥ एकेनसारथेःकायाच्छिरोभूमावपातयत् ॥ एकेनचापंसगुणमच्छिनद्रोषपू
रितः ॥ ४३ ॥ एकेनहृदिविव्याधसुकेतोर्वेगवान्नृपः॥ तत्कर्माद्भुतमुद्वीक्ष्यवीराविस्मय
माययुः॥ ४४ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः॥ महतींसगदांधृत्वायोद्धुका
मोऽभ्युपेयिवान् ॥ ४५ ॥ तमायान्तंसमालक्ष्यगदायुद्धविशारदम् ॥ महत्यागदयायुक्तंर
थादवततारसः॥ ४६ ॥ गदामादायमहतींसर्वायसविनिर्मिताम् ॥ जातरूपविचित्राङ्गीं
सर्वशोभापुरस्कृताम् ॥ ४७ ॥ लक्ष्मीनिधिर्भृशंक्रुद्धःसुकेतोर्वक्षसित्वरन् ॥ ताडयामास
हृदयेगदांवज्राग्निसन्निभाम् ॥ ४८ ॥ गदयाताडितोवीरोनाकम्पतमहामुने ॥ मदोन्मत्तोय
थादन्तीबालेनस्रग्भिराहतः॥ ४९ ॥ उवाचतंसवीराग्र्योनृपंलक्ष्मीनिधिंतदा ॥ सहस्वैकंप्र

हारंमेयदिशूरःपरंतप ॥ ५० ॥ इत्युक्त्वाताडयामासललाटेगदयाभृशम् ॥ गदयाताडि
तोभालेसृग्वमन्कुपितोभृशम् ॥ ५१ ॥ मूर्ध्नितंताडयामासगदयाकालरूपया ॥ सुकेतु
रपितंस्कन्धेताडयामासधर्मवित् ॥ ५२ ॥ एवंभृशंप्रकुपितौगदायुद्धविशारदौ ॥ गदायुद्धं
प्रकुर्वाणौपरस्परजयैषिणौ ॥ ५३ ॥ अन्योन्याघातविमतौपरस्परवधोद्यतौ ॥ नकोपि
तत्रहीयेतनकोजीयेतसंयुगे ॥ ५४ ॥ मूर्ध्निभालेतथास्कन्धेहृदिगात्रेषुसर्वतः ॥ रुधिरौघ
परिक्लिन्नौमहाबलपराक्रमौ ॥ ५५ ॥ तदालक्ष्मीनिधिःक्रुद्धोगदामुद्यम्यवेगवान् ॥ जगा
मप्रबलंहन्तुंहृदिराजानुजंबली ॥ ५६ ॥ तमायान्तमथालोक्यस्वगदांमहतींदधत् ॥ ययौ
तंतरसाहन्तुंराजभ्राताबलाद्बलम् ॥ ५७ ॥ गदांतेनविनिक्षिप्तांस्वकरेधृतवानयम् ॥ तयैवग
दयातस्यहृदिजघ्नेमहाबलः ॥ ५८ ॥ स्वगदांतेनवैनीतांदृष्ट्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ बाहुयुद्धेन
तंयोद्धुमियेषबलवत्तमम् ॥ ५९ ॥ तदाराजानुजःक्रुद्धोबाहुभ्यामुपगृह्यतम् ॥ युयुधे
सर्वयुद्धस्यज्ञातावीरेषुसत्तमः ॥ ६० ॥ तदालक्ष्मीनिधिस्तस्यहृदिजघ्नेस्वमुष्टिना ॥

तदासोपिशिरस्येनंमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥ ६१ ॥ मुष्टिभिर्वज्रसंकाशैस्तलस्फोटैश्चदारुणैः॥अन्योन्यंजघ्नतुःक्रुद्धौसंदष्टाधरपल्लवौ॥ ६२ ॥ मुष्टामुष्टिदन्तादन्तिकचाकचिनखानखि ॥ उभयोरभवद्युद्धंतुमुलंरोमहर्षणम् ॥ ६३ ॥ तदाप्रकुपितोभ्रातानृपतेश्चरणेनृपम् ॥ गृहीत्वाभ्रामयित्वाथपातयामासभूतले॥ ६४॥लक्ष्मीनिधिःकरेगृह्यतंनृपानुजमुच्चकैः ॥ भ्रामयित्वाशतगुणंगजोपस्थेजघानतम् ॥ ६५ ॥ सतदापतितोभूमौसंज्ञांप्राप्यक्षणादनु॥ तथैवभ्रामयामासव्योम्निवेगेनविक्रमी ॥ ६६ ॥ एवंप्रयुध्यमानौतौबाहुयुद्धंगतौपुनः ॥ पदेपादंकरेपाणिंहृदिहृद्वदनेमुखम् ॥ ६७ ॥ एवंपरस्परंश्लिष्टौपरस्परवधैषिणौ ॥ उभावपिपराक्रान्तावुभावपिचमूर्च्छतः ॥ ६८ ॥ तदाविस्मयमापन्नाःसर्वेवीराःसहस्रशः ॥ धन्योलक्ष्मीनिधिर्भूपोधन्योराजानुजोबली ॥ ६९ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेराश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेगदायुद्धंनामषड्विंशतितमोध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ ❋ ॥

शेषउवाच ॥ ॥ चित्राङ्गःक्रौञ्चकण्ठस्थोरथस्थोवरिशोभितः ॥ गाहयामासतत्सैन्यंव

राहइववारिधिम् ॥ १ ॥ धनुर्विस्फार्यसुदृढंमेघनादनिनादितम् ॥ मुमोचबाणान्निशिता
न्वैरिकोटिविदाहकान् ॥ २ ॥ तद्बाणभिन्नसर्वाङ्गाःशेरतेसुभटाभृशम् ॥ सकिरीटतनुत्रा
णाःसन्दष्टदशनच्छदाः ॥ ३ ॥ एवंप्रवृत्तेसंग्रामेययौयोद्धुंसपुष्कलः ॥ मणिचित्रितमा
दायचापंवैरिप्रतापनम् ॥ ४ ॥ तयोःसंगतयोरूपंदृश्यतेतिमनोहरम् ॥ पुरातारकसंग्रामे
स्कन्दतारकयोर्यथा ॥५॥ विस्फारयन्धनुःशीघ्रंसव्यसाचीतुपुष्कलः ॥ ताडयामासतंक्षिप्रं
शरैःसन्नतपर्वभिः ॥६॥ चित्राङ्गोपिरुषाक्रान्तःशरासनइषूञ्छितान् ॥ दधद्द्वयमुञ्चद्बहुशो
रणमण्डलमूर्धनि ॥ ७ ॥ नादानंनचसंधानंनमोचनमथापिवा ॥ दृष्टंतावेवसंदृष्टौकुण्डली
कृतचापिनौ ॥ ८ ॥ तदासौपुष्कलःक्रुद्धःशराणांशतकेनतम् ॥ विव्याधवक्षःस्थलकेमहा
योद्धारमुद्भटम् ॥ ९ ॥ चित्राङ्गस्ताञ्छरान्सर्वांश्चिच्छेदतिलशःक्षणात् ॥ ताडयामासचा
ङ्गेषुपुष्कलंशितसायकैः ॥ १० ॥ ॥ पुष्कलस्तद्रथंदिव्यंभ्रामकास्त्रेणशोभिना ॥ नभसि
भ्रामयामासतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ११ ॥ भ्रान्त्वामुहूर्तमात्रंतुसरथोहयसंयुतः ॥ स्थितिं

लेभेतिकष्टेनसंधृतोरणमण्डले॥ १२॥ सचास्यविक्रमंदृष्ट्वाचित्राङ्गः कुपितोभृशम्॥उवाच पुष्कलंधीमा न्सर्वास्त्रेषुविशारदः ॥ १३ ॥ चित्राङ्गदउ० ॥ ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मसुभटैर्युधिसंमतम्॥मद्रथोवाजिसंयुक्तोभ्रामितोनभसिक्षणम्॥ १४ ॥ पराक्रमंसमीक्षस्वममापिसुभटेरितम्॥ आकाशचारीतुभवान्भवत्वमरपूजितः॥ १५ ॥ इत्युक्त्वाथमुमोचास्त्रंरणे परमदारुणम् ॥ धनुषापरमास्त्रज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ १६ ॥ तेनबाणेनसंविद्धःखेबभ्रामपतङ्गवत् ॥ सरथःसहयःसंख्येसध्वजश्चससारथिः ॥ १७ ॥ भ्रान्त्वासरथवर्यस्तुनभसित्वरयान्वितः ॥ यावत्स्थितिंसलभतेतावन्मुक्तोऽपरःशरः॥ १८॥ पुनश्चपरिबभ्रामरथःसूतसमन्वितः॥ तत्कर्मवीक्ष्यपुत्रस्यराज्ञोविस्मयमापसः ॥ १९ ॥ कथंचित्स्थितिमप्यापपुष्कलःपरवीरहा॥रथंजघानबाणैश्चससूतहयमस्यच ॥ २० ॥ सभग्नस्यन्दनोवीरःपुनरन्यंसमाश्रितः ॥ सोपिभग्नःशरैराशुपुष्कलेनरणाङ्गणे ॥२१॥ पुनरन्यंसमास्थाय यावदायातिसंमुखम्॥ तावद्भग्नंनिशितैःसायकैस्तद्रथंपुनः॥ २२ ॥ एवंदशरथाभग्ना

नृपतेरात्मजस्यहि ॥ पुष्कलेनतुवीरेणमहासंयुगशालिना ॥ २३ ॥ तदाचित्राङ्गकःसंख्ये
रथेस्थित्वाविचित्रिते ॥ आजगाममहावेगेनपुष्कलंप्रतियोधितुम् ॥ २४ ॥ पुष्कलंपञ्चभि
र्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ तैर्बाणैर्निहतोत्यन्तंविव्यथेभरतात्मजः ॥ २५ ॥ सक्रुद्धश्चाप
मुद्यम्यबाणान्दशशितान्महान् ॥ मुमोचहृदयेतस्यस्वर्णपुङ्खसुशोभितान् ॥ २६ ॥ तेबा
णाःपपुरेतस्यरुधिरंबहुदारुणाः ॥ पीत्वापेतुःक्षितौकूटसाक्षिणःपूर्वजाइव ॥ २७ ॥ तदाचि
त्राङ्गकःक्रुद्धोभल्लान्पञ्चसमाददे ॥ मुमोचभालेपुत्रस्यभरतस्यमहौजसः ॥ २८ ॥ तैर्भल्लै
राहतःक्रुद्धःशरासनवरेशरम् ॥ दधत्प्रतिज्ञामकरोच्चित्राङ्गनिधनंप्रति ॥ २९ ॥ शृणुवीरम
मक्षिप्रंप्रतिज्ञांत्वद्वधाश्रिताम् ॥ तज्ज्ञात्वासावधानेनयोद्धव्यंचत्वयात्रहि ॥ ३० ॥ बा
णेनानेनचेत्त्वां वैनकुर्यांप्राणवर्जितम् ॥ सतींसंदूष्यवनितांशीलाचारसुशोभिताम् ॥
॥ ३१ ॥ योलोकःप्राप्यतेलोकैर्यमस्यवशवर्तिभिः ॥ सलोकोममवैभूयात्सत्यंममप्रति
श्रुतम् ॥ ३२ ॥ इतिश्रेष्ठंवचःश्रुत्वाजहासपरवीरहा ॥ उवाचमतिमान्वीरःपुष्कलंवचनं

83

शुभम् ॥ ३३ ॥ मृत्युर्वैप्राणिनांभाव्यः सर्वत्रैवचसर्वदा ॥ तस्मान्मेनिधनेदुःखंनास्तिशूर शिरोमणे ॥ ३४ ॥ प्रतिज्ञायाकृतावीरत्वयावीरत्वशालिना ॥ सासत्यैवपुनर्मेद्यश्रूयतां व्याहृतंमहत् ॥ ३५ ॥ त्वद्बाणंमद्बधोद्युक्तंनच्छिन्द्यांयदिचेदहम् ॥ तदाप्रतिज्ञांशृणुमेस र्ववीराभिमानिनः ॥ ३६ ॥ तीर्थंजिगमिषोर्योवैकुर्यात्स्वान्तविखण्डनम् ॥ एकादशीव्रता दन्यज्ज्ञानातिव्रतमुच्चकैः ॥ ३७ ॥ तस्यपापंममैवास्तुप्रतिज्ञापरिघातिनः ॥ इतिवाक्यमु दीर्यैवतूष्णींभूतोधनुर्दधे ॥ ३८ ॥ तदानेननिषङ्गात्स्वादुद्धृत्यसायकंवरम् ॥ कथयामास विशदंवाक्यंशत्रुवधावहम् ॥ ३९ ॥ पुष्कलउ० ॥ ॥ यदिरामाङ्घ्रियुगुलंनिष्कापट्येन चेतसा ॥ उपासितंमयातर्हिममवाक्यंभवत्वृतम् ॥ ४० ॥ यदिस्वमहिलांभुक्त्वानान्यांजा नामिचेतसा ॥ तेनसत्येनमेवाक्यंसत्यंभवतुसंगरे ॥ ४१ ॥ इतिवाक्यमुदीर्याशुबाणंधनु षिसंधितम् ॥ कालानलोपमंवीरशिरश्छेदनमाक्षिपत् ॥ ४२ ॥ तंबाणंमुक्तमालोक्यसतुरा जसुतोबली ॥ बाणंशरासनेधत्ततीक्ष्णंकालानलोपमम् ॥ ४३ ॥ तेनबाणेनसंछिन्नोबाणः

स्ववधमुद्यतः ॥ हाहाकारोमहानासीच्छिन्नेतस्मिञ्छरेतदा ॥ ४४ ॥ परार्धंपतितंभूमौपू
र्वार्धफलसंयुतम् ॥ शिरोधरांचकर्ताशुपद्मनालमिवक्षणात् ॥४५॥ तदाभूमौपतन्तंतुदृष्ट्वा
तत्तस्यसैनिकाः ॥ हाहाकृत्वाभृशंसर्वेपलायनपरागताः ॥ ४६ ॥ पृथ्व्यांतन्मस्तकंश्रेष्ठं
सकिरीटंसकुण्डलम् ॥ शुशुभेतीवपतितंचन्द्रबिम्बंदिवोयथा ॥ ४७ ॥ तंवीक्ष्यपतितंवीरः
पुष्कलोभरतात्मजः॥व्यगाहतव्यूहमिमंसर्ववीरैकशोभितम् ॥ ४८ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपु
राणेपा० रामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेचित्राङ्गदवधोनामसप्तविंशतितमो०॥२७ ॥
॥ शेषउवाच ॥ अथपुत्रंसमालोक्यपतितंव्यसुमुद्धृतम्॥विललापभृशंराजासुतदुःखेनदुः
खितः ॥ १ ॥ मूर्ध्निसंताडयामासपाणिभ्यामतिदुःखितः ॥ कम्पमानोभृशंचाश्रूण्यमुञ्च
न्नयनाब्जयोः ॥ २ ॥ गृहीत्वापतितंवक्त्रंचन्द्रबिम्बमनोरमम् ॥ पुष्कलेषुक्षतासृग्भिः क्लिन्नं
कुण्डलशोभितम् ॥ ३ ॥ कुटिलभ्रूयुगंश्रेष्ठंसंदष्टाधरपल्लवम् ॥ सचुम्बन्मुखपद्मेनविलप
न्निदमब्रवीत् ॥ ४ ॥ हापुत्रवीरकथमुत्सुकचेतसंमांकिंनेक्षसेविशदनेत्रयुगेनशूर ॥ किं

मद्विनोदकथयारहितस्त्वमेवरोषोदधिप्लुतमनाःकिललक्ष्यसेच ॥ ५ ॥ वदपुत्रकथंमांत्वं पूर्ववन्नहसन्पुनः ॥ अमृतैर्मधुरास्वादैर्विनोदयासिपुत्रक ॥६ ॥ शत्रुघ्नाश्वंगृहाणत्वंसितचामरशोभितम् ॥ स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यंत्यजनिद्रामहामते ॥ ७ ॥ एषप्रतापविशदः प्रतापाग्र्यः परंतपः ॥धनुर्बिभ्रत्पुरोभातिपुष्कलःपरवीरहा ॥ ८ ॥ एनंवारयसत्तीक्ष्णैर्बाणैः कोदण्डनिर्गतैः॥ कथंत्वंरणमध्येवैशेषेवीरविमोहितः॥९॥ हस्तिनःपत्तयश्चैवरथारूढाभयार्दिताः॥ शरण्यंत्वांसमायान्तितानीक्षस्वमहामते ॥ १० ॥ पुत्रत्वयाविनासोढुंकथंशक्तोरणाङ्गणे॥ शत्रुघ्नसायकांस्तीक्ष्णांश्चण्डकोदण्डनिर्गतान् ॥ ११ ॥ अतोमांतुत्वयाहीनं कोवापालयितुंक्षमः ॥ यदित्यक्ष्यसिनिद्रांत्वंजयायाहंक्षमस्तदा ॥ १२ ॥ इत्थंविलप्य सुभृशंतताडहृदयंस्वकम् ॥ बहुशःपाणिनाराजापुत्रदुःखेनदुःखित ॥ १३ ॥ तदाविचित्रदमनौस्वस्वस्यन्दनसंस्थितौ॥ पितुश्चरणयोर्नत्वाऊचतुः समयोचितम् ॥ १४ ॥ राजन्नस्मासुजीवत्सुकिंदुःखंहृदितद्वद ॥ वीराणांप्रधनेमृत्युर्वाञ्छितोजायतेमहान् ॥ १५ ॥ ध

न्योयंबताचित्राङ्गोयोवीरभुविशोभते॥सकिरीटस्तुसंदष्टदन्तच्छदयुगःप्रभुः ॥ १६ ॥ कथ
याशुकिमद्यैवकुर्वस्त्वत्कार्यमीप्सितम्॥शत्रुघ्नवाहिनींसर्वांहन्वआवामनाथिनीम्॥ १७॥
अद्यैवपुष्कलंभ्रातुर्वधकारिणमाहवे ॥ पातयावोरथाच्छित्त्वाशिरोमुकुटमण्डितम्॥ १८॥
त्यजशोकंसुदुःखार्तःकथंभासिमहामते ॥ आज्ञापययावांमानार्हकुरुयुद्धेमतिंतथा ॥ १९ ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रयोर्वीरमानिनोः ॥ शोकंत्यक्त्वामहाराजोयुद्धायमतिमादधत् ॥
॥ २० ॥ तावपिप्रतियोद्धारंवाञ्छन्तौरणदुर्मदौ ॥ जग्मतुःकटकेशत्रोःसमन्ताद्भटपूरिते॥
॥ २१ ॥ रिपुतापेनदमनोनीलरत्नेनचेतरः ॥ युयुधातेरणेवीरौप्रावृषीवबलाहकौ॥ २२॥
राजाकनकसन्नद्धेरथेमणिविचित्रिते ॥ रत्नकूबरशोभाढ्येतिष्ठंश्चापधरोबली ॥ २३ ॥
ययौयोद्धुंतुशत्रुघ्नंवीरकोटिभिरावृतम् ॥ तृणीकुर्वन्महावीरान्धनुर्धरविशारदान् ॥ २४ ॥
तंयोद्धुमागतंदृष्ट्वासुबाहुंरोषपूरितम् ॥ पुत्रनाशेनकुर्वन्तंसर्वसैन्यवधादिकम् ॥ २५ ॥ शत्रु
घ्नपार्श्वसंचारीहनुमांस्तमुपाद्रवत् ॥ नखायुधोमहानादंकुर्वन्मेघइवाहवे ॥ २६ ॥ सुबा

हुस्तंहनूमन्तंमागच्छन्तंमहारवम्॥उवाचप्रहसन्वाक्यंरोषपूरितलोचनः ॥ २७ ॥क्कगतः पुष्कलोहत्वामत्पुत्रंरणमण्डले ॥ पातयाम्यद्यतस्याशुशिरोज्वलितकुण्डलम्॥ २८ ॥क्कश त्रुघ्नोवाहपालःक्कचरामःकुतोभटाः ॥ प्राणहन्तारमायान्तंपश्यन्तुप्रधनेतुमाम्॥ २९॥इति तद्वाक्यमाकर्ण्यहनूमान्निजगादतम्॥शत्रुघ्नोलवणच्छेत्तावर्ततेसैन्यपालकः ॥ ३० ॥ स कथंप्रधनेयुध्येत्सेवकेऽग्रेस्थितेनृप॥ मांविजित्यरणेतंचत्वंगन्तासिनरर्षभ ॥ ३१ ॥ इ त्युक्तवन्तंतरसाविव्याधदशसायकैः ॥ हृदिवानरमत्युग्रंपर्वताढ्यमिवास्थितम् ॥३२॥ स बाणानागतांस्तांश्चगृहीत्वाकरसंपुटे॥चूर्णयामासतिलशःशितान्वैरिविदारणान् ॥ ३३ ॥ चूर्णयित्वाशरांस्तांस्तुनिनदन्घनगर्जितैः ॥ पुच्छेनावेष्टयतस्योच्चैरथंनिन्येमहाबलः ॥ ॥ ३४ ॥ तदातंनृपवर्योसावाकाशेस्थितएवसः ॥ लाङ्गूलंताडयामासशिताग्रैःसायकैर्मु हुः ॥ ३५ ॥ सताडितस्तुपुच्छाग्रेशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ मुमोचतद्रथंदिव्यंकनकेनविचि त्रितम् ॥ ३६ ॥ समुक्तस्तेनतरसाशरैस्तीक्ष्णैर्जघानतम् ॥ हनूमन्तंकपिवरंरोषसंपूरितेक्ष

णः ॥ ३७ ॥ हनूमान्बाणविच्छिन्नःसर्वत्ररुधिराप्लुतः ॥ महारोषंसमाधत्तनृपोपरिकपी
श्वरः ॥ ३८ ॥ गृहीत्वातस्यदंष्ट्राभीरथंहयसमन्वितम् ॥ चूर्णयामासवेगेनतदद्भुतमिवा
भवत् ॥ ३९ ॥ स्वरथंभज्यमानंतुदृष्ट्वाराजात्वरन्बली ॥ अन्यंरथंसमास्थाययुयुधेतंम
हाबली ॥ ४० ॥ पुच्छेमुखेथोरसिचभुजेचरणयोर्नृपः ॥ जघानशरसंधानकोविदःपरमा
स्त्रवित् ॥ ४१ ॥ तदाक्रुद्धः कपिवरस्ताडयामासवक्षसि ॥ पादेनोत्प्लुत्यवेगेनराज्ञःसुभटशो
भिनः ॥ ४२ ॥ सपादापहतोभूमौपपातकिलमूर्च्छितः॥मुखाद्वमन्नसृक्चोष्णंश्वासपूरप्रवे
पितः ॥ ४३ ॥ तदाप्रकुपितोत्यन्तंहनूमान्प्रधनाङ्गणे ॥ अश्वान्वीरान्गजांश्चापिचूर्णया
मासवेगतः ॥ ४४ ॥ तदासुकेतुस्तद्भ्रातातथालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ उभावपिसुसन्नद्धौयु
द्धायसमुपस्थितौ ॥ ४५ ॥ राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाप्रपलाय्यगतानराः ॥ इतस्ततोबाणसंघैः
क्षताःपुष्कलवर्षितैः ॥ ४६ ॥ तद्भज्यमानंस्वबलंवीक्ष्यराजात्मजोबली ॥ दमनस्तम्भ
यामाससेतुर्वार्धिमिवोच्चलम् ॥ ४७ ॥ तदातुमूर्च्छितोराजास्वप्नमेकंददर्शह ॥ रणमध्ये

कपिवरप्रपदाघातताडितः ॥ ४८ ॥ रामचन्द्रस्त्वयोध्यायांसरयूतीरमण्डपे ॥ ब्राह्मणैर्याज्ञिकश्रेष्ठैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ ४९ ॥ तत्रब्रह्मादयोदेवास्तत्रब्रह्माण्डकोटयः ॥ कृतप्राञ्जलयस्तंवैस्तुन्वन्तिस्तुतिभिर्मुहुः ॥ ५० ॥ रामंश्यामंसुनयनंमृगशृङ्गपरिग्रहम् ॥ गायन्तिनारदाद्याश्च वीणोल्लसितपाणयः ॥ ५१ ॥ नृत्यन्त्योप्सरसस्तत्रघृताचीमेनकादयः ॥ वेदामूर्तिधराभूत्वा उपतिष्ठन्तिराघवम् ॥ ५२ ॥ यच्चकिंचिद्वस्तुजातंसर्वशोभासमन्वितम् ॥ तस्यदातारमखिलंभक्तानांभोगदायकम् ॥ ५३ ॥ इत्येवमादिसंपश्यञ्जाग्रत्संज्ञामवापसः ॥ ब्रह्मशापहतज्ञानःकिंदृष्टमितिवैवदन् ॥ ५४ ॥ उत्थायप्रययौपद्भ्यांशत्रुघ्नचरणंप्रति ॥ भृत्यकोटिपरीवारोरथकोटिपरीवृतः ॥ ५५ ॥ सुकेतुंतुसमाहूयविचित्रंदमनंतथा ॥ युद्धंकर्तुंसमुद्युक्तान्वारयामासधर्मवित् ॥ ५६ उवाचतान्महराजोधर्मात्माधर्मसंयुतः ॥ भ्रातःपुत्रौशृणुतमे वाक्यंधर्मसमन्वितम् ॥ ५७ ॥ मायुद्धंकुरुतक्षिप्रमनयस्तुमहानभूत् ॥ यद्रामचन्द्रवाहंत्वमगृह्णादमनोर्ज्जितम् ॥ ५८ ॥ एषरामःपरंब्रह्मकार्यकारणतःपरम् ॥ चराचरजगत्स्वामीनमानु

षवपुर्धरः ॥ ५९ ॥ एतद्धिब्रह्मविज्ञानमधुनाज्ञातवानहम् ॥ पुरासिताङ्गशापेनहृतज्ञान
घनोघनः ॥ ६० ॥ अहंपुरातीर्थयात्रांगतस्तत्त्वविवित्सया ॥ तत्रानेकेमयादृष्टामुनयो
धर्मवित्तमाः ॥ ६१ ॥ असिताङ्गंमुनिवरंगतवानज्ञातुमिच्छया ॥ तदाप्रोवाचमांविप्रःकृ
पांकृत्वाममोपरि ॥ ६२ ॥ योसावयोध्याधिपतिःसपरब्रह्मशब्दितः ॥तस्ययाजानकीदेवी
साक्षात्साचिन्मयीस्मृता ॥६३॥ एनंतुयोगिनःसाक्षादुपासन्तेयमादिभिः ॥ दुस्तरापारसं
सारवारिधिंसंतितीर्षवः ॥ ६४ ॥ स्मृतमात्रोमहापापहारीसगरुडध्वजः ॥ यएनंसेवतेवि
द्वान्ससंसारंतरिष्यति ॥ ६५ ॥ तदाहमहसंविप्रंकोयंरामस्तुमानुषः ॥ केयंसाजानकीदेवी
हर्षशोकसमाकुला ॥ ६६ ॥ अजन्मनःकथंजन्मह्यकर्तुःकृत्यमत्रकिम् ॥ जन्मदुःखज
रातीतंकथयस्वमुनेमम ॥ ६७ ॥ इत्युक्तवन्तंमांक्रुद्धःशशापसमुनीश्वरः ॥ अज्ञात्वातत्स्व
रूपंत्वंप्रतिब्रूषेममाधम ॥ ६८॥ एनंनिन्दसिरामंत्वंमानुषोयंयतोहसन् ॥तस्मात्त्वंतत्त्वसंमू
ढोभविष्यस्युदरंभरिः ॥ ६९ ॥ तदाहंतस्यचरणावगृह्णंसदयायुतः ॥ दृष्ट्वामेविनयंमां

तुष्टावोचत्करुणानिधिः ॥ ७० ॥ त्वंरामस्यमखेविघ्नंकरिष्यसियदानृप ॥ तदाहनूमान्क्रुद्धस्त्वांताडयिष्यतिवेगतः ॥ ७१ ॥ तदात्वंज्ञास्यसेराजन्नान्यथास्वमनीषया ॥ पुराहमुक्तस्तेनैवंतद्दृष्टमधुनामया ॥ ७२ ॥ यदामांहनुमान्क्रुद्धस्ताडयामासवक्षसि ॥ तदाद्दर्शरमानाथंपूर्णब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ ७३ ॥ तस्मादश्वंतुशोभाढ्यमानयन्तुमहाबलाः ॥ धनानिचैववासांसिराज्यंचेदंसमर्पये ॥ ७४ ॥ रामंदृष्ट्वाकृतार्थःस्यामहंयज्ञेतिपुण्यदे ॥ इतिवैसहयंमह्यंरोचतेतुतदर्पणम् ॥ ७ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेसुबाहुपराजयोनामअष्टाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ * ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ तेतुतातवचःश्रुत्वाहर्षिताःसंप्रहारिणः ॥ तथेत्यूचुर्महाराजंरामदर्शनलालसम् ॥ १ ॥ ॥ पुत्राऊचुः ॥ ॥ राजन्भवत्पदाम्भोजान्नान्यंजानीमहेवयम् ॥ यत्तवस्वान्ततोजातंतद्भवत्वद्यवेगतः ॥ २ ॥ अश्वोयंनीयतांतत्रासितचामरभूषितः ॥ रत्नमालातिशोभाढ्यश्चन्दनादिकचर्चितः ॥ ३ ॥ राज्यमात्मफलंस्वामिन्कोशाबहुसमृद्धयः ॥

वासांसिसुमहार्हाणिसूक्ष्माणिसुगुणानिच॥ ४ ॥ चन्दनंचन्द्रकंचैववाजिनःसुमनोहराः ॥
हस्तिनस्तुमदोद्भूतारथाःकाञ्चनकूबराः ॥ ५ ॥ विचित्रतरवर्णादिनानाभूषणभूषिताः ॥
दास्यःशतसहस्रंचदासाश्चसुमनोरमाः ॥ ६ ॥ मणयःसूर्यसंकाशारत्नानिविविधानिच ॥
मुक्ताफलानिशुभ्राणिगजकुम्भभवानिच ॥ ७ ॥ विद्रुमाःशतसाहस्रायद्यद्वस्तुमहोदय
म् ॥ तत्सर्वंरामचन्द्रायदेहिराजन्महामते ॥ ८ ॥ सुतानस्मान्किंकरान्नःसर्वान्पर्पयभूप
ते ॥ कथंनकुरुषेराजंस्तदर्घानंनृपासनम् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वा
हर्षितोभून्महीपतिः ॥ उवाचचसुतान्वीरान्स्ववाक्यकरणोद्यतान् ॥ १० ॥ ॥ राजोवा
च ॥ ॥ आनयन्तुहयंसर्वेसन्नद्धाःशस्त्रपाणयः ॥ नानारथपरीवारास्ततोयास्येनृपंप्रति ॥
॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाविचित्रोदमनस्तथा ॥ सुकेतुःसमरे
शूराजग्मुस्तस्याज्ञयोद्यताः ॥ १२ ॥ तेगत्वाथपुरींशूरावाजिनंसुमनोरमम् ॥ सितचाम
रसंयुक्तंस्वर्णपत्राद्यलंकृतम् ॥ १३ ॥ रत्नमालाविभूषाढ्यंचित्रपत्रेणशोभितम् ॥ विचि

त्रमणिभूषाढ्यंमुक्ताजालस्वलंकृतम् ॥ १४ ॥ रज्ज्वाधृतंमहावीरैःपूर्वतःपृष्ठतोभटैः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तैःसर्वशोभासमन्वितैः ॥ १५ ॥ सितातपत्रमस्योच्चैर्भातिमूर्धनिवाजिनः ॥ सुचामरद्वयंयस्यध्रियतेपुरतोमुहुः ॥ १६ ॥ कृष्णागर्वादिधूपैश्चधूपितंवायुवेगिनम् ॥ ॥ राज्ञःपुरोनिनायाश्वंहयमेधस्यसत्कृतोः ॥ १७॥ तमानीतंहयंदृष्ट्वारत्नमालाविभूषितम् ॥ मनोजवंकामरूपंजहर्षमतिमान्नृपः ॥ १८ ॥ जगामपद्मांशत्रुघ्नंराजचिह्नाद्यलंकृतः ॥ स्वपुत्रपौत्रैःसंयुक्तोराजापरमधार्मिकः ॥ १९ ॥ ययौकर्तुंधनानांससद्व्ययंचलगामिनाम् ॥ एतद्विनरकंमत्वादुःखदंसक्तचेतसाम् ॥ २० ॥ शत्रुघ्नंसददर्शाथसितच्छत्रेणशोभितम् ॥ चामरैर्वीज्यमानञ्चसेवकैःपुरतःस्थितैः ॥ २१ ॥ सुमतिंपरिपृच्छन्तंरामचन्द्रकथानकम् ॥ भयवार्ताविनिर्मुक्तंवीरशोभास्वलंकृतम् ॥ २२ ॥ वीरैःकोटिभिराकीर्णंवाजिपालनकाङ्क्षिभिः ॥ वानराणांसहस्रैश्चसमन्तात्परिवारितम् ॥ २३ ॥ दृष्ट्वाशत्रुघ्नचरणौप्रणनामसपुत्रकः ॥ धन्योहमितिसंहृष्टोवदन्रामैकमानसः ॥ २४ ॥ शत्रुघ्नस्तंप्रणयिनं

दृष्ट्वाराजानमुद्भटम्॥उत्थायासनतःसर्वैर्भटैर्दोर्भ्यांपरिष्वजत् ॥ २५॥ दृढंसंस्वज्यराजा
तंशत्रुघ्नंपरवीरहा ॥ उवाचहर्षमापन्नोगद्गदस्वरयागिरा ॥२६॥ सुबाहुरुवाच॥अद्यधन्यो
स्मिससुतःसकुटुम्बःसवाहनः ॥ यद्युष्मच्चरणौद्रक्ष्येनृपकोटिभिरीडितौ ॥२७॥ अज्ञानि
नासुतेनायंगृहीतोवाजिनांवरः ॥ दमनेनानयंत्वस्यक्षमस्वकरुणानिधे ॥ २८ ॥ नजा
नातिरघूत्तंसंसर्वदेवाधिदैवतम् ॥ लीलयाविश्वस्रष्टारंहन्तारमपिपालकम् ॥ २९ ॥ इ
दंराज्यंसमृद्धाङ्गंसमृद्धबलवाहनम् ॥ इमेकोशाधनैःपूर्णाइमेपुत्राइमेवयम् ॥ ३० ॥ सर्वेव
यंरामनाथास्त्वदाज्ञाप्रतिपालकाः ॥ गृहाणसर्वंसफलंनमेस्तिक्वचिदुन्मतम् ॥३१॥ क्वा
सौहनूमान्नामास्यचरणाम्भोजषट्पदः॥ यत्प्रसादादहंप्राप्स्येराजराजस्यदर्शनम् ॥ ३२॥
साधूनांसंगमेकिंकिंप्राप्यतेनमहीतले ॥ यत्प्रसादादहंमूढोब्रह्मशापमतीतरम् ॥ ३३ ॥ द
ष्ट्वात्वद्यमहाराजंपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ प्राप्स्यामिजन्मनःसर्वंफलंदुर्लभमत्रच ॥ ३४ ॥
ममतावद्गतंचायुर्बहुरामवियोगिनः ॥ स्वल्पमुर्वरितंतत्रकथंद्रक्ष्येरघूत्तमम् ॥ ३५॥ मत्यं

दर्शयतंराममंयज्ञकर्मविचक्षणम् ॥ यदङ्घ्रिरजसापूताशिलाभूतामुनिप्रिया ॥३६॥ काकः
परंपदंप्राप्तोयद्बाणस्पर्शनात्खगः ॥ अनेकेयस्यवक्त्राब्जंवीक्ष्यसंख्येपदंगताः ॥ ३७ ॥
येत्वस्यरघुनाथस्यनामगृह्णन्तिसादरात् ॥तेयान्तिपरमंस्थानंयोगिभिर्यद्विचिन्त्यते॥३८
धन्यायोध्याभवल्लोकायेराममुखपङ्कजम् ॥स्वलोचनपुटैःपीत्वासुखंयान्तिमहोदयम् ॥
॥ ३९ ॥ इतिसंभाष्यनृपतिंवाहंराज्यंधनानिच ॥ सर्वंसमर्प्यचावोचत्किंकरोस्मिमही
पते ॥४० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञःपरपुरंजयः ॥ प्रत्युवाचेतितंभूपंवाग्मीवाक्यवि
शारदः ॥ ४१ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कथंराजन्निदंब्रूषेत्वंवृद्धोममपूजितः ॥ सर्वंत्वदी
यंत्वद्राज्यंदमनोविदधात्वयम् ॥ ४२ ॥ क्षत्रियाणामिदंकृत्यंयत्संग्रामविधायकम् ॥
सर्वंराज्यंधनंचेदंप्रातियातुममाज्ञया ॥ ४३ ॥ यथामेरघुनाथस्तुपूज्योवाङ्मनसासदा ॥
तथात्वमपिमत्पूज्योभविष्यसिमहीपते ॥४४॥ भवान्सज्जोभवत्वद्यहयस्यानुगमंप्रति ॥
सन्नद्धःकवचीखड्गीगजाश्वरथसंयुतः ॥ ४५॥इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतिः॥

पुत्रंराज्येभिषेच्यैवशत्रुघ्नेनसुपूजितः ॥ ४६ ॥ महारथैःपरिवृतोनिजपुत्रोरणाङ्गणे ॥ पु
ष्कलेनहतंभूपःसंस्कृत्यविधिपूर्वकम् ॥ ४७ ॥ क्षणंशुशोचतत्त्वज्ञोलोकदृष्ट्यामहारथः ॥
ज्ञानेननाशयञ्छोकंरघुनाथमनुस्मरन् ॥ ४८ ॥ सज्जीभूतोरथेतिष्ठन्महासैन्यसमावृतः ॥
आजगामसशत्रुघ्नंमहारथिपुरस्कृतः ॥ ४९ ॥ राजातमागतंदृष्ट्वासर्वसैन्यसमन्वितम् ॥ ग
न्तुंचकारधिषणांहयवर्यस्यपालने ॥ ५० ॥ सोश्वोविमोचितस्तेनभालपत्रेणचिह्नितः ॥
वामावर्तंभ्रमन्प्रायात्पौर्वाञ्जनपदान्बहून् ॥ ५१ ॥ तत्रतत्रत्यभूपालैर्महाशूराभिपूजितः ॥
प्रणतिःक्रियतेतस्यनकोपितमगृह्णत ॥ ५२ ॥ केचिद्वासांसिचित्राणिकेचिद्राज्यंस्वकंम
हत् ॥ केचिद्धनंजनंकेचिदानीयप्रणमन्तितम् ॥ ५३ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे
रामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेसुबाहुसहनिर्याणंनामएकोनत्रिंशत्तमोध्यायः ॥ २९ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथतेजःपुरंप्राप्तस्तुरगःपत्रशोभितः ॥ यस्यांपालयतेराजाप्रजाः
सत्येनसत्यवान् ॥ १ ॥ रथकोटिपरीवारोरघुनाथानुजस्ततः ॥ हयानुगोययौतस्यपुरतः

पुरधर्षणः ॥ २ ॥ तत्दृष्ट्वानगरंरम्यंचित्रप्राकारशोभितम् ॥ काञ्चनैःकलशैस्तत्रपरितः परिभासितम् ॥ ३ ॥देवायतनसाहस्रैःसर्वतश्चविराजितम् ॥ यतीनांतुमठास्तत्रशोभन्ते यतिपूरिताः ॥४॥ वहत्यत्रमहादेवीशिखिलोचनमूर्धगा ॥ हंसकारण्डवाकीर्णामुनिवृन्द निषेविता ॥ ५ ॥ब्राह्मणानांप्रत्यगारमग्निहोत्रभवःपुनः ॥ धूमस्तत्रपुनात्यङ्गपातकाप्लुत मानसान् ॥ ६ ॥ उवाचसुमतिंराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ तत्पुरप्रेक्षणोद्भूतहर्षविस्मितमा नसः ॥७॥शत्रुघ्नउ०॥मन्त्रिन्कथयकस्येदंपुरंमेदृष्टिगोचरम् ॥ करोतिमानसाह्लादंधर्मेणप्र तिपालितम् ॥ ८ ॥ शेषउ० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥उवाचसुमतिः सर्वंयथातथमनुद्धतम् ॥ ९ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥शृणुष्वावहितःस्वामिन्वैष्णवस्य कथाःशुभाः ॥ याःश्रुत्वामुच्यतेपापाद्ब्रह्महत्यासमादपि ॥ १० ॥ जीवन्मुक्तोवरीवर्तिरा माङ्घ्र्यम्बुजषट्पदः ॥सत्यवान्यज्ञयज्ञाङ्गज्ञाताकर्तावितामहान्॥११॥धेनुंप्रसाद्यबहुभि र्व्रतैर्यंप्रापतात्पिता ॥ ऋतंभराख्योजगतिख्यातःपरमधार्मिकः ॥ १२ ॥ गोःप्रसन्नाददोपु

त्रमनेकगुणसंस्कृतम् ॥ सत्यवन्तंसुशोभाढ्यंतंजानीहिनृपोत्तमम् ॥ १३ ॥ ॥ शत्रुघ्न उवाच ॥ ॥ कोवाऋतंभरोराजाकिमर्थंधेनुपूजनम् ॥ कथंप्राप्तःसुतस्तस्यवैष्णवोविष्णुसेवकः ॥ १४ ॥ सर्वमेतत्समाचक्ष्ववैष्णवस्यकथानकम् ॥ श्रुतंहरतिजन्तूनांमहापातकपर्वतम् ॥ १५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहार्थकम् ॥ कथयामासविशदंतदुत्पत्तिकथानकम् ॥ १६ ॥ ऋतंभरोनरपतिरनपत्यःपुराभवत् ॥ कलत्राणिबहून्यस्यनपुत्रंप्रापतेषुवै ॥ १७ ॥ तदाजाबालिनामानंमुनिंदैवादुपागतम् ॥ पप्रच्छकुशलोद्युक्तःस्वपुत्रोत्पत्तिकारणम् ॥ १८ ॥ ॥ ऋतंभरउवाच ॥ ॥ स्वामिन्वन्ध्यस्यमेब्रूहिपुत्रोत्पत्तिकरंवचः यत्कृत्वाजायतेपत्यंममवंशधरंवरम् ॥ १९ ॥ तज्ज्ञात्वाभवतोभव्यंप्रकुर्यांनिश्चितंवचः ॥ दानंव्रतंवातीर्थंवामखंवामुनिसत्तम ॥ २० ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाजगादमुनिसत्तमः ॥ सुतोत्पत्तिकरंवाक्यंप्रणतस्यसुतार्थिनः ॥ २१ ॥ अपत्यप्राप्तिकामस्यसन्त्युपायास्त्रयःप्रभो ॥ विष्णोःप्रसादोगोश्चापिशिवस्याप्यथवापुनः ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वंकुरुवैपूजांधे

नोर्दैवतनोर्नृप ॥ यस्याः पुच्छेमुखेशृङ्गेपृष्ठेदेवाः प्रतिष्ठिताः ॥ २३ ॥ सातुष्टादास्यतिक्षि
प्रंवाञ्छितंधर्मसंयुतम् ॥ एवंविदित्वागोपूजांविधेहित्वमृतंभर ॥ २४ ॥ योवैनित्यंपूजय
तिगांगेहेयवसादिभिः ॥ तस्यदेवाश्चपितरोनित्यंतृप्ताभवन्तिहि ॥ २५ ॥ योवैगवाह्निकं
दद्यान्नियमेनशुभव्रतः ॥ तेनसत्येनतस्यस्युःसर्वेपूर्णामनोरथाः ॥ २६ ॥ तृषितागौर्गृहे
बद्धागेहेकन्यारजस्वला ॥ देवताशननिर्माल्यंहन्तिपुण्यंपुराकृतम् ॥ २७ ॥ योवैगांप्र
तिषिध्येतचरन्तींस्वंतृणंनरः ॥ तस्यपूर्वेचपितरःकम्पन्तेपतनोन्मुखाः ॥ २८ ॥ योवैयष्ट्या
ताडयतिधेनुंमर्त्योविमूढधीः ॥ धर्मराजस्यनगरंसयातिकरवर्जितः ॥ २९ ॥ योवैदंशान्नि
वार्येततस्यपूर्वेह्यधोगताः ॥ नृत्यन्तिमत्सुतोह्यस्मांस्तारयिष्यतिभाग्यवान् ॥ ३० ॥ अ
त्रैवोदाहरन्तीममितिहासंपुरातनम् ॥ जनकस्यपुरावृत्तंधर्मराजपुरेऽद्भुतम् ॥ ३१ ॥ एकदा
जनकोराजायोगेनासून्समत्यजत् ॥ तदाविमानंसंप्राप्तंकिङ्किणीजालभूषितम् ॥ ३२ ॥
तदारुह्यगतोराजासेवकैरूढदेहवान् ॥ मार्गेजगामधर्मस्यसंयमिन्याःपुरोन्तिके ॥ ३३ ॥

तदानरककोटीषुपीड्यन्तेपापकारिणः ॥ जनकस्याङ्गपवनंप्राप्यसौख्यंप्रपेदिरे ॥ ३४ ॥
निरयेदाहजापीडाजातैषांसुखकारिणी ॥ महादुःखंतदानष्टंजनकस्याङ्गवायुना ॥ ३५ ॥
तदातंनिर्गतंदृष्ट्वाजन्तवःपापपीडिताः॥अत्यन्तंचुक्रुशुर्भीतास्तद्वियोगमनिच्छवः॥३६॥
ऊचुस्तेकरुणावाक्यंमागच्छसुकृतिन्नितः ॥ त्वदङ्गवायुसंस्पर्शात्सुखिनःस्यामपीडि
ताः॥ ३७ ॥इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजापरमधार्मिकः ॥ मानसेचिन्तयामासकरुणापूरपूरि
तः ॥ ३८ ॥ चेन्मत्तःप्राणिनांसौख्यंभवेदिहतदापुनः ॥ अत्रैवचपुरेस्थास्येस्वर्गएषमनो
रमः ॥ ३९ ॥ एवंकृत्वानृपस्तस्थौतत्रैवनिरयाग्रतः ॥ विदधत्प्राणिनांसौख्यमनुकम्पित
मानसः ॥ ४० ॥ यमस्तुतत्रसंप्राप्तोनिरयद्वारिदुःखदः ॥ कारयन्यातनास्तीव्रानानापात
ककारिणाम् ॥ ४१ ॥ तदाददर्शराजानंजनकंद्वारिसंस्थितम् ॥ विमानेनमहापुण्यकारि
णंदययायुतम् ॥ ४२ ॥ तमुवाचप्रेतपतिर्जनकंसहसन्गिरा ॥ राजन्कुतस्त्वंसंप्राप्तःसर्व
धर्मशिरोमणिः ॥ ४३ ॥ एतत्स्थानंपातकिनांदुष्टानांप्राणघातिनाम् ॥ नायान्तिपुरुषाभू

पत्वादृशाः पुण्यकारिणः ॥ ४४ ॥ अत्रयान्तिनरास्तेवैयेपरद्रोहतत्पराः ॥ परापवादनिरताःपरद्रव्यपरायणाः ॥ ४५ ॥ योवैकलत्रंधर्मिष्ठंनिजसेवापरायणम् ॥ अपराधादृतेजह्यात्सनरोऽत्रसमाव्रजेत् ॥ ४६ ॥ मित्रंवञ्चयतेयस्तुधनलोभेनलोभितः ॥ आगत्यात्रनरःपीडांमत्तःप्राप्नोतिदारुणाम् ॥ ४७ ॥ योरामंमनसावाचाकर्मणादम्भतोऽपिवा ॥ द्वेषाद्वाचोपहासाद्वानस्मरत्येवमूढधीः ॥ ४८ ॥ तंबध्नामिपुनस्तोयेनिक्षिपामिग्रसामिच ॥ यैःस्मृतोनरमानाथोनरकक्लेशवारकः ॥ ४९ ॥ तावत्पापंमनुष्याणामङ्गेषुनृपतिष्ठति ॥ यावद्रामंनरसनागृणातिकलिदुर्मतेः ॥ ५० ॥ महापापकराराजन्येभवन्तिमहामते ॥ तानानयन्तिमद्भृत्यास्त्वादृशान्द्रष्टुमक्षमाः ॥ ५१ ॥ तस्माद्गच्छमहाराजभुङ्क्ष्वभोगाननेकशः ॥ विमानवरमारुह्यभुङ्क्ष्वपुण्यमुपार्जितम् ॥ ५२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यधर्मराजस्यतत्पतेः ॥ उवाचधर्मराजानंकरुणापूरितस्तदा ॥ ५३ ॥ ॥ जनकउवाच ॥ ॥ इतोगच्छामिनोनाथजीवानामनुकम्पया ॥ मदङ्गवायुनाह्येतेसुखंप्राप्ताःस्मसंस्थिताः ॥ ५४ ॥

एतान्मुञ्चसिचेद्राजन्सर्वान्वैनिरयस्थितान् ॥ ततोगच्छामिसुखतःस्वर्गंपुण्यजना
श्रितम् ॥ ५५ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इतिवाक्यमथाश्रुत्यजनकंप्रत्युवाचसः ॥ प्रत्येकं
निर्दिशञ्जीवान्निरयस्थाननेकशः ॥ ५६ ॥ धर्म उवाच ॥ ॥ अयंमित्रकलत्रंवैविश्वस्त
मनुजग्मिवान् ॥ तस्मादेनंलोहशङ्कौवर्षायुतमपीपचम् ॥ ५७ ॥ पश्चादेनंसूकराणांयो
नौनिक्षिप्यदोषिणम् ॥ मानुषेष्ववतारोहिखञ्जचिह्नेनचिह्नितः ॥ ५८ ॥ अनेनपरदा
राश्चबलादालिङ्गितामुहुः ॥ तस्मादयंपच्यतेत्ररौरवेशतहायनम् ॥ ५९ ॥ अयंतुपरकीयं
स्वंमुषित्वाबुभुजेकुधीः ॥तस्मादस्यकरौछित्त्वापचेयंपूयशोणिते ॥ ६० ॥ अयंसायन्तने
प्राप्तमतिथिंक्षुधयार्दितम् ॥ वाण्यापिनाकरोत्तस्यपूजनंस्वागतेनच ॥ ६१ ॥ तस्माद
यंपातनीयोतामिस्रेन्धेसुपूरितः ॥ भ्रमरैःपीडितोयातुयातनांशतहायनम् ॥ ६२ ॥ अयं
तावत्परस्योच्चैर्निन्दांकुर्वन्नलज्जितः ॥ अयमप्यशृणोत्कर्णौप्रेरयन्बहुशस्तुताम् ॥ ६३ ॥
तस्मादिमावन्धकूपेपतितौदुःखदुःखितौ॥ अयंमित्रध्रुगुद्विग्नःपच्यतेरौरवेभृशम् ॥६४॥ त

स्मादेतान्पापभोगान्कारयित्वाविमोचये ॥ त्वंगच्छनरशार्दूलपुण्यराशिविधायकः ॥
॥ ६५ ॥ जाबालिरुवाच ॥ एवंसनिर्दिशञ्जीवांस्तूष्णीमासाघकारिणः ॥ प्रोवाचरामभ
क्तोसौकरुणापूरितेक्षणः ॥ ६६ ॥ जनकउवाच ॥ कथंनिरयनिर्मुक्तिर्जीवानांदुःखतोभवे
त् ॥ तदाशुकथयत्वंवैयत्कृत्वासुखमाप्नुयुः ॥ ६७ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ नैभिराराधितो
विष्णुर्नैभिस्तस्यकथाःश्रुताः ॥ कथंनिरयानिर्मुक्तिर्भवेद्वैपापकारिणाम् ॥ ६८ ॥ यदित्वं
मोचयस्येतान्महापापकरानपि ॥ तर्ह्यर्पयमहाराजपुण्यंतत्कथयामियत् ॥ ६९ ॥ एक
दाप्रातरुत्थायशुद्धभावेनचेतसा ॥ ध्यातःश्रीरघुनाथोसौमहापापहराभिधः ॥ ७० ॥ रा
मरामेतियच्चोक्तंत्वयाशुद्धेनचेतसा ॥ तत्पुण्यमर्पयैतेभ्योयेनस्यान्निरयाच्च्युतिः ॥ ७१ ॥
॥ जाबालिरुवाच ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यधीमतः ॥ पुण्यंददौमहाराजआज
न्मसमुपार्जितम् ॥ ७२ ॥ यदाजन्मकृतैःपुण्यैरघुनाथार्चनोद्भवैः ॥ एतेषांनिरयान्मुक्तिर्भ
वत्वत्रमनोरमा ॥ ७३ ॥ एवंकथयतस्तस्यजीवानिरयसंस्थिताः ॥ तत्क्षणान्निरयान्मु

क्ताजाता दिव्यवपुर्धराः ॥ ७४ ॥ ऊचुस्ते जनकं राजंस्त्वत्प्रसादात् द्वयं क्षणात् ॥ दुःखदान्निर
यान्मुक्ता यास्यामः परमं पदम् ॥ ७५ ॥ तान्दृष्ट्वा सूर्यसंकाशान्नराःन्निरयनिःसृतान् ॥ ततो
षच्चित्ते सुभृशं सर्वभूतदयापरः ॥ ७६ ॥ ते सर्वे प्रययुर्लोकं दिवं देवैरलंकृतम् ॥ जनकं तु प्रशं
सन्तो महाराजं दयानिधिम् ॥ ७७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे रामाश्वमेधे शेषवा
त्स्यायनसंवादे नरकस्थप्राणिमोचनो नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥❀॥ ॥❀॥

॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ अथ तेषु प्रयातेषु नरकस्थेषु वै नृप ॥ राजा पप्रच्छ कीनाशं सर्व
धर्मविदां वरम् ॥ १ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ धर्मराज त्वया प्रोक्ता यत्पातककरा नराः ॥ आ
यान्ति तव संस्थानं न च धर्मकथारताः ॥ २ ॥ मदागमनमत्राभूत्केन पापेन धार्मिक ॥ तद्वै क
थय सर्वं मे पापकारणमादितः ॥ ३ ॥ इति श्रुत्वा तु तद्वाक्यं धर्मराजः परंतप ॥ कथयामा
स तस्यैवं यमपुर्यागमं तदा ॥ ४ ॥ ॥ धर्मराज उवाच ॥ ॥ राजंस्तव महत्पुण्यं नैतादृक्क्वा
पि भूतले ॥ रघुनाथपदद्वन्द्वमकरन्दमधुव्रतः ॥ ५ ॥ त्वत्कीर्तिस्वर्धुनी सर्वान्पापिनो मलसं

युतान् ॥ पुनातिपरमाह्लादकारिणीदुष्टतारिणी ॥ ६ ॥ तथापिपापलेशस्तेवर्ततेनृपसत्त
म॥येनसंयमिनीपार्श्वमागतःपुण्यपूरितः॥ ७॥ एकदातुचरन्तींगांवारयामासवैभवान् ॥
तेनपापविपाकेननिरयद्वारदर्शनम्॥८॥इदानींपापनिर्मुक्तोबहुपुण्यसमन्वितः॥भुङ्क्ष्वभो
गान्सुविमलान्निजपुण्यार्जितान्बहून् ॥ ९ ॥ एतेषांकरुणावार्धिरघुनाथोसुखंहरन् ॥ संय
मिन्यामहामार्गेप्रेरयामासवैष्णवम्॥ १०॥नागमिष्यद्यदित्वंवैमार्गेणानेनसुव्रत॥अभवि
ष्यत्कथंतेषांनिरयात्परिमोचनम्॥ ११॥ त्वादृशाःपरदुःखेनदुखिताःकरुणालयाः॥प्राणि
नांदुःखविच्छेदंकुर्वन्त्येवमहामते॥ १२॥जा०उ०॥एवंवदन्तंशमनंप्रणम्यसदिवंगतः॥दि
व्येनसुविमानेनअप्सरोगणशोभिना॥ १३ ॥तस्माद्गावोनिशंपूज्यामनसापिनगर्हयेत् ॥
गर्हयन्निरयंयातियावदिन्द्राश्चतुर्दश॥ १४ ॥ तस्मात्त्वंनृपतिश्रेष्ठगोपूजांवैसमाचर॥सातु
ष्टादास्यतिक्षिप्रंपुत्रंधर्मपरायणम्॥ १५ ॥सुम०उ०॥ तच्छ्रुत्वाधेनुपूजांसपप्रच्छकथमा
दरात् ॥ पूजनीयाप्रयत्नेनकीदृशंकुरुतेनरः ॥ १६ ॥जाबालिः कथयामासधेनुपूजांयथा

विधि॥ ॥प्रत्यहंविपिनंगच्छेच्चारणार्थंव्रतीतुगोः ॥ १७॥ गवेयवांस्तुसंभोज्यगोमयस्था
न्समाहरेत् ॥ भक्षणीयायवास्तेतुपुत्रकामेनभूपते ॥ १८॥ सायदापिबतेतोयंतदापेयंज
लंशुचि ॥ सोच्चैःस्थानेयदातिष्ठेत्तदानीचासनस्थितः ॥ १९ ॥ दंशान्निवारयन्नित्यंयवसं
स्वयमाहरेत् ॥ एवंप्रकुर्वतःपुत्रंदास्यतेधर्मंतत्परम् ॥ २० ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥इतिवा
क्यंसमाकर्ण्यपुत्रकामऋतंभरः ॥ व्रतंचकारधर्मात्माधेनुपूजांसमाचरन् ॥ २१ ॥ प्रत्य
हंकुरुतेगांवैयवसाद्येनतोषिताम् ॥ दंशान्वारयतेधीमान्यवभक्षकृतादरः ॥ २२ ॥एवं
धेनुंपूजयतोगतास्तुदिवसाघनाः॥ वनमध्येतृणादींश्चचरन्तीमकुतोभयाम्॥ २३ ॥एक
दानृपतिस्तस्यवनस्यश्रीनिरीक्षणे ॥ न्यस्तदृष्टिःपरित्यज्यबभ्रामसकुतूहली ॥ २४ ॥
तदागत्याहनद्गांवैपश्चास्यःकाननान्तरात् ॥ क्रोशन्तींबहुधादीनांसिंहभारेणदुःखिताम्
॥ २५॥ तदानृपःसमागत्यविलोक्यनिजमातरम् ॥ सिंहेननिहतांपश्चाद्रुरोदातीवविह्व
लः २६ ॥ सदुःखितःसमागत्यजाबालिंमुनिसत्तमम् ॥ निष्कृतिंतस्यपप्रच्छगोवधा

यप्रमादतः ॥ २७ ॥ ऋतंभरउवाच ॥ ॥ स्वामिंस्त्वदाज्ञयाधेनुंपालयन्वनमास्थितः ॥
कुतोप्यागत्यतांसिंहोजघानादृष्टिगोचरः ॥ २८ ॥ तस्यपापस्यनिष्कृत्यैकिंकरोमित्व
दाज्ञया ॥ कथंवाव्रतसंपूर्तिर्ममपुत्रप्रदायिनी॥२९॥इत्युक्तवन्तंतंभूपंजगादमुनिसत्तमः॥
सन्त्युपायामहीपालपापस्यास्यापनुत्तये॥३०॥ ब्रह्मघ्नस्यकृतघ्नस्यसुरापस्यमहामते ॥
प्रायश्चित्तान्निवर्तन्तेसर्वपापहराणिच ॥३१॥ कृच्छ्रैश्चान्द्रायणैर्दानैर्व्रतैःसनियमैर्यमैः॥
पापानिप्रलयंयान्तिनियमादनुतिष्ठतः॥३२॥ द्वयोश्चनिष्कृतिर्नास्तिपापपुञ्जकृतोस्तयोः
॥मत्यागोवधकर्तुश्चनारायणविनिन्दितुः॥३३॥गवांयोमनसादुःखंवाञ्छत्यधमसत्तमः
सयातिनिरयस्थानंयावदिन्द्राश्चतुर्दश॥ ३४॥ योपिदेवंहरिंनिन्देत्सकृद्दुर्भाग्यवान्नरः ॥ स
चापिनरकंपश्येत्पुत्रपौत्रपरीवृतः॥३५॥ तस्माज्ज्ञात्वाहरिंनिन्दन्गोषुदुःखंसमाचरन् ॥क
दापिनरकान्मुक्तिंनप्राप्नोतिनरेश्वर॥३६ ॥ अज्ञानप्राप्तगोहत्याप्रायश्चित्तंतुविद्यते॥रामभ
क्तंतुधीमन्तंयाहित्वमृतुपर्णकम्॥३७॥ सर्वैसमदृशःसर्वाञ्छत्रून्मित्राणिपश्यति॥तुभ्यंक

थयातिक्षिप्रंगोवधस्यास्यनिष्कृतिम् ॥३८॥तस्यदेशांस्त्वमाक्रामंस्तेननिर्वासितःपुरा ॥
वैरिभावंपरित्यज्यगच्छत्वंऋतुपर्णकम् ॥ ३९॥ सयद्वदिष्यतिक्षिप्रंतत्कुरुष्वसमाहितः ॥
यथात्वत्कृतपापस्यनिष्कृतिर्हिभविष्यति ॥ ४० ॥ सतुतद्वचनंश्रुत्वाजगामऋतुपर्णक
म् ॥ रामभक्तंरिपौमित्रेसमदृष्ट्यासमञ्जसम् ॥ ४१ ॥ सतस्मैकथयामासयज्जातंगोवधा
दिकम् ॥तस्यपापस्यनिष्कृत्यैह्युपायंसोप्यचिन्तयत् ॥४२॥क्षणंध्यात्वाथतंराजाऋतु
पर्णऋतंभरम् ॥ उवाचप्रहसन्वाक्यंबुद्धिमान्धर्मकोविदः ॥ ४३ ॥ कोहंराजन्मुनीनां
वैपुरतःशास्त्रवेदिनाम् ॥ तान्हित्वाकिंतुमांप्राप्तोमूर्खंपण्डितमानिनम् ॥ ४४ ॥ त्वयिमय्य
स्तिचेच्छ्रद्धातदाकिंचिद्ब्रवीम्यहम् ॥ शृणुष्वनरशार्दूलगदितंममसादरः ॥ ४५ ॥ भज
स्वरघुनाथंत्वंकर्मणामनसागिरा ॥ नैष्कापट्येनलोकेशंतोषयस्वमहामते ॥ ४६ ॥ सतु
ष्टोदास्यतेसर्वंत्वद्धृदिस्थंमनोरथम् ॥ अज्ञानकृतगोहत्यापापनाशंकरिष्यति ॥४७॥ रामं
स्मरंस्त्वंधर्मात्मन्धेनुंपालयसत्तम ॥ दत्त्वाद्विजायकनकंपापनिष्कृतिमाप्स्यसि ॥ ४८ ॥

॥ सुमतिरुवाच ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमृतंभरनृपस्तदा ॥ विधायरामस्मरणंपूतात्माव्रतमाचरत् ॥ ४९ ॥ पूर्ववत्पालयन्धेनुंजगामविपिनंमहत् ॥ रामनामस्मरन्नित्यंसर्वभूतहितेरतः ॥ ५० ॥ तस्मैतुष्टातुसुरभिःप्रोवाचपरितोषिता ॥ राजन्वरयमत्तोवैपरंहृत्स्थंमनोरथम् ॥ ५१ ॥ तदाप्रोवाचवैराजापुत्रंदेहिमनोरमम् ॥ रामभक्तंपितृरतंस्वधर्मप्रतिपालकम् ॥ ५२ ॥ तुष्टादत्त्वावरंसापितस्मैराज्ञेसुतार्थिने ॥ जगामादर्शनंदेवीकामधेनुःकृपावती ॥ ५३ ॥ सकालेप्राप्तवान्पुत्रंवैष्णवंरामसेवकम् ॥ सत्यवत्संज्ञयायुक्तमकरोत्तत्रतत्पिता ॥ ५४ ॥ सत्यवन्तंसुतंलब्ध्वापितृभक्तिपरंमहान् ॥ परमंहर्षमापेदेशक्रतुल्यपराक्रमम् ॥ ५५ ॥ सराजाधार्मिकंपुत्रंप्राप्यहर्षेणनिर्भरः ॥ राज्यंतस्मिन्महन्न्यस्यजगामतपसेवनम् ॥ ५६ ॥ तत्राराध्यहृषीकेशंभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ निर्धूतपापःसतनुरगाद्धरिपदंनृपः ॥ ५७ ॥ इतिश्रीपद्म०पा०रामा०शेषवात्स्यायनसंवादेधेनुवर्णनंनामएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ असावपिनृपःसौम्यसत्यवान्नामविश्रुतः ॥ निजधर्मेणलोकेशंर

घुनाथमतोषयत् ॥ १ ॥ तस्मैतुष्टोरमानाथोददौभक्तिमचञ्चलाम् ॥ निजाङ्घ्रिपद्मेयजतां
दुर्लभांपुण्यकोटिभिः ॥ २ ॥ नित्यंश्रीरघुनाथस्यकथानकमनातुरः ॥ कुरुतेसर्वलोका
नांपावनंकृपयायुतः ॥ ३ ॥ योनपूजयतेदेवंरघुनाथंरमापतिम् ॥ सतेनताड्यतेदण्डैर्यम
स्यापिभयावहैः ॥ ४ ॥ अष्टमाद्वत्सरादुर्ध्वमशीतिवत्सरोभवेत् ॥ तावदेकादशीसर्वैर्मानु
षैःकारितामुना ॥ ५ ॥ तुलसीवल्लभायस्यकदाचिद्यच्छिरोधरा ॥ नमुञ्चतिरमानाथपा
दपद्मस्रगुत्तमा ॥ ६ ॥ ऋषीणामपिपूज्योयमितरेषांकथंनहि ॥ रघुनाथस्मृतिप्रीतिर्धूत
पाप्माहताशुभः ॥ ७ ॥ ज्ञात्वायंरामचन्द्रस्यवाजिनंपरमाद्भुतम् ॥ आगत्यतुभ्यंसंदास्य
त्येतद्राज्यमकण्टकम् ॥ ८ ॥ त्वयायद्वदितंराजंस्तत्तेकथितमुत्तमम् ॥ पुनःकिंपृच्छसेस्वामि
न्नाज्ञापयकरोमितत् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ गतोश्वस्तत्पुरान्तस्तुनानाश्चर्यसमन्वि
तः ॥ तंदृष्ट्वाजनताःसर्वाराज्ञेगत्वान्यवेदयन् ॥ १० ॥ ॥ जनताऊचुः ॥ ॥ कोप्ययश्वःसि
तवर्णेनगङ्गाजलसमेनवै ॥ भालेसौवर्णपत्रेणराजमानःसमागतः ॥ ११ ॥ तच्छ्रुत्वाव

चनंरम्यंजनानांहृद्यमीरितम् ॥ तान्प्रत्याहहसन्भूपोज्ञायतांकस्यवैहयः ॥ १२ ॥ ताश्चैनं
कथयामासुःशत्रुघ्नेनप्रपालितः ॥ आयात्यश्वोमहीभर्तूरामस्यपुरमध्यतः ॥ १३ ॥ राम
स्यनामसंश्रुत्यद्व्यक्षरंसुमनोरमम् ॥ जहर्षचित्तेसुभृशंगद्गदस्वराचिंहितः ॥ १४ ॥ मया
योध्यापतिर्नित्यंयोरामश्चिन्त्यतेहृदि ॥ तस्याश्वःसहशत्रुघ्नःसमायातःपुरंमम ॥ १५॥ हनू
मांस्तत्ररामाङ्घ्रिसेवाकर्ताभविष्यति ॥ कदाचिदपियोरामंनविस्मरतिमानसे ॥ १६ ॥
गच्छामियत्रशत्रुघ्नोयत्रमारुतनन्दनः ॥ अन्येपियत्रपुरुषारामपादाब्जसेवकाः ॥ १७ ॥
अमात्यमादिदेशाथसर्वंराजधनंमहत् ॥ गृहीत्वातुमयासार्धमागच्छत्वरयायुतः ॥ १८ ॥
यास्येहंरघुनाथस्यहयंपालयितुंवरम् ॥ कर्तुंचरामपादाब्जपरिचर्यांसुदुर्लभाम् ॥ १९ ॥
इत्युक्त्वानिर्जगामाथशत्रुघ्नंप्रतिसैनिकैः ॥ तावत्पुरीमथप्राप्तोरामभ्राताससैनिकः ॥
॥ २० ॥ वीरागर्जन्तिप्रबलारथाःसुनिनदन्तिच ॥ जयशङ्खस्वनास्तत्रवेणुनादाश्चसर्वतः
॥ २१ ॥ आगत्यसत्यवान्राजामन्त्रिभिःसुसमन्वितः ॥ चरणेप्रणिपत्यास्मैराज्यंप्रादा

न्महाधनम् ॥ २२ ॥ शत्रुघ्नस्तंतुराजानंज्ञात्वाराममनुव्रतम् ॥ तद्राज्यंतस्यपुत्रायरुक्म
नाम्नेददौमहान् ॥ २३ ॥ हनूमन्तंपरीरभ्यसुबाहुंरामसेवकम् ॥ अन्यान्वैरामभक्तांश्चप
रिरभ्यमहायशाः ॥ २४ ॥ कृतार्थमिवचात्मानंमेनेसत्यसमन्वितः ॥ ननन्दचेतसितदाश
त्रुघ्नेनसमन्वितः ॥ २५ ॥ हयस्तावद्गतोदूरंवीरैःसुपरिरक्षितः ॥ शत्रुघ्नस्तेनभूपेनययौवी
रसमन्वितः ॥ २६ ॥ इतिश्रीप०पा०रामा०शेषवा०लोमशदर्शनंनामद्वात्रिंशो०॥३२ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ गच्छत्सुरथिवर्येषुशत्रुघ्नादिषुभूरिषु ॥ महाराजेषुसैन्येषुरथकोटियुते
षुच ॥ १ ॥ अकस्मादभवन्मार्गेतमःपरमदारुणम् ॥ यस्मिन्स्वीयोनपारक्योलक्ष्यतेज्ञा
निभिर्नरैः ॥ २ ॥ रजसाव्यावृतंव्योमविद्युत्स्तनितसंकुलम् ॥ एतादृशेतुसंमर्देमहाभय
करेततः ॥ ३ ॥ मेघावर्षन्तिरुधिरंपूयामेध्यादिकंबहु ॥ अत्याकुलाबभूवुस्तेवीराःपरमवै
रिणः ॥ ४ ॥ आकुलीकृतलोकेतुकिमिदंकिमितिस्थितिः ॥ तमोव्याप्तानिलोकानांचक्षूं
षिप्रथितौजसाम् ॥ ५ ॥ जहाराश्वंरावणस्यसुहृत्पातालसंस्थितः ॥ विद्युन्मालीतिवि

ख्यातोराक्षसश्रेणिसंवृतः ॥ ६ ॥ कामगेसुविमानेतुसर्वायसनिषेधिनि ॥ आरूढो
श्वंतुवीराणांभयंकुर्वञ्जहारह ॥ ७ ॥ मुहूर्तात्ततमोनष्टमाकाशंविमलंबभौ ॥ वीराःश
त्रुघ्नमुख्यास्तेप्रोचुःकुत्रहयोस्तिसः ॥ ८ ॥ तेसर्वेहयराजंतुलोकयन्तःपरस्परम् ॥ ददृशुर्न
यदावाहंहाहाकारस्तदाभवत् ॥ ९ ॥ कुत्राश्वोहयमेधस्यकेननीतःकुबुद्धिना ॥ इतिवाच
मवोचंस्तेतावत्सदनुजेश्वरः ॥ १० ॥ ददृशेसुभटैःसर्वैरथस्थैःशौर्यशोभितैः ॥ विमानर
थमारूढैराक्षसाग्र्यैःसमावृतः ॥ ११ ॥ दुर्मुखाविकरालास्यालम्बदंष्ट्राभयानकाः ॥ राक्ष
सास्तत्रदृश्यन्तेसैन्यग्रासायचोद्यताः ॥ १२ ॥ तदातंवेदयामासुःशत्रुघ्नंनृवरोत्तमम् ॥ हयो
नीतोनजानीमःखेविमानविलासिना ॥ १३ ॥ तमसाव्याकुलान्कृत्वावीरानस्मान्समा
ययौ ॥ जग्राहनृपशार्दूलहयंकुरुयथोचितम् ॥ १४ ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वामहारोषसमावृ
तः ॥ कोस्त्येषराक्षसोयोमेहयंजग्राहवीर्यवान् ॥ १५ ॥ विमानंतत्पतत्वद्यमद्बाणव्रजनि
र्हतम् ॥ पतत्वद्यशिरस्तस्यक्षुरप्रैर्ममवैरिणः ॥ १६ ॥ सज्जीयन्तांरथाःसर्वैर्महाशस्त्रास्त्रपू

रिताः॥ यान्तुतंप्रतिसंहर्तुंयोद्धारोवाजिहारिणाम् ॥ १७॥ इत्युक्त्वारोषताम्राक्षउवाचनिज
मन्त्रिणम् ॥ नयानयविदंशूरंयुद्धकार्यविशारदम् ॥ १८॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥मन्त्रिन्क
थयकेयोज्याराक्षसस्यवधोद्यताः ॥ महाशस्त्रामहाशूराःपरमास्त्रविदुत्तमाः॥ १९॥ कथ
याशुविचार्यैवंतत्करोमिभवद्वचः ॥ वीरान्कथयतस्यैवंयोग्यान्सर्वास्त्रकोविदान् ॥ २० ॥
एतच्छ्रुत्वातुसचिवःप्राहवाक्यंयथोचितम् ॥ वीरान्रणवरेयोग्यान्दर्शयंस्तरसानतान्
॥ २१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ जेतुंगच्छतुतद्रक्षःसमरेविजयोद्यतः॥ महाशस्त्रास्त्रसंयु
क्तःपुष्कलःपरतापनः॥ २२ ॥ तथालक्ष्मीनिधिर्यातुशस्त्रसंघसमन्वितः ॥ करोतुतस्य
यानस्यभङ्गंतीक्ष्णैःस्वसायकैः ॥ २३ ॥ हनुमान्धृष्टकर्मात्रराक्षसैर्योधितुंक्षमः ॥ करोतु
मुखपुच्छाभ्यांताडनंरक्षसांप्रभो ॥ २४ ॥ वानराअपियेवीरारणकर्मविशारदाः ॥
गच्छन्तुतेखिलायोद्धुंतववाक्यप्रणोदिताः॥२५॥सुमदश्चसुबाहुश्चप्रतापाग्र्यश्चसत्तमः॥
गच्छन्तुसायकैस्तीक्ष्णैस्तान्योद्धुंराक्षसाधमान् ॥ २६ ॥ भवानपिमहाशस्त्रपरिवारोरथे

स्थितः॥ करोतुयुद्धेविजयंराक्षसंहन्तुमुद्यतैः ॥ २७॥ एतन्ममसतंराजन्येयोधास्तत्प्रमर्द नाः ॥ तेगच्छन्तुरणेशूराःकिमन्यैर्बहुभिर्भटैः ॥ २८ ॥ इत्युक्तवतिवीराग्र्येऽमात्येसुमति संज्ञके ॥ शत्रुघ्नःकथयामासवीरान्संग्रामकोविदान् ॥ २९ ॥ येवीराःपुष्कलाद्यायेसर्वश स्त्रास्त्रकोविदाः ॥ तेवदन्तुप्रतिज्ञांवैमत्पुरोराक्षसार्दने ॥ ३० ॥ कृत्वाप्रतिज्ञांविपुलांस्वपरा क्रमशोभिनीम् ॥ गच्छन्तुरणमध्येहियूयंबलसमन्विताः ॥ ३१ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्य शत्रुघ्नस्यमहाबलाः ॥ स्वांस्वांप्रतिज्ञांमहतींचक्रुस्तेतेजसान्विताः ॥ ३२ ॥ तत्रादौपुष्क लोवीरःश्रुत्वावाक्यंमहीपतेः ॥ परमोत्साहमनसाप्रतिज्ञामूचिवानिमाम् ॥ ३३ ॥ ॥ पुष्क लउवाच ॥ ॥ शृणुष्वनृपशार्दूलमत्प्रतिज्ञांपराक्रमात् ॥ विहितांसर्वलोकानांशृण्वतां परमाद्भुताम् ॥ ३४ ॥चेन्नकुर्यांक्षुरप्रायैस्तीक्ष्णैःकोदण्डनिर्गतैः ॥दैत्यंमूर्छासमाक्रान्तंकी र्णकेशाकुलाननम् ॥ ३५॥ कन्यास्वभोक्तुर्यत्पापंयत्पापंदेवनिन्दने ॥ तत्पापंममवैभूया च्चेत्कुर्यांस्ववचोनृतम्॥३६॥यदिमद्बाणनिर्भिन्नाःसैनिकाःसुमहाबलाः॥ नपतन्तिमहारा

जप्रतिज्ञांतन्नमेशृणु ॥ ३७ ॥ विष्वीशयोर्विभेदंयःशिवाशक्त्योःकरोत्यपि ॥ तत्पापंम
मवैभूयाच्चेन्नकुर्यामृतंवचः ॥ ३८ ॥ सर्वमद्वाक्यमित्युक्तंरघुनाथपदाम्बुजे ॥ भक्तिर्मेनि
श्चलायास्तिसैवसत्यंकरिष्यति ॥ ३९ ॥ पुष्कलस्यप्रतिज्ञातंश्रुत्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥
प्रतिज्ञांव्यदधात्सत्यांस्वपराक्रमशोभिताम् ॥ ४० ॥ ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ ॥ वेदा
नांनिन्दनंश्रुत्वाआस्तेयोमौनिवन्नरः॥ मानसेरोचयेद्यस्तुसर्वधर्मबहिष्कृतः॥४१॥ब्राह्म
णोयोदुराचारोरसलाक्षादिविक्रयी ॥ विक्रीणातिचगांमूढोधनलोभेनमोहितः ॥ ४२ ॥
म्लेच्छकूपोदकंपीत्वाप्रायश्चित्तंतुनाचरेत् ॥ तत्पापंममवैभूयान्विमुखश्चेद्भवाम्यहम् ॥
॥४३॥ तत्प्रतिज्ञामथाश्रुत्यहनूमान्रणकोविदः ॥ रामाङ्घ्रिस्मरणंकृत्वाप्रोवाचवचनंशु
भम् ॥ ४४ ॥ मत्स्वामीहृदयेनित्यंध्येयोवैयोगिभिर्मुहुः ॥ यंदेवाःसासुराःसर्वेनमन्तिम
णिमौलिभिः ॥ ४५ ॥ रामःश्रीमानयोध्यायाःपतिर्लोकेशपूजितः ॥ तंस्मृत्वायद्ब्रुवेवा
क्यंतद्वैसत्यंभविष्यति ॥ ४६ ॥ राजन्कोयंलघुर्दैत्योदुर्बलःकामगेस्थितः ॥ कथयाशुम

याकार्यमेकेनकिमसाध्यकम् ॥४७॥ मेरुंदेवेन्द्रसहितंलाङ्गूलाग्रेणतोलये॥ जलधिंशोषये सर्वंसांवर्तंवापिबाम्यहम् ॥ ४८ ॥ राज्ञःश्रीरघुनाथस्यजानक्याःकृपयामम ॥ तन्नास्ति भूतलेराजन्यदसाध्यंकदाभवेत् ॥ ४९ ॥ एतद्वाक्यंमयाप्रोक्तमनृतंस्याद्यदिप्रभो॥ त देवरघुनाथस्यभक्तिदूरोभवाम्यहम् ॥ ५० ॥ यःशूद्रःकपिलांगांवैपयोबुद्ध्यानुपालये त् ॥ तस्यपापंममैवास्तुचेत्कुर्यामनृतंवचः ॥ ५१ ॥ यद्घ्राणान्नरकंगच्छेत्स्पर्शनाच्चापि रौरवम् ॥ तांपिबेन्मदिरांयोवाजिह्वास्वादेनलोलुपः ॥ ५२ ॥ तस्ययज्जायतेपापंतन्म मैवास्तुनिश्चितम् ॥ चेन्नकुर्यांप्रतिज्ञातंसत्यंरामकृपाबलात् ॥ ५३ ॥ एवमुक्तेमहावी रैर्योद्धारस्तरसायुताः ॥ चक्रुःप्रतिज्ञांमहतींस्वपराक्रमशालिनीम् ॥ ५४ ॥ शत्रुघ्नोपिव्य धात्तत्रप्रतिज्ञांपश्यतांनृणाम् ॥ साधुसाधुप्रशंसन्वैतान्वीरान्युद्धकोविदान् ॥ ५५ ॥ कथ यामिपुरोवःस्वांप्रतिज्ञांसत्त्वशोभिताम् ॥ तच्छृण्वन्तुमहाभागायुद्धोत्साहसमन्विताः ॥ ॥ ५६ ॥ चेत्तस्यशिरआहत्यपातयामिनसायकैः ॥ विमानाच्चकबन्धाच्चभिन्नंछिन्नंच

भूतले ॥ ५७ ॥ यत्पापंकूटसाक्ष्येण यत्पापंस्वर्णचौर्यतः ॥ यत्पापंब्रह्मनिन्दायांतन्ममा स्त्वद्यनिश्चयात् ॥ ५८ ॥ इतिशत्रुघ्नसद्वाक्यंश्रुत्वातेवीरपूजिताः ॥ धन्योसिराघवभ्रा तःकस्त्वदन्योपरोभवेत् ॥ ५९ ॥ त्वयावैनिहतोदैत्योदेवदानवदुःखदः ॥ लवणोनामलो केशमधुपुत्रोमहाबलः ॥ ६० ॥ कोयंवैराक्षसोदुष्टःक्वचास्यबलमल्पकम् ॥ करिष्यसि क्षणादेवतस्यनाशंमहामते ॥ ६१ ॥ इत्युक्त्वातेमहावीराःसज्जीभूतारणाङ्गणे ॥ प्रतिज्ञां स्वामृतांकर्तुंययुस्तेराक्षसंमुदा ॥ ६२ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधे शेषवात्स्यायनसंवादे वीरप्रतिज्ञाकथनोनामत्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ॥ ३३ ॥ ॥

॥शेषउवाच ॥ ॥ रथैःसदश्वैःशोभाढ्यैःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैः ॥ नानारत्नसमायुक्तैर्ययु स्तेराक्षसाधमम् ॥ १ ॥ तान्दृष्ट्वाकामगेयानेस्थितःप्रोवाचराक्षसः ॥ मेघगम्भीरयावाचा तर्जयन्निवभूरिशः॥२॥मायान्तुसुभटायोद्धुंगच्छन्तुनिजमन्दिरम् ॥मात्यजन्तुस्वकान्प्रा णान्नमोक्ष्येवाजिनंवरम् ॥ ३ ॥ विद्युन्मालीतिविख्यातोरावणस्यसुहृत्सखा ॥ मत्स

स्युः प्रेतभूतस्यनिष्कृतिंकर्तुमेयिवान् ॥ ४ ॥ क्वासौरामोयआहत्यसखायंरावणंगतः ॥ तस्यभ्रातापिकुत्रास्तेसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ५ ॥ तंहत्वानिष्कृतिंतस्यप्राप्स्येरामस्यचानुजम् ॥ पिबन्रुधिरमुद्भूतंकण्ठनालस्यबुद्बुदैः ॥ ६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्ययोधानांप्रवरोत्तमः ॥ पुष्कलोनिजगादेनंवीर्यशौर्यसमन्वितम् ॥ ७ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ विकत्थनंनकुर्वन्तिसंग्रामेसुभटानराः ॥ पराक्रमंदर्शयन्तिनिजशस्त्रास्त्रवर्षणैः ॥ ८ ॥ रावणोनिहतोयेनससुहृत्स्वजनैर्वृतः॥ तस्यवाजिनमाहृत्यकुत्रगन्तासिदुर्मद ॥ ९॥ पतिष्यसित्वंशत्रुघ्नबाणैःकोदण्डनिर्गतैः ॥ त्वामत्स्यतिशिवाभूमौपतितंप्राणवर्जितम् ॥ १० ॥ मागर्जदुष्टरामस्यसेवकेमयिसंस्थिते ॥ गर्जन्तिसुभटायुद्धेशत्रुंजित्वामहोदयात् ॥ ११ ॥ शेषउवाच ॥ एवंब्रुवन्तंतंवीरंपुष्कलंरणदुर्मदम् ॥ जघानशक्त्यासुभृशंहृदिराक्षससत्तमः ॥ ॥ १२ ॥आयान्तींतांमहाशक्तिमायसींकाञ्चनाश्रिताम्॥ चिच्छेदत्रिभिरत्युग्रैःशितैर्बाणैःसपुष्कलः ॥ १३ ॥ सात्रिधात्र्यपतद्भूमौविशिखैर्निष्प्रभाकृता ॥ पतन्तीविरराजासौ

विष्णोःशक्तित्रयीवकिम् ॥ १४ ॥ तांछिन्नांशक्तिकांदृष्ट्वाराक्षसःपरतापनः ॥ जग्राहशूलं तरसात्रिशिखलोहनिर्मितम् ॥ १५ ॥ तीक्ष्णाग्रंज्वलनप्रख्यंराक्षसेन्द्रोऽभ्यमोचयत् ॥ आ यान्तंतिलशश्चक्रेबाणैःपुष्कलसंज्ञितः ॥ १६ ॥ छित्त्वात्रिशूलंतरसाराघवस्यहिसेवकः ॥ पुष्कलश्चापआधत्तबाणांस्तीक्ष्णान्मनोजवान् ॥ १७ ॥ तेबाणाहृदितस्याशुलग्नारागं बतासृजन् ॥ वैष्णवस्ययथास्वान्तेगुणाविष्णोर्मनोहराः ॥ १८ ॥ तद्बाणवेधदुःखार्तो विद्युन्मालीसुदुर्मदः ॥ जग्राहमुद्गरंघोरंपुष्कलंहन्तुमुद्यतः ॥ १९ ॥ मुद्गरःप्रसृतस्तेनाविद्युन्मा ल्यभिधेनहि ॥ हृदिलग्नोसृजच्छीघ्रंकश्मलंतदकारयत् ॥ २० ॥ मुद्गरप्रहतोवीरःकम्प मानःसवेपथुः ॥ पपातस्यन्दनोपस्थेपुष्कलःशत्रुतापनः ॥ २१ ॥ उग्रदंष्ट्रोथतद्भ्राताल क्ष्मीनिधिमयोधयत् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्वीरप्राणहतिंकरैः ॥ २२ ॥ पुष्कलस्तत्क्षणात्प्रा प्यसंज्ञांराक्षसमब्रवीत् ॥ धन्योसिराक्षसश्रेष्ठमहीयांस्तेपराक्रमः ॥ २३ ॥ पश्येदानींममा प्युच्चैःप्रतिज्ञांशूरमानिताम् ॥ विमानात्पातयाम्यद्यभूमौत्वांशितसायकैः ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वा

निशितंबाणंसमगृह्णाद्दुरासदम् ॥ ज्वलन्तमग्नितेजस्कंमहौदार्यसमन्वितम् ॥ २५ ॥ सया
वत्तत्प्रतीकर्तुंविधत्तेस्वपराक्रमम् ॥ तावद्धृदिगतोत्युग्रस्तीक्ष्णधारःससायकः ॥ २६ ॥
तेनबाणेनविभ्रान्तोभ्रमचित्तःसराक्षसः॥पपातकामगोपस्थ भूमौविगतचेतनः ॥२७॥
उग्रदंष्ट्रेणवैदृष्टःपतमानोनिजाग्रजः॥ गृहीत्वातंविमानान्तर्निनायारिपुशङ्कितः ॥ २८ ॥
प्राहचारिंमहारोषात्पुष्कलंबलिनांवरम् ॥ मद्भ्रातरंपातयित्वाकुत्रयास्यसिदुर्मते॥२९॥मां
वैयुधिविनिर्जित्यगन्तासिजयमुत्तमम् ॥ स्थितेमयितवस्वान्तेजयाशाविनिवर्त्यताम् ॥
॥ ३० ॥ एवंब्रुवन्तंतरसाजघानदशभिःशरैः॥ हृदयेतस्यदुष्टस्यरोषपूरितलोचनः॥३१॥
सताडितोदशशरैःपुष्कलेनमहात्मना ॥ चुक्रोधहृदिदुर्बुद्धिस्तंहन्तुमुपचक्रमे॥३२॥दन्ता
न्निष्पिष्यसक्रोधोमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥ व्यनदद्वज्रनिर्घातपातशङ्कांसृजन्हृदि ॥ ३३ ॥
मुष्टिनाभिहतोवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ नाकम्पतविनिष्पेषंवाञ्छंस्तस्यदुरात्मनः ॥
॥ ३४ ॥ वत्सदन्तान्महातीक्ष्णान्मुमोचहृदिसायकान् ॥ तैर्बाणैर्व्यथितोदैत्यस्त्रिशूलंतु

समाददे ॥३५॥ जाज्वल्यमानंत्रिशिखंज्वालामालातिभीषणम्॥ लग्नंहृदिमहावीरपुष्कलस्यतुदारुणम्॥ ३६ ॥मूर्छितस्तेनशूलेननिहतोधन्विसत्तमः॥ कश्मलंपरमंप्राप्तः पपातस्यन्दनोपरि ॥३७॥ मूर्च्छांप्राप्तंतमाज्ञायहनुमान्पवनात्मजः॥ कोपव्याकुलितस्वान्तोबभाषेतंतुराक्षसम् ॥ ३८ ॥ कुत्रगच्छसिदुर्बुद्धेमयियोद्धरिसंस्थिते॥ त्वांहन्मिचरणाघातैर्वाजिहर्तारमागतम् ॥ ३९॥ एवमुक्त्वामहादैत्यंजघानपरसैनिकान् ॥ विमानस्थान्नखाग्रेणदारयन्नभसिस्थितः॥ ४० ॥ लाङ्गूलेनाहताः केचित्केचित्पादतलाहताः ॥ बाहुभ्यांदारिताः केचित्पवनस्यतनूभुवा॥ ४१ ॥नश्यन्तिकेचिन्निहताःकेचिन्मूर्च्छन्तिसंहताः ॥ पलायन्तेपदाघातभयपीडाहतास्ततः ॥ ४२॥ अनेकेनिहतास्तत्रराक्षसाश्चातिदारुणाः ॥ छिन्नाभिन्नाद्विधाजाताःपवनस्यसुतेनवै ॥ ४३ ॥ कामगंतुविमानंतद्भिन्नप्राकारतोरणम्॥ हाहाकुर्वद्भिरसुरैःसमन्तात्परिवारितम् ॥ ४४ ॥ हनूमतिमहाशूरेक्षणंभूमौक्षणंदिवि ॥ इतस्ततःप्रदृश्येतकामयानंदुरासदम्॥ ४५॥ यत्रयत्रविमानंतत्तत्रतत्रसमीरजः ॥

प्रहरन्नेवदृश्येतकामरूपधरःकपिः ॥ ४६ ॥ एवंतदाकुलीभूतेविमानस्थेमहाजने ॥ उग्रदंष्ट्रस्तुदैत्येन्द्रोहनूमन्तमुपेयिवान् ॥ ४७ ॥ कपेत्वयामहत्कर्मकृतंयद्भटपातनम् ॥ क्षणंतिष्ठसिचेत्कुर्वेतवप्राणवियोजनम् ॥ ४८ ॥ एवमुक्त्वाहनूमन्तंप्रजघानसदुर्मतिः ॥ त्रिशूलेनसुतीक्ष्णेनज्वलत्पावककान्तिना ॥ ४९ ॥ तदागतंत्रिशूलंचमुखेजग्राहवीर्यवान् ॥ चूर्णयामाससकलंसर्वलोहविनिर्मितम् ॥ ५० ॥ चूर्णयित्वात्रिशूलंतदायसंदैत्यमोचितम् ॥ जघानतंचपेटाभिर्बह्वीभिर्हनुमान्बली ॥ ५१ ॥ सआहतःकपीन्द्रेणचपेटाभिरितस्ततः ॥ व्यथितोऽव्यसृजन्मायांसर्वलोकभयंकरीम् ॥ ५२ ॥ तदातमोभवत्तीव्रंयत्रकोवानलक्ष्यते ॥ यत्रस्वीयोनपारक्योविदामासजनान्बहून् ॥ ५३ ॥ शिलाःपर्वतशृङ्गाभाःपतन्तिसुभटोपरि ॥ ताभिर्हतास्तुतेसर्वेव्याकुलाःसमजज्ञिरे ॥ ५४ ॥ विद्युतोविलसन्त्यत्रगर्जन्तिजलदाघनम् ॥ वर्षन्तिपूयरुधिरंमुञ्चन्तिसमलंजलम् ॥ ५५ ॥ आकाशात्पतमानानिकबन्धानिबहूनिच ॥ दृश्यन्तेछिन्नशीर्षाणिसकुण्डलयुतानिच ॥ ५६ ॥ नग्नाविरूपाःसु

भृशंकीर्णकेशाःसुदुर्मुखाः ॥ दृश्यन्तेसर्वतोदैत्यादारुणाभयकारिणः ॥ ५७ ॥ तदान्याकु
लितालोकाःपरस्परभयाकुलाः ॥ पलायनपराजातामहोत्पातममंसत ॥ ५८ ॥ तदाशत्रु
घ्नआयातोरथेस्थित्वामहायशाः ॥ श्री रामस्मरणंकृत्वाचापेसंधायसायकान् ॥ ५९ ॥ तां
मायांसविधूयाथमोहनास्त्रेणवीर्यवान् ॥ शरधाराःकिरन्व्योम्निववर्षसमरेसुरम् ॥ ६० ॥ तदा
दिशःप्रसेदुस्तारविस्त्वपरिवेषवान् ॥ मेघायथागतंयाताविद्युतःशान्तिमागताः ॥ ६१ ॥ तदा
विमानंपुरतोदृश्यतेराक्षसैर्युतम् ॥ छिन्धिभिन्धीतिभाषाभिर्व्याकुलंसुतरांमहत् ॥ ६२ ॥
बाणाश्चशतसाहस्राःस्वर्णपुङ्खैश्चशोभिताः ॥ पेतुर्विमानेनभसिस्थितेकामगमेमुहुः ॥ ६३ ॥
तदाभग्नंविमानंहिदृश्यतेनतदुच्चकैः ॥ स्वपुरीखण्डमेकत्रभग्नाङ्गमिवभूतले ॥ ६४ ॥
॥ तदाप्रकुपितोदैत्योबाणान्धनुषिसंदधे ॥ तैर्बाणैर्विकिरन्रामभ्रातरंअभिगर्जितः ॥
॥ ६५ ॥ तेबाणाःशतशस्तस्यलग्नावपुषिभूरिशः ॥ शोभामापुःशोणितौघान्वहन्तस्तीक्ष्ण
वक्त्रिणः ॥ ६६ ॥ शत्रुघ्नःपरयाशक्त्यासंयुक्तोवायुदैवतम् ॥ अस्त्रंधनुषिचाधत्तराक्षसा

नांप्रकम्पनम् ॥ ६७ ॥ तेनास्त्रेणविमानात्खात्पतन्तोमुक्तमूर्धजाः ॥ दृश्यन्तेभूतवेतालसंघाइवनभश्चराः ॥ ६८ ॥ तदस्त्रंरघुनाथस्यभ्रात्रामुक्तंविलोक्यसः ॥ अस्त्रंचपाशुपत्यंसचापेधाद्दनुजात्मजः ॥ ६९ ॥ ततःप्रवृत्तावेतालाभूताःप्रेतनिशाचराः ॥ कपालकर्तरीयुक्ताःपिबन्तःशोणितंबहु ॥ ७० ॥ तेवैशत्रुघ्नवीराणांरुधिराणिपपुर्मुदा ॥ जीवतामपिदुर्वाराःकर्तरीपाणिशोभिताः ॥ ७१ ॥ तदस्त्रंव्याप्नुवद्दृष्ट्वासर्ववीरप्रभञ्जनम् ॥ मुमोचतन्निरासायचास्त्रंनारायणाभिधम् ॥ ७२ ॥ नारायणास्त्रंतान्सर्वान्वारयामासतत्क्षणात् ॥ तेसर्वेविलयंप्रापुर्निशाचरप्रणोदिताः॥७३॥ तदाक्रुद्धोनिशाचारीविद्युन्मालीसमाददे ॥ त्रिशूलंनिशितंघोरंशत्रुघ्नंहन्तुमुल्बणम् ॥७४॥ शूलहस्तंसमायान्तंविद्युन्मालिनमाहवे ॥ सायकैःप्राहरत्तस्यभुजेत्वर्धशशिप्रभैः ॥ ७५ ॥ तैर्बाणैश्छिन्नहस्तश्चाशिरसाहन्तुमुद्यतः ॥ हतोसियाहिशत्रुघ्नकस्त्वांत्राताभविष्यति ॥ ७६ ॥ इतिब्रुवाणंतरसाचिच्छेदशितसायकैः ॥ मस्तकंतस्यबलिनःशूरस्यसहकुण्डलम् ॥ ७७ ॥ तंछिन्नशिरसंदृष्ट्वाउग्रदंष्ट्रःप्रतापवान् ॥

मुष्टिनाहन्तुमारेभेशत्रुघ्नंशूरसेवितम् ॥ ७८ ॥ शत्रुघ्नस्तुक्षुरप्रेणसायकेनाच्छिनच्छिरः ॥
प्रधावतोरणेवीरानसर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ ७९ ॥ हतशेषाययुःसर्वेराक्षसानाथवर्जिताः ॥
शत्रुघ्नंप्रणिपत्याथददुर्वाजिनमाहृतम् ॥ ८० ॥ ततोवीणानिनादाश्चशङ्खनादाःसमन्ततः ॥
श्रूयन्तेशूरवीराणांजयनादामनोहराः ॥ ८१ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्व
मेधेशेषवात्स्यायनसंवादेसुमालिनामराक्षसपराजयोनामचतुस्त्रिंशत्तमो ० ॥ ३४ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ प्राप्यतंवाजिनंराजाशत्रुघ्नोराक्षसैर्हृतम् ॥ अत्यन्तंहर्षमापेदेपुष्कले
नसमन्वितः ॥ १ ॥ रुधिरैःसिक्तगात्रास्तेयोधालक्ष्मीनिधिस्तथा ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तं
प्रशशंसुर्महानृपम् ॥ २ हतेतस्मिन्महादैत्येविद्युन्मालिनिदुर्जये ॥ सुराःसर्वेभयंत्यक्त्वा
सुखमापुर्मुनेमहत् ॥ ३ ॥ नद्यस्तुविमलाजातारविस्तुविमलोभवत् ॥ वातावःसुगन्धा
ढ्याःसिक्ताविमलशुष्मिणः ॥ ४ ॥ सन्नद्धास्तेमहावीरारथस्थाविमलाङ्गकाः ॥ राजानमू
चुस्तेसर्वेजयलक्ष्म्यासमान्विताः ॥ ५ ॥ ॥ वीराऊचुः ॥ ॥ दिष्ट्याहतस्त्वयादैत्योविद्यु

105

न्मालीमहामते ॥ यन्द्रयात्रासमापन्नाः सुराः स्वर्गान्निराकृताः ॥ ६ ॥ दिष्ट्याप्राप्तोमहावाजीरघुनाथस्ययशोभिनः ॥ दिष्ट्यागन्तासिसर्वत्रजयंतेक्षितिमण्डले ॥ ७ ॥ स्वामिन्मुञ्चत्विमंवाहंमनोवेगंमनोरमम् ॥ समयस्यविलम्बोमाभवत्वत्रमहामते ॥ ८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंवीराणांसमयोचितम् ॥ साधुसाधुप्रशंस्यैतान्मुमोचहयसत्तमम् ॥ ॥ ९ ॥ समुक्तोश्वोत्तरामाशांबभ्रामाथसुरक्षितः ॥ रथपत्तिहयैःश्रेष्ठैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ १० ॥ तत्रयद्वृत्तमेतस्यशत्रुघ्नस्यमनोहरम् ॥ वात्स्यायनशृणुष्वैतत्पापराशिप्रदाहकम् ॥ ॥ ११ ॥ रेवातीरमथप्राप्तोमुनिवृन्दनिषेवितम् ॥ नीलरत्नसमूहस्यरसःकिंतुपयोमुचाम् ॥ ॥ १२ ॥ तांस्तान्मुनिवरान्सर्वान्प्रणमञ्छूरसेवितः ॥ जगामहयरत्नस्यपृष्ठतःकामगामिनः ॥ १३ ॥ गच्छंस्तत्राश्रमंजीर्णपलाशपर्णनिर्मितम् ॥ रेवायाजलकल्लोलैःसिक्तंपापहराश्रयम् ॥ १४ ॥ तंदृष्ट्वासुमतिंप्राहसर्वज्ञंनयकोविदम् ॥ शत्रुघ्नःसर्वधर्मार्थकर्मकर्तव्यकोविदः ॥ १५ राजोवाच ॥ मन्त्रिन्कथयकस्यायमाश्रमःपुण्यदर्शनः ॥ वि

चारचतुरश्रेष्ठवदैतन्ममपृच्छतः ॥ १६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिःप्राहतंनृपम् ॥ विशदस्मेरयावाचादर्शयन्नात्मसौहृदम् ॥ १७ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ एनंदृष्ट्वामहाराजधूतपापावयंखलु ॥ भविष्यामोमुनिश्रेष्ठंसर्वशास्त्रपरायणम् ॥ १८ ॥ तस्मान्नत्वातमापृच्छसर्वंतेकथयिष्यति ॥ रघुनाथपदाम्भोजमकरन्दातिलोलुपः ॥ १९ ॥ नाम्नात्वारण्यकंख्यातंरघुनाथाङ्घ्रिसेवकम् ॥ अत्युग्रतपसापूर्णंसर्वशास्त्रार्थकोविदम् ॥ ॥ २० ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मार्थपरिबृंहितम् ॥ जगामतमथोद्रष्टुंस्वल्पसेवकसंयुतः ॥ ॥ २१ ॥ हनूमान्पुष्कलोवीरःसुमतिर्मन्त्रिसत्तमः ॥ लक्ष्मीनिधिःप्रतापाग्र्यःसुबाहुःसुमदस्तथा ॥ २२ ॥ एतैःपरिवृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापदाश्रमम् ॥ नमस्कर्तुंद्विजवरमारण्यकमुदारधीः ॥ २३ ॥ गत्वातंतापसश्रेष्ठंनमस्कारमथाकरोत् ॥ सर्वैस्तैःसहितोवीरैर्विनयानतकन्धरैः ॥ २४ ॥ तान्दृष्ट्वासन्नतान्सर्वाञ्छत्रुघ्नप्रमुखान्नृपान् ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेफलमूलादिभिस्तदा ॥ २५ ॥ उवाचतान्नृपान्सर्वान्भवन्तःकुत्रसंगताः ॥ कथमत्रसमायाता

स्तत्सर्वंवदतानघाः ॥ २६ ॥ तच्छ्रुत्वावाक्यमेतस्यमुनिवर्यस्यवाडव ॥ सुमतिःकथया
मासवाक्यवादविचक्षणः ॥ २७ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ रघुवंशनृपस्यायमश्वोवैपा
ल्यतेखिलैः ॥ यागंकरिष्यतेवीरःसर्वसंभारसंभृतम् ॥ २८ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतेषांजगा
दमुनिसत्तमः ॥ दन्तकान्त्याखिलंघोरंतमोनिर्वारयन्निव ॥ २९ ॥ ॥ आरण्यकउवाच ॥
किंयागैर्विविधैरन्यैःसर्वसंभारसंभृतैः ॥ स्वल्पपुण्यप्रदैर्नूनंक्षयिष्णुपददातृभिः ॥
॥ ३० ॥ मूढोलोकोहरिंत्यक्त्वाकरोत्यन्यसमर्चनम् ॥ रघुवीरंरमानाथंस्थिरैश्वर्यपदप्रद
म् ॥ ३१ ॥ योनरैःस्मृतमात्रोपिहरतेपापपर्वतम् ॥ तंमुक्त्वाक्लिश्यतेमूढोयागयोगव्रतादि
भिः ॥ ३२ ॥ अहोपश्यतमूढत्वंलोकानांमतिवञ्चितम् ॥ सुलभंरामभजनंमुक्त्वादुर्लभ
माचरेत् ॥ ३३ ॥ सकामैर्योगिभिर्वापिचिन्त्यतेकामवर्जितैः ॥ अपवर्गप्रदंनॄणांस्मृतमात्रा
खिलाघहम् ॥ ३४ ॥ पुराहंतत्त्वविवित्सायांज्ञानिनांसुविचारयन् ॥ आगमंबहुतीर्थानितत्त्वं
कोपिनमेदिशत् ॥ ३५ ॥ तदैकंहिमहाभाग्यात्प्राप्तंवैलोमशंमुनिम् ॥ स्वर्गलोकान्समाया

तंतीर्थयात्राचिकीर्षया ॥ ३६ ॥ तमहंप्रणिपत्याथपर्यपृच्छंमहामुनिम् ॥ महायुषंमहायो
गिसंसेवितपदद्वयम् ॥ ३७ ॥ स्वामिन्मयाद्यमानुष्यंप्राप्तमद्भुतदुर्लभम् ॥ संसारघोरज
लधिंकिंकर्तव्यंतितीर्षुणा ॥ ३८ ॥ विचार्यकथयत्वंतद्व्रतंदानंजपोमखः ॥ देवोवाविद्य
तेयोवैसंसृताम्भोधितारकः ॥ ३९ ॥ यंज्ञात्वासंसृतिंघोरांतरामित्वत्कृपान्वितः ॥ तन्मे
कथययोगेशसर्वशास्त्रार्थपारग ॥ ४० ॥ इतिमद्वाक्यमाकर्ण्यजगादमुनिसत्तमः ॥ शृणु
ष्वैकमनाविप्रश्रद्धयापरयायुतः ॥ ४१ ॥ सन्तिदानानितीर्थानिव्रतानिनियमायमाः ॥
योगायज्ञास्तथानेकेवर्तन्तेस्वर्गदायकाः ॥ ४२ ॥ परंगुह्यंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशनम्
॥ तच्छृणुष्वमहाभागसंसाराम्भोधितारकम् ॥ ४३ ॥ नास्तिकायनवक्तव्यंनचाश्रद्धाल
वेपुनः ॥ निन्दकायशठायापिनदेयंभक्तिवैरिणे ॥ ४४ ॥ रामभक्तायशान्तायकामक्रोधवि
योगिने ॥ वक्तव्यंसर्वदुःखस्यनाशकारकमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ रामान्नास्तिपरोदेवोरामान्ना
स्तिपरंव्रतम् ॥ नहिरामात्परोयोगोनहिरामात्परोमखः ॥ ४६ ॥ तंस्मृत्वाचैवजप्त्वाचपू

जयित्वानरः परम् ॥ प्राप्नोतिपरमामृद्धिमैहिकामुष्मिकींतथा ॥ ४७॥ संस्मृतोमनसाध्यातः सर्वकामफलप्रदः ॥ ददातिपरमांभक्तिंसंसाराम्भोधितारिणीम् ॥ ४८ ॥ श्वपाकोपिहिसंस्मृत्यरामंयातिपरांगतिम् ॥ येवेदशास्त्रनिरतास्त्वादृशास्तत्रकिंपुनः ॥ ४९ ॥ सर्वेषांवेदशास्त्राणांरहस्यंतेप्रकाशितम् ॥ समाचरतथात्वंवैयथास्यात्तेमनीषितम् ॥ ५० ॥ एकोदेवोरामचन्द्रोव्रतमेकंतदर्चनम् ॥ मन्त्रोप्येकश्चतन्नामशास्त्रंतद्ध्येवतत्स्तुतिः ॥५१॥ तस्मात्सर्वात्मनारामचन्द्रंभजमनोहरम् ॥ यथागोष्पदवत्तुच्छोभवेत्संसारसागरः ॥ ५२ ॥ श्रुत्वामयातुतद्वाक्यंपुनःप्रश्नमकारिषम् ॥ कथंवाध्यायतेदेवःकथंवापूज्यतेनरैः ॥ ५३ ॥ कथयस्वमहाबुद्धेसर्वज्ञममविस्तरात् ॥ यज्ज्ञात्वाहंकृतार्थःस्यांत्रिलोक्यांमुनिसत्तम ॥ ॥ ५४ ॥ एतच्छ्रुत्वातुमद्वाक्यंविचार्यसतुलोमशः ॥ कथयामासमेसर्वंरामध्यानपुरःसरम् ॥ ५५ ॥ शृणुविप्रेन्द्रवक्ष्यामियत्पृष्टंतुत्वयानघ ॥ यथातुष्येद्रमानाथःसंसारज्वरदाहकः ॥ ५६ ॥ अयोध्यानगरेरम्येचित्रमण्डपशोभिते ॥ ध्यायेत्कल्पतरोर्मूलेसर्वकामसमृ

द्धिदे ॥ ५७ ॥ महामरकतस्वर्णनीलरत्नादिशोभितम् ॥ सिंहासनंचित्तहरंकान्त्यातामिस्र
नाशनम् ॥ ५८ ॥ तस्योपरिसमासीनंरघुराजंमनोरमम् ॥ दूर्वादलश्यामतनुंदेवदेवेन्द्रपूजि
तम्॥५९॥राकायांपूर्णशीतांशुकान्तिधिक्कारिवक्त्रिणम् ॥ अष्टमीचन्द्रशकलसमभाला
धिधारिणम्॥६०॥नीलकुन्तलशोभाढ्यंकिरीटमणिराजितम्॥मकराकारसौन्दर्यकुण्डला
भ्यांविराजितम् ॥ ६१ ॥ विद्रुमच्छविसत्कान्तिरदच्छदविराजितम् ॥ तारापतिकराकार
द्विजराजिसुशोभितम् ॥ ६२ ॥ जपापुष्पभयामाध्व्याजिह्वयाशोभिताननम् ॥ यस्यांवस
न्तिनिगमाऋगाद्याःशास्त्रसंयुताः ॥ ६३ कम्बुकान्तिधरग्रीवाशोभयासमलंकृतम् ॥ सिंह
वदुच्चकौस्कन्धौमांसलौबिभ्रतंवरम् ॥ ६४ ॥ बाहूदधानंदीर्घाङ्गौकेयूरकटकाङ्कितौ ॥मुद्रि
काहीरशोभाभिर्भूषितौजानुलम्बिनौ ॥ ६५ ॥ वक्षोदधानंविपुलंलक्ष्मीवासेनशोभितम्॥
श्रीवत्सादिविचित्राङ्कैरङ्कितंसुमनोहरम् ॥ ६६॥ मनोहरोदरंनाभिशुभकट्याविराजितम्॥
काञ्च्यावैमणिमत्याचविशेषणश्रियान्वितम् ॥ ६७ ॥ ऊरुभ्यांविमलाभ्यांवैजानुभ्यां

शोभितांश्रया ॥ चरणाभ्यांवज्रैरेखायवाङ्कुशसुरेखया ॥ ६८ ॥ युताभ्यांयोगिध्येयाभ्यांकोमलाभ्यांविराजितम् ॥ ध्यात्वास्मृत्वाचसंसारसागरंत्वंतरिष्यसि ॥ ६९ ॥ तमेवपूजयेन्नित्यंचन्दनादिभिरिच्छया ॥ प्राप्नोतिपरमामृद्धिमैहिकामुष्मिकींपराम् ॥ ॥ ७० ॥ त्वयापृष्टंमहाराजरामस्यध्यानमुत्तमम् ॥ तत्तेकथितमेतद्धैसंसारजलधितर॥ ॥ ७१ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेलोमशारण्यकसंवादोनामपञ्चत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुविप्रेन्द्रोलोमशात्परमंमहत् ॥ पुनःपप्रच्छतमृषिंसर्वज्ञंयोगिनांवरम् ॥ १ ॥ ॥ आरण्यकउवाच ॥ ॥ मुनिश्रेष्ठवदैतन्मेपृच्छामित्वांमहामते॥ गुरवःकृपयायुक्ताभाषन्तेसेवकेऽखिलम्॥ २ ॥ कोसौरामोमहाभागयोनित्यंध्यायतेत्वया ॥ तस्यकानिचरित्राणिवदसित्वंद्विजर्षभ ॥ ३ ॥ किमर्थमवतीर्णोसौकस्मान्मानुषतांगतः ॥ ॥ तत्सर्वंकथयाशुत्वंममसंशयनुत्तये ॥ ४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंस

माकर्ण्यमुनेःपरमशोभनम् ॥ लोमशःकथयामासरामचारित्रमद्भुतम् ॥ ५ ॥ लोका
न्निरयसंमग्नाञ्ज्ञात्वायोगेश्वरेश्वरः ॥ कीर्तिंप्रथयितुंलोकेययाघोरंतरिष्यति ॥ ६ ॥
एवंज्ञात्वादयावार्धिःपरमेशोमनोहरः॥ अवतारंचकारात्रचतुर्धासश्रियान्वितः ॥ ७ ॥
पुरात्रेतायुगेप्राप्तेपूर्णांशोरघुनन्दनः॥ सूर्यवंशेसमुत्पन्नोरामोराजीवलोचनः ॥ ८ ॥ सरा
मोलक्ष्मणसखःकाकपक्षधरोयुवा ॥ तातस्यवचनात्तौतुविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ ९ ॥ य
ज्ञसंरक्षणार्थायराज्ञादत्तौकुमारकौ ॥ दान्तौधनुर्धरौवीरौविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ १० ॥ प
थिप्रव्रजतोस्तत्रताटकानामराक्षसी ॥ संगताच्चवनेघोरेतयोर्वैविघ्नकारणात् ॥ ११ ॥
ऋषेरनुज्ञयारामस्ताटकांयमयातनाम् ॥ प्रावेशयद्धनुर्वेदविद्याभ्यासेनराघवः ॥ १२ ॥
यस्यपादतलस्पर्शाच्छिलावासवयोगजा ॥ अहल्यागौतमवधूःपुनर्जातासुरूपिणी ॥
॥ १३ ॥ विश्वामित्रस्ययज्ञेतुसुप्रवृत्तेरघूत्तमः ॥ मारीचंचसुबाहुंचजघानपरमेषुभिः ॥
॥ १४ ॥ ईश्वरस्यधनुर्भग्नंजनकस्यगृहेस्थितम् ॥ रामःपञ्चदशेवर्षेषड्वर्षामथमैथिलीम्॥

॥ १५ ॥ उपयेमेविवाहेनरम्यांसीतामयोनिजाम् ॥ कृतकृत्यस्तदाजातःसीतांसंप्राप्यराघवः ॥ १६ ॥ ततोद्वादशवर्षाणिरेमेरामस्तयासह ॥ सप्तविंशतिमेवर्षेयौवराज्यमकल्पयत् ॥ १७ ॥ राजानमथकैकेयीवरद्वयमयाचत ॥ तयोरेकेनरामस्तुससीतःसहलक्ष्मणः ॥ १८ ॥ जटाधरःप्रव्रजतांवर्षाणीहचतुर्दश ॥ भरतस्तुद्वितीयेनयौवराज्याधिपोस्तुमे ॥ ॥ १९ ॥ जानकीलक्ष्मणसखंरामंप्राव्राजयन्नृपः ॥ त्रिरात्रमुदकाहारश्चतुर्थेह्निफलाशनः ॥ २० ॥ पञ्चमेचित्रकूटेतुरामःस्थानमकल्पयत् ॥ अथत्रयोदशेवर्षेपञ्चवट्यांमहामुने ॥ ॥ २१ ॥ रामोविरूपयामासशूर्पणखांनिशाचरीम् ॥ वनेविचरतस्तस्यजानक्यासहितस्यच ॥ २२ ॥ आगतोराक्षसस्तांतुहर्तुंपापविपाकतः ॥ ततोमाघासिताष्टम्यांमुहूर्तेवृन्दसंज्ञिते ॥ २३ ॥ राघवाभ्यांविनासीतांजहारदशकन्धरः ॥ तेनैवंह्रियमाणासाचक्रन्दकुररीयथा ॥ २४ ॥ रामरामेतिमांरक्षरक्षमांरक्षसाहृताम् ॥ यथाश्येनःक्षुधाक्रान्तःक्रन्दन्तींबर्हिकांनयेत् ॥ २५ ॥ तथाकामवशंप्राप्तोरावणोजनकात्मजाम् ॥ नयत्येवंजनकजांज

टायुःपक्षिराट्तदा ॥ २६ ॥ युयुधेराक्षसेन्द्रेणसरावणहतोपतत् ॥ मार्गशुक्लनवम्यांतुवस
तींरावणालये ॥ २७ ॥ संपातिर्दशमेमासिआचचक्षेथवानरान् ॥ एकादश्यांमहेन्द्रात्तुपुप्लु
वेशतयोजनम् ॥ २८ ॥ हनूमान्निशितस्यांतुलङ्कायांपर्यकालयत् ॥ तद्रात्रिशेषेसीताया
दर्शनंहिहनूमतः ॥ २९ ॥ द्वादश्यांशिंशपावृक्षेहनूमान्पर्यवस्थितः ॥ तस्यांनिशायांजान
क्याविश्वासायचसंकथा ॥ ३० ॥ अक्षादिभिस्त्रयोदश्यांततोयुद्धमवर्तत ॥ ब्रह्मास्त्रेण
चतुर्दश्यांबद्धःशक्रजिताकपिः ॥ ३१ ॥ वह्निनापुच्छयुक्तेनलङ्कायादहनंकृतम् ॥ पूर्णि
मायांमहेन्द्राद्रौपुनरागमनंकपेः ॥ ३२ ॥ मार्गशुद्धप्रतिपदःपञ्चभिःपथिवासरैः ॥ पुनराग
त्यषष्ठेह्निध्वस्तंमधुवनंकिल ॥ ३३ ॥ सप्तम्यांप्रत्यभिज्ञानदानंसर्वंनिवेदनम् ॥ अष्टम्यु
त्तरफल्गुन्यांमुहूर्तेविजयाभिधे ॥ ३४ ॥ मध्यंप्राप्तेसहस्रांशौप्रस्थानंराघवस्यच ॥ रामः
कृत्वाप्रतिज्ञांतुप्रयातोदक्षिणांदिशम् ॥ ३५ ॥ तीर्त्वाहंसागरमपिहनिष्येराक्षसेश्वरम् ॥
दक्षिणाशांप्रयातस्यसुग्रीवोप्यभवत्सखा ॥ ३६ ॥ वासरैःसप्तभिःसिन्धोःस्कन्धावारनि

वेशनम् ॥ पौषशुक्लप्रतिपदस्तृतीयायावदम्बुधेः ॥ ३७ ॥ उपस्थानंससैन्यस्यराघवस्यबभूवह ॥ विभीषणश्चतुर्थ्यांतुरामेणसहसंगतः ॥ ३८ ॥ समुद्रतरणार्थायपञ्चम्यांमन्त्रउद्यतः ॥ प्रायोपवेशनंचक्रेरामोदिनचतुष्टयम् ॥ ३९ ॥ समुद्रवरलाभश्चसहोपायप्रतर्दनः ॥ ततोदशम्यामारम्भस्त्रयोदश्यांसमापनम् ॥ ॥ ४० ॥ चतुर्दश्यांसुवेलाद्रौरामःसैन्यंन्यवेशयत् ॥ पौर्णमास्याद्वितीयान्तंत्रिदिनैःसैन्यतारणम् ॥ ४१ ॥ तीर्त्वातोयनिधिंरामोवानरेश्वरसैन्यवान् ॥ रुरोधचपुरींलङ्कांसीतार्थंसहलक्ष्मणः ॥ ४२ ॥ तृतीयादिदशम्यन्तंनिवेशश्चदिनाष्टकम् ॥ शुकसारणयोस्तत्रप्राप्तिरेकादशेदिने ॥ ४३ ॥ पौषासिताख्यद्वादश्यांसैन्यसंख्यानमेवच ॥ शार्दूलेनकपीन्द्राणांसहसारोपवर्णनम् ॥ ४४ ॥ त्रयोदश्याअमावास्यांलङ्कायांदिवसैस्त्रिभिः ॥ रावणःसैन्यसंख्यानंरणोत्साहंतदाकरोत् ॥ ४५ ॥ प्रययावङ्गदोदैत्यंमाघशुक्लाद्यवासरे ॥ सीतायाश्चततोभर्तुर्मायामूर्द्धादिदर्शनम् ॥ ४६ ॥ माघद्वितीयादिदिनैःसप्तभिर्यावदष्टमी ॥ रक्षसांवानराणांचयुद्धमासीच्चसंकुलम् ॥ ४७ ॥ माघशु

क्तनवम्यांतुशालाविन्द्रजितारणे ॥ रामलक्ष्मणयोर्नागपाशबन्धः कृतः किल ॥ ४८ ॥ आकुलेषुकपीशेषुनिरुत्साहेषुसर्वशः ॥ नागपाशविमोक्षार्थंदशम्यांपवनोजपत् ॥ ४९ ॥ कर्णेस्वरूपंरामस्यगरुडागमनंततः ॥ एकादश्यांचद्वादश्यांधूम्राक्षस्यवधः कृतः ॥ ५० ॥ त्रयोदश्यांतुतेनैवनिहतः कम्पनोरणे ॥ माघशुक्लचतुर्दश्यायावत्कृष्णादिवासरम् ॥ ५१ ॥ त्रिदिनेनप्रहस्तस्यनीलेनविहितोवधः ॥ माघकृष्णद्वितीयायाश्चतुर्थ्यांतुत्रिभिर्दिनैः ॥ ॥ ५२ ॥ रामेणतुमुलेयुद्धेरावणोद्राविंतोरणात् ॥ पञ्चम्याअष्टमीयावद्रावणेनप्रबोधितः ॥ ५३ ॥ कुम्भकर्णस्तदाचक्रेऽभ्यवहारंत्रिभिर्दिनैः ॥ कुम्भकर्णोदिनैः षड्भिर्नवम्यास्तुचतुर्दशीम् ॥ ५४ ॥ रामेणनिहतोयुद्धेबहुवानरभक्षकः ॥ अमावास्यादिनेशोकादवहारोबभूव ह ॥ ५५ ॥ फाल्गुनादिप्रतिपदश्चतुर्थ्यन्तंचतुर्दिनैः ॥ इन्द्रजित्प्रमुखास्तत्रनिहताः पञ्चराक्षसाः ॥ ५६ ॥ पञ्चम्याः सप्तमीयावदतिकायवधस्तथा ॥ अष्टम्याद्वादशीयावन्निहतौदिनपञ्चकात् ॥ ५७ ॥ निकुम्भकुम्भावूर्ध्वंतुमकराक्षस्त्रिभिर्दिनैः ॥ फाल्गुनासितद्वितीयायादिने

शक्रजिताजितम् ॥ ५८ ॥ तृतीयादिसप्तम्यन्तंदिनपञ्चकमेवच ॥ ओषध्यानयनव्यग्रा
दवहारोबभूवह ॥ ५९ ॥ ततस्त्रयोदशीयावद्दिनैःपञ्चभिरिन्द्रजित् ॥ लक्ष्मणेनहतोयुद्धेवि
ख्यातबलपौरुषः ॥ ६० ॥ चतुर्दश्यांदशग्रीवोदीक्षांप्रापावहारतः ॥ अमावास्यादिनेप्रा
याद्युद्धायदशकन्धरः ॥ ६१ ॥ चैत्रशुक्लप्रतिपदःपञ्चमीदिनपञ्चकैः ॥ रावणेयुद्ध्यमानेतुप्र
चुरोरक्षसांवधः ॥ ६२ ॥ चैत्रषष्ठ्याष्टमीयावन्महापार्श्वादिमारणम् ॥ चैत्रशुक्लनवम्यांतु
सौमित्रेःशक्तिभेदनम् ॥ ६३ ॥ कोपाविष्टेनरामेणद्रावितोदशकन्धरः ॥ द्रोणाद्रीराजतेये
नलक्ष्मणार्थमुपाहृतः ॥ ६४ ॥ दशम्यामवहारोभूद्रात्रौयुद्धेतुरक्षसाम् ॥ एकादश्यांतुरा
मायरथंमातलिसारथिः ॥ ६५ ॥ प्रेरितोवासवेनाजावर्पयामासभक्तितः ॥ कोपवानथ
द्वादश्यायावत्कृष्णचतुर्दशी ॥ ६६ ॥ अष्टादशदिनैरामोरावणंद्वैरथेवधीत् ॥ संग्रामेतुमु
लेजातेरामोजयमवाप्तवान् ॥ ६७ ॥ माघशुक्लद्वितीयायाश्चैत्रशुक्लचतुर्दशीम् ॥ सप्ताशीति
दिनेष्वेवमध्यंपञ्चदशाहकम् ॥ ६८ ॥ युद्धावहारःसंग्रामोद्वासप्ततिदिनान्यभूत् ॥ संस्कारो

रावणादीनाममावास्यादिनेभवत् ॥ ६९ ॥ वैशाखादितिथौरामउवासरणभूमिषु ॥ अभिषिक्तोद्वितीयायांलङ्काराज्येबिभीषणः ॥७०॥ सीताशुद्धिस्तृतीयायांदेवेभ्योवरलम्भनम् ॥ हत्वाचिरेणलङ्केशंलक्ष्मणाग्रजएवसः ॥ ७१ ॥ गृहीत्वाजानकींपुण्यांदुःखितांराक्षसेनतु ॥ आदायपरयाप्रीत्याजानकींसन्यवर्तत ॥ ७२ ॥ वैशाखस्यचतुर्थ्यांतुरामःपुष्पकमाश्रितः ॥ विहायसानिवृत्तस्तुभूयोयोध्यांपुरींप्रति ॥ ७३ ॥ पूर्णेचतुर्दशेवर्षेपञ्चम्यांमाधवस्यतु॥भरद्वाजाश्रमेरामःसगणःसमुपाविशत् ॥ ७४ ॥ नन्दिग्रामेतुषष्ठ्यांसभरतेनसमागतः ॥ सप्तम्यामभिषिक्तोसावयोध्यायांरघूद्वहः ॥ ७५ ॥ दशैकाधिकमासास्तुचतुर्दशचमैथिली ॥ उवासरामरहिताशवणस्यनिवेशने ॥ ७६ ॥ द्विचात्वारिंशकेवर्षेरामोराज्यमकारयत् ॥ सीतायाश्चत्रयस्त्रिंशद्वत्सराश्चतदाभवन् ॥ ७७ ॥ सचतुर्दशवर्षान्तेप्रविश्यचपुरींप्रभुः ॥ अयोध्यांमुदितोरामोहत्वारावणमाहवे ॥ ७८ ॥ भ्रातृभिःसहितस्तत्ररामोराज्यमथाकरोत् ॥ राज्यंप्रकुर्वतस्तस्यपुरोधावदतांवरः ॥ ७९ ॥ अगस्त्यः

कुम्भसंभूतिस्तमागन्ता रघोःपतिम् ॥ तद्वाक्याद्रघुनाथोसौ करिष्यति हयक्रतुम् ॥ ८० ॥
तस्यागमिष्यति हयोत्व्याश्रमे तव सुव्रत ॥ तेषां योधाः प्रमुदिता आयास्यन्ति तवाश्रमम् ॥
॥ ८१ ॥ तेषामग्रे रामकथाः करिष्यसि मनोहराः ॥ तैः साकं त्वमयोध्यायां गन्तासि त्वं द्वि
जर्षभ ॥ ८२ ॥ दृष्ट्वा रामम् अयोध्यायां पद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ तत्क्षणादेव संसारवार्धिनिस्तार
वान्भव ॥ ८३ ॥ इत्युक्त्वा मां मुनिवरो लोमशः सर्वबुद्धिमान् ॥ उवाच ते किं प्रष्टव्यं तदाह
मवदं हितम् ॥ ८४ ॥ ज्ञातं त्वत्कृपया सर्वं रामचारित्रमद्भुतम् ॥ त्वत्प्रसादादवाप्स्येहं राम
स्य चरणाम्बुजम् ॥ ८५ ॥ मया नमस्कृतः पश्चाज्जगाम स मुनीश्वरः ॥ तत्प्रसादान्मया
वाप्तं रामस्य चरणार्चनम् ॥ ८६ ॥ सोहं स्मरामि रामस्य चरणावन्वहं मुहुः ॥ गायामि तस्य
चरितं मुहुर्मुहुरतन्द्रितः ॥ ८७ ॥ पावयामि जनानन्यान्गानेन स्वान्तहारिणा ॥ हृष्यामि त
न्मुनेर्वाक्यं स्मारं स्मारं तदीक्षया ॥ ८८ ॥ धन्योहं कृतकृत्योहं सभाग्योहं महीतले ॥ रामच
न्द्रपदाम्भोजदिदृक्षा मे भविष्यति ॥ ८९ ॥ तस्मात्सर्वात्मना रामो भजनीयो मनोहरः ॥ वन्द

नीयोहिसर्वेषांसंसाराब्धितितीर्षया ॥ १० ॥ तस्माद्यूयंकिमर्थंवैप्राप्ताःकोवानराधिपः ॥
यागंकरोतिधर्मात्माहयमेधंमहाक्रतुम् ॥११॥ तत्सर्वंकथयन्त्वत्रयान्तुवाहस्यपालने ॥
स्मरन्तुरघुनाथाङ्घ्रिंस्मृत्वास्मृत्वापुनःपुनः ॥ १२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेर्विस्मयमाग
ताः ॥ रघुनाथंस्मरन्तस्तेप्रोचुरारण्यकंमुनिम् ॥ १३ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे
रामा ० शेषवात्स्यायनसं ० लोमशारण्यकसंवादोनामषट्त्रिंशतितमो ०॥ ३६ ॥
॥ शेषउवाच॥ ॥ तेपृष्टामुनिवर्येणरामचारित्रमद्भुतम् ॥ धन्यंसभाग्यंमन्वानाःप्रोचुरा
त्मानमादरात् ॥ १ ॥ ॥ जनाऊचुः ॥ पवित्रितावयंसर्वेदर्शनेनतवाधुना ॥ यद्रामक
थयास्मान्वैपावयस्यधुनाजनान् ॥ २ ॥ शृणुष्ववचनंतथ्यंभवान्ब्रह्मर्षिसत्तमः ॥ त्व
यापृष्टंयदस्मभ्यंसर्वंतत्कथयामिवै ॥ ३ ॥ अगस्त्यवाक्याच्छ्रीरामोविप्रहत्यापनुत्तये ॥
यागंकरोतिसुमहान्सर्वसंभारसंभृतम् ॥ ४ ॥ तंपालयानाःसर्वेवैत्वदाश्रममुपागताः ॥ अ
श्वेनसहिताविप्रतज्जानीहिमहामते ॥ ५॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमनोहारिरसायनम् ॥

अत्यन्तंहर्षमापेदेब्राह्मणोरामभक्तिमान् ॥ ६ ॥ अद्यमेफलितोवृक्षोमनोरथश्रियान्वितः ॥ अद्यमेजननीधन्याजातंमांसुषुवेतुया ॥ ७॥ अद्यराज्यंमयाप्राप्तंकण्टकेनविवर्जितम् ॥ अद्यकोशाःसुसंपन्नाअद्यदेवाःसुतोषिताः ॥ ८ ॥ अग्निहोत्रफलंत्वद्यप्राप्तंमेहविषाहुतम् ॥ यद्द्रक्ष्येरामचन्द्रस्यचरणाम्भोरुहोर्युगम् ॥ ९ ॥ योनित्यंध्यायतेस्वान्तेअयोध्यायाःपतिःप्रभुः ॥ समेदृग्गोचरोनूनंभविष्यतिमनोहरः ॥१०॥ हनूमान्मांसमालिङ्ग्यपृच्छतेकुशलंमम ॥ भक्तिंमेमहतींदृष्ट्वातोषंप्राप्स्यतिसत्तमः ॥ ११ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यहनूमान्कपिसत्तमः ॥ जग्राहपादयुगुलंमुनेरारण्यकस्यहि ॥ १२ ॥ स्वामिन्हनूमान्विप्रर्षेसेवकोहंपुरःस्थितः ॥ जानीहिरामदासस्यरेणुकल्पंमुनीश्वर ॥ १३ ॥ इत्युक्तवतितस्मिन्वैमुनिःपरमहर्षितः ॥ आलिलिङ्गहनूमन्तंरामभक्त्यासुशोभितम् ॥ १४॥ उभौप्रेमविनिभिन्नौउभावब्धिसुधाप्लुतौ ॥ स्थगितौचित्रलिखिताविवतत्रबभूवतुः ॥ १५ ॥ उपविष्टौकथास्तत्रचक्रतुःसुमनोहराः ॥ रघुनाथपदाम्भोजप्रीतिनिर्भरमानसौ ॥ १६ ॥ हनूमांस्त

मुवाचेदंवचोविविधशोभनम् ॥ आरण्यकंमुनिवरंरामाङ्घ्रिध्यानर्निर्भृतम् ॥ १७ ॥ स्वा
मिन्नयंदशरथकुलदीपाङ्कुरोमहान् ॥ रामभ्राताममहाशूरःशत्रुघ्नःप्रणमत्यसौ ॥ १८ ॥ लव
णोयेननिहतःसर्वलोकभयंकरः ॥ कृताश्चसुखिनःसर्वेमुनयःसुतपोधनाः ॥ १९ ॥ एष
पुष्कलनामात्वांनमत्युद्भटसेवितः ॥ येनाधुनामहावीराजिताःसमरमण्डले ॥ २० ॥ जा
नीत्येनंबहुगुणंरामामात्यंमहाबलम् ॥ प्राणप्रियंरघुपतेःसर्वज्ञंधर्मकोविदम् ॥ २१ ॥ सु
बाहुरयमत्युग्रोवैरिवंशदवानलः॥रामपादाब्जरोलम्बोनमतित्वांमहायशाः ॥ २२ ॥ सुम
दोप्ययेषपार्वत्यादत्तरामाङ्घ्रिसेवया ॥ प्राप्तोधुनासौसंसारवार्धिनिस्तरणंमहत् ॥ २३ ॥ स
त्यवानयमश्वंयःप्राप्तमाश्रुत्यसेवकात् ॥ राज्यंनिवेदयामाससत्वांप्रणमतिक्षितौ ॥
॥ २४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसमालिङ्ग्यसमादरात् ॥ चकारारण्यकऋषिःस्वागतंफल
कादिना ॥ २५ ॥ तेहृष्टास्तत्रवसतिंचक्रुर्मुनिवराश्रमे ॥ प्रातर्नित्यक्रियांकृत्वारेवायांते
महोद्यमाः ॥ २६ ॥ नरयानमथारोप्यसेवकैःसहितंमुनिम्॥ शत्रुघ्नःप्रापयामासायोध्यां

रामकृतालयाम् ॥ २७॥ सदूरान्नगरींदृष्ट्वासूर्यवंशनृपोषिताम् ॥ पदातिरभवद्वेगाद्रघुनाथ
दिदृक्षया ॥ २८ ॥ संप्राप्यनगरींरम्यामयोध्यांजनशोभिताम् ॥ मनोरथसहस्रेणसंरूढो
रामदर्शने ॥ २९ ॥ ददर्शतत्रसरयूतीरेमण्डपशोभिते ॥ रामंदूर्वादलश्यामंकञ्जकान्तिविलो
चनम् ॥३०॥मृगशृङ्गंकटौरम्यंधारयन्तंश्रियान्वितम् ॥ऋषिवृन्दैर्व्यासमुख्यैर्वृतंशूरैःसुसे
वितम् ॥ ३१ ॥ भरतेनसुमित्रायास्तनूजेनपरीवृतम् ॥ ददन्तंदीनसंघेभ्योदानानिप्रार्थिता
नितम् ॥ ३२ ॥ विलोक्यारण्यकारव्योसौकृतार्थइत्यमन्यत ॥ मल्लोचनेपद्मदलसमाने
रामलोकके ॥ ३३ ॥ अद्यमेसर्वशास्त्रस्यज्ञातृत्वंबहुसार्थकम् ॥ येनश्रीराममाज्ञायप्रा
सोयोध्यापुरीमिमाम् ॥ ३४ ॥ इत्येवमादिवचनानिबहूनिहृष्टोरामाङ्घ्रिदर्शनसुहर्षितगात्र
शोभी ॥ प्रायाद्रमेश्वरसमीपमगम्यमन्यैर्योगेश्वरैरपिविचारपरैःसुदूरम् ॥ ३५ ॥ धन्यो
हमद्यरामस्यचरणावाक्षिगोचरौ ॥ करिष्यामिवचोरम्यंवदन्नाममवेक्षत ॥ ३६ ॥ रामो
पिवाडवश्रेष्ठंज्वलन्तंस्वेनतेजसा ॥ तपोमूर्तिधरंवीक्ष्यप्रत्युत्थानमथाकरोत् ॥ ३७ ॥ रा

मचन्द्रस्तस्यपादौसुचिरंनतवान्महान् ॥ ब्रह्मण्यदेवपावित्र्यंकृतमद्यतनोर्मम ॥ ३८ ॥ इ
तिवाक्यंवदंस्तस्यपादयोःपतितःप्रभुः ॥ सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजिताङ्घ्रिकः ॥
॥ ३९ ॥ प्रणतंतंनृपश्रेष्ठंवाडवेन्द्रोमहातपाः॥गृहीत्वाभुजयोर्मध्यमालिङ्ग्यचाप्रियंप्रभुम्
॥ ४० ॥ कौसल्यातनयस्तंवाउच्चैर्मणिमयासने ॥ संस्थाप्यचपदोर्युग्मंजलेनाक्षाल
यत्प्रभुः ॥ ४१ ॥ पादावनेजनोदंतुमस्तकेधाद्धरिःस्वयम् ॥ पवित्रितोद्यसगणःसकुटुम्ब
इतिब्रुवन् ॥ ४२ ॥ चन्दनेनविलिप्याथगांचप्रादात्पयस्विनीम् ॥ उवाचचवचोरम्यंदेव
देवेन्द्रसेवितः ॥ ४३ ॥ स्वामिन्मखोमयावाजिमेधसंज्ञःक्रियेतह ॥ सोयंत्वच्चरणायाता
द्यपूर्णोभविष्यति ॥ ४४ ॥ अद्यमेब्रह्महत्योत्थपापहानिंकरिष्यति ॥ अश्वमेधःक्रतुर्यु
ष्मच्चरणेनपवित्रितः ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यंब्रुवाणंतंराजराजेन्द्रसेवितम् ॥ आरण्यकउवा
चेदंहसन्माध्व्यागिरामुनिः ॥ ४६ ॥ स्वामिंस्तवतुयुक्तंहिवचोब्रह्मण्यभूमिप ॥ त्वन्मूर्त
योमहाराजब्राह्मणावेदपारगाः ॥ ४७ ॥ त्वंयदाब्रह्मपूजादिशुभंकर्मकरिष्यसि ॥ ततो

खिलान्नृपाविप्रंपूजयिष्यन्तिभूमिप ॥ ४८ ॥ त्वयोक्तंयन्महाराजविप्रहत्यापनुत्तये ॥ यागंकरोमिविमलंतत्तुहास्यकरंवचः ॥ ४९ ॥ त्वन्नामस्मरणान्मूढःसर्वशास्त्रविवर्जितः ॥ सर्वपापाब्धिमुत्तीर्यसगच्छेत्परमंपदम् ॥ ५० ॥ सर्ववेदेतिहासानांसारार्थोयमतिस्फुटः ॥ यावन्नरामस्मरणंक्रियतेपापतारकम् ॥ ५१ ॥ तावद्गर्जन्तिपापानिब्रह्महत्यासमानिच ॥ नयावत्प्रोच्यतेनामरामचन्द्रतवस्फुटम् ॥ ५२ ॥ त्वन्नामगर्जनंश्रुत्वामहापातककुञ्जराः ॥ पलायन्तेमहाराजकुत्रचित्स्थानलिप्सया ॥ ५३ ॥ तस्मात्तवकथंहत्यामहापुण्यदर्शन ॥ रामत्वत्सुकथांश्रुत्वापूतःसद्योभविष्यति ॥ ५४ ॥ मयापूर्वंकृतयुगेगङ्गायास्तीरवासिनाम् ॥ ऋषीणांमुखतोवाक्यंश्रुतमेतत्पुराविदाम् ॥ ५५ ॥ तावत्पापभियःपुंसांकातराणांसुपापिनाम् ॥ यावन्नवदतेवाचारामनाममनोहरम् ॥ ५६ ॥ तस्माद्धन्योहमधुनाममसंसृतिनाशनम् ॥ साम्प्रतंसुलभंरामचन्द्रत्वद्दर्शनादभूत् ॥ ५७ ॥ इत्युक्तवन्तंसमुनिंपूजयामासतत्रवै ॥ सर्वेमुनिजनाःसाधुसाधुवाक्यमितिब्रुवन् ॥ ५८ ॥ ॥ शेष उवाच ॥

अत्याश्चर्यमभूत्तत्रतन्मेनिगदतःशृणु ॥ वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठराममभक्तिपरायण ॥ ५९ ॥
रामंदृष्ट्वामहाराजंयादृशंध्यानगोचरम् ॥अत्यन्तंहर्षमापन्नोजगादसमुनीश्वरान् ॥६०॥
मुनीश्वराःसंशृणुतमद्वाक्यंसुमनोहरम् ॥ मादृशःकोनुभूलोकेभविष्यतिसुभाग्यवान् ॥
॥ ६१ ॥ नास्तिमत्सदृशःकोपिनजातोनभविष्यति ॥ यद्रामभद्रोमांनत्वास्वागतंपरिपृ
ष्टवान् ॥ ६२ ॥ यत्पादपङ्कजरजःश्रुतिमृग्यंसदैवहि॥सोद्यमत्पादयोःपाथःपीत्वापूतमम
न्यत ॥ ६३ ॥ एवंप्रवदतस्तस्यब्रह्मस्फोटोभवत्तदा ॥ निर्गतंतद्भवंतेजोविवेशरघुनायके
॥ ६४ ॥ पश्यतांसर्वलोकानांसरयूतीरमण्डपे ॥ सायुज्यमुक्तिंसंप्रापदुर्लभांयोगिभिर्जनैः
॥ ६५ ॥ दिवितूर्यनिनादोभूद्वीणानादोभवत्तदा ॥ पुष्पवृष्टिःपपाताग्रेपश्यतांचित्रमद्भुत
म् ६६ ॥ मुनयोप्येतदीक्षित्वाप्रशंसन्तोमुनीश्वरम् ॥ कृतार्थोयंमुनिश्रेष्ठोयद्रामवपुषी
क्षितः ॥ ६७ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेआर
ण्यकमुनेर्विष्णुलोकगमनोनामसप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥❁॥ ॥❁॥

॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतदाख्यानकंश्रुत्वावात्स्यायनउदारधीः ॥ परमंहर्षमापेदेजगादचफणीश्वरम् ॥ १ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ कथांसंशृण्वतेमह्यंतृप्तिर्नास्तिफणीश्वर ॥ रघुनाथस्यभक्तार्तिहारिकीर्तिकरस्यवै ॥ २ ॥ धन्यआरण्यकोनाममुनिर्वेदधरःपरः॥ रघुनाथंसमालोक्यदेहंतत्याजनश्वरम् ॥ ३ ॥ ततोराज्ञोहयःकुत्रगतःकेननियन्त्रितः ॥ कथंतत्ररमानाथकीर्तिर्जाताफणीश्वर ॥४॥ सर्वंकथयमेतथ्यंसर्वज्ञोस्तियतोभवान् ॥ धराधरवपुर्धारीसाक्षात्तस्यस्वरूपधृक् ॥ ५ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥ उवाचरामचारित्रंतत्तद्गुणकथोदयम् ॥ ६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ साधुपृच्छसिविप्रर्षेरघुनाथगुणान्मुहुः ॥ श्रुतानश्रुतवत्कृत्वातेषुलोलुपतांदधत् ॥ ७ ॥ ततोनिरगमद्वाहःसैनिकैर्बहुभिर्वृतः ॥ रेवातीरेमनोज्ञेतुमुनिवृन्दनिषेविते ॥ ८ ॥ सेनाचरास्ततःसर्वेयत्रवाहस्ततस्ततः ॥ प्रसर्पन्तिनिरीक्षन्तस्तन्मार्गेरणकोविदाः ॥९॥ वाजीगतोथरेवायाह्रदेगाधजलान्विते ॥ भालेस्वर्णभवंपत्रंधारयन्पूजिताङ्कः ॥ १० ॥ ततो

जलेममज्जासौरामचन्द्रहयोवरः ॥ तदासर्वेमहाशूरास्तत्रविस्मयमागताः ॥११॥ तैःपर
स्परमेवोचेकथंहयसमागमः ॥ कोत्रगन्ताजलेवाहमानेतुंतंमहोदयम् ॥ १२ ॥ इतियाव
त्समुद्विग्नामन्त्रयन्तेपरस्परम् ॥ तावद्वीरशतैःसार्धमाजगामरघोःपतिः ॥१३॥ तान्सर्वा
न्विमनस्कान्वैदृष्ट्वाशत्रुघ्नसंज्ञितः ॥ पप्रच्छमेघगम्भीरवाचावीरशिरोमणिः ॥ १४ ॥ किं
स्थितंनिखिलैरद्ययुष्माभिःसंघशोजले ॥ कुत्राश्वोरघुनाथस्यस्वर्णपत्रेणशोभितः ॥
॥ १५ ॥ जलेकिंविनिमग्नोसौहृतोवाकेनमानिना ॥ तन्मेकथयतक्षिप्रंकथंयूयंविमोहि
ताः ॥ १६ ॥ शेषउ० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोरघुवरस्यहि॥कथयामासुस्तेसर्वेवीरा
शूरशिरोमणिम् ॥ १७॥जनाऊचुः ॥स्वामिन्वयंनजानीमोमुहूर्तमभवज्जले॥ निममज्ज
ततोनायाद्धयस्तवमनोहरः ॥ १८ ॥ त्वमेवतत्रगत्वेमंवाहमानयवेगतः ॥ अस्माभिस्त
त्रगन्तव्यंत्वयासार्द्धंमहामते॥ १९ ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांसैनिकानांरघूद्वहः ॥ खेदंप्राप
जनान्पश्यञ्जलसंतरणोद्यतान् ॥ २० ॥ उवाचमन्त्रिमुख्यंसकिंकर्तव्यमतःपरम्॥कथंवा

हस्यसंप्राप्तिर्भविष्यतिवदस्वतत् ॥ २१ ॥ केतत्रशूराःसंयोज्याजलेन्वेषयितुंहयम् ॥ कोवानयिष्यतेवाहंकेनोपायेनतद्वद ॥ २२ ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासुमतिर्मन्त्रिसत्तमः॥ उवाचसमयेयोग्यंशत्रुघ्नंहर्षयन्निव ॥ २३॥ स्वामिन्नास्तितवश्रीमच्छक्तिरद्भुतकर्मणः॥ पातालगमनेशक्तिर्जलमध्यादिहस्फुटम् ॥ २४ ॥ अन्यच्चपुष्कलस्यापिशक्तिरस्तिमहात्मनः ॥ हनूमतोपिरामस्यपादसेवापरस्यच ॥ २५ ॥ तस्माद्यूयंतत्रगत्वाहयमानयतध्रुवम् ॥ यतोभवेद्वाहमेधोरघुनाथस्यधीमतः ॥ २६ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ स्वयंविवेशतोयान्तर्हनुमत्पुष्कलान्वितः ॥ २७ ॥यावज्जलंविवेशासौतावत्पुरमदृश्यत ॥ अनेकोद्यानशोभाढ्यंनानैवपुटभेदनम् ॥ २८ ॥ तत्रमाणिक्यरचितेस्तम्भेस्वर्णमयेहयम् ॥बद्धंददर्शरामस्यस्वर्णपत्रसुशोभितम् ॥ २९॥ स्त्रियस्तत्रमनोहारिरूपधारिण्यउत्तमाः ॥ सेवन्तेसुन्दरीमेकांपर्यङ्केसुखमास्थिताम् ॥ ३० ॥ तान्दृष्ट्वाताःस्त्रियःसर्वाःप्रावोचन्स्वामिनींप्रति ॥ एतेल्पवर्ष्मवयसोमांसपुष्टकलेवराः ॥ ३१ ॥

भविष्यन्तितवश्रेष्ठमाहात्म्यफलंमहत् ॥ एतेषांशोणितंस्वादुपुरुषाणांगतायुषाम् ॥
॥ ३२ ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यसेवकीनांवराङ्गना ॥ जहासकिंचिद्वदनंनर्तयन्तीभ्रुवानघा ॥
॥ ३३ ॥ तावत्त्रयस्तेसंप्राप्ताःसन्नाहश्रीविशोभिताः ॥ शिरस्त्राणंदधन्तस्तेशौर्यवीर्यसम
न्विताः ॥ ३४ ॥ तादृष्ट्वामहिलास्तत्रसौन्दर्यश्रीसमन्विताः ॥ प्रोचुस्तेविस्मयंविप्राकि
मिदंदृश्यतेमहत् ॥ ३५ ॥ नमश्चक्रुर्महात्मानःसर्वेदेववराङ्गनाः ॥ किरीटमणिविद्योतद्यो
तिताङ्घ्रियुगास्ततः ॥ ३६ ॥ सातान्पप्रच्छपुरुषान्सर्वश्रेष्ठातुभामिनी ॥ केयूयमत्रसंप्रा
प्ताःकथंचापधरानराः ॥ ३७ ॥ मत्स्थलंसर्वदेवानामगम्यंमोहनंमहत् ॥ अत्रप्राप्तस्यतु
क्वापिनिवृत्तिर्नभवत्युत ॥ ३८ ॥ अश्वोयंकस्यराज्ञोवैकथंचामरवीजितः ॥ स्वर्णपत्रेण
शोभाढ्यःकथयन्तुममाग्रतः ॥ ३९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वामोहना
क्षरसंयुतम् ॥ हनूमांस्तांप्रत्युवाचगतभीःप्रहसन्निव ॥ ४० ॥ वयंवैकिंकराराज्ञस्त्रैलोक्य
स्यशिखामणेः ॥ त्रिलोकीयंप्रणमतेसर्वदेवाशिरोमणिम् ॥ ४१ ॥ रामभद्रस्यजानीहि

हयमेधप्रवर्तितुः ॥ प्रमुञ्चवाहमस्माकंकथंबद्धोवराङ्गने ॥ ४२ ॥ वयंसर्वास्त्रकुशलाःसर्व
शस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ नयिष्यामोबलाद्वाहंहत्वातत्प्रतिरोधकम् ॥ ४३ ॥इतिवाक्यंसमाकर्ण्य
प्लवङ्गस्यवराङ्गना ॥ विवरस्थाप्रत्युवाचहसन्तीवाक्यकोविदा ॥ ४४॥ मयानीतमिमंवाहं
नकोमोचयितुंक्षमः॥वर्षायुतेनानिशितैर्बाणकोटिभिरुच्छ्रितैः ॥४५॥ पुरारामस्यपादाब्ज
सेवकीकर्मकारिणी ॥ नग्रहीष्यामितद्वाहंराजराजस्यधीमतः ॥ ४६ ॥ महानाविनयो
जातोममनेत्र्याःसुवाजिनः ॥ क्षमताद्रामचन्द्रस्तच्छरण्योभक्तवत्सलः ॥ ४७ ॥ योयं
क्लिष्टास्ततपुरुषाहयार्थंतस्यरक्षितुः ॥ याचध्वंवरमप्राप्यंदेवानामपिसत्तमाः ॥ ४८ ॥
यथामेमीवमत्युग्रंक्षमेतपुरुषोत्तमः ॥ व्रीडांत्यक्त्वाखिलंयूयंवृणुध्वंवरमुत्तमम् ॥ ४९ ॥
तस्यावचःपरंश्रुत्वाहनूमान्निजगादताम् ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वमस्माकमूर्जितम् ॥ ५० ॥
तथापियाचेवरमेकमुत्तमंविधेहितन्मेमनसःसमीहितम् ॥ भवेभवेनोरघुनायकःपति
र्वयंचतत्कर्मकराश्चकिंकराः ॥ ५१ ॥ एतद्वचनमाकर्ण्यप्लवगस्यतदाङ्गना ॥ उवाचवा

क्यंमधुरंप्रहस्यगुणपूजितम् ॥ ५२ ॥ भवद्भिःप्रार्थितंयद्वैदुर्लभंसर्वदैवतैः ॥ तद्भविष्य
त्यसंदेहः सेवकास्तद्रघोःपतेः ॥ ५३ ॥ अथापिवरमेकंवैदास्यामिकृतहेलना ॥ रघुनाथ
स्यतुष्ट्यर्थंतद्दत्तंमेभवेद्वचः ॥ ५४ ॥ अग्रेवीरमणिर्भूपोमहावीरसमन्वितः ॥ ग्रहीष्यति
भवद्वाहंशिवेनपरिरक्षितः ॥ ५५॥ तज्जयार्थंमहास्त्रंमेगृह्णीतसुमहाबलाः ॥ द्वैरथेसतुयो
द्धव्यः शत्रुघ्नेनत्वयामहान् ॥ ५६ ॥ इदमस्त्रंयदात्वंतुक्षेपयिष्यसिसंगरे ॥ अनेनपूतोरा
मस्यस्वरूपंज्ञास्यतेपुनः ॥ ५७ ॥ ज्ञात्वातंवाजिनंदत्त्वाचरणेप्रपतिष्यति ॥ तस्माद्गृह्णी
ध्वमस्त्रंतन्ममवैरिविदारणम् ॥ ५८ ॥ तच्छ्रुत्वारघुनाथस्यभ्राताजग्राहचास्त्रकम् ॥ उद
ङ्मुखःपवित्राङ्गोयोगिन्यादत्तमद्भुतम् ॥ ५९ ॥ यत्प्राप्यास्त्रंमहातेजाबभूवरिपुकर्शनः ॥
दुष्प्रधर्ष्योदुराराध्योवैरिवारणसच्छृणिः ॥ ६० ॥ तांनत्वाराघवश्रेष्ठःशत्रुघ्नोहयसत्त
मम् ॥ गृहीत्वागाज्जलात्तस्माद्देवातीरेसुखोचिते ॥ ६१ ॥ तंदृष्ट्वासैनिकाःसर्वेप्रहृष्टाङ्गा
मुदान्विताः ॥ साधुसाधुप्रशंसन्तःपप्रच्छुर्हयनिर्गमम् ॥ ६२ ॥ हनूमान्कथयामासहय

स्यागमनंमहत् ॥ वरप्राप्तिंचताभ्योवैतेपिश्रुत्वामुदंगताः ॥ ६३ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपु० पा
ता० रामा० शेषवा० सं० शत्रुघ्नयोगिनीदर्शनंनामअष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ निनदत्सुमृदङ्गेषुवीणानादेषुसर्वतः ॥ मुक्तोवाहस्ततोदेवपुरंदेवविनि
र्मितम् ॥ १ ॥ यत्रस्फटिककुड्यानांरचनाभिर्गृहानृणाम् ॥ हसन्तिविन्ध्यंविमलंपर्वतंनाग
सेवितम् ॥ २ ॥ राजतानिगृहाण्यत्रदृश्यन्तेप्रकृतेरपि ॥ विचित्रमणिसन्नद्धानानामाणि
क्यगोपुराः ॥ ३ ॥ पद्मिन्योयत्रलोकानांगेहेगेहेमनोहराः ॥ हरन्तिचित्तानिनृणांमुखपद्मदले
क्षिताः ॥ ४ ॥ पद्मरागमणिर्यत्रगेहेगेहेसभूमिषु ॥ बद्धःसंलक्ष्यतेविप्रतदोष्ठस्पर्धयानुकिम् ॥ ५ ॥
क्रीडाशैलाःप्रत्यगारंनीलरत्नविनिर्मिताः ॥ कुर्वन्तिशङ्कांमेघस्यमयूराणांकलापिनाम् ६ ॥
हंसायत्रनृणांगेहेस्फाटिकेषुनियन्त्रिताः ॥ कुर्वन्तिमेघाम्भोभीतिंमानसंनस्मरन्तिच ॥ ७ ॥
निरन्तरशिवस्थानंध्वस्तंचान्द्रिकयातमः ॥ शुक्लकृष्णविभेदोनपक्षयोस्तत्रवैनृणाम् ॥ ८ ॥
तत्रवीरमणीराजाधार्मिकेष्वग्रणीर्महान् ॥ राज्यंकरोतिविपुलंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ९ ॥

तस्यपुत्रोमहाशूरोनाम्नारुक्माङ्गदोबली ॥ वनिताभिर्गतोरम्यदेहाभिःक्रीडितुंवनम् ॥
॥ १० ॥ तासांमधुरसंरावःकङ्कणानांरवस्तथा ॥ मनोहरतिकामस्यकिमन्यस्यकथा
त्रभो ॥ ११ ॥ वनंजगामसुमहत्सुपुष्पनगसंयुतम् ॥ सदाशिवकृतस्थानमृतुषट्कैर्विराजि
तम् ॥१२॥ चम्पकायत्रबहुशःफुल्लकोरकशोभिताः ॥ कुर्वन्तिकामिनांतत्रहृच्छयार्तिंवि
लोकिताः ॥ १३ ॥ चूताःफलादिभिर्नम्रामञ्जरीकोटिसंयुताः ॥ नागाःपुन्नागवृक्षाश्चशा
लास्तालास्तमालकाः ॥ १४ ॥ कोकिलानांसमारावायत्रचश्रुतिगोचराः ॥ सदामधुप
झङ्कारगतनिद्राःसुमल्लिकाः ॥ १५ ॥ दाडिमानांसमूहैश्चकर्णिकारैःसमन्विताः ॥ केतकी
कानकीचम्पवृक्षराजिविराजिताः ॥ १६ ॥ तस्मिन्वनेप्रमदसंयुतचित्तवृत्तिर्गायन्कलंम
धुरवाक्विचिकीर्षयोच्चैः ॥ उद्यत्कुचाभिरभितोवनिताभिरागाच्छोभानिधानवपुरुद्ध
तभीर्विवेश ॥ १७ ॥ काश्चित्तंनृत्यविद्याभिस्तोषयन्तिस्मशोभनम् ॥ काश्चिद्गानकला
भिश्चकाश्चिद्वाक्चतुरोक्तिभिः ॥ १८ ॥ भ्रूसंज्ञयापराःकाश्चित्तोषयामासुरुन्मदाः ॥ प

रीरम्भणचातुर्यैस्तंहृष्टंविदधुःस्त्रियः ॥ १९ ॥ ताभिःपुष्पोच्चयंकृत्वाभूषयामासताःस्त्रियः ॥ वाण्याकोमलयाशंसन्नेमेकामवपुर्धरः ॥ २० ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेराजराजस्यधीमतः ॥ प्रायात्तद्वनदेशंसहयःपरमशोभनः ॥ २१ ॥ तंस्वर्णपत्ररचितैकललाटदेशंगङ्गासमंघुसृणकुङ्कुमपिञ्जरागम् ॥ गत्यासमंपवनवेगतिरस्करिण्याहृष्टाःस्त्रियःपरमकौतुकधामदेहम् ॥ २२ ॥ ऊचुःपतिंकमलमध्यपिशङ्गवर्णास्ताम्राधरप्रतिभयाहतविद्रुमाभाः ॥ दन्तव्रजप्रमितहास्यसुशोभिवक्त्राःकामस्यबाणनयनादिविमोहनाभाः ॥ २३ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ कान्तकोयंमहानर्वास्वर्णपत्रैकशोभितः ॥ कस्यवाभातिशोभाढ्योगृहाणस्वबलादिमम् ॥ २४ ॥ ॥शेषउवाच ॥ ॥ तदुक्तंवचआकर्ण्यलीलाललितलोचनः ॥ जग्राहहयमेकेनकरपद्मेनलीलया ॥ २५ ॥ वाचयित्वास्वर्णपत्रंस्पष्टवर्णसमन्वितम् ॥ जहासमहिलामध्येजगादवचनंपुनः ॥ २६ ॥ ॥ रुक्माङ्गदउवाच ॥ ॥ पृथिव्यांनास्तिमेपित्रासमःशौर्येणचाश्रिया ॥ तस्मिन्कथंविधत्तेसउत्सुकंरामभूमिपः ॥ २७ ॥ य

स्यरक्षांप्रकुरुतेसदारुद्रःपिनाकधृक् ॥ यंदेवादानवायक्षानमन्तिमणिमौलिनः ॥ २८ ॥
कुरुताद्वाजिमेधंवैजनकोमेमहाबलः ॥ यात्वेषवाजिशालायांबध्नन्तुममवैभटाः ॥ २९ ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहिलास्तामनोहराः ॥ प्रहर्षवदनाजाताःकान्तंतुपरिरेभिरे ॥ ३० ॥
गृहीत्वाचहयंपुत्रोराज्ञोवीरमणेर्महान् ॥ पुरंपत्नीसमायुक्तोमहोत्साहमवीविशत् ॥ ३१ ॥
मृदङ्गध्वनिषुप्रोच्चैराहतेषुसमन्ततः ॥ बन्दिभिःसंस्तुतःप्रागात्स्वपितुर्मन्दिरंमहत् ॥ ३२ ॥
तस्मैसंकथयामासहयंनीतंरघोःपतेः॥वाजिमेधायनिर्मुक्तंस्वच्छन्दगतिमद्भुतम् ॥३३॥
रक्षितंशत्रुसूदेनमहाबलसमेतिना ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यनृपोवीरमणिर्महान् ॥ ३४ ॥
नातिप्रशंसयामासतत्कर्मसुमहामतिः ॥ नीत्वापुनःसमायान्तंचौरस्येवंविचेष्टितम् ॥
॥ ३५॥ कथयामासजामात्रेशिवायाद्भुतकर्मणे ॥ अर्धाङ्गनाधरायाङ्गभूषायैचन्द्रधारि
णे॥ ३६॥ तेनसंमन्त्रयामासनृपोवीरमणिर्महान् ॥ पुत्रसृष्टंमहत्कर्मविनिन्द्यमहतांमतः॥
॥ ३७॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ राजन्पुत्रेणभवतःकृतंकर्ममहाद्भुतम् ॥ योजीहरन्महावा

हंरामचन्द्रस्यधीमतः ॥ ३८ ॥ अद्ययुद्धंमहद्भातिसुरासुरविमोहनम् ॥ शत्रुघ्नेनमहाराज्ञा वीरकोटयैकरक्षिणा ॥ ३९ ॥ मयायोध्रियतेस्वान्तेजिह्वयाप्रोच्यतेहियः ॥ तस्यराम स्ययज्ञाङ्गंजहारतवपुत्रकः ॥ ४० ॥ परमत्रमहाँल्लाभोभविष्यतिरणाङ्गणे ॥ यद्रामचर णाम्भोजंद्रक्ष्यामःस्वीयसेवितम् ॥ ४१ ॥ अत्रयत्नोमहान्कार्योहयस्यपरिरक्षणे ॥ नयि ष्यतिबलाद्वाहंमयारक्षितमप्यमुम् ॥ ४२ ॥ तस्मादिमंमहाराजराज्येनसहसन्नतः ॥ वा जिनंभोजनंदत्त्वाप्रेक्षस्वाङ्घ्रियुगंतत ॥४३॥इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशिवस्यसनृपोत्तमः॥ उवाचतंसुरेन्द्रादिवन्द्यपादाम्बजद्वयम् ॥ ४४ ॥ ॥वीरमणिरुवाच॥ ॥क्षत्रियाणामयंध र्मोयत्प्रतापस्यरक्षणम् ॥ तदसौक्रान्तुमुद्युक्तःक्रतुनाहयसंज्ञिना ॥ ४५ ॥ तस्माद्रक्ष्यःस्व प्रतापोयेनकेनापिमानिना ॥ यावच्छक्यंकर्मकर्तुंशरीरव्ययकारिणा ॥ ४६ ॥ सर्वंकृतं सुतेनेदंगृहीतोऽश्वःपुनर्यतः ॥ कोपितंरामभूपालंसमयाहंकुरुप्रभो ॥ ४७ ॥ क्षत्रिया णामिदंकर्मकर्तव्याहंभवेन्नहि ॥ यदकस्माद्रिपोःपादौप्रणमेद्भयविह्वलः ॥ ४८ ॥ रिप

वोविहसन्त्येनंकातरोयंनृपाधमः ॥ क्षुद्रःप्राकृतवन्नीचोनतवान्भयविह्वलः ॥ ४९ ॥ त
स्माद्भवान्यथायोग्यंयोद्धव्येसमुपस्थिते ॥ यद्विधेयंविचार्यैवकर्तव्यंभक्तरक्षणम् ॥
॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यचन्द्रचूडोवदद्वचः ॥ प्रहसन्मेघगम्भीर
वाण्यासंमोहयन्मनः ॥ ५१ ॥ यदिदेवास्त्रयस्त्रिंशत्कोटयःसमुपस्थिताः ॥ तथापित्वत्तः
केनाश्वोगृह्यतेममरक्षितुः ॥ ५२ ॥ यदिरामःस्वमागत्यस्वात्मानंदर्शयिष्यति ॥ तदाहं
चरणौतस्यप्रणमामिसुकोमलौ ॥ ५३ ॥ स्वामिनानहियोद्धव्यंमहाननयउच्यते ॥ अ
न्येवीरास्तृणप्रायाःकिंचित्कर्तुंनवैक्षमाः ॥ ५४ ॥ तस्माद्युध्यस्वराजेन्द्ररक्षकेमयिसुस्थि
ते ॥ कोगृह्णातिबलाद्वाहंत्रिलोकीयदिसंगता ॥ ५५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतद्वचःपरं
श्रुत्वाचन्द्रचूडस्यभूमिपः ॥ जहर्षमानसेत्यन्तंयुद्धकर्मणिकौतुकी ॥ ५६ ॥ ॥ इतिश्री
पद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणेर्दैवपुरगमनंनामएको
नचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ सेनाचरामहाराज्ञोमहाबलसमन्विताः ॥ समागतास्तंपश्यन्तोहयंरामस्यभूपतेः ॥ १ ॥ क्वासावश्वःकेननीतःकथंवादृश्यतेनसः ॥ कोगन्तायमपुर्यांवैवाहंद्दत्वासुमन्दधीः ॥ २ ॥ विलोकयन्तस्तन्मार्गंयावत्सेनाचरारघोः ॥ तावत्प्राप्तोमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः ॥ ३ ॥ पप्रच्छसेवकान्सर्वान्कुत्राश्वोममसाम्प्रतम् ॥ नदृश्यतेकथंवाहःस्वर्णपत्रसुशोभितः ॥ ४ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वासेवकास्तेहयानुगाः ॥ प्रोचुर्नाथमनोवेगोवाहःकेनापिकानने ॥ ५ ॥ हृतोनलक्ष्यतेतस्मादस्माभिर्मार्गकोविदैः ॥ तदत्रयत्नःकर्तव्योहयप्राप्तिंप्रतिप्रभो ॥ ६ ॥ तेषांवचनमाकर्ण्यपप्रच्छसुमतिंनृपः ॥ शत्रुघ्नःशत्रुसंहारकारीमोहनरूपधृक् ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोत्रराजानिवसतिकथंवाहस्यसंगमः ॥ कियद्बलंभूमिपतेर्येनमेद्यहृतोहयः ॥ ८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ राजन्देवपुरंह्येतद्देवेनैवविनिर्मितम् ॥ कैलासमिवदुर्गम्यंवैरिसंघैःसुसंहतैः ॥ ९ ॥ अस्मिन्वीरमणीराजामहाशूरःप्रतापवान् ॥ राज्यंकरोतिधर्मेणशिवेनपरिरक्षितः ॥ १० ॥ योसौप्रलयका

रीसआस्तेभक्त्यावशीकृतः ॥ चन्द्रचूडःस्वभक्तस्यपक्षपातंसृजन्सदा ॥ ११ ॥ तस्माद
त्रमहद्युद्धंगृहीतश्चेद्भविष्यति॥ यत्ताःसन्तःप्रकुर्वन्तुरक्षणंकटकस्यहि ॥१२॥ एवंश्रुत्वा
सशत्रुघ्नःसर्वभूपशिरोमणिः॥ सैन्यव्यूहंरचित्वासौतिष्ठतिस्ममहायशाः ॥१३॥ अथतं
सुखमासीनंमन्त्रयन्तंसुमन्त्रिणा॥ आजगामसदेवर्षिर्युद्धकौतुकसंयुतः ॥ १४ ॥ तमा
गतंमुनिंदृष्ट्वाशत्रुघ्नस्तपसांनिधिम्॥ अभ्युत्थायासनेस्थाप्यमधुपर्कमथार्पयत्॥ १५ ॥
स्वागतेनचसंतुष्टंनारदंमुनिसत्तमम् ॥ उवाचप्रीणयन्वाचावाक्यवादविशारदः॥ १६ ॥
॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मदीयोश्वःकुत्रविप्रकथयस्वमहामते ॥ नलक्ष्यतेगतिस्तस्यसेव
कैर्ममकोविदैः॥ १७॥ शंसतंयेनवानीतंक्षत्रियेणचमानिना ॥ कथमत्रहयप्राप्तिर्भवि
ष्यतितपोधन ॥१८॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यसनारदः ॥ उवाचवीणांरणयन्गाय
न्नामकथांमुहुः ॥ १९ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एतद्देवपुरंराजन्भूपोवीरमणिर्महान् ॥ त
त्पुत्रेणवनस्थेनगृहीतस्तववाजिराट् ॥ २० ॥ तत्रयुद्धंमहत्तेद्यभविष्यतिसुदारुणम् ॥ अ

न्वीराःपतिष्यन्तिबलशौर्यसमन्विताः ॥ २१ ॥ तस्मादत्रमहायत्नात्स्थातव्यंतेमहाबल ॥ रचयव्यूहरचनांदुर्गमांपरसैनिकैः ॥ २२ ॥ जयस्तेभविताराजन्कृच्छ्रेणास्मान्नृपोत्तमात् ॥ रामंकोनुपराजीयाद्भुवनेसकलेष्वपि ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वान्तर्दधेविप्रोनभसिस्थितवांस्ततः ॥ युद्धंसुदारुणंद्रक्ष्यन्देवदानवयोरिव ॥ २४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथराजावीरमणिःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ पटहंघोषितुंस्वीयेपुरमध्येमहास्वनम् ॥ २५ ॥ आह्वयामाससेनान्यंरिपुवारंमहोन्नतम् ॥ कथयामासचाक्षिप्रंमेघगम्भीरयागिरा ॥ २६ ॥ सेनानीःपटहस्याज्ञांदेहिमेशोभनेपुरे ॥ तच्छ्रुत्वामेसुसन्नद्धाःशत्रुघ्नंप्रतियान्तुते ॥ २७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोवीरमणेस्तदा ॥ कारयामासपटहंमहास्वनिनादितम् ॥ २८ ॥ गेहेगेहेचरथ्यायांश्रूयतेपटहध्वनिः ॥ शत्रुघ्नंयान्तुयेसर्वेवीराजयपुरेस्थिताः ॥ २९ ॥ यैवराज्ञःसमुल्लङ्घ्यशासनंवीरमानिनः ॥ पुत्रावाभ्रातरोवापितेवध्याःस्युर्नृपाज्ञया ॥ ॥ ३० ॥ शृण्वन्तुवीराःपुनरप्याहतंपटहंवरम् ॥ श्रुत्वाविधीयतामाशुकर्तव्यंमाविलम्बितम्

॥ ३१ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिपटहरवंस्वकर्णगोचरंनरवरवीरवरायययुर्नृपोत्तमम् ॥ कनक
कवचभूषितस्वदेहाः समरमहोत्सवहृष्टचित्तकोशाः ॥ ३२ ॥ केचिद्ययुःशिरस्त्राणंधृत्वा
शिरसिशोभनम् ॥ कवचेनसुशोभाढ्याःशतकोटिसुशोभिताः ॥ ३३ ॥ रथेनहययुग्मेन
मणिकाञ्चनशोभिना ॥ ययुस्तेराजसंदेशान्नृवरालयमुन्मदाः ॥ ३४ ॥ केचिन्मतङ्गजैर्म
त्तैःकेचिद्वाहैःसुशोभनैः ॥ ययुर्नृपगृहंसर्वेराजसंदेशकारकाः ॥ ३५ ॥ विचित्रस्वर्णकव
चशिरस्त्राणसुशोभिताः ॥ रुक्माङ्गदोपिचानिजेरथेतिष्ठन्मनोजवे ॥ ३६ ॥ शुभाङ्गदोनु
जस्तस्यमहारत्नमयंदधत् ॥ कवचंवपुषिश्रेष्ठंनिजंप्रायाद्रणोत्सवे ॥ ३७ ॥ राजभ्राता
वीरसिंहःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ययौनृपाज्ञयातत्रशासनंभूमिपस्यहि ॥ ३८ ॥ ॥ जामेय
स्तस्यराज्ञोपिबलमित्रइतिस्मृतः ॥सन्नद्धःकवचीखड्गीजगामनृपमन्दिरम् ॥३९॥सेनानी
रिपुवारोपिसेनांतांचतुरङ्गिणीम् ॥ सज्जांविधायभूपायन्यवेदयदसौमहान् ॥ ४० ॥ अथ
राजावीरमणिःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितम् ॥ मणिसृष्टोच्चचक्रोच्चमारुह्यस्यन्दनोत्तमम् ॥ ४१ ॥

ततोवीरार्णवेशङ्खनिनादश्चसमन्ततः ॥ श्रूयतेकातरान्वीरान्प्रेरयन्निवसंगरे ॥ ४२ ॥ भेर्यःसमन्ततोजघ्नुःशुभावादकवादिताः ॥ अनीकान्यत्रतस्यासन्संग्रामायप्रतस्थुषः ॥ ॥ ४३ ॥ सर्वेकृतस्वस्त्ययनाःसर्वाभरणभूषिताः ॥ सर्वशस्त्रास्त्रसंपूर्णाययुःसमरमण्डलम् ॥ ४४ ॥ भेरीशङ्खनिनादेनपूरिताश्चनगागुहाः ॥ आकारितुंगतःकिंतुतद्भवःस्वर्गसंस्थितान् ॥ ४५ ॥ तस्मिन्कोलाहलेवृत्तेराजावीरमणिर्महान् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तोययौप्रधनमण्डलम् ॥ ४६ ॥ आगत्यसंस्थितस्तावद्रथपत्तिसमाकुलम् ॥ समुद्रइवतत्स्थानात्प्लावितुंपुरुषानघात् ॥ ४७ ॥ तदागतंबलंदृष्ट्वारथिभिःशस्त्रकोविदैः ॥ कोलाहलीकृतंसर्वमुवाचसुमतिंनृपः ॥ ४८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ समागतोवीरमणिर्ममवाजिधरोबली ॥ योद्धुंमांमहताभूयःसैन्येनचतुरङ्गिणा ॥ ४९ ॥ कथंयुद्धंप्रकर्तव्यंकेयोत्स्यन्तिबलोत्कटाः ॥ तान्सर्वान्दिशमेवीरान्यथास्याज्जयईप्सितः ॥ ५० ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ स्वामिन्नसौमहाराजामहासैन्यपरीवृतः ॥ समागतःसयुद्धार्थंशिवभक्तिसमन्वितः ॥ ५१ ॥

साम्प्रतंयुद्ध्यतांवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ अन्येपिनीलरत्नाद्यायोद्धारोयुद्धकोविदाः
॥ ५२ ॥ शिवेनसहयोद्धव्यंराज्ञावाभवतानघ ॥ द्वन्द्वयुद्धेनजेतव्योमहाबलपराक्रमः॥
॥ ५३ ॥ अनेनविधिनाराजञ्जयस्तेत्रभविष्यति ॥ पश्चाद्यद्रोचतेस्वामिंस्तत्कुरुष्व
महामते ॥ ५४ ॥ ॥शेषउवाच॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ सुभटा
नादिदेशाथयुद्धायकृतनिश्चयः ॥ ५५ ॥ सर्वैःससैन्यैर्युद्धार्थंराजभिःशस्त्रकोविदैः ॥ य
थास्यान्मेजयःक्षिप्रंयतितव्यंतथापुनः॥ ५६ ॥ जयार्थंराघवस्यैवश्रुत्वातेरणकोविदाः॥
महोत्साहेनसंयुक्तायधुर्योद्धुंसमुत्सुकाः ॥ ५७ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशे
षवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणेःसहयुद्धंनामचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४० ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥युद्धायतेसुसंनद्धाःशत्रुघ्नस्यमहाबलाः ॥ययुर्वीरमणेःसैन्यमध्येशौर्य
समन्विताः॥ १॥ शरान्विमुञ्चमानास्तेभिन्दन्तःसैनिकान्बहून् ॥व्यदृश्यन्तरणान्तस्थाः
शरासनधरानराः॥२॥अनेकेनिहतास्तत्रगजामणिमयारथाः॥भग्नावाहसमेताश्चदृश्यन्ते

रणमण्डले ॥ ३ विहितंकदनंतेषांश्रुत्वारुक्माङ्गदोबली ॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्ययौयोद्धुंस
सैनिकान् ॥ ४ ॥ शरासनेशरान्धास्यन्निषुधीअक्षयौदधत् ॥ शोणनेत्रान्तरोभीमोमहा
कोपसमन्वितः ॥ ५ अनेकबाणसंविघ्नान्कुर्वञ्छूरान्सहस्रशः ॥ हाहाकारंकारयंस्तद्ययौ
रुक्माङ्गदोबली ॥ ६ ॥ राजपुत्रःस्वसदृशंबलेनयशसाश्रिया ॥ आह्वयामासशत्रुघ्नंमार
तिंपुष्कलंबली ॥ ७ ॥ ॥ रुक्माङ्गदउवाच ॥ ॥ आगच्छवीरकर्मात्वंमाहाबलपराक्रम॥
मयायोद्धुंतुबलिनाराजपुत्रेणभास्वता ॥ ८ ॥ किमन्यैस्त्रासितैर्वीरनिहतैःकोटिभिर्नरैः ॥
मयासमंमहायुद्धंविधायजयमाप्नुहि ॥ ९ ॥ इत्युक्तवन्तंतरसाप्रहसन्पुष्कलोबली ॥ ज
घानविपुलंमध्यंवक्षसस्तीक्ष्णपर्वभिः ॥ १० ॥ तदमृष्यन्नाजपुत्रोमहाचापेदधच्छरान् ॥
जघानदशभिर्वीरंपुष्कलंवक्षसोन्तरे ॥ ११ ॥ उभौसमरसंरब्धावुभावपिजयैषिणौ ॥ रे
जातेसमरेतौहिकुमारतारकौयथा ॥ १२ ॥ बाणान्धनुषिसंधायदशसंख्यान्महाशिता
न् ॥ अकरोत्पुष्कलोवीरोविरथंराजपुत्रकम् ॥ १३ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांसूतमपा

तयत् ॥ एकेनध्वजमेतस्यद्वाभ्यांस्यन्दनरक्षकौ ॥ १४ ॥ एकेनह्यादिविद्याधराजपुत्रस्य वेगवान् ॥ तदद्भुतंकर्मदृष्ट्वासर्वैवीराःप्रतोषिताः ॥ १५ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वो हतसारथिः ॥ अत्यन्तंकोपमापन्नःस्यन्दनंपरमाविशत् ॥ १६ ॥ सस्थित्वास्यन्दनवरेहयर त्नेनभूषिते ॥ शरासनंमहद्धृत्वासुदृढंगुणपूरितम् ॥ १७ ॥ उवाचपुष्कलंवीरंरुक्माङ्गदइदं वचः ॥ महत्पराक्रमंकृत्वाक्कयास्यासिपरंतप ॥ १८ ॥ पश्यमेद्यपराक्रान्तिंयद्बलेनविनि र्मिताम् ॥ यत्नात्तिष्ठस्वभोवीरनयामित्वद्रथंनभः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वाशरमत्युग्रंदधारस्वश रासने ॥ मन्त्रयित्वाततश्चास्त्रंभ्रामकंपौष्कलेरथे ॥ २० ॥ मुमोचनिशितंबाणंस्वर्णपुङ्खे कशोभितम् ॥ तेनबाणेननीतोस्यरथोयोजनमात्रकम् ॥ २१ ॥ धृतःकृच्छ्रेणसूतेनरथो बभ्रामभूतले ॥ कृच्छ्रेणप्राप्यस्वस्थानंपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ २२ ॥ जगादवचनंतंवै बाणंबिभ्रच्छरासने ॥ स्वर्गंप्राप्नुहिवीराग्र्यसर्वदेवैश्चसेवितम् ॥ २३ ॥ त्वादृशाःपृथि वीयोग्यानभवन्तिनृपोत्तम ॥ शतक्रतुसमायोग्यास्तद्गच्छस्वसुरालयम् ॥ २४ ॥ इत्यु

त्वासमुमोचास्त्रमाकाशप्रापकंमहत् ॥ तेनबाणेनसरथोययौखमनुलोमतः ॥ २५॥ सर्वां
ल्लोकानतिक्रामन्यये सूर्यस्यमण्डलम् ॥ तज्ज्वालयारथोदग्धोहयसूतसमन्वितः ॥२६ ॥
तत्करैर्दग्धभूयिष्ठकलेवरसुदुःखितः ॥ पपातचन्द्रचूडंसधृत्वाह्यसुखार्दनम् ॥२७॥ भू
मौनिपतितस्तत्रकरदग्धकलेवरः ॥ अत्यन्तंदुःखमापन्नोमुमूर्च्छरणमण्डले ॥२८॥तस्मि
न्निपतितेभूमौमूर्च्छितेराजपुत्रके ॥ हाहाकारोमहानासीत्तत्रसंग्राममूर्धनि ॥ २९॥ वैरि
णोजयलक्ष्मींतेप्रापुःपुष्कलमुख्यकाः ॥ पलायनपराजातावैरिणोहयरक्षकाः ॥ ३० ॥
तदापुत्रस्यवैमूर्च्छांदृष्ट्वावीरमणिर्नृपः ॥ प्रायात्सरथमध्यस्थंपुष्कलंकोपपूरितः ॥ ३१ ॥
तदाभूमिश्चचालेयंसपर्वतवनोत्तमा ॥ शूरावैहर्षमापन्नाःकातराभयपीडिताः ॥ ३२ ॥
चापंमहद्दधानःसइषुधीअक्षयावपि ॥ रोषान्निःश्वासमामुञ्चन्नाह्वयामासवैरिणम् ॥
॥ ३३ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरुक्माङ्गदपराजयोनाम
एकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ ॥ छ ॥ ॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ आह्वयन्तंमहासैन्यवारिधौपुष्कलंनृपम् ॥ समालक्ष्यकपीन्द्रोपिहनूमांस्तमुपाह्वयत् ॥ १ ॥ लाङ्गूलमुद्यम्यविशालदेहंसरावमातन्यपयोदघोषम् ॥ रणस्थितान्वीरवरान्कपीन्द्रोजगामतंवीरमणिंनृपेन्द्रम् ॥२ ॥ आयान्तंतंहनूमन्तंवीक्ष्यपुष्कलउद्भटः ॥ विलोकयामासदृशावैरिक्रोधसुशोणया ॥ ३ ॥ जगादतंहनूमन्तंपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ मेघगम्भीरयावाचानादयन्रणमण्डलम् ॥ ४ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ कथंत्वंसमरेयोद्धुमागतोसिमहाकपे ॥ कियद्बलंस्वल्पमेतद्राज्ञोवीरमणेर्महत् ॥ ५ ॥ यत्रत्रिजगतीसर्वासंमुखेसमुपागता ॥ तत्रत्वंलीलयायोद्धुंयातुमिच्छसिवानवा ॥ ६ ॥ कोयंराजावीरमणिःकियद्बलमथाल्पकम् ॥ अत्रागमनमत्युग्रंतववीरनभाव्यते ॥ ७॥ रघुनाथकृपापाङ्गादहंनिस्तीर्यदुस्तरम् ॥ क्षणान्निर्यामिकीशेन्द्रमाचिन्तांकुरुसंगरे ॥ ८ ॥ त्वयाशक्षसपाथोधिस्तीर्णोरामकृपात्रजात् ॥ तथारामंसुसंस्मृत्यनिस्तरिष्यामिदुस्तरम् ॥ ९ ॥ येकेचिद्दुस्तरंप्राप्यरघुनाथंस्मरन्तिच ॥ तेषांदुःखोदधिःशुष्कोभविष्यतिनसंशयः॥ १० ॥

तस्माद्व्रजमहावीरशत्रुघ्नसविधेभवान् ॥ एषआयामिनिर्जित्यभूपंवीरमणिंक्षणात् ॥ ॥ ११ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिधीरांसमाकर्ण्यवाणींपुष्कलभाषिताम् ॥ जगादवचनं भूयःपुष्कलंपरवीरहा ॥ १२ ॥ ॥ हनुमानुवाच ॥ ॥ पुत्रमासाहसंकार्षीर्भूपंवीरमणिप्रति ॥ एषदाताशरण्यश्चबलशौर्यसमन्वितः ॥ १३ ॥ त्वंबालःस्थविरोभूपोखिलशस्त्रास्त्रवित्तमः ॥ अनेकेविजिताःसंख्येवीराःशौर्यसुशोभिनः ॥ १४ ॥ जानीहिपार्श्वेतस्यत्वं रक्षितारंसदाशिवम् ॥ भक्त्यावशीकृतंस्थानंसंमुच्यैतत्पुरिस्थितम् ॥ १५ ॥ तस्मादहमनेनैवयोत्स्येभूपेनपुष्कल ॥ अन्यान्वीरान्विजित्वात्वंकीर्तिमाप्नुहिपुष्कल ॥ १६ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ शिवोभक्त्यावशीकृत्यस्वपुरेस्थापितोमुना ॥ परमस्याशुहृदयेनतिष्ठति महेश्वरः ॥ १७ ॥ सदाशिवोयमाराध्यपरमंस्थानमागतः ॥ सरामोमन्मनस्त्यक्त्वानक्वापिपरिगच्छति ॥ १८ ॥ यत्ररामस्तत्रविश्वंसर्वंस्थास्नुचरिष्णुच ॥ तस्मादहंजयिष्यामिरणेवीरमणिंनृपम् ॥ १९ ॥ व्रजत्वंसमरेयोद्धुमन्यान्मानिवरान्नृपान् ॥ वीरसिंहमुखा

न्कीशमाच्चिन्तांमाकुरुप्रभो ॥ २० ॥ वाचमित्थंसमाकर्ण्यहनूमान्धीरसेविताम् ॥ जगाम समरेयोद्धुंवीरसिंहंनृपानुजम् ॥ २१ ॥ लक्ष्मीनिधिसुतेनास्यशुभाङ्गदसुसंज्ञिना ॥ द्वैरथे नप्रयुयुधेमहाशस्त्रास्त्रवेदिना ॥ २२ ॥ बलपुत्रेणसुमदःस्वप्रतापबलोर्जितः ॥ योद्धुंसश स्त्रःसंग्राममंविचचारनृपात्मजः ॥ २३ ॥ आह्वयन्तंनृपंदृष्ट्वाद्वैरथेयुद्धकोविदः ॥ पुष्कलो रुक्मखचितेरथेतिष्ठन्ययौहितम् ॥ २४ ॥ राजातमागतंदृष्ट्वापुष्कलंयुद्धकोविदम् ॥ उवा चनिर्भयावाण्यारणमध्येसुभाषितः ॥ २५ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥ बालमायाहिमां क्रुद्धंसंग्रामेचण्डकोपनम् ॥ गच्छप्राणपरीप्सायैमायुद्धंकुरुमेसह ॥ २६ ॥ त्वादृशान्बाल कान्भूपामादृशाःकृपयन्तिहि॥प्रहरन्तिनचैतान्वैतस्माद्गच्छरणाद्बहिः। २७ ।यावत्त्वंनम यादृष्टश्चक्षुर्भ्यांतावदुन्मनाः॥साम्प्रतंत्वांप्रहर्तुंनमनःसमभिकाङ्क्षति॥ २८॥ यत्त्वंयोमत्सु तोबाणैर्भिन्नोमूर्च्छीकृतःपुनः ॥ सर्वंमयाक्षान्तमद्यतवबालधियोमहत्॥ २९॥ इतिवाक्यं समाकर्ण्यपुष्कलोनिजगादतम् ॥ पुष्कलउ० ॥ बालोहंत्वंमहान्वृद्धःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥

॥ ३० ॥ क्षत्रियाणांमतंचैवयेबलाधिक्यसंयुताः ॥ तएववृद्धाभूपाग्र्यनवयोवृद्धतांग
ताः ॥ ३१ ॥ मयातेमूर्च्छितःपुत्रःसशौर्यबलदर्पितः ॥ इदानींत्वामहंतीक्ष्णैःपातयिष्या
मिसंगरे ॥ ३२ ॥ तस्मात्त्वंयत्नतस्तिष्ठराजन्संग्राममूर्धनि ॥ रामभक्तंनमांकश्चिज्जयतीं
न्द्रपदेस्थितः ॥ ३३ ॥ इत्थंभाषितमाश्रुत्यपुष्कलस्यनृपाग्रणीः ॥ जहासबालंसंवीक्ष्यको
पंचव्यदधात्पुनः ॥ ३४ ॥ तंवैकुपितमालक्ष्यभरतात्मजउन्मदः ॥ जघानशरविंशत्या
राजानंहृदितीक्ष्णया ॥ ३५ ॥ राजातानागतान्दृष्ट्वाबाणान्निजविमोचितान् ॥ चुकोप
हृदयेत्यन्तंराजानंचात्रिभिःशरैः ॥ ३६ ॥ विव्याधमालेभूपालपुत्रःपुष्कलसंज्ञकः ॥ तत्र
लग्नाविरेजुस्तेत्रिकूटशिखराणिकिम् ॥ ३७ ॥ तैर्बाणैर्व्यथितोराजाजघाननवभिःशरैः ॥
हृदयेपुष्कलंवीरंमहाकोपसमन्वितः ॥ तैर्वत्सदन्तैर्बहुस्रंपीतंरामानुजाङ्गजम् ॥
॥ ३८ ॥ सर्पाआशीविषायद्वत्क्रुद्धास्तद्वपुषिस्थिताः ॥ परमंकोपमापन्नःपुष्कलोभूमि
पंपुनः ॥ ३९ ॥ बाणानांशतकेनाशुबिभेदनतपर्वणाम् ॥तैर्बाणैःकवचंभिन्नंकिरीटःसशि

रस्त्रकः ॥४० ॥ रथोधनुर्महत्सज्यंछिन्नंकोपपरिप्लवात् ॥ क्षतजेनपरिप्लुष्टोबाणाभिन्न
कलेवरः ॥४१॥ अन्यंस्यन्दनमारुह्यजगामभरतात्मजम् ॥ धन्योसिवीररामस्यचरणा
ब्जमधुव्रतः॥ ४२ ॥ महत्कृतंकर्मतेद्ययदहंविरथीकृतः॥ प्राणान्रक्षस्वभोवीरसाम्प्रतंम
यियुद्ध्यति ॥ ४३ ॥ सुलभानतवप्राणाःकालरूपेमयिस्थिते ॥ इत्युक्त्वाव्यहनद्बाणैर
संख्यैःशस्त्रकोविदः ॥ ४४ ॥ भूमौदिशिचतद्बाणानान्यदृश्येततत्रह ॥ अनेकेगजसाह
स्राभिन्नाअश्वाःसमन्ततः ॥ ४५ ॥ रथारथियुतास्तेनच्छिन्नाभिन्नाद्विधाकृताः ॥ शोणि
तौघासरित्तत्रप्रसुस्रावरणाङ्गणे ॥ ४६ ॥ यत्रोन्मदाहिमातङ्गादृश्यन्तेशैलशृङ्गवत् ॥ केशाः
शैवाललक्ष्यास्तेमुहुःप्राणिशिरःस्थिताः ॥ ४७ ॥ अनेकेपाणयश्छिन्नावीराणांमुद्रिका
श्रियः ॥ दृश्यन्तेअहिवत्तत्रचन्दनादिकरूषिताः ॥ ४८ ॥ शिरांसिचभटाग्र्याणांकच्छपा
भांवहन्तिवै ॥ मांसानिपङ्कायत्रासन्वीराणांमहतांततः ॥ ४९ ॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेयोगि
न्यःशतशोरणे॥पपुःपात्रेणरुधिरंप्राणिनांरणपातिनाम् ॥ ५० ॥ मांसानिबुभुजुस्तावेह

र्षकौतुकसंयुताः ॥ पीत्वातुशोणितंतत्रभक्षित्वामांससमुन्मदाः ॥ ५१ ॥ ननृतुर्जहसुःप्रोच्चैरु
ज्जगुःप्रधनाङ्गणे ॥ पिशाचास्तत्रसमरेप्राणिनांमस्तकानिवै ॥ ५२॥ धृत्वाकराभ्यांमत्ता
ङ्गास्तालवद्वादनोद्यताः ॥ शिवास्तत्रमहामांसंपतितानांरणाङ्गणे ॥ ५३ ॥ भक्षित्वाव्यनद
न्मत्ताःकातराणांभयप्रदाः ॥ कातरास्त्राससमापन्नागताःकुञ्जरकोटरे ॥ ५४ ॥ भक्षितायो
गिनीभिस्तेपापिनांक्कापिनास्थितिः ॥ एतत्कदनमालक्ष्यस्वसैन्यस्यरथाग्रणीः ॥ ५५ ॥
पुष्कलोपिचकारात्रकदनंरणमण्डले ॥ भिद्यन्तेगजशीर्षाणिपतन्तिमौक्तिकानितु ॥ ५६ ॥
दृश्यन्तेलोमभिःपूर्णास्ताम्रपर्णीवतन्नदी ॥ पुष्कलप्रहिताबाणानृणामङ्गेषुसर्वतः ॥ कुर्व
न्तिप्राणविच्छेदंवीराणामपिसर्वतः ॥ ५७॥ सर्वेरुधिरसिक्ताङ्गाःसर्वेछिन्ननिजाङ्ककाः ॥
दृश्यन्तेकिंशुकायद्वत्सुभटाःप्रधनाङ्गणे॥५८॥ एतस्मिन्समयेक्रुद्धःसमाभाष्यमहीपतिम्॥
जघानबहुबाणैस्तंरोषपूरपरिप्लुतः ॥ ५९ ॥ तद्बाणवेधभिन्नाङ्गोविशीर्णकवचोनृपः ॥ म
हाबलंतंमन्वानःप्राहरच्छरकोटिभिः ॥ ६० ॥ तैर्बाणैःकवचान्मुक्तंसुस्रावबहुशोणितम् ॥

वपुर्बभूवरुचिरंशरपञ्जरगोचरम् ॥ ६१ ॥ शरपञ्जरमध्यस्थोविह्वलीकृतमानसः ॥ श
रान्नेतुंचसंघातुंनक्षमःसचभारतिः ॥ ६२ ॥ रामंस्मृत्वाधनुर्धृत्वाकरेसज्जंमहद्दृढम् ॥
मुमोचबाणान्निशितान्वैरिवृन्दनिवारणान् ॥ ६३ ॥ तैर्बाणैःशरजालंतद्विधूयमुनिपुङ्गव ॥
शङ्खंप्रध्मायसमरेजगादगतभीर्नृपम् ॥ ६४ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ त्वयाकृतंमहत्कर्म
यन्मांबाणस्यपञ्जरे ॥ गोचरंकृतवान्वीरवीरतापनमुद्भटम् ॥ ६५ ॥ वृद्धत्वान्ममसान्यो
सिसाम्प्रतंरणमण्डले ॥ पश्यमेद्यपाराक्रान्तंराजन्वीरमणेमहत् ॥ ६६ ॥ बाणत्रयेणभोवीरमु
र्च्छितंकरवैनहि ॥ तर्हिप्रतिज्ञांशृणुवैसर्ववीरविमोहिनीम् ॥ ६७ ॥ गङ्गांप्राप्यापियोवैतां
विद्धित्वापापहारिणीम् ॥ नमज्जतिमहापापोमहामूढविचेष्टितः ॥ ६८ ॥ तस्यपापंममैवा
स्तुचेन्नत्वांरणमण्डले ॥ पातयेमूर्च्छयावीरसन्नद्धोभवभूपते ॥ ६९ ॥ इतिवाक्यंसमाक
र्ण्यपुष्कलस्यनृपोत्तमः ॥ चुकोपभृशमुद्विग्नःसंदधेनिशिताञ्छरान् ॥ ७० ॥ तेशराहृद
यंभित्त्वागतास्तेभारतेर्महत् ॥ पेतुःक्षितावघोयद्वद्रामभक्तिपराङ्मुखाः ॥ ७१ ॥ ततः श

रंमुमोचास्मैनिशितंवह्निसुप्रभम् ॥ लक्षीकृत्यमहद्वक्षःकपाटतटविस्तृतम् ॥ ७२ ॥ सबा
णोभूमिपतिनाद्विधाछिन्नःशरेणहि ॥ पपातरथमध्येसरविमण्डलवज्ज्वलन् ॥ ७३ ॥ अ
परंबाणमाधत्तमातृभक्तिमवंततः ॥ निधायपुण्यंसोप्येषचिच्छेदमहतापुनः ॥ ७४ ॥
तदाखिन्नःसहृदयेकिंकर्तव्यमितिस्मरन् ॥ रामंहृदिनिजार्तिघ्नंमुमोचपरमास्त्रवित् ॥ ७५ ॥
सबाणस्तस्यहृदयेलग्नआशीविषोपमः ॥ मूर्च्छामप्रापयत्तंवैज्वलन्सूर्यसमप्रभः ॥ ७६ ॥
ततोहाहाकृतंसर्वंपलायनपरायणम् ॥ राज्ञिसंमूर्च्छितेजातेपुष्कलोजयमाप्तवान् ॥
॥ ७७ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेवीरमणेःप
राभवोनामद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ ॥ * ॥ ॥ * ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ हनूमान्वीरसिंहंतुसमागत्याब्रवीद्वचः ॥ तिष्ठयासिकुतोवीरजेष्या
मित्वांक्षणादिह ॥ १ ॥ एवमुक्तंसमाकर्ण्यप्लवगस्यवचोमहत् ॥ कोपपूरपरिप्लुष्टःकार्मुकं
जलदस्वनम् ॥ २ ॥ विनद्यघोरान्निशितान्बाणान्मुञ्चन्बभौरणे ॥ आषाढेजलदस्यैवद्या

सारःसुमनोहरः ॥ ३ ॥ तान्दृष्ट्वानिशितान्बाणान्स्वदेहेसुविलग्नकान् ॥ चुकोपहृदयेत्य
न्तंहनूमानञ्जनीसुतः ॥ ४ ॥ मुष्टिनाताडयामासहृदयेवज्रसारिणा ॥ समुष्टिनाहतोवीरः
पपातधरणीतले ॥ ५ ॥ मूर्च्छितंतंसमालोक्यपितृव्यंसशुभाङ्गदः ॥ रुक्माङ्गदोपिसंमू
र्च्छांत्यक्त्वागाद्रणमण्डलम् ॥ ६ ॥ बाणान्समभिवर्षन्तौमेघाविवमहास्वनौ ॥ कुर्वन्तौकद
नंघोरंप्लवङ्गेप्रतिजग्मतुः ॥ ७ ॥ तौदृष्ट्वासमरेवीरौसमायातौकपीश्वरः ॥ लाङ्गूलेनचसं
वेष्ट्यसरथौचापधारकौ ॥ ८ ॥ स्फोटयामासभूदेशेतत्क्षणान्मूर्च्छितावुभौ ॥ निश्चेष्टौ
समभूतांतौरुधिरारक्तदेहकौ ॥ ९ बलमित्रश्चिरंयुद्धंविधायसुमर्दनहि ॥ मूर्च्छामप्राप
यन्तंवैबाणैःसुशितपर्वभिः ॥ १० ॥ पुष्कलेनक्षणान्नीतोमूर्च्छांचैतन्यवर्जिताम् ॥ जय
माप्तंतुकटकंशत्रुघ्नस्यभटार्दनम् ॥ ११ ॥ एतस्मिन्समयेसाम्बःस्यन्दनंवरमास्थितः ॥ वि
स्फारयन्धनुर्दिव्यमुपधावद्भटानिमान् ॥ १२ ॥ जटाजूटान्तरगतांचन्द्ररेखांवहन्महान् ॥
सर्पभूषांमनस्पर्शांदधदाजगवंधनुः ॥ १३ ॥ मूर्च्छितान्स्वजनान्दृष्ट्वाभक्तार्तिघ्नोमहेश्व

र: ॥ योद्धुंप्रायान्महत्सैन्येशत्रुघ्नस्यभटानिमान् ॥ १४ ॥ सगण:सपरीवार:कम्पयन्पृथि
वीतलम् ॥ भक्तरक्षार्थमागच्छंस्त्रिपुरंतुपुरायथा ॥ १५ ॥ कोपाच्छोणतरैर्नेत्रैर्बहुप्रलय
कारक: ॥ पश्यन्वीरान्बहुमतीन्पिनाकीदेववन्दित: ॥ १६ ॥ तमागतंमहेशानंवीक्ष्यरामा
नुजोबली ॥ जगामसमरेयोद्धुंसर्वदेवशिरोमणिम् ॥ १७ ॥ अथागतंतुशत्रुघ्नंरुद्रोवीक्ष्य
पिनाकधृक् ॥ उवाचपरमापन्न:कोपंसगुणचापधृक् ॥ १८ ॥ पुष्कलेनमहत्कर्मकृतंरा
माङ्घ्रिसेविना ॥मद्भक्तंयोरणेहत्वागत:समरमण्डलम् ॥ १९ ॥अद्यक्वास्तिपरोवीर:पुष्कल:
परमास्त्रवित् ॥ तंहत्वासुखमाप्स्यामिसमरेभक्तपीडनम् ॥ २० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥इ
त्युक्त्वावीरभद्रंसंप्रेषयामासपुष्कलम् ॥ याहित्वंसमरेयोद्धुंपुष्कलंसेवकार्दनम् ॥ २१ ॥
नन्दिनंप्रेषयामासहनूमन्तंमहाबलम् ॥ कुशध्वजंप्रचण्डंतुभृङ्गिणंचसुबाहुकम् ॥ २२ ॥ द
मनंचण्डनामानंगणंस्वीयंसमादिशत् ॥ पुष्कलस्तुसमायान्तंवीरभद्रंमहागणम् ॥ २३ ॥म
हारुद्रस्यसंवीक्ष्ययोद्धुंप्रायान्महामना: ॥पुष्कल:पञ्चभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ २४ ॥

तैर्बाणैःक्षतगात्रस्तुत्रिशूलंससमादिशत् ॥ सत्रिशूलंक्षणाच्छित्त्वाव्यगर्जतमहाबलः ॥
॥ २५ ॥ छिन्नंस्वीयंत्रिशूलंवैवीक्ष्यरुद्रानुगोबली ॥ खट्वाङ्गेनजघानाशुमस्तकेभारतिं
द्विज ॥ २६ ॥ खट्वाङ्गाभिहतःसोथमुमूर्च्छक्षणमुद्भटः ॥ विहायमूर्च्छांसद्वीरःपुष्कलःपर
मास्त्रवित् ॥ २७ ॥ शरैश्चिच्छेदखट्वाङ्गंकरस्थंतस्यतत्क्षणात् ॥ वीरभद्रःस्वकेच्छिन्नेखट्वा
ङ्गेकरसंस्थिते॥ २८॥परमक्रोधमापन्नोबभञ्जरथिनोरथम् ।भङ्क्त्वारथंतुवीरस्यपदातिं
चविधायसः ॥ २९॥ बाहुयुद्धेनयुयुधेपुष्कलेनमहात्मना ॥ सपुष्कलोरथंत्यक्त्वाचूर्णि
तंतेनवेगतः ॥३०॥मुष्टिनाताडयामासवीरभद्रंमहाबलः ॥ अन्योन्यमुष्टिभिर्घ्नन्तौऊरुभि
र्जानुभिस्तथा ॥ ३१ ॥ परस्परवधोद्युक्तौपरस्परजयैषिणौ ॥ एवंचतुर्दिनमभूद्रात्रिंदिन
मपीशयोः ॥ ३२ ॥ नकोपितत्रहीयेतनजीयेतमहाबलः ॥ पञ्चमेतुदिनेवृत्तेवीरभद्रोमहा
बलः ॥ ३३ ॥ गृहीत्वानभउड्डीनोमहावीरंतुपुष्कलम् ॥ तत्रयुद्धंतयोरासीद्देवासुरविमो
हनम् ॥ ३४ ॥ मुष्टिनाचरणाघातैर्बाहुभिःसुखुरैर्महत् ॥ तदात्यन्तंप्रकुपितःपुष्कलोवीर

भद्रकम् ॥ ३५ ॥ गृहीत्वाकण्ठदेशेतुताडयामासभूतले ॥ तेनप्राणेनव्यथितोवीरभद्रोमहा
बलः ॥ ३६ ॥ गृहीत्वापुष्कलंपादेजघानास्फालयन्मुहुः॥ ताडयित्वामहीदेशेपुष्कलंसु
महाबलः ॥ ३७ ॥ त्रिशूलेनचकर्त्ताशुशिरोज्वलितकुण्डलम् ॥ जगर्जपुष्कलंहत्वावीरभ
द्रोमहाबलः ॥ ३८ ॥ गर्जतातेनशर्वेणप्रापितास्त्रासमुद्भटाः ॥ हाहाकारोमहानासीत्पुष्क
लेपतितेरणे ॥ ३९ ॥ त्रासंप्रापुर्जनाःसर्वेरणमध्येसुकोविदाः ॥ तेशशंसुश्चशत्रुघ्नंपुष्कलं
पतितंरणे ॥ ४० ॥ निहतंवीरभद्रेणमहेश्वरगणेनवै ॥ इत्याश्रुत्यमहावीरःपुष्कलस्यवधं
तदा ॥ ४१ ॥ दुःखंप्राप्तोरणेत्यन्तंकम्पमानःशुचामहान्॥तंदुःखितंचशत्रुघ्नंज्ञात्वारुद्रोब्रवी
द्वचः ॥ ४२ ॥ शत्रुघ्नंसमरेवीरंशोचन्तंपुष्कलेहते ॥ रेशत्रुघ्नरणेशोकंमाकृथाःसुमहाबल ॥
॥ ४३ ॥ वीराणांरणमध्येतुपातनंकीर्तयेस्मृतम् ॥ धन्योवीरःपुष्कलाख्योयश्चवैदिनप
ञ्चकम् ॥ ४४ ॥ युयुधेवीरभद्रेणमहाप्रलयकारिणा ॥ येनक्षणाद्विनिहतोदक्षोमदपमान
कृत् ॥ ४५ ॥ क्षणाद्विनिहतायेनदैत्यास्त्रिपुरसैनिकाः ॥ तस्माद्युद्धयस्वराजेन्द्रशोकंत्य

क्त्वामहाबल ॥ ४६ ॥ यत्नात्तिष्ठाद्यवीराग्र्यमयियोद्धरिसंस्थिते ॥ शोकंसंत्यज्यशत्रु
घ्नोवीरश्शुक्रोधसायकैः॥४७॥ आत्तसज्जधनुर्बाणैःप्रचच्छादमहेश्वरम् ॥ तेबाणाःसुरशी
र्षण्यवपुषंक्षतविक्षतम् ॥ ४८ ॥ अकुर्वतमहच्चित्रंभक्तरक्षार्थमागतम् ॥ तेबाणाःशंकर
स्याथबाणानभसिसंस्थिताः॥ ४९ ॥ व्याप्यैतत्सकलंविश्वंचित्रकारिमुनेरपि ॥ तद्वाण
योर्युद्धबलंवीक्ष्यसर्वत्रमेनिरे॥ ५० ॥ प्रलयंलोकसंहारकारकंसर्वमोहकम् ॥ आकाशे
तुविमानानिसंश्रित्यस्वपुरस्थिताः ॥ ५१ ॥ विलोकयितुमागत्यप्रशंसन्तितयोर्भृशम् ॥
अयंलोकत्रयस्यास्यप्रलयोत्पत्तिकारकः ॥ ५२ ॥ असावपिमहाराजरामचन्द्रस्यचानु
जः॥ किमिदंभविताकोवाजेष्यातिक्षितिमण्डले॥ ५३ ॥ पराजयंवाकोवीरःप्राप्स्यतेरण
मूर्धनि ॥ एवमेकादशाहानिवृत्तंयुद्धंपरस्परम् ॥ ५४ ॥ द्वादशेदिवसेप्राप्तेमुमोचास्त्रंनराधि
पः॥ ब्रह्मसंज्ञंमहादेवंहन्तुंक्रोधसमन्वितः॥ ५५ ॥ सविज्ञायमहास्त्रंतन्मुक्तंशत्रुघ्नवैरिणा ॥
हसन्नप्यपिबत्तेनमुक्तंब्रह्मशिरोमहत्॥५६॥ अत्यन्तंविस्मयंप्राप्यकिंकर्तव्यमतःपरम् ॥

एवंविचारयुक्तस्यहृदयेज्वलनोपमम् ॥ ५७ ॥ शरंवैनिचखानाशुदेवदेवशिरोमणिः ॥ तेनबाणेनशत्रुघ्नोमूर्छितोरणमण्डले ॥ ५८ ॥ हाहाभूतमभूत्सर्वंकटकंभटसेवितम् ॥ वीराःसर्वैरुद्रगणैःपातिताःपृथिवीतले ॥ ५९ ॥ सुबाहुदमनामुख्याःस्वबाहुबलदर्पिताः ॥ पतितंमूर्च्छयावीक्ष्यशत्रुघ्नंशरपीडितम् ॥ ६० ॥ पुष्कलंतुरथेस्थाप्यसेवकैःपरिरक्षितम् ॥ हनूमानागतोयोद्धुंशिवंसंहारकारकम् ॥ ६१ ॥ श्रीरामस्मरणंयोधान्स्वीयान्विप्रप्रहर्षितान् ॥ प्रकुर्वन्रोषितस्तीव्रंलाङ्गूलंचप्रकम्पयन् ॥ ६२ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे पुष्कलपराजयोनामत्रिचत्वारिंशत्तमोध्यायः ॥ ४३ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ आगत्यसविधेरुद्रंसमराङ्गणमूर्धनि ॥ जगादहनुमान्वीरःसंजिहीर्षुःसुराधिपम् ॥ १ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ त्वंयदाचरसेरुद्रधर्मस्यप्रातिकूलनम् ॥ तस्मात्त्वांशास्तुमिच्छामिरामभक्तवधोद्यतम् ॥ २ ॥ मयापुराश्रुतंदेवऋषिभिर्बहुधोदितम् ॥ रघुनाथपदस्मारीनित्यंरुद्रःपिनाकभृत् ॥ ३ ॥ तत्सर्वंतुमृषाजातंशत्रुघ्नंप्रतियुद्ध्यतः ॥

पुष्कलोमेहतःशूरःशत्रुघ्नोपिविमूर्च्छितः॥ ४ ॥ तस्मात्त्वांपातयाम्यद्यत्रैलोक्यप्रलयोद्यत
म् ॥यत्नात्तिष्ठस्वभोशर्वरामभक्तिपराङ्मुखः ॥५॥ शेषउ० ॥ इत्युक्तवन्तंप्लवगंप्रोवाचस
महेश्वरः ॥धन्योसिवीरवर्यस्त्वंभवान्वदतिनोमृषा॥६॥मत्स्वामीरामचन्द्रोयंसुरासुरनम
स्कृतः ॥ तदश्वमानयामासशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ७ ॥ तद्रक्षार्थंसमायातस्तद्भक्त्यातुवशीकृ
तः ॥ यथाकथंचिद्भक्तोसौरक्ष्यःस्वात्माइतिस्थितिः ॥ ८ ॥ रघुनाथःकृपांकृत्वाविलो
कयतुनिरूपम् ॥ मांस्वभक्तसुदुःखेनकिंचित्कोपंदधन्महान्॥ ९॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंव
दतिचण्डीशेहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलामादायमहतींताडयामासतद्रथम् ॥१०॥ शि
लयाताडितस्तस्यरथःशकलतांगतः ॥ ससूतःसहयःकेतुपताकाभिःसमन्वितः ॥ ११ ॥
नभस्थादेवताःसर्वाःप्रशशंसुःकपीश्वरम् ॥ धन्योसिप्लवगाधीशमहत्कर्मत्वयाकृतम् ॥
॥ १२ ॥ श्रीशिवंविरथंदृष्ट्वानन्दीतंसमुपाद्रवत् ॥ उवाचश्रीमहादेवंमत्पृष्ठंगम्यतामिति ॥
॥ १३ ॥ वृषस्थितंतुभूतेशंहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलामुत्पाट्यतरसाप्राहनद्धृदयेत

दा ॥ १४ ॥ तदाहतोभूतपतिःशूलंतीक्ष्णंसमाददे ॥ जाज्वल्यमानंत्रिशिखंवह्निज्वा
लासमप्रभम् ॥ १५ ॥ आयान्तंतन्महद्दृष्ट्वाशूलंप्रज्वलनप्रभम् ॥ हस्तेगृहीत्वातरसाबभ
ञ्जतिलशःक्षणात् ॥ १६ ॥ भग्नेत्रिशूलेतरसाकपीन्द्रेणक्षणाच्छिवः ॥ शक्तिंकरेसमाधत्त
सर्वलोकविनिर्मिताम् ॥ १७ ॥ साशक्तिःशिवनिर्मुक्ताहृदयेतस्यधीमतः ॥ लग्नाक्षणाद
भूत्तत्रविक्लवःप्लवगाधिपः ॥ १८ ॥ क्षणाच्चतद्व्यथांतीर्त्वागृहीत्वावृक्षमुल्बणम् ॥ ता
डयामासहृदयेमहाव्यालविभूषिते ॥ १९ ॥ ताडितस्तेनवीरेणफणीन्द्रास्त्रासमागताः ॥
इतस्ततस्तेतंमुक्त्वागताःपातालमुज्जवाः ॥ २० ॥ शिवस्तस्मिन्नगेमुक्तेवक्षसिस्वेनिरी
क्ष्यच ॥ कुपितोव्यदधाद्घोरंमुसलंकरयुग्मके ॥ २१ ॥ हतोसिगच्छसंग्रामात्पलायप्लव
गाधम ॥ एषतेप्राणहन्ताहंमुसलेनक्षणादिह ॥ २२ ॥ मुसलंवीक्ष्यनिर्मुक्तंशिवेनकुपितेन
वै ॥ कीशस्तद्वञ्चयामासमहावेगाद्धरिंस्मरन् ॥ २३ ॥ मुसलंतत्पपाताधःशिवमुक्तंमहा
यसम् ॥ विदार्यपृथिवींसर्वांजगामचरसातलम् ॥ २४ ॥ तदाप्रकुपितोत्यन्तंहनूमान्रामसे

वकः ॥ गृहीत्वापर्वतंहस्तेताडयामासवक्षसि ॥ २५ ॥ सयावत्पर्वतंछेत्तुंमतिंचक्रेसतीप
तिः ॥तावद्धतःकपीन्द्रेणशालेनबहुशाखिना॥२६॥तमपिच्छेत्तुमुद्युक्तोयावत्तावच्छिला
हतः ॥ शिलास्ताभेदितुंस्वान्तंचकारमृडमुद्धतम् ॥ २७ ॥ तावद्वृष्टिंचकारायंशिलाभिर्नग
पर्वतैः ॥ लाङ्गूलेनचसंवेष्ट्यताडयत्येषभूतपम् ॥ २८ ॥ शिलाभिःपर्वतैर्वृक्षैःपुच्छास्फो
टैनभूरिशः ॥ नन्दीप्राप्तोमहात्रासंचन्द्रोपिशकलीकृतः ॥२९॥ अत्यन्तंविह्वलोजातोमहे
शानःप्रकोपनः ॥ क्षणेक्षणेप्रहारेणविह्वलंकुर्वतंभृशम् ॥ ३० ॥ जगादप्लवगाधीशंधन्यो
सिरघुपानुग ॥ महत्कर्मकृतंतेद्ययत्तेहंसुप्रतोषितः ॥ ३१ ॥ नदानेननयज्ञेननाल्पेनतप
साप्यहम् ॥ सुलभोस्मिमहावेगतस्मात्प्रार्थयमेवरम् ॥ ३२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंब्रु
वन्तंतंदृष्ट्वाहनूमान्निजगादतम् ॥ प्रहसन्निर्भियावाण्यामहेशानंसुतोषितम् ॥३३॥ ॥हनू
मानुवाच ॥ ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वंमेस्तिमहेश्वर ॥ तथापियाचेहिवरंत्वत्तःसमरतोषि
तात् ॥ ३४ ॥ एषपुष्कलसंज्ञोनःसमरेपतितोहतः ॥ तथैवरामावरजःशत्रुघ्नोमूर्छितोरणे

॥ ३५ ॥ अन्येचवीराबहवःपतिताःशरविक्षताः ॥ मूर्च्छिताःपतिताःकेचित्तात्रक्षस्वगणैःसह ॥ ३६ ॥ यथानैतान्महाभूतावेतालाश्चपिशाचकाः ॥ नहरन्तिनखादन्तिश्वशृगालादयस्तथा ॥ ३७ ॥ एतेषांवपुषोभेदोनभवेत्त्वंतथाचर ॥ यावदिन्द्रंरणेजित्वानयामिद्रोणपर्वतम् ॥ ३८ ॥ तत्रस्थाऔषधीर्वापिनीत्वासंस्थापितान्भटान् ॥ जीवयामिबलात्सर्वांस्तावत्त्वंरक्षसर्वशः ॥३९॥ एषगच्छामितंनेतुंद्रोणंपर्वतसत्तमम् ॥ यस्मिन्वसन्त्योषधयःप्राणिसंजीवनंकराः ॥ ४० ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यतथेतिनिजगादतम् ॥ याहिशीघ्रंनगंतंतुरक्षामित्वद्भटान्मृतान् ॥४१॥ तच्छ्रुत्वावाक्यमीशस्यजगामद्रोणपर्वतम् ॥ द्वीपान्सर्वानातिक्रम्यजगामक्षीरसागरम् ॥ ४२ ॥ अत्रतुस्वगणैश्चायंरक्षतिस्मशिवोमहान् ॥ श्मशानंतद्गणैःस्वीयैर्महाबलपराक्रमैः ॥ ४३ ॥ हनूमान्द्रोणमासाद्यद्रोणंनाममहागिरिम् ॥ लाङ्गूलेतंविधायाशुप्रतस्थेरणमण्डलम् ॥४४॥ तंनेतुमुद्यतेविप्रचकम्पेसचपर्वतः ॥कम्पमानंतुतंदृष्ट्वातत्पालादेवतागणाः ॥ ४५॥ हाहेतिकृत्वाप्रोचुस्तेकिमिदंभविता

गिरौ ॥ कोह्येनंनीयतेवीरोमहाबलपराक्रमः ॥ ४६ ॥ एवंकृत्वासुराःसर्वेसंहतादद्दृशुःक
पिम् ॥ मुञ्चैनमितितिंप्रोच्यजघ्नुःशस्त्रास्त्रकोटिभिः ॥ ४७ ॥ तान्सर्वान्निघ्नतोदृष्ट्वाहनूमा
न्कुपितोभृशम् ॥ जघानतान्क्षणाद्वीरःशक्रःसर्वासुरान्यथा ॥ ४८ ॥ केचित्पदाहतास्त
त्रकेचित्करविमर्दिताः ॥ लाङ्गूलेनहताःकेचित्केचिच्छृङ्गेणचाहताः ॥ ४९ ॥ सर्वेतेनाश
मापन्नाःक्षणात्कीशेनताडिताः ॥ केचिन्निपतिताभूमौरुधिरेणपरिप्लुताः ॥ ५० ॥ केचि
त्कीशभयात्त्रस्ताजग्मुःशक्रंसुराधिपम् ॥ क्षतेनचपरिप्लुष्टारुधिरक्षतदेहिनः ॥ ५१ ॥ ता
न्दृष्ट्वाभयसंविग्नान्रुधिरेणपरिप्लुतान् ॥ सुरांऊजगादविमनाःशक्रःसर्वसुरोत्तमः ॥ ५२ ॥
कथंयूयंभयत्रस्ताःकथंरुधिरविप्लुताः ॥ केनदैत्येननिहताराक्षसेनाधमेनवा ॥ ५३ ॥ स
र्वेशंसतमेतथ्यंयथाज्ञात्वाव्रजामितम् ॥ निहत्यबद्ध्वाचायामियुष्मद्घातकमुन्मदम् ॥
॥ ५४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यतुराषाहंसुरोत्तमाः ॥ जगदुर्दीनयावाचासुरासुरनमस्कृत
म् ॥ ५५ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ इहागत्यनजानीमःकश्चिद्वानररूपधृक् ॥ नेतुंद्रोणंसमु

द्युक्तोलाङ्गूलेवेष्टयतांगिरिम् ॥ ५६ ॥ गन्तुंकृतमतिस्तावद्वयंसर्वेसुसंहताः ॥ युद्धंकृत्वासु
संनद्धाःसर्वशस्त्रास्त्रवर्षिणः ॥ ५७ ॥ तेनसर्वैवयंयुद्धेनिर्जिताबलशालिना ॥ अनेकेनि
हतास्तत्रभूमौपेतुःसुरोत्तमाः ॥ ५८ ॥ वयंतुबहुभिःपुण्यैर्जीविताइहचागताः ॥ शोणिते
नसुसिक्ताङ्गाःक्षतपीडासमन्विताः ॥ ५९ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यसुराणांसपुरंदरः ॥ आ
दिदेशसुरान्सर्वान्महाबलसमन्वितान् ॥ ६० ॥ यातंमहाद्रोणगिरिंकपिंबद्धुंमहाबलम् ॥
बद्धानयतयूयंवैसुराणांरणपातकम् ॥ ६१ ॥ इत्याज्ञप्ताययुस्तेवैद्रोणंपर्वतसत्तमम् ॥
यत्रास्तेबलवान्वीरोहनूमान्कपिसत्तमः ॥ ६२ ॥ गत्वातेप्राहरन्सर्वेहनूमन्तंमहाबलम् ॥
हनूमतातेनिहतामुष्टिभिःकरताडनैः ॥ ६३ ॥ पतितास्तेक्षणात्तत्ररुधिरक्षतविग्रहाः ॥ अ
न्येपलायनपराजग्मुस्तेत्रिदिवेश्वरम् ॥ ६४ ॥ तच्छ्रुत्वाकुपितःशक्रःसर्वानमरसत्तमा
न ॥ आदिदेशमहावीरंवानरेन्द्रंसुरोत्तमः ॥ ६५ ॥ तदाज्ञप्ताययुस्तेवैयत्रकीशेश्वरोबली ॥
तान्सर्वानागतान्दृष्ट्वाजगादकपिसत्तमः ॥ ६६ ॥ मायान्तुवीराःसमरेसंहर्तारंहिमांबलात् ॥

नेष्यामियुष्मानधुनासंयमिन्याःपुरोन्तिके ॥ ६७ ॥ इत्युक्ताअपितेसर्वेसन्नद्धाःप्राहरन्क
पिम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्महाबलसमन्विताः ॥ ६८ ॥ केचिच्छूलैःपरशुभिःकेचित्खड्गै
श्चपट्टिशैः ॥ मुसलैःशक्तिभिःकेचित्क्रोधेनकलुषीकृताः ॥ ६९ ॥ सआहतोमरवरैर्विवि
धैरायुधैर्बली ॥ शिलाभिस्ताञ्जघानाशुसर्वानमरसत्तमान् ॥ ७० ॥ केचित्पलाय्यआ
हुस्तेगताःशक्रसमीपकम् ॥ तदुक्तंवाक्यमाकर्ण्यभयंप्रापसुराधिपः ॥ ७१ ॥ बृहस्पतिंसु
राध्यक्षंमन्त्रिणंस्वर्गवासिनाम् ॥ पप्रच्छसविधेगत्वानत्वासुरगुरुंवरम् ॥ ७२ ॥ ॥ इ
न्द्रउवाच ॥ ॥ कोसौयोवानरोद्रोणंनेतुंस्वामिन्समागतः ॥ येनमेनिहतावीराअमराः
शस्त्रधारिणः ॥ ७३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमुक्तमाङ्गिरसोमहान् ॥
जगादभयसंविग्नंतुराषाहंसुराधिपम् ॥ ७४ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ योरावणमहन्सं
ख्येकुम्भकर्णमदीदहन् ॥ येनतेवैरिणःसर्वेहतास्तस्यैवसेवकः ॥ ७५ ॥ येनलङ्कासत्रिकूटा
निर्दग्धापुच्छवह्निना ॥ अक्षश्चनिहतोयेनहनूमन्तमवेहितम् ॥ ७६ ॥ तेनसर्वेविनिघ्नन्ता

द्रोणार्थमयमुद्यमः ॥ हयमेधंमहाराजःकरोतिबलिसत्तमः ॥ ७७ ॥ तस्याश्वंशिवभक्त
स्तुनृपोवीरमणिर्महान् ॥ जहारतत्रसमभूद्रणंसुरविमोहनम् ॥ ७८ ॥ शिवेननिहताःसंख्ये
वीरारामस्यभूरिशः ॥ तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यत्येवमहाबलः ॥ ७९ ॥ नायंवर्षशतैर्जे
योभवताबलसंयुतः ॥ तस्मात्प्रसादयकपिं देहितत्रत्यमौषधम् ॥ ८० ॥ ॥ इतिश्रीपद्म
पुराणेपा०शेषवा०द्रोणगिरौदेवानांपराजयोनामचतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४४ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ गुरुभाषितमाकर्ण्यवृत्रपर्वरिपुःस्वराट् ॥ ज्ञात्वारामस्यकार्यार्थमाग
तंपवनात्मजम् ॥ १ ॥ भयंतत्याजमनसिवानरात्समुपस्थितम् ॥ जहर्षचित्तेचभृशंवा
चस्पतिमुवाचह ॥ २ ॥ ॥ इन्द्रउवाच ॥ ॥ कथंकार्यंसुराधीशद्रोणोयंनीयतेयदि ॥ दे
वानांजीवनंभूयःकथंस्यादितिमेवद ॥ ३ ॥ इदानींपवनोद्भूतंप्रसादययथातथम् ॥ रामः
प्रीतिंपरांयातिदेवानांचसुखंभवेत् ॥ ४ ॥ देवाधिपस्यवचनंश्रुत्वावाचस्पतिस्तदा ॥ श
क्रंतुपुरतःकृत्वासर्वं देवैःपरीवृतम् ॥ ५ ॥ जगामतत्रयत्रास्तेहनूमान्निर्भयःकपिः ॥ गर्जं

तिप्रसभंजित्वासुरान्सर्वान्सुखासिनः ॥ ६ ॥ तेगत्वासन्निधौतस्यबृहस्पतिपुरोगमाः ॥
पेतुस्तेचरणौनत्वासमीरतनुजस्यहि ॥ ७ ॥ बृहस्पतिश्चतंवीरंजगादप्रेरितोमुना ॥ सुरा
धीशेनलोकस्यगुरुणावदतांवरः ॥ ८ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ अजानद्भिःकृतंकर्मदे
वैस्तवपराक्रमम् ॥ श्रीरामचरणस्यत्वंसेवकोसिमहामते ॥ ९ ॥ किमर्थमयमारम्भःकथ
मत्समागमः ॥ तत्करिष्यामहेसर्वेसन्नतास्तवभाषितम् ॥ १० ॥ शेषंत्यक्त्वाकृपांकृ
त्वादेवाधीशंविलोकय ॥ पवनात्मजदैत्यानांभयंकरवपुर्दधत् ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥
इत्थंभाषितमाकर्ण्यदेवानांसगुरोर्वचः ॥ उवाचदेवान्सकलान्गुरुंचैवमहायशाः ॥ १२ ॥
राज्ञोवीरमणेःसंख्येहताःशर्वेणभूरिशः ॥ भटास्तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यामिपर्वतम् ॥
॥ १३ ॥ तंयेनिवारयिष्यन्तिस्ववीर्यबलदर्पिताः ॥ तान्नेष्यामिक्षणादेवयमस्यसदनंप्र
ति ॥ १४ ॥ तस्माद्दत्तमेयूयंद्रोणंवाथतदौषधम् ॥ येनसंजीवयिष्यामिमृतान्वीरान्रणा
ङ्गणे ॥ १५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवायुसूनोर्महात्मनः ॥ तेसर्वेप्रण

तिंगत्वाद्दुःसंजीवनौषधम् ॥ १६ ॥ तेप्रहृष्टाभयंत्यक्त्वासुराःस्वर्गौकसःस्वयम् ॥ ययुःसुरपतिंकृत्वापुरःसौख्यसमन्विताः ॥ १७ ॥ हनूमान्भेषजंतत्तुसमादायगतोरणम् ॥ स्तुतःसर्वैःसुरगणैर्महाकर्मसमुत्सुकैः ॥ १८ ॥ तमागतंहनूमन्तंवीक्ष्यसर्वेपिवैरिणः ॥ साधुसाधुप्रशंसन्तअद्भुतंमेनिरेकपिम् ॥ १९ ॥ कपिःसमागत्यमहामुदायंतःपुरोभटंपुष्कलमागतंमृतम् ॥ शिवेनसंरक्षितमुग्रमण्डलेश्रीरामचित्तंसविधेजगामह ॥ २० ॥ सुमतिंचसमाहूयमन्त्रिणंमहतांमतम् ॥ उवाचजीवयाम्यद्यसर्वान्वीरान्रणेमृतान् ॥ २१ ॥ एवमुक्त्वाभेषजंतत्पुष्कलस्यमहोरसि ॥ शिरःकायेनसंधायजगादवचनंशुभम् ॥ २२ ॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणाराघवंप्रति ॥ जानामितर्हिएतेनभेषजेनाशुजीवतु ॥ २३ ॥ इतिवाक्यंयदावक्तितावत्पुष्कलउत्थितः ॥ रणाङ्गणेऽदशद्वोषाद्धन्तान्वीरशिरोमणिः ॥ २४ ॥ क्वगतोवीरभद्रोसौमांसंमूर्च्छयरणाङ्गणे ॥ सद्योहंपातयाम्येनंक्वास्तिमेधनुरुत्तमम् ॥ २५ ॥ इतितंभाषमाणंवैप्राहवीरंकपीन्द्रकः ॥ धन्योसिवीरयद्भूयोवदस्येनंरणाङ्गणे ॥

॥ २६ ॥ त्वंहतोवीरभद्रेणरघुनाथप्रसादतः ॥ पुनःसंजीवितोस्येहशत्रुघ्नंयाममुर्छितम् ॥
॥ २७ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौतत्रसंग्रामवरमूर्धनि ॥ श्वसन्नास्तेसशत्रुघ्नःशिवबाणप्रपीडितः ॥
॥ २८ ॥ तत्रगत्वासमीपंतच्छत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ निधायभेषजंतस्यवक्षसिश्वासमाग
ते ॥ २९ ॥ उवाचहनुमांस्तंवैजीवशत्रुघ्नसत्तम ॥ मूर्च्छितोसिरणेकस्मान्महाबलपराक्र
म ॥ ३० ॥ यद्यहंब्रह्मचर्यंचजन्मपर्यन्तमुद्यतः ॥ पालयामितदावीरःशत्रुघ्नोजीवतुक्षणा
त् ॥ ३१ ॥ उक्तमात्रेणतेनेदंजीवितःक्षणमात्रतः ॥ क्वशिवःक्वशिवोयातोविहायरणम
ण्डलम् ॥ ३२ ॥ अनेकेनिहताःसंख्येश्रीरुद्रेणपिनाकिना ॥ तेसर्वेजीवितास्तेनकपीन्द्रेण
महात्मना ॥ ३३ ॥ तदासर्वेसुसन्नद्धारोषपूरितमानसाः ॥ स्वेस्वेरथेस्थिताःशत्रून्प्रययुः
क्षतविग्रहाः ॥ ३४ ॥ पुष्कलोवीरभद्रंतुचण्डंचैवकपिध्वजः ॥ नन्दिनंहनुमान्वीरःशत्रुघ्नः
संगरेशिवम् ॥ ३५ ॥ धनुर्विस्फारयन्तंतंशत्रुघ्नंबलिनांवरम् ॥ संग्रामेशिवमाहूयतिष्ठन्तंप्रय
यौनृपः ॥ ३६ ॥ राजावीरमणिर्वीरःशत्रुघ्नःसमरेबली ॥ अन्योन्यंचक्रतुर्युद्धंमुनिविस्म

यकारकम् ॥ ३७ ॥ राज्ञाचवीरमणिनारथाभग्नाःशताधिकाः ॥ शत्रुघ्नस्यनरेन्द्रस्यति
लशःक्षणतोद्विज ॥ ३८ ॥ तदाप्रकुपितोत्यन्तंशत्रुघ्नोरणमण्डले ॥ आग्नेयास्त्रंमुमोचामुं
दग्धुंसैन्यसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ दाहकंतन्महद्दृष्ट्वामहास्त्रंशत्रुमोचितम् ॥ अत्यन्तंकुपितोरा
जावारुणास्त्रंसमाददे ॥ ४० ॥ वारुणास्त्रेणशीतार्तिंवीक्ष्यरामानुजोबली ॥ वायव्यास्त्रंमु
मोचास्मैतेनवायुर्महानभूत् ॥ ४१ ॥ वायुनासंहतामेघाययुस्तेसर्वतोदिशम् ॥ इतस्त
तोगताःसर्वेसैन्यंतत्सुखितंबभौ ॥ ४२ ॥ सैन्येपवनपीडार्तेनृपोवीरमणिर्महान् ॥ पर्वता
स्त्रंरिपूद्धारिजग्राहचशरासने ॥ ४३ ॥ पर्वतैःस्वनितोवायुर्नचासर्पतसंगरे ॥ तद्वीक्ष्यरामा
वरजोवज्रास्त्रंतुसमाददे ॥ ४४ ॥ वज्रास्त्रेणहताःसर्वेनगास्तुतिलशःकृताः ॥ चूर्णतांप्रापु
रेतास्मिन्रणेवीरवरार्चिते ॥ ४५ ॥ वज्रास्त्रेणविदीर्णाङ्गावीराःशोणितशोभिताः ॥ बभूवुःस
मरप्रान्तेचित्रंसमभवद्रणम् ॥ ४६ ॥ तदाप्रकुपितोत्यन्तंराजावीरमणिर्महान् ॥ ब्रह्मास्त्रंचाप
आधत्तवैरिदाहकमद्भुतम् ॥ ४७ ॥ शत्रुघ्नःशरमादायसस्मारसुमनोहरम् ॥ अस्त्रंतद्योगि

नीदत्तंसर्ववैरिविमोहनम् ॥ ४८ ॥ ब्रह्मास्त्रंतत्करभ्रष्टमागतंवैरिणंप्रति ॥ तावच्छत्रुघ्नना
म्नातुतन्मुक्तंमोहनास्त्रकम् ॥ ४९ ॥ मोहनास्त्रेणतद्ब्राह्मंद्विधाछिन्नंक्षणादिह ॥ लग्नंराज्ञो
हृदिक्षिप्रंमूर्च्छामप्रापयन्नृपम् ॥ ५० ॥ तेबाणाःशतशोमुक्ताःशत्रुघ्नेनमहीभृता ॥ सर्वेपि
मूर्च्छितावीरागणारुद्रस्ययेपुनः ॥ ५१ ॥ शिवस्यचरणोपस्थेमूढाःपेतुर्महीतले ॥ तदाशि
वःप्रकुपितोरथेतिष्ठन्ययौनृपम् ॥ ५२ ॥ शिवेनसहसायोद्धुंसमायातोरणाङ्गणे ॥ शत्रुघ्नः
सज्जमातज्यंधनुःकृत्वाप्ययुद्ध्यत ॥ ५३ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंघोरंवैरिविदारणम् ॥ शस्त्रा
स्त्रैर्बहुधामुक्तैरादीपितदिगन्तरम् ॥ ५४ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसंघातैस्ताडनप्रतिताडनैः ॥ देवा
नामपिदैत्यानांनेताद्दग्रणमण्डलम् ॥ ५५ ॥ तदात्याकुलितोत्यन्तंशत्रुघ्नःशिवसंगरे ॥ स
स्मारस्वामिनंतत्रपावनेरुपदेशतः ॥ ५६ ॥ हानाथभ्रातरत्युग्रःशिवःप्राणापहारणम् ॥
करोतिधनुरुद्यम्यत्रायस्वरणमण्डले ॥ ५७ ॥ अनेकेदुःखपाथोधिंतीर्णारामतवाव्यय ॥
मामप्युद्धरदुःखस्थंरामरामकृपानिधे ॥ ५८ ॥ इत्थंवक्तियदातावद्दीक्षितोरणमण्डले ॥ नी

१५०

लोत्पलदलश्यामोरामोराजीवलोचनः ॥ ५९ ॥ मृगशृङ्गंकटौधृत्वादीक्षितंवपुरुद्वहन् ॥ तंदृष्ट्वाविस्मयंप्रापशत्रुघ्नःसमराङ्गणे ॥ ६० ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेश्रीरामसमागमोनामपञ्चचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ आगतंवीक्ष्यश्रीरामंशत्रुघ्नःप्रणतार्तिहम् ॥ भ्रातरंसकलादुःखान्मुक्तोभूद्द्विजसत्तम ॥ १ ॥ हनूमान्वीक्ष्यविभ्रान्तोरामस्यचरणौमुदा ॥ ववन्देभक्तरक्षार्थमागतंनिजगादच ॥ २ ॥ स्वामिंस्तवैतद्युक्तंतुस्वभक्तपरिपालनम् ॥ यत्संग्रामेजितंसर्वंपाशबद्धंमुमोचयत् ॥ ३ ॥ वयंत्विदानींधन्यावैयद्द्रक्ष्यामोभवत्पदे ॥ जेष्यामोरीन्क्षणादेवत्वत्कृपातोरघूद्वह ॥ ४ ॥ ॥शेषउवाच॥ ॥ स्थाणुस्तदागतंरामंयोगिनांध्यानगोचरम् ॥ पतित्वापादयोर्विप्रजगादप्रणताभयम् ॥ ५ ॥ एकस्त्वंपुरुषःसाक्षात्प्रकृतेःपरईर्यते ॥ यःस्वांशकलयाविश्वंसृजत्यवतिहन्तिच ॥ ६ ॥ अरूपस्त्वमशेषस्यजगतःकारणंपरम् ॥ एकएवत्रिधारूपंगृह्णासिकुहकान्वितः ॥ ७ ॥ सृष्टौविधातृरूपेणपालनेस्वय

मासच ॥ प्रलयेजगतःसाक्षादहंशर्वाख्यतांगतः ॥ ८ ॥ तवयत्परमेशस्यहयमेधक्रतुक्रि
या ॥ ब्रह्महत्यापनोदायतद्विडम्बनमद्भुतम् ॥ ९ ॥ यत्पादशौचममलंगङ्गाख्यंशिरसान्तरा ॥
वहामिपापशान्त्यर्थंतस्यतेपातकंकुतः ॥ १० ॥ मयाबह्वपकारायकृतंकर्मतवस्फुटम् ॥
क्षम्यतांतत्कृपालोहिभवतोप्यविधायकम् ॥ ११ ॥ किंकरोमिमयासत्यपालनार्थमिदंकृ
तम् ॥ जानन्प्रभावंभवतोभक्तरक्षार्थमागतः ॥ १२ ॥ असौपुराउज्जयिन्यांमहाकालनि
केतने ॥ स्नात्वाक्षिप्राख्यसरितितपस्तेपेमहाद्भुतम् ॥ १३ ॥ ततःप्रसन्नोजातोहंजगादभूमिपं
प्रति ॥ याचस्वेतिमहाराजसवव्रेराज्यमद्भुतम् ॥ १४ ॥ मयाप्रोक्तंदेवपुरेतवराज्यंभवि
ष्यति ॥ यावद्रामहयःपुर्यामागमिष्यतियाज्ञिकः ॥ १५ ॥ तावत्प्रभृत्यहंस्थास्येतवर
क्षार्थमुद्यतः ॥ एतद्दत्तवरोरामकिंकरोमिस्वसत्यतः ॥ १६ ॥ घृणितोस्म्यधुनाराज्ञासपु
त्रपशुबान्धवः ॥ हयंसमर्प्यतेपादसेवांराजाविधास्यति ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इति
वाक्यंसमाकर्ण्यमहेशस्यरघूत्तमः ॥ उवाचधीरयावाचाकृपयापूर्णलोचनः ॥ १८ ॥

॥ रामउवाच ॥ ॥ देवानामयमेवास्तिधर्मोभक्तस्यपालनम् ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मयन्द्भक्तोरक्षितोऽधुना ॥ १९ ॥ ममासिद्दृदयेशर्वभवतोद्दृदयेत्वहम् ॥ आवयोरन्तरंनास्तिमूढाः पश्यन्तिदुर्धियः ॥ २० ॥ येभेदंविदधत्यद्धाआवयोरेकरूपयोः ॥ कुम्भीपाकेषुपच्यन्तेनराःकल्पसहस्रकम् ॥ २१ ॥ येत्वद्भक्तास्तएवासन्मद्भक्ताधर्मसंयुताः ॥ मद्भक्ताअपिभूयस्याभक्त्यातवनतिंकराः ॥ २२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यशर्वोवीरमणिंनृपम् ॥ मूर्च्छितंजीवयामासकरस्पर्शादिनाप्रभुः ॥ २३ ॥ अन्यानपिसुतानस्यमूर्च्छिताञ्छरपीडितान् ॥ जीवयामाससमृडःसमर्थःप्रभुरीश्वरः ॥ २४ ॥ सज्जंविधायतंभूपंश्रीरामपदयोर्नतिम् ॥ कारयामासभूतेशःपुत्रपौत्रैःपरीवृतम् ॥ २५ ॥ धन्योराजावीरमणिर्योददर्शरघूत्तमम् ॥ योगिभिर्योगनिष्ठाभिर्दुष्प्रापमयुतायुतैः ॥ २६ ॥ तेनत्वारघुनाथंतंकृतार्थीकृतविग्रहाः ॥ ब्रह्मादिभिःपूज्यतमाअभूवन्द्विजसत्तम ॥ २७ ॥ शत्रुघ्नहनुमद्भ्यांचपुष्कलादिभिरुद्भटैः ॥ परिष्टुतायरामायददौराजाहयोत्तमम् ॥ २८ ॥ राज्येनस

हितंसर्वंसपुत्रपशुबान्धवम् ॥ शर्वेणप्रेरितःप्रादाद्भूपोवीरमणिस्ततः ॥ २९ ॥ ततोरामोनु
तःसर्वैर्वीरैर्भिर्निजसेवकैः ॥ शत्रुघ्नादिभिरत्यन्तमुत्सुकैश्चविशेषतः ॥ ३० ॥ रथेमणिम
येतिष्ठन्बभूवसतिरोहितः ॥ अन्तर्हितेरामभद्रेसर्वेप्रापुःसुविस्मयम् ॥ ३१ ॥ माजानीहि
मनुष्यंतंरामंलोकैकवन्दितम् ॥ जलेस्थलेचसर्वत्रवर्ततेसंस्थितःसदा ॥ ३२ ॥ ततोवीरा
अलंहृष्टाअन्योन्यंपरिरेभिरे ॥ तूर्यमङ्गलवादित्रैःसुमहानुत्सवोभवत् ॥ ३३ ॥ ततोमुक्तो
हयःसर्वैर्वीरैःशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ सर्वैरनुगतःप्रीतैर्विस्मयेनसमन्वितैः ॥ ३४ ॥ शर्वःसत्य
प्रतिज्ञश्चतमनुज्ञाप्यसेवकम् ॥ श्रीरामंशरणंप्रोच्ययाहिलोकैकदुर्लभम् ॥ ३५ ॥ स्वयम
न्तर्हितस्तत्रप्रलयोत्पत्तिकारकः ॥ कैलासमगमच्छर्वःसेवकैःपरिशोभितः ॥ ३६ ॥ भूपो
वीरमणिर्ध्यायन्श्रीरामचरणोदजम् ॥ शत्रुघ्नेनययौसाकंबलिनाबलसंयुतः ॥ ३७ ॥ एत
द्रामस्यचरितंयेशृण्वन्तिनरोत्तमाः ॥ तेषांसंसारजंदुःखंनभविष्यतिकर्हिचित् ॥ ३८ ॥
इतिश्रीप०पा०रामा०शेषवा०हयप्रस्थानंनामषट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ हयोगतोहेमकूटंभारतान्तेततोद्विज ॥ अनेकभटसाहस्रैरक्षितोबद्ध चामरः ॥ १ ॥ योवैविस्तरतोदैर्घ्याद्योजनानांसमन्ततः॥ अयुतेनसुशृङ्गैश्चराजतैःकाञ्च नादिभिः ॥ २ ॥ तत्रोद्यानंमहच्छ्रेष्ठंपादपैःपरिशोभितम् ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चकर्णिका रैःसमन्ततः ॥ ३ ॥ हिन्तालैर्नागपुन्नागैःकोविदारैःसबिल्वकैः ॥ चम्पकैर्बकुलैर्मेघैर्मद नैःकुटजादिभिः ॥ ४ ॥ जातिकाभिर्यूथिकाभिर्नवमालिकयातथा ॥ आम्रैर्माधव द्राक्षाभिर्दाडिमैःशोभितंवनम् ॥ ५ ॥ अनेकपक्षिसंघुष्टंभ्रमरैर्निनदीकृतम् ॥ मयूरकेका रवितंसर्वर्तुसुखदंहयः ॥ ६ ॥ प्रविवेशसशत्रुघ्नोमनोवेगसमन्वितः ॥ स्वर्णपत्रंविशाले स्वेभालेबिभ्रन्मनोहरम् ॥ ७ ॥ गच्छतस्तस्यवाहस्यहयमेधक्रतस्तदा ॥ अकस्मादभव च्चित्रंत्तच्छृणुष्वद्विजोत्तम ॥ ८ ॥ गात्रस्तम्भोभवत्तस्यनचचालपथिस्थितः ॥ हेमकूट इवाचाल्योबभूवहयसत्तमः ॥ ९ ॥ तदातद्रक्षकाःसर्वेकशाघातान्वितेनिरे ॥ तदाहतेपि नययौस्तब्धगात्रोहयोत्तमः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नंसविधेगत्वाचुक्रुशुर्वाहरक्षकाः ॥ स्वामिन्व

यंनजानीमःकिमभूद्धयसत्तमे ॥ ११ ॥ गच्छतोवाहवर्यस्यमनोवेगस्यभूपते ॥ आकस्मिकोभवत्तस्यगात्रस्तम्भोमहामते ॥ १२ ॥ कशाभिस्ताडितोस्माभिःपरंतत्रचचालन ॥ एवंविचार्ययत्कर्मतत्कुरुष्वनृपोत्तम ॥ १३ ॥ तदाविस्मयमापन्नोभूपतिःसहसैनिकैः ॥ जगामसहितःसर्वैर्हयस्यमहतोन्तिके ॥ १४ ॥ पुष्कलोबाहुनाधृत्वाचरणौतस्यभूतलात् ॥ उत्पाटयामासतदापरंनोचेलतुस्ततः ॥ १५ ॥ बलेनबलिनाक्रान्तोनाकम्पतहयस्तदा ॥ हनूमांस्तंसमुद्धर्तुंमतिंचक्रेमहामनाः ॥ १६ ॥ लाङ्गूलेनसमावेष्ट्यबलेनबलिनांवरः ॥ आचकर्षबलाद्वाहंनचचालतथापिसः ॥ १७ ॥ तदोवाचकपिश्रेष्ठोहनूमान्विस्मयान्वितः ॥ शत्रुघ्नंबलिनांश्रेष्ठंवीराणांपरिशृण्वताम् ॥ १८ ॥ मयाद्रोणोलाङ्गुलेनलीलयोत्पाटितोधुना ॥ परमत्रमहाश्चर्यंकम्पतेनहयोल्पकः ॥ १९ ॥ दृष्टमत्रनिदानंहिवीरैर्बलिभिरुद्धतैः ॥ आकृष्टोपिनचस्थानाच्चचालतिलमात्रतः ॥ २० ॥ कपिभाषितमाकर्ण्यशत्रुघ्नोविस्मयान्वितः ॥ सुमतिंमन्त्रिणांश्रेष्ठमुवाचवदतांवरः ॥ २१ ॥ ॥ श

त्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मन्त्रिन्किमभवद्वाहेस्तम्भनंवपुषोनघ ॥ कोत्रोपायोविधेयःस्याद्येनवाहगतिर्भवेत् ॥ २२ ॥ सुमतिरुवाच ॥ स्वामिन्कश्चिन्मुनिर्मृग्योऽखिलज्ञानविचक्षणः ॥ देशोद्भवमहंजानेप्रत्यक्षंनापरोक्षजम् ॥ २३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्य सुमतेर्धर्मकोविदः ॥ अन्वेषयामाससमुनिंसेवकैःसहस्रशोभनम् ॥ २४ ॥ तेसर्वेसर्वतोगत्वा मुनिंधर्मविदंभटाः ॥ व्यालोकयन्तःसर्वत्रनचापश्यन्मुनीश्वरम् ॥ २५ ॥ एकस्त्वनुचरो विप्रगतोयोजनमात्रतः ॥ पूर्वस्यांदिशमुद्युक्तःपश्यतिस्ममहाश्रमम् ॥ २६ ॥ यत्रनिर्वैरिणःसर्वेपशवोजनतास्तथा ॥ गङ्गास्नानहताशेषकिल्बिषाःसुमनोहराः ॥ २७ ॥ यत्रकेचित्तपःश्रेष्ठंकुर्वन्तिस्महुताशनैः ॥ धूमैरधोमुखाःपत्रैर्वायुभिःस्वोदरंभराः ॥ २८ ॥ यत्राग्निहोत्रजोधूमःपवित्रयतिसर्वदा ॥ अनेकमुनिसंहृष्टोमुक्तपत्रलतोत्तमः ॥ २९ ॥ तमाश्रमंमुनेर्ज्ञात्वाशौनकस्यमनोहरम् ॥ न्यवेदयन्नृपायासौविस्मयाविष्टचेतसे ॥ ३० ॥ तच्छ्रुत्वाहर्षितोत्यन्तंशत्रुघ्नःसहसेवकैः ॥ हनूमत्पुष्कलाद्यैश्चसंयुतोगात्तदाश्रमम् ॥ ३१ ॥ त

त्रवीक्ष्यमुनिश्रेष्ठंसम्यग्घुतहुताशनम् ॥ प्रणम्यदण्डवत्तस्यचरणौपापहारिणौ ॥ ३२ ॥ त
मागतंनृपंज्ञात्वाशत्रुघ्नंबलिनांवरम् ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतस्तद्दर्शनादभूत् ॥ ३३ ॥
सुखोपविष्टंविश्रान्तंनृपंप्राहमुनीश्वरः ॥ किमर्थमटनंदेवमहत्पर्यटनंतव ॥ ३४ ॥ त्वादृशाः
पृथिवींसर्वांनृपावैनभ्रमन्तिचेत् ॥ तदादुष्टजनाःसाधून्बाधन्तेविगतज्वरान् ॥ ३५ ॥ क
थयस्वमहीपालशत्रुघ्नबलिनांवर ॥ सर्वंशुभायनोभूयात्तवपर्यटनादिकम् ॥ ३६ ॥ ॥ शे
षउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवन्तंभूदेवंप्रत्युवाचमहीश्वरः ॥ गद्गदस्वरयावाण्याहर्षितस्वीयवि
ग्रहः ॥ ३७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ अकस्माद्भवच्चित्रंरामाश्वस्यमनोहृतः ॥ नातिदूरे
त्वदावासात्तच्छृणुष्वविदांवर ॥ ३८ ॥ उद्यानेतवशोभाढ्येयदृच्छातोहयोगतः ॥ तत्प्रा
न्तेतस्यवाहस्यगात्रस्तम्भोभवत्क्षणात् ॥ ३९ ॥ तदामेबलिनोवीराःपुष्कलाद्यामदोत्कटाः ॥
बलादाचकृषुर्वाहंनचचालतथाप्यसौ ॥ ४० ॥ अस्मानपारदुःखाब्धौमग्नान्प्रतितरिः
स्मृतः ॥ दैवाद्दृष्टःसुभाग्यैस्त्वंकथयस्वनिदानकम् ॥ ४१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंपृष्टोमु

निवरःक्षणंदध्यौमहामतिः ॥ ततःकारणसंयुक्तंविचारेणदघद्दघम् ॥ ४२ ॥ क्षणात्तज्ज्ञा
नतांप्राप्यविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ जगादसमहीपालंदुःखितंसंशयान्वितम् ॥ ४३ ॥
॥ शौनकउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिहयस्तम्भस्यकारणम् ॥ यच्छ्रुत्वामुच्यतेदुः
खादतिचित्रकथानकम् ॥ ४४ ॥ गौडदेशेमहारण्येकावेरीतीरभूषिते ॥ वाडवःसात्वको
नाम्नाचचारपरमंतपः ॥ ४५ ॥ एकाहंपयसःप्राशीदिनैकंवायुभक्षकः ॥ दिनैकंतुनिराहा
रएवंत्रिदिनमुन्नयेत् ॥ ४६ ॥ एवंव्रतेप्रवृत्तस्यकालःसर्वक्षयंकरः ॥ जग्राहस्वस्यदंष्ट्रायां
मृतिंप्रापमहाव्रती ॥ ४७ ॥ विमानेसर्वशोभाढ्येसर्वरत्नविभूषिते ॥ अप्सरोभिःसहक्री
डन्ययौमेरोःशिखास्थितौ ॥ ४८ ॥ जम्बूनाममहावृक्षस्तत्रसेव्यरसोभवत् ॥ नदीजाम्ब
वतीसंज्ञास्वर्णद्रवसमन्विता ॥ ४९ ॥ तस्यांमुनयइच्छाभिःक्रीडन्तेकुतुकान्विताः ॥ अने
कतपसापुण्याःसर्वसौख्यसमन्विताः ॥ ५० ॥ तत्रासौस्वेच्छयाक्रीडन्नप्सरोभिर्मुदान्वि
तः ॥ प्रतीपमाचरत्तेषांस्वाभिमानमदोद्धतः ॥ ५१ ॥ ततःशप्तःसमुनिभीराक्षसोभवदु

मुख॥ततोतिदुःखितःप्राहमुनीन्विद्यातपोधनान् ॥५२॥ अनुगृह्णन्तुमांसर्वेविप्रायूयंकृपा
लवः ॥ तदातैरनुगृहीतोयदारामहयंभवान् ॥ ५३ ॥ स्तम्भयिष्यतिवेगेनततोरामकथा
श्रुतिः ॥ पश्चान्मुक्तिर्भवित्रीतेशापादस्मात्सुदारुणात् ॥ ५४ ॥ सप्रोक्तोमुनिभिर्देवैराक्षस
त्वमितःप्रभो ॥ स्तम्भयामासरामाश्वंमोचयानघकीर्तनैः ॥५५॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपाता
लखण्डेरामा०शेषवात्स्यायनसंवादेशापकीर्तनंनामसप्तचत्वारिंशत्तमो० ॥ ४७ ॥ ॥
॥शेषउ०॥ ॥इतिप्रोक्तंतुमुनिनासंश्रुत्यपरवीरहा ॥ विस्मयंमानयामासहृदिशौनकम
ब्रवीत् ॥ १ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥कर्मणोगहनावार्तायेयासात्वकनामधृक् ॥ दिवंप्रा
प्तोपिमहताकर्मणाराक्षसीकृतः ॥ २ ॥ स्वामिन्वदमहर्षेत्वंकर्मणांचगतिर्यथा ॥ येनक
र्मविपाकेनयादृशंनरकंभजेत् ॥ ३ ॥ ॥शौनकउवाच॥ ॥ धन्योसिराघवश्रेष्ठयत्तेमति
रियंशुभा ॥ जानन्नपिहितार्थायलोकानांत्वंब्रवीषिभोः ॥ ४ ॥ कथयामिविचित्राणांक
र्मणांविविधागतीः ॥ ताःशृणुष्वमहाराजयच्छ्रुत्वामोक्षमाप्नुयात् ॥ ५ ॥ परवित्तंपराप

त्यंकलत्रंपारकंचयः ॥ कालपाशेनसंबद्धोयमदूतैर्महाबलैः ॥ ६ ॥ तामिस्रेपात्यतेतावद्यावद्वर्षसहस्रकम् ॥ तत्रताडनमुद्भूताःकुर्वन्तियमकिङ्कराः॥ ७ ॥ पापभोगेनसंतप्तस्ततोयोनिंतुशौकरीम् ॥ तत्रभुक्त्वामहादुःखंमानुषत्वंगमिष्यति ॥ ८ ॥ रोगादिचिह्नितंतत्रदुर्यशोज्ञापकंस्वकम् ॥ भूतद्रोहंविधायैवकेवलंस्वकुटुम्बकम् ॥ ९ ॥ पुष्णातिपापनिरतःसोन्धतामिस्रकेपतेत्॥येनराइहजन्तूनांवधंकुर्वन्तिवैमृषा॥ १०॥ तेरौरवेनिपात्यन्तेभिद्यन्तेरुरुभीरुषा॥यःस्वोदरार्थेभूतानांवधमाचरतिस्फुटम् ॥ ११ ॥ महारौरवसंज्ञेतुपात्यतेसयमाज्ञया ॥ योवैनिजंतुजनकंब्राह्मणंद्वेष्टिपापकृत् ॥ १२ ॥ कालसूत्रेमहादुष्टेयोजनायुतविस्तृते ॥ यावन्तिपशुरोमाणिगवांद्वेषंकरोतियः ॥ १३ ॥ तावद्वर्षसहस्राणिपच्यतेयमकिङ्करैः॥योभूमौभूपतिर्भूत्वादण्डायोग्यंतुदण्डयेत् ॥ १४ ॥ करोतिब्राह्मणस्यापिदेहदण्डंचललोलुपः ॥ ससूकरमुखैर्दुष्टैःपीड्यतेयमकिङ्करैः ॥१५॥ पश्चाद्दुष्टासुयोनीषुजायतेपापमुक्तये॥ ब्राह्मणानांगवांयेतुद्रव्यंवित्तंतथाल्पकम् ॥ १६ ॥ वृत्तिंवागृह्णतेमोहाल्लु

म्पन्तिस्वबलान्नराः ॥ तेपरत्रान्धकूपेचपात्यन्तेचमहार्दिताः ॥१७॥ योनास्वयमुपाहृत्य मधुरंचात्तिलोलुपः ॥ नदेवायनसुहृद्देददातिरसनापरः ॥ १८ ॥ सपतत्येवनरकेकृमिभोजनसंज्ञिते ॥ अनापदिनरोयस्तुहिरण्यादीन्यपाहरेत् ॥ १९ ॥ ब्रह्मस्वंवामहादुष्टेसंदेशेनरकेपतेत् ॥ यःस्वदेहंप्रपुष्णातिनान्यंजानातिमूढधीः ॥२०॥ सपात्यतेतैलतप्तेकुम्भीपाकेतिदारुणे ॥ योनागम्यांस्त्रियंमोहाद्योषिद्वावाचकामयेत् ॥ २१ ॥ तंतयाकिङ्कराःसूर्म्यापरिरम्भंचकुर्वते ॥ येबलाद्वेदमर्यादांलुम्पन्तिस्वबलोद्धताः ॥ २२ ॥ तेवैतरण्यांपतितामांसशोणितभक्षकाः ॥ वृषलींयःस्त्रियंकृत्वातयागार्हस्थ्यमाचरेत् ॥ २३ ॥ पूयोदेनिपतत्येवमहादुःखसमन्वितः ॥ येदम्भमाश्रयन्तेवैधूर्तालोकस्यवञ्चने ॥ २४ ॥ वैशसेनरकेमूढाःपतन्तियमताडिताः ॥ येसवर्णांस्त्रियंमूढारेतःस्वंपाययन्तिच ॥ २५ ॥ रेतःकुल्यासुतेपापारेतःपानेषुतत्पराः ॥ येचौराग्निदादुष्टागरदाग्रामलुण्ठकाः ॥ २६ ॥ सारमेयादिनेतेवैपात्यन्तेपातकान्विताः ॥ कूटसाक्ष्यंवदत्यद्धापुरुषःपापसंभृतः ॥ २७ ॥ पारकीयंतुद्र

व्यंयोहरतिप्रसभंबली ॥ सोवीचिनरकेपापीअवाग्वक्त्रःपतत्यधः ॥ २८ ॥ तत्रदुःखंमह
द्भुक्त्वापापिष्ठांयोनिमाव्रजेत् ॥ योनरोरसनास्वादात्सुरांपिबतिमूढधीः ॥ २९ ॥ तंपा
ययन्तिलोहस्यरसंधर्मस्यकिङ्कराः ॥ योगुरूनवमन्येतस्वविद्याचारदर्पितः ॥ ३० ॥
समृतःपात्यतेक्षारकर्दमेधोमुखःपुमान् ॥ विश्वासघातंकुर्वन्तियेनराधर्मानिष्कृताः ॥ ३१ ॥
शूलप्रोतेचनरकेपात्यन्तेबहुयातनाः ॥ पिशुनोयोनरान्सर्वानुद्वेजयतिवाक्यतः ॥ ३२ ॥
दन्दशूकेचपतितोदन्दशूकैःसदश्यते ॥ एवंराजन्ननेकेवैनरकाःपापकारिणाम् ॥ ३३ ॥ पा
पंकृत्वाप्रयान्त्येतेपीडांयान्तिसुदारुणाम् ॥ यैर्नश्रुतारामकथानपरोपकृतिःकृता ॥ ३४ ॥
तेषांसर्वाणिदुःखानिभवन्तिनरकान्तरे ॥ अत्रयस्यसुखंभूयात्तस्यस्वर्गइतीर्यते ॥ येदुः
खिनोरोगयुतानरकादागताश्चते ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वामहीपालःक
म्पमानःक्षणेक्षणे ॥ पप्रच्छभूयस्तंविप्रंसर्वसंशयनुत्तये ॥ ३६ ॥ तत्तत्पापस्यचिह्नानिक
थयस्वमहामुने ॥ केनपापेनकिंचिह्नंभूलोकेउपजायते ॥ ३७ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यमु

निःप्रोवाचभूपतिम् ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिचिह्नानिपापकारिणाम् ॥ ३८ ॥ शौनकउ० ॥
सुरापःश्यामदन्तश्चनरकान्तेप्रजायते ॥ ३९ ॥ अभक्ष्यभक्षकारीचजायतेगुल्मकोदरः ॥
उदक्यावीक्षितंभुक्त्वाजायतेकृमिलोदरः ॥ ४० ॥ श्वमार्जारादिसंस्पृष्टंभुक्त्वादुर्गन्धि
मान्भवेत् ॥ अनिवेद्यसुरादिभ्योभुञ्जानोजायतेनरः ॥ ४१ ॥ उदरेरोगवान्दुःखीमहारोग
प्रपीडितः ॥ परान्नविघ्नकरणादजीर्णमभिजायते ॥ ४२ ॥ मन्दोदराग्निर्भवतिसतिद्रव्येक
दन्नदः ॥ विषदश्छर्दिरोगीस्यान्मार्गहापादरोगवान् ॥ ४३ ॥ पिशुनोनरकस्यान्तेजायते
श्वासकासवान् ॥ ४४ ॥ धूर्तोपस्माररोगीस्याच्छूलीचपरतापनः ॥ दावाग्निदापकश्चै
वरक्तातीसारवान्भवेत् ॥ ४५ ॥ सुरालयेजलेवापिशकृत्क्षेपंकरोतियः ॥ गुदरोगोभवेत्त
स्यपापरूपःसुदारुणः ॥ ४६ ॥ गर्भपातनजारोगाःक्षयमेहजलोदराः ॥ प्रतिमाभङ्गकारी
चअप्रतिष्ठश्चजायते ॥ ४७ ॥ दुष्टवादीखण्डितःस्यात्खल्वाटःपरनिन्दकः ॥ सभायांपक्षपा
तीचजायतेपक्षघातवान् ॥ ४८ ॥ परोक्तहास्यकृत्काणःकुनखीविप्रहेमहृत् ॥ तुन्दीवरीता

ग्नचौरःकांस्यहृत्पुण्डरीकिकः ॥ ४९ ॥ त्रपुहारीचपुरुषोजायतेपिङ्गमूर्द्धजः ॥ शीसहारी चपुरुषोजायतेशीर्षरोगवान् ॥५० ॥ घृतचौरस्तुपुरुषोजायतेनेत्ररोगवान् ॥ लोहहारी चपुरुषोजायतेमेदसावृतः ॥५१ ॥ चर्महारीचपुरुषोजायतेमेदसावृतः ॥ मधुचौरस्तुपु रुषोजायतेबस्तगन्धवान् ॥५२ ॥ तैलचौर्येणभवतिनरःकाद्वातपीडितः ॥ आमान्नहर णाच्चैवदन्तहीनःप्रजायते ॥ ५३ ॥ पक्वान्नहरणाच्चैवजिह्वारोगयुतोभवेत् ॥ मातृगामीच पुरुषोजायतेलिङ्गवर्जितः ॥ ५४ ॥ गुरुजायाभिगमनान्मूत्रकृच्छ्रःप्रजायते ॥ भगि नींचैवगमनेपीतकुष्ठःप्रजायते ॥ ५५ ॥ स्वसुतागमनेचैवरक्तकुष्ठंप्रजायते ॥ भ्रातृ भार्याभिगमनेगुल्मकुष्ठंप्रजायते ॥ ५६ ॥ स्वामिगम्यादिगमनेजायतेगण्डमण्डलम् ॥ विश्वस्तभार्यागमनेगजचर्माप्रजायते ॥ ५७ ॥ पितृष्वस्रभिगमनेदक्षिणाङ्गव्रणीभवे त् ॥ मातुलान्यास्तुगमनेवामाङ्गव्रणवान्भवेत् ॥ ५८ ॥ पितृव्यपत्नीगमनेकटौकुष्ठंप्र जायते ॥ मित्रभार्याभिगमनेमृतभार्यःप्रजायते ॥ ५९ ॥ स्वगोत्रस्त्रीप्रसङ्गेनजायते

चभगन्दरः ॥ तपस्विनीप्रसङ्गेनप्रमेहोजायतेनरे ॥ ६० ॥ श्रोत्रियस्त्रीप्रसङ्गेनजायते
नासिकाव्रणी ॥ दीक्षितस्त्रीप्रसङ्गेनजायतेदुष्टरक्तसृक् ॥ ६१ ॥ स्वजातिजायागमने
जायतेहृदयव्रणी ॥ जात्युन्नतस्त्रीगमनेजायतेमस्तकव्रणी ॥ ६२ ॥ पशुयोनौचग
मनान्मूत्रघातःप्रजायते ॥ एतेदोषानराणांस्युर्नरकान्तेनसंशयः ॥ ६३ ॥ स्त्रीणामपि
भवन्त्येतेतत्तत्पुरुषसंगमात् ॥ एवंराजन्हिचिह्नानिकीर्तितानिसुपापिनाम् ॥ ६४ ॥ दा
नपुण्यप्रसङ्गेनतीर्थादिक्रिययातथा ॥ रामस्यचरितंश्रुत्वातपसावाक्षयंव्रजेत् ॥ ६५ ॥
सर्वेषामेवपापानांहरिकीर्तिधुनिर्नृणाम् ॥ क्षालयेत्पापिनांपङ्कंनात्रकार्याविचारणा ॥
॥ ६६ ॥ योनावमन्येतहरितस्ययागाविधिश्रुताः ॥ तीर्थान्यपिसुपुण्यानिपावितुंनक्षमा
णितम् ॥ ६७ ॥ हसतेकीर्त्यमानंयश्चरित्रंज्ञानदुर्बलः ॥ नतस्यनरकान्मुक्तिःकल्पान्तेपि
भविष्यति ॥ ६८ ॥ याहिराजन्विमोक्षार्थंहयस्यानुचरैःसह ॥ श्रावयश्रीशचरितंयतोवा
हगतिर्भवेत् ॥ ६९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाप्रहृष्टोभूच्छत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ प्रणम्य

तंपरिक्रम्यययौसेवकसंयुतः ॥ ७० ॥ ॥ तत्रगत्वासहनुमान्हयवर्यस्यपार्श्वतः ॥ उवाच रामचरितंमहादुर्गतिनाशकम् ॥७१॥ याहिदेवविमानंस्वंरामकीर्तनपुण्यतः ॥ स्वैरंचर स्वलोकेत्वंमुक्तोभवकुयोनितः॥ ७२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नोयावदास्थितः ॥ तावद्ददर्शविमलंदेवंवैमानिकंवरम् ॥ ७३ ॥ सउवाचविमुक्तोहंरामकीर्तनसंश्रुतेः ॥ यामि स्वभवनंराजन्नाज्ञापयमहामते ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौदेवोविमानेस्वेपरिस्थितः ॥ तदाविस्मयमापुस्तेशत्रुघ्नेनसहानुगाः॥७५॥ ततोवाहोविनिर्मुक्तोगात्रस्तम्भाच्चभूतलात्॥ ययौतद्विपिनंसर्वंभ्रमन्पक्षिसमाकुलम् ॥ ७६ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेहयनिर्मुक्तिर्नामाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ मासाःसप्ताभवंस्तस्यहयवर्यस्यहेलया ॥ चरतोभारतंवर्षमनेकनृपपूरितम् ॥ १ ॥ सपूजितोभूपवरैःपरीत्यवरभारतम् ॥ परीवृतोवीरवरैःशत्रुघ्नादिभिरुद्भटैः ॥ २ ॥ सबभ्रामबहून्देशान्हिमालयसमीपतः ॥ नकोपितंनिजग्राहहयंरामबलंस्मरन् ॥

॥ ३ ॥ अङ्गवङ्गकलिङ्गानांराजभिःसंस्तुतोहयः ॥ जगामराज्ञोनगरेसुरथस्यमनोहरे ॥
॥ ४ ॥ कुण्डलंनामनगरमदितेर्यत्रकुण्डलम् ॥ कर्णयोःपतितंभूमौहर्षभयसुकम्पयोः॥५॥
यत्रधर्मव्यतिक्रान्तिंनकरोतिकदापिना ॥ श्रीरामस्मरणंप्रेम्णाकरोतिजनतान्वहम् ॥ ६ ॥
अश्वत्थानांतुयत्रार्चातुलस्याःप्रत्यहंनृभिः ॥ क्रियतेरघुनाथस्यसेवकैःपापवर्जितैः ॥
॥ ७ यत्रदेवालयारम्याराघवप्रतिमायुताः ॥ पूज्यन्तेप्रत्यहंशुद्धचित्तैःकपटवर्जितैः ॥
॥ ८ ॥ वाचिनामहरेर्यत्रनवैकलहसंकथा ॥ हृदिध्यानंतुतस्यैवनचकामफलस्मृतिः ॥
॥ ९ ॥ देवनंयत्ररामस्यवार्ताभिःपूतदेवनम् ॥ नजातुचिन्नृणामस्तिसत्यव्यसनमानि
नाम् ॥ १० ॥ तस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःसत्यवान्बली ॥ रघुनाथपदस्मारहृष्टचित्तः
परोन्मदः ॥ ११ ॥ किंवर्णयामिरामस्यसेवकंसुरथंवरम् ॥ यस्याशेषगुणाभूमौविस्तृताः
पावयन्त्यघम् ॥ १२ ॥ सेवकास्तस्यभूपस्यपर्यटन्तःकदाचन ॥ अपश्यन्हयमेधस्यहयं
चन्दनचर्चितम् ॥ १३ ॥ तेदृष्ट्वाविस्मयंप्राप्ताहयपत्रमलोकयन् ॥ स्पष्टाक्षरसमायुक्तंचन्द

नादिकचर्चितम् ॥ १४॥ ज्ञात्वारामेणसंमुक्तंहयंनेत्रमनोहरम् ॥ दृष्टाराज्ञेसमास्थायकथ
यामासुरुत्सुकाः ॥ १५ ॥ स्वामिन्नयोध्यानगरीपतिस्तस्यास्तुराघवः ॥ हयमेधक्रतो
र्योग्योहयोमुक्तःपरिभ्रमन् ॥ १६ ॥ सतेपुरस्यनिकटेप्राप्तःसेवकसंयुतः ॥ गृहाणत्वंमहा
राजहयंतंसुमनोहरम् ॥ १७ ॥ ॥शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वानिजप्रोक्तंवाक्यंहर्षपरिप्लु
तः ॥ उवाचवीरान्बलिनांमेघगम्भीरयागिरा ॥ १८॥ ॥ सुरथउवाच ॥ धन्यावयंरा
ममुखंपश्यामःसहसेवकाः ॥ ग्रहीष्यामिहयंतस्यभटकोटिपरीवृतम् ॥ १९ ॥ तदामोक्ष्या
मिवाहंतंयत्ररामःसमाव्रजेत् ॥ कृतार्थंममभक्तस्यचिरंध्यानरतस्यवै ॥ २० ॥ ॥ शेषउ
वाच ॥ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपालःसेवकान्स्वयमादिशत् ॥ गृह्णन्तुवाहंप्रसभंमोच्योनाश्वो
क्षिगोचरः ॥ २१ ॥ अनेनसुमहाँल्लाभोभविष्यतितुमेमतम् ॥ यद्रामचरणौप्रेक्ष्येशिव
ब्रह्मादिदुर्लभौ ॥ २२ ॥ सएवधन्यःस्वजनःपुत्रोवाबान्धवोथवा ॥ पशुर्वावाहनंवापिरा
मास्तिर्येनसंभवेत् ॥ २३ ॥ तस्माद्गृहीत्वाक्रत्वश्वंस्वर्णपत्रेणशोभितम् ॥ बध्नन्तुवाजिशा

लायांकामवेगंमनोरमम् ॥ २४ ॥ इत्युक्तास्तेततोगत्वावाहंशमस्यशोभितम् ॥ गृहीत्वा
तरसाराज्ञेददुःसर्वंशुभाङ्गिनम् ॥ २५ ॥ राजाप्राप्यमुदाचाश्वंरामस्यदनुजार्दनः ॥ सेव
कान्प्राहबलिनोधर्मकृत्यविचक्षणः ॥ २६ ॥ वात्स्यायनमहाबुद्धेशृणुष्वैकाग्रमानसः॥
नतस्यविषयेकश्चित्परदाररतोनरः॥ २७॥ नपरद्रव्यनिरतोनचकामेषुलम्पटः॥ नजिह्वा
भिरतोन्मार्गैर्कीर्तयेद्रामकीर्तनात् ॥ २८ ॥ यःसेवकान्नृपोवक्तियूयंसेवार्थमागताः ॥
कथयन्तुभवच्चेष्टांधर्मकर्मविशारदाः ॥ २९ ॥ एकपत्नीव्रतधरानपरद्रव्यलोलुपाः ॥ परा
पवादनिरतानचवेदोत्पथंगताः ॥ ३० ॥ श्रीरामस्मरणादीनिकुर्वन्तिप्रत्यहंभटाः ॥ तान
हंरामसेवार्थंवक्ष्याम्यन्तककोपवान् ॥ ३१ ॥ एतद्विरुद्धधर्माणोयेनराःपापसंयुताः ॥ तान
हंविषयेमह्यंवाहयामिनदुर्मतीन् ॥ ३२ ॥ तस्यदेशेनपापिष्ठाःपापंकुर्वन्तिमानसे ॥ ह
रिध्यानहताशेषपातकामोदसंयुताः ॥ ३३ ॥ यदैवमभवद्देशोराज्ञोधर्मेणसंयुतः ॥ तदा
तत्स्थानराःसर्वेमृतागच्छन्तिनिर्वृतिम् ॥ ३४ ॥ यमानुचरनिर्वेशोमाभवत्सौरथेपुरे ॥ त

दायमोमुनेरूपंधृत्वाप्रागान्महीश्वरम् ॥३५॥ वल्कलाम्बरधारीचजटाशोभितशीर्षकः ॥
सुरथंतुसभामध्येददर्शहरिसेवकम् ॥ ३६ ॥ तुलसीमस्तकेयस्यवाचिनामहरेःपरम् ॥ धर्म
कर्मरतांवार्तांश्रावयेत्सुनिजान्जनान् ॥ ३७ ॥ तदामुनिंनृपोदृष्ट्वातपोमूर्तिमिवस्थितम् ॥
ववन्देचरणौतस्यपाद्याद्यादिकमथाकरोत् ॥३८॥ सुखोपविष्टंविश्रान्तंमुनिंप्राहनृपाग्रणीः ॥
धन्यमद्यजनुर्मर्त्यंधन्यमद्यगृहंमम ॥ ३९ ॥ कथाःसंकथ्यतांमर्त्यंरामस्यविविधावराः ॥
याःशृण्वतांपापहानिर्भविष्यतिपदेपदे ॥ ४० ॥ इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यजहासमुनिर्भृशम् ॥
दन्तान्प्रदर्शयन्सर्वांस्तालास्फालितपाणिकः ॥ ४१ ॥ हसन्तंतंमुनिंप्राहहसनेकारणांकि
मु ॥ कथयस्वप्रसादेनयथास्यान्मनसःसुखम् ॥ ४२ ॥ ततोमुनिर्नृपंप्राहशृणुराजन्धिया
युतः ॥ यद्दृंतेभिधास्यामिस्मितेकारणमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ त्वयाप्रोक्तंहरेःकीर्तिंकथयस्व
ममाग्रतः ॥ कोहरिःकस्यवाकीर्तिः सर्वेकर्मवशानराः ॥ ४४ ॥ कर्मणाप्राप्यतेस्वर्गःकर्म
णानरकंव्रजेत् ॥ कर्मणैवभवेत्सर्वंपुत्रपौत्रादिकंबहु ॥ ४५ ॥ शक्रःशतंक्रतूनांतुकृत्वागा

त्परमंपदम् ॥ ब्रह्मापिकर्मणालोकंप्राप्यसत्याख्यमद्भुतम् ॥ ४६ ॥ अनेकेकर्मणासिद्धाम
रुद्रादयईशिनः॥कुर्वन्तिभोगसौख्यंचअप्सरोगणसेविताः ॥४७ ॥ तस्मात्कुरुष्वयज्ञादी
न्यजस्वकिलदेवताः ॥ यथातेविमलाकीर्तिर्भविष्यतिमहीतले ॥ ४८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वा
क्यंकोपक्षुभितमानसः॥उवाचशमैकमनाविप्रंकर्मविशारदम्॥४९॥ माब्रूहिकर्मणोवार्तां
क्षयिष्णुफलदायिनीम्॥गच्छमन्नगरोपान्ताद्बहिर्लोकविगर्हितः॥५०॥इन्द्रःपतिष्यतिक्षि
प्रंपतिष्यत्यपिपद्मजः॥ नपतिष्यन्तिमनुजारामस्यभजनोत्सुकाः ॥ ५१ ॥ पश्यध्रुवंचप्र
ह्लादंबिभीषणमथाद्भुतम्॥येचान्येरामभक्तावैकदापिनपतन्तिते॥ ५२ ॥ येरामनिन्दकादु
ष्टास्तानिमेयमकिङ्कराः ॥ ताडयिष्यन्तिलोहस्यमुद्गरैःपाशबन्धनैः ॥ ५३ ॥ ब्राह्मणत्वाद्दे
हदण्डंनकुर्यांतेद्विजाधम ॥ गच्छगच्छमदालोकात्ताडयिष्यामिचान्यथा ॥ ५४ ॥ इत्थमु
क्तवतिश्रेष्ठेभूपेसुरथसंज्ञिते ॥ सेवकाबाहुनाधृत्वानिष्कासयितुमुद्यताः ॥ ५५ ॥ तदाय
मोनिजंरूपंधृत्वालोकैकवन्दितम् ॥ प्राहभूपंप्रतुष्टोस्मियाचस्वहरिसेवक ॥ ५६ ॥ मया

प्रलोभितोवाग्भिर्बह्वीभिरपिसुव्रत ॥ चलितोसिनरामस्यसेवायाःसाधुसेवितः ॥ ५७ ॥
तदाप्रोवाचभूमीशोयमंदृष्ट्वासुतोषितम् ॥ उवाचयदितुष्टोसिदेहिमेवरमुत्तमम् ॥ ५८ ॥
तावन्ममनवैमृत्युर्यावद्रामसमागमः ॥ नभयंमेभवत्तोहिकदाचनहिधर्मराट् ॥ ५९ ॥ त
दोवाचयमोभूपंविदातवभविष्यति ॥ सर्वंत्वदीप्सितंतथ्यंकरिष्यतिरघोःपतिः ॥ ६० ॥
इत्युक्त्वान्तर्हितोधर्मोजगामस्वपुरंप्रति ॥ प्रशंस्यतस्यचरितंहरिभक्तिपरात्मनः ॥ ६१ ॥
सराजाधार्मिकोरामसेवकःपरयामुदा ॥ गृहीत्वाश्वंप्रत्यवाचसेवकान्हरिसेवकान् ॥
॥ ६२ ॥ मयागृहीतोवाहोसौराघवस्यमहीपतेः ॥ सज्जीभवन्तुसर्वत्रयूयंरणविशारदाः ॥
॥ ६३ ॥ इतिप्रोक्तास्तुतेसर्वेभटाराज्ञोमहाबलाः ॥ सज्जीभूताःक्षणादेवसभायांजग्मुरुत्सु
काः ॥ ६४ ॥ राज्ञोवीरादशसुताश्चम्पकोमोहकस्तथा ॥ रिपुंजयोतिदुर्वारःप्रतापीबलमोद
कः ॥ ६५ ॥ हर्यक्षःसहदेवश्चभूरिदेवःसुतापनः ॥ इतिराज्ञोदशसुताःसज्जीभूतारणाङ्गणे
॥ ६६ ॥ यातुमिच्छामकुर्वंस्तेमहोत्साहसमन्विताः ॥ राजापिस्वरथंचित्रंहेमशोभाविनि

र्मितम् ॥ ६७ ॥ आह्वयामाससुजवैर्वाजिभिःसमलंकृतम् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तःसर्वसै
न्यपरीवृतः ॥ ६८ ॥ सभायांसेवकान्सर्वान्दिशन्नास्तेमहीपतिः ॥ ६९ ॥ ॥ इतिश्रीप०
पाता०रामा०शेषवात्स्यायनसंवादेहयग्रहणंनामएकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथरामानुजोवेगात्समागत्यस्वसेवकान् ॥ पप्रच्छकुत्रवाहोसौयो
ज्ञिकःसुमनोहरः ॥ १ ॥ तदातेवचनंप्रोचुःशत्रुघ्नंसुमहाबलाः ॥ नजानीमोभटाःकेचिद्ध
यंनीत्वागताःपुरे ॥ २ ॥ वयंचाधिकृताःसर्वैर्बलिभीराजसेवकैः ॥ अत्रप्रमाणंभगवानि
तिकर्तव्यतांप्रति ॥ ३ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतेषांशत्रुघ्नःकुपितोभृशम् ॥ दशन्रोषात्स्वदशना
न्जिह्वयालेलिहन्मुहुः ॥ ४ ॥ उवाचवीरोमद्वाहंहृत्वाकुत्रगमिष्यसि ॥ इदानींपातयेबा
णैःपुरंजनसमन्वितम् ॥ ५ ॥ इत्युक्त्वासुमतिंप्राहकस्येदंपुटभेदनम् ॥ कोवात्रतस्याधि
पतिर्योमेवाहमजीहरत् ॥ ६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभूपतेःकोप
संयुतम् ॥ जगादमन्त्रीसुगिरास्फुटाक्षरसमन्वितम् ॥ ७ ॥ विद्धीदंकुण्डलंनामनगरंसुमनो

हरम्॥अस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःक्षत्रियोबली॥८॥नित्यंधर्मपरोरामचरणद्वन्द्वसेवकः॥
मनसाकर्मणावाचाहनूमानिवसेवकः ॥ ९ ॥ चरितान्यस्यशतशोवर्तन्तेधर्मकारणे॥
महाबलपरीवारःसुरथःसर्वशोभनः ॥ १० ॥ महद्युद्धंभवत्यत्रहतश्चेद्वाहसत्तमः॥ अनेके
प्रपतिष्यन्तिवीरारणविशारदाः ॥ ११ ॥ एवमुक्तंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःसचिवंप्रति ॥उवाचपु
नरप्येवंवचनंवदतांवरः ॥ १२ ॥ ॥शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कथमत्रप्रकर्तव्यंरामाश्वोनेन
चेद्धृतः॥ नायातियोद्धुंप्रबलंकटकंवीरसेवितम् ॥ १३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥दूतःप्रे
ष्योमहाराजराजानंप्रतिवाग्मिकः॥ यद्वाक्येनसमायातिबलेनबलिनांवरः ॥ १४ ॥नो
चेदज्ञानतोवाहोधृतःकेनापिमानिना ॥ अर्पयिष्यतिनःसाधुमश्वंक्रतुवरंशुभम् ॥ १५ ॥
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंशत्रुघ्नोबुद्धिमान्बली॥ अङ्गदंप्रत्युवाचेदंवचनंविनयान्वितम्॥ १६ ॥
॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ याहित्वंनिकटस्थैवैसुरथस्यमहापुरे ॥ दूतत्वेनततोगत्वाप्रब्रूहि
नृपतिंप्रति॥ १७ ॥त्वयाधृतोरामवाहोज्ञानतोऽज्ञानतोपिवा ॥ अर्पयतुनवायातुप्रध

नंवीरसंयुतम् ॥ १८ ॥ रामस्यदौत्यंलङ्कायांरावणंप्रतियत्कृतम् ॥ तथैवकुरुभूयिष्ठबलसं
युतबुद्धिमन् ॥ १९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वाङ्गदोवीरओमितिप्रोच्यभूमिपम् ॥
जगामसंसदोमध्येवीरश्रेणिसमन्विते ॥ २० ॥ ददर्शसुरथंभूपंतुलसीमञ्जरीधरम् ॥ राम
भद्रंरसनयाब्रुवन्तंसेवकान्निजान् ॥ २१ ॥ राजापिदृष्ट्वाप्लवगंमनोहरवपुर्धरम् ॥ शत्रुघ्नदूतं
मत्वापिवालिजंप्रत्यभाषत ॥ २२ ॥ ॥ सुरथउवाच ॥ ॥ प्लवगाधिपकस्मात्त्वमागतो
त्रकथंभवान् ॥ ब्रूहिमेकारणंसर्वंयथाज्ञात्वाकरोमितत् ॥ २३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इति
संभाषमाणंतंप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ विस्मयन्चेतसिभृशंरामसेवाकरंनृपम् ॥ २४ ॥ जा
नीहिमांनृपश्रेष्ठवालिपुत्रंहरीश्वरम् ॥ शत्रुघ्नेनचदूतत्वेप्रेषितोभवतोऽन्तिकम् ॥ २५ ॥ से
वकःकश्चिदागत्यधृतोश्वोममसाम्प्रतम् ॥ अज्ञानतोमहान्याय्यंकुर्वद्भिःसहसानृप ॥ २६ ॥
तदश्वंसहराज्येनसहपुत्रैर्मुदान्वितः ॥ शत्रुघ्नंयाहिचरणेपतित्वाशुप्रदेहिच ॥ २७ ॥ नो
चेच्छत्रुघ्ननिर्मुक्तनाराचैःक्षतविग्रहः ॥ पृथ्वीतलमलंकुर्वञ्छयिष्यसिविशीर्षकः ॥ २८ ॥

येनलङ्कापतिर्नाशंप्रापितोलीलयाक्षणात् ॥ तस्याश्वंयागयोग्यंतुहृत्वाकुत्रगमिष्यसि ॥ २९ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्यादिभाषमाणंतुप्रत्युवाचमहीश्वरः ॥ सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंनानृतंतवभाषितम् ॥ ३० ॥ परंशृणुष्वमद्वाक्यंशत्रुघ्नपदसेवक ॥ मयाधृतोमहानश्वोरामचन्द्रस्यधीमतः ॥ ३१ ॥ नमोक्ष्येसर्वथावाहंशत्रुघ्नादिभयादहम् ॥ चेद्रामःस्वयमागत्यदर्शनंदास्यतेमम ॥ ३२ ॥ तदाहंचरणौनत्वादास्यामिसुतसंयुतः ॥ सर्वराज्यंकुटुम्बंचधनंधान्यंबलंबहु ॥ ३३ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनापिविरुद्धयते ॥ धर्मेणयुद्धंतत्रापिरामदर्शनमिच्छता ॥ ३४ ॥ शत्रुघ्नादीन्प्रवीरांस्तानधुनाहंक्षणादपि ॥ जित्वाबध्नामिमद्गेहेनोचेद्रामःसमाव्रजेत् ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाङ्गदोधीमाजहासनृपतिंतदा ॥ उवाचचमहद्वाक्यंमहाधैर्यसमन्वितम् ॥ ३६ ॥ ॥ अङ्गदउवाच ॥ ॥ बुद्धिहीनःप्रवदसिवृद्धत्वात्संगतातव ॥ यत्त्वंशत्रुघ्ननृपतिंधिक्करोषिधियाबली ॥ ३७ ॥ योमान्धातृरिपुंदैत्यंलवणंलीलयावधीत् ॥ येनानेकेजिताःसंख्येवैरिणःप्रबलोद्धताः ॥

॥३८॥विद्युन्मालीहतोयेनराक्षसःकामगेस्थितः ॥ त्वंतंबध्नासिवीरेन्द्रंमतिहीनःप्रभासि
मे ॥ ३९ ॥ भ्रातृजोयस्यसुबलीपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ येनरुद्रगणःसंख्येवीरभद्रःसुतो
षितः ॥४०॥ वर्णयामिकिमेतस्यपराक्रान्तिबलोर्जिताम् ॥ येननास्तिसमःपृथ्व्यांबले
नयशसाश्रिया ॥ ४१ ॥ हनूमान्यस्यनिकटेरघुनाथपदाब्जधीः ॥ यस्यानेकानिकर्माणि
भविष्यन्तिश्रुतानिते ॥ ४२ ॥ सत्रिकूटाराक्षसपूर्दग्धायेनक्षणाद्बलात् ॥ अक्षोयेनहतः
पुत्रोराक्षसेन्द्रस्यदुर्मते ॥ ४३ ॥ द्रोणोनामगिरिर्येनपुच्छाग्रेणसदैवतः ॥ आनीतोजी
वनार्थंतुसैनिकानांमुहुर्मुहुः ॥ ४४ ॥ जानातिरामश्चारित्रंनान्योजानातिमूढधीः ॥ यंकपी
न्द्रंमनाक्स्वान्तान्नविस्मरतिसेवकम् ॥४५॥ सुग्रीवाद्याःकपीन्द्रायेपृथ्वींसर्वांग्रसन्तिच ॥
तेशत्रुघ्नंनृपंसर्वेसेवन्तेप्रेक्षणोत्सुकाः ॥४६॥ कुशध्वजोनीलरत्नोरिपुतापोमहास्त्रवित् ॥ प्र
तापाग्र्यःसुबाहुश्चविमलःसुमदस्तथा ॥ ४७ ॥ राजावीरमणिःसत्ययुतोरामस्यसेवकः ॥
एतेन्येपिनृपाभूमेःपतयःपर्युपासते ॥ ४८ ॥ तत्रत्वंक्षीरजलधौमशकःकोभवानिति ॥ त

ज्ज्ञात्वागच्छशत्रुघ्नंकृपालुंपुत्रकैर्युतः ॥ ४९ ॥ वाहंसमर्प्यगन्तासिरामंराजीवलोचनम् ॥ दृष्ट्वाकृतार्थीकुरुषेस्वाङ्गानिजन्तुनासह ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ राजाप्रोवाचतंदूतं प्रब्रुवन्तमनेकधा ॥ एतान्दर्शयसिक्षिप्रंसर्वेनममगोचराः ॥ ५१ ॥ यादृशंमद्बलंदूततादृशं नहनूमतः ॥ योरामंपृष्ठतःकृत्वाप्रागाद्यागस्यपालने ॥ ॥५२ ॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणा कुहकान्वितः ॥ भजामिरामंतर्ह्याशुदर्शयिष्यतिस्वांतनुम् ॥ ५३ ॥ अन्यथाहनुमन्मु ख्यावीराबध्नन्तुमांबलात् ॥ गृह्णन्तुवाहंतरसारामभक्तिसमन्विताः ॥ ५४ ॥ गच्छत्वंनृप शत्रुघ्नंकथयस्वममोदितम् ॥ सज्जीभवन्तुसुभटाएषयामिरणेबली ॥ ५५ ॥ सविचार्यय थायुक्तंकरिष्यतिरणाङ्गणे ॥ मोचयन्तुमहावाहंनवामामाददन्तुते ॥५६॥ ॥ शेषउवाच ॥ इतिश्रुत्वास्मितंकृत्वाययौवीरोयतोनृपः ॥ गत्वानिवेदयामासयथोक्तंसुरथेनवै ॥ ५७ ॥

॥ इतिश्रीपद्मपुराणे पातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेअङ्गदस्यदूतत्ववा क्यंनामपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥छ॥

शेषउवाच ॥ ॥ तच्छुत्वाभाषितंतस्यसुरथस्याङ्गदाननात् ॥ सज्जीभूतारणेसर्वेरथस्थारणकोविदाः ॥ १ ॥ पटहानांनिनादोभूद्भेरीनादस्तथैवच ॥ वीराणांगर्जनानादाप्रादुर्भूतारणाङ्गणे ॥ २ ॥ रथचीत्कारशब्देनगजानांबृंहितेनच ॥ व्याप्तंतत्सकलंविश्वंदिवंयातोमहारवः ॥ ३ ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तावीरारणविशारदाः ॥ कुर्वन्तिविविधान्नादान्कातरस्यभयंकरान् ॥ ४ ॥ एवंकोलाहलेवृत्तेसुरथोनामभूमिपः ॥ स्वसुतैःसैनिकैश्चाथवृतःप्रायाद्रणाङ्गणे ॥ ५ ॥ गजैरथैर्हयैःपत्तिव्रजैःपूर्णांतुमेदिनीम् ॥ कुर्वन्समुद्रइवतांप्लावयन्ददृशेभटैः ॥ ६ ॥ शङ्खनादेनसंघुष्टंजयनादैस्तथैवच ॥ वीक्ष्यतंप्रधनोद्युक्तंसुमतिंप्राहभूमिपः ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ एषराजासमायातोमहासैन्यपरीवृतः ॥ अत्रयत्कृत्यमस्माकंतद्वदस्वमहामते ॥ ८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ योद्धव्यमत्रबहुभिर्वीरैरणविशारदैः ॥ पुष्कलादिभिरत्युग्रैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ ९ ॥ राज्ञासहसमीरस्यपुत्रःपरमशौर्यवान् ॥ युद्धंकरोतुसुबलःपरयुद्धविशारदः ॥ १० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ ब्रुवत्येवंमहामा

त्येयावत्तावन्नृपात्मजाः ॥ रणाङ्गणेधनूंष्यद्धास्फारयामासुरुद्धताः ॥ ११ ॥ तान्वीक्ष्य योधाःसुबलाःपुष्कलाद्यारणोत्कटाः ॥ अभिजग्मुःस्यन्दनैःस्वैर्धनुर्बाणकरामताः ॥ १२ ॥ चम्पकेनमहावीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ द्वैरथेनैवयुयुधेमहावीरेणशालिना ॥ १३ ॥ मोहकंयोधयामासजानकिःसकुशध्वजः ॥ रिपुंजयेनविमलोदुर्वारेणसुबाहुकः ॥ १४ ॥ प्रतापिनाप्रतापाग्र्योबलमोदेनचाङ्गदः ॥ हर्यक्षेणनीलरत्नःसहदेवेनसत्यवान् ॥ १५ ॥ राजावीरमणिर्भूरिदेवेनयुयुधेबली ॥ असुतापेनचोग्राश्वोयुयुधेबलसंयुतः ॥ १६ ॥ द्वैरथंतुमहद्युद्धमकुर्वन्युद्धकोविदाः ॥ सर्वेशस्त्रास्त्रकुशलाःसर्वेयुद्धविशारदाः ॥ १७ ॥ एवंप्रवृत्तेसंग्रामेसुरथस्यसुतैस्तदा ॥ अत्यन्तंकदनंतत्रबभूवमुनिसत्तम ॥ १८ ॥ पुष्कलश्चम्पकंप्राहकिंनामासिनृपात्मज ॥ धन्योसियोमयासार्धंरणमध्यमुपेयिवान् ॥ १९ ॥ इदानींतिष्ठकिंयासिकथंतेजीवितंभवेत् ॥ एहियुद्धंमयासार्धं सर्वशस्त्रास्त्रकोविद ॥ २० ॥ इत्यभिव्याहृतंतस्यश्रुत्वाराजात्मजोबली ॥ जगादपुष्कलंवीरोमेघगम्भीरयागिरा ॥ २१ ॥

॥ चम्पकउवाच ॥ ॥ ननाम्नानकुलेनेदंयुद्धमत्रभविष्यति ॥ तथापितववक्ष्येहंस्वनाम
बलपूर्वकम् ॥२२॥ ममर्माताराघवेशोमत्पिताराघवःस्मृतः॥ ममबन्धूरामचन्द्रःस्वजनो
ममराघवः॥ २३ ॥ मन्नामरामदासश्चसदारामस्यसेवकः ॥ तारयिष्यतिमांयुद्धेरामोभ
क्तकृपाकरः ॥२४॥ लोकानांमतमास्थायप्रब्रवीमितवाधुना ॥ सुरथस्यसुतश्चाहंमाता
वीरवतीमम ॥ २५ ॥ मन्नामयोमधौसर्वाञ्छोभनान्विदधातिवः ॥ मधुपायंरसावासं
त्यजन्तिमधुमोहिताः ॥ २६ ॥ वर्णैनस्वर्णसदृशोमध्येलिङ्गवपुर्धरः ॥ तदाख्ययाभिधां
वीरजानीहिममर्मोहिनीम् ॥ २७ ॥ युध्यस्वबाणैःप्रधनेनकोजेतुंहिमांक्षमः ॥ इदानींद
र्शयिष्यामिस्वपराक्रममद्भुतम् ॥ २८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंपुष्क
लोहृदितोषितः ॥ तंदुर्जयंमन्यमानःशरान्मुञ्चन्रणेभवत् ॥ २९ ॥ शरसंघंप्रमुञ्चन्तंकोटि
शःपुष्कलोरथी ॥ चम्पकःकोपसंयुक्तोधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ ३० ॥ मुमोचनिशिता
न्बाणान्वैरिवृन्दविदारणान् ॥ स्वनामचिह्नितान्स्वर्णपुङ्खभागसमन्वितान् ॥ ३१ ॥ तां

श्चिच्छेदमहावीरःपुष्कलःप्रधनाङ्गणे ॥ शरान्धकारंसर्वत्रमुञ्चन्बाणाञ्छिलाशितान् ॥ ॥ ३२ ॥ स्वबाणच्छेदनंदृष्ट्वाकृतंवीरेणचम्पकः ॥ आह्वयामासबलिनंपुष्कलंकोपपूरितः ॥ ३३ ॥ माप्रयाहिरणंत्यक्त्वेतिब्रुवन्समरेपुनः ॥ पुष्कलंहृदयेबाणैर्विव्याधदशभिःशरैः ॥ ३४ ॥ तेबाणाःपुष्कलस्यास्यहृदयेतीव्रवेगिनः ॥ आगत्यसुभृशंलग्नाःशोणितंपपुरूर्जितम् ॥ ३५ ॥ तैर्बाणैर्व्यथितोवीरःशरान्पञ्चसमाददे ॥ सुतीक्ष्णाग्रान्महाकोपाद्दारयन्पर्वतानिव ॥ ३६ ॥ तेबाणास्तस्यबाणाश्चपरस्परमथोर्जिताः ॥ आकाशेरचिताश्छिन्नाःशतधाराजसूनुना ॥ ३७ ॥ छित्त्वाबाणान्सुतीक्ष्णाग्रान्सुरथाङ्गोद्भवोबली ॥ बाणान्शतंसमाधत्तपुष्कलंताडितुंहृदि ॥ ३८ ॥ तेबाणाःशतधाच्छिन्नाःपुष्कलेनमहात्मना ॥ अपतन्समरोपान्तेशरवेगप्रपीडिताः ॥ ३९ ॥ तदातत्सुमहत्कर्मदृष्ट्वाराज्ञःसुतोबली ॥ सहस्रेणशराणांचताडयन्वक्षसिस्फुटम् ॥ ४० ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ पुनरप्याशुस्वेचापेसमाधत्तायुतंशरान् ॥ ४१ ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमा

स्त्रवित्॥ततोत्यन्तंप्रकुपितःशरवृष्टिमथाकरोत्॥४२॥शरवृष्टिंसमायान्तींमत्वाचम्पकवी
रहा॥ साधुसाधुप्रशंसंस्तंपुष्कलंसमताडयत् ॥ ४३ ॥पुष्कलश्चम्पकंदृष्ट्वामहावीर्यसम
न्वितम् ॥ ब्रह्मणोस्त्रंसमाधत्तस्वेचापेसर्वशस्त्रवित् ॥ ४४ ॥ तेनमुक्तंमहाशस्त्रंप्रजज्वाल
दिशोदश॥ खंरोदसींव्याप्यविश्वंप्रलयंकर्तुमुद्यतम् ॥ ४५॥ चम्पकोमुक्तमस्त्रंतदृष्ट्वासर्वा
स्त्रकोविदः॥ तत्संहर्तुंतदेवास्त्रंमुमोचारिपुमुद्यतम् ॥ ४६ ॥ द्वयोरेकतमंतेजःप्रलयंमेनिरे
जनाः॥ संजहारतदास्त्रास्त्रमेकीभूतंपरास्त्रकम् ॥ ४७॥ तत्कर्मचाद्भुतंदृष्ट्वापुष्कलस्तिष्ठ
तिष्ठच ॥ ब्रुवन्शरानमोघांस्तुचम्पकंसक्रुधाहनत्॥ ४८॥चम्पकस्ताञ्छरान्मुक्तानगण
य्यमहामनाः॥ रामास्त्रंप्रमुमोचाथपुष्कलंप्रतिदारुणम् ॥४९॥ तन्मुक्तमस्त्रमालोक्यच
म्पकेनमहात्मना॥ छेत्तुंयावन्मनश्चक्रेतावद्बद्धस्तःशरेणसः ॥५०॥ बद्धश्चम्पकवीरेणरथे
स्वेस्थापितःपुनः॥ पुरंप्रेषयितुंतावन्मनश्चक्रेमहामनाः ॥ ५१ ॥ हाहाकारोमहानासीद्यु
द्धेपुष्कलसंज्ञके॥ शत्रुघ्नंप्रययुर्योधाःपलायनपरायणाः ॥५२॥ भग्नांस्तान्वीक्ष्यशत्रुघ्नो

हनूमन्तमुवाचह ॥ केनवीरेणमेभग्नंबलंवीरैरलंकृतम् ॥ ५३ ॥ तदोवाचमहीनाथपुष्कलं परवीरहा ॥ बद्ध्वानयतिवीरोसौचम्पकःस्वपदोद्धुरः ॥ ५४॥ तस्येद्दग्वाक्यमाकर्ण्यशत्रुघ्नः कोपसंयुतः ॥ उवाचपवनोद्भूतंमोचयाशुनृपात्मजात् ॥ ५५ ॥ महाबलःसुतस्यास्यब द्धायःपुष्कलंभटम् ॥ तस्मान्मोचयवीराद्यकथंतिष्ठसिचाहवे ॥ ५६ ॥ एतद्वाक्यंसमाक र्ण्यहनूमानोमितिब्रुवन् ॥ जगामतंमोचयितुंपुष्कलंचम्पकाद्भटात् ॥ ५७ ॥ हनुमन्तमथा लोक्यतंमोचयितुमागतम् ॥ बाणैःशतैश्चसाहस्रैर्जघानपरकोपनः ॥ ५८ ॥ बाणांस्ता न्सबभञ्जाशुमुक्तांस्तेनमहात्मना ॥ पुनरप्येनमेवाशुबाणान्मुञ्चन्महानभूत् ॥ ५९ ॥ ता न्सर्वांश्चूर्णयामासनाराचान्वैरिमोचितान् ॥ शालंकरेसमाधृत्यजघाननृपनन्दनम् ॥ ॥ ६० ॥ शालंतेनविनिर्मुक्तंतिलशःकृतवान्बली ॥ गजोहनूमतामुक्तोनृपनन्दनमस्तके ॥ ६१ ॥ सोप्याहतश्चम्पकेनमृतोभूमौपपातसः ॥ शिलाःसंमोचयामासहनूमान्परमास्त्र वित् ॥ ६२ ॥ चम्पकस्तुशिलाःसर्वाःक्षणाच्चूर्णितवान्भृशम् ॥ बाणयन्त्रिकयाब्रह्मन्मह

च्चित्रमभूदिदम् ॥ ६३ ॥ स्वमुक्तास्ताःशिलाःसर्वाश्चूर्णितावीक्ष्यमारुतिः ॥ चुकोपहृदये
त्यन्तंबहुवीर्यमितिस्मरन् ॥ ६४ ॥ आगत्यचकरेधृत्वानभस्युत्पतितःकपिः ॥ तावद्ययौ
नेत्रपथादुर्परीक्षिप्रवेगवान् ॥ ६५ ॥ चम्पकस्तंहनूमन्तंयुयुधेनभसिस्थितः ॥ बाहुयुद्धेनम
हताताडितःकपिपुङ्गवः ॥ ६६ ॥ चुकोपमानसेवीरोगर्वपर्वतदारुणः ॥ पदाधृत्वाचम्पकंतं
ताडयामासभूतले ॥ ६७ ॥ ताडितोसौकपींद्रेणक्षणादुत्थायवेगवान् ॥ हनूमन्तंतुलाङ्गूलेधृ
त्वाबभ्रामसर्वतः ॥ ६८ ॥ कपीन्द्रस्तद्बलंवीक्ष्यहसन्पादेग्रहीत्पुनः ॥ भ्रामयित्वाशतगुणं
गजोपस्थेत्यपातयत् ॥ ६९ ॥ पपातभूमौसुबलोराजसूनुःसचम्पकः ॥ मूर्छितोवीरभूषा
द्वयमलंकुर्वन्रणाङ्गणम् ॥ ७० ॥ तदाहाहेतिवैलोकाश्चुक्रुशुश्चम्पकानुगाः ॥ पुष्कलंमोच
यामासबद्धंचम्पकपाशतः ॥ ७१ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसं
वादेरामाश्वमेधेपुष्कलमोचनंनामएकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ ॥*॥ ॥*॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ चम्पकंपतितंदृष्ट्वासुरथःक्षत्रियोबली ॥ पुत्रदुःखपरीताङ्गोजगामस्यन्द

नेस्थितः ॥ १ ॥ कपीन्द्रमाजुहावाथसुरथःकोपसंयुतः ॥ निःश्वासवेगंसंमुञ्चन्महाबल समन्वितः ॥ २ ॥ आह्वयानंनृपंदृष्ट्वानिजंवीरःकपीश्वरः ॥ जगामतंमहावीरोमहावेग समन्वितः ॥ ३ ॥ तमागतंहनूमन्तंतूर्णीकुर्वन्तमुद्भटान् ॥ उवाचसुरथोराजामेघगम्भीरसु स्वरः ॥ ४ ॥ ॥ सुरथउवाच ॥ ॥ धन्योसिकपिवर्यत्वंमहाबलपराक्रमः ॥ येनराममम हाकृत्यंकृतंराक्षसकेपुरि ॥ ५ ॥ त्वंरामचरणस्यासिसेवकोभक्तिसंयुतः ॥ त्वयावीरेणम त्पुत्रःपातितश्चम्पकोबली ॥ ६ ॥ इदानींत्वांतुसंबध्यगन्तास्मिनगरेमम ॥ यत्नात्तिष्ठकपी शेशसत्यमुक्तंमयास्मृतम् ॥ ७ ॥ इतिभाषितमाकर्ण्यसुरथस्यकपीश्वरः ॥ उवाचधीरया वाण्यारणेवीरैकभूषिते ॥ ८ ॥ ॥ हनुमानुवाच ॥ ॥ त्वंरामचरणस्मारीवयंरामस्यसे वकाः ॥ बध्नासिचेन्मांप्रसभंमोचयिष्यतिमत्प्रभुः ॥ ९ ॥ कुरुवीरभवत्स्वान्तस्थितंसत्यं प्रतिश्रुतम् ॥ रामंस्मरन्वैदुःखान्तंयातिवेदावदन्त्यदः ॥ १० ॥ ॥ शेषउ० ॥ ॥ इतिब्रुवन्तंसु रथःप्रशस्यपवनात्मजम् ॥ विव्याधबाणैर्बहुभिःशितैःशातनदारुणैः ॥ ११ ॥ तान्मु

क्तानगणय्याथबाणाञ्छोणितपातिनः ॥ करेजग्राहकोदण्डंसज्जंशरसमन्वितम् ॥ १२ ॥
गृहीत्वाकरयोश्चापंबभञ्जकुपितःकपिः ॥ चीत्कुर्वंस्त्रासयन्वीरान्नखैर्दीर्णान्सृजन्भटान् ॥
॥ १३ ॥ तेनभग्नंधनुर्दृष्ट्वास्वकीयंगुणसंयुतम् ॥ अपरंधनुरादत्तमहागुणविशोभितम् ॥
॥ १४ ॥ तच्चापिजगृहेरोषात्कपिश्चापंबभञ्जतत् ॥ अन्यच्चापंसमादत्ततद्बभञ्जमहाबलः
॥ १५ ॥ तस्मिंश्चापेप्रभग्नेपिसोन्यद्धनुरुपाददत् ॥ सोपिचापंबभञ्जाशुमहावेगसमन्वितः
॥ १६ ॥ एवंराज्ञस्तुचापानामशीतिर्विदलीकृता ॥ क्षणेक्षणेमहारोषात्कुर्वन्नादाननेकधा ॥
॥ १७ ॥ तदात्यन्तंप्रकुपितःशक्तिमुग्रामथाददे ॥ शक्त्यासताडितोवीरःपपातक्षणमुत्सुकः
॥ १८ ॥ उत्थायस्यन्दनंराज्ञोजग्राहकुपितोभृशम् ॥ उड्डीनस्तंगृहीत्वातुसमुद्रमतिवेगतः
॥ १९ ॥ तमुड्डीनंसमालक्ष्यसुरथःपरवीरहा ॥ ताडयामासपरिघैर्हृदिमारुतिमुद्यतम् ॥
॥ २० ॥ मुक्तस्तेनरथोदूराच्चूर्णीभूतोभवत्क्षणात् ॥ सोन्यंरथंसमारुह्ययययौवेगात्समीर
जम् ॥ २१ ॥ हनुमांस्तद्रथंपुच्छेसंवेष्ट्यप्रधनाङ्गणे ॥ हयसारथिसंयुक्तंबभञ्जसपताकि

नम् ॥ २२ ॥ अन्यंरथंसमास्थायययौराजामहाबलः ॥ बभञ्जतंरथंवेगान्मारुतिःकुपि
ताङ्गकः ॥ २३ ॥ भग्नंतंस्यन्दनंवीक्ष्यसुरथोन्यंसमाश्रितः ॥ भग्नःसतेनसहसाहयसारथि
संयुतः ॥ २४ ॥ एवमेकोनपञ्चाशद्रथाभग्नाहनूमता ॥ तत्कर्मवीक्ष्यराजापिविसिस्माय
ससैनिकः ॥ २५ ॥ कुपितःप्राहकीशेन्द्रंधन्योसिपवनात्मज ॥ पराक्रमन्निदंकर्मनकर्तान
करिष्यति ॥ २६ ॥ क्षणमेकंप्रतीक्षस्वयावत्सज्यंधनुस्त्वहम् ॥ करोमिपवनोद्भूतरामपा
दाब्जषट्पद ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वाचापमात्तज्यंकृत्वारोषपरिप्लुतः ॥ अस्त्रंपाशुपतंनामसंद
धेशरउल्बणे ॥ २८ ॥ ततोभूताश्चवेतालाःपिशाचायोगिनीमुखाः ॥ प्रादुर्बभूवुःसहसा
भीषयन्तःसमीरजम् ॥ २९ ॥ कपिःपाशुपतैरस्त्रैर्बद्धोलोकैरभीक्षितः ॥ हाहेतिचवदन्त्येते
यावत्तावत्समीरजः ॥ ३० ॥ स्मृत्वारामंस्वमनसात्रोटयामासतत्क्षणात् ॥ समुक्तगात्रः
सहसायुयुधेसुरथंनृपम् ॥ ३१ ॥ तंमुक्तगात्रंसंवीक्ष्यसुरथःपरमास्त्रवित् ॥ महाबलंमन्य
मानोब्राह्ममस्त्रंसमाददे ॥ ३२ ॥ मारुतिर्ब्राह्ममस्त्रंतुनिर्जगालहसन्बली ॥ तन्निर्गीर्णंनृपो

दृष्ट्वारामंसस्मारभूमिपः ॥ ३३ ॥ स्मृत्वादाशरथिंरामंरामास्त्रंस्वशरासने ॥ संधयन्तंज
गादेदंबद्धोसिकपिपुङ्गव ॥ ३४ ॥ श्रुत्वातत्प्रक्रमेघावत्तावद्बद्धोरणाङ्गणे ॥ राज्ञारामास्त्र
तोवीरोहनुमान्रामसेवकः ॥ ३५ ॥ उवाचभूपंहनुमान्किंकरोमिमहीभुज ॥ मत्स्वाम्य
स्त्रेणसंबद्धोनान्येनप्राकृतेनवै ॥ ३६ ॥ तन्मानयामिभूपालनयस्वस्वपुरंप्रति ॥ मोचयि
ष्यतिमत्स्वामीआगत्यसदयानिधिः ॥ ३७ ॥ बद्धेसमीरजेक्रुद्धःपुष्कलोभूमिपंययौ ॥
तंपुष्कलंसमायान्तंविव्याधवसुभिःशरैः ॥ ३८ ॥ अनेकबाणसाहस्रैर्निजघाननृपंबली ॥
राज्ञानेकेशरास्तस्यच्छिन्नाःप्रधनमण्डले ॥ ३९ ॥ एवंसमरसंक्रुद्धेसुरथेपुष्कलेतथा ॥ बाणै
र्व्याप्तंजगत्सर्वंस्थास्नुभूयश्चरिष्णुच ॥ ४० ॥ तेषांरणोद्यमंवीक्ष्यमुमुहुःसर्वसैनिकाः ॥ मा
नवानांतुकावार्ताक्षणात्त्रासंसमीयुषाम् ॥ ४१ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रविगमैर्महामन्त्रपरिस्तुतैः ॥
बभूवतुमुलंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ॥ ४२ ॥ तदाप्रकुपितोराजानाराचंतुसमाददे ॥ छि
नत्तियावत्सशरंतावद्भ्रमोहृदिक्षुरः ॥ ४३ ॥ मूर्च्छांप्रापमहातेजाःपुष्कलोमहदद्भुतम् ॥

युद्धंविधायसुमहद्राज्ञासहमहामतिः ॥ ४४ ॥ पुष्कलेपतितेराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ सुरथंप्रतिसंक्रुद्धोजगामस्यन्दनस्थितः ॥ ४५ ॥ उवाचसुरथंभूपंरामभ्राातामहाबलः ॥ त्वयामहत्कृतंकर्मयद्बद्धःपवनात्मजः ॥ ४६ ॥ पुष्कलोपिमहावीरस्तथान्येममसैनिकाः ॥ पातिताःप्रधनेघोरेमहाबलपराक्रमाः ॥ ४७ ॥ इदानींतिष्ठमद्वीरान्पातयित्वारणाङ्गणे ॥ कुत्रयास्यसिभूमीशसहस्वममसायकान् ॥ ४८ ॥ इत्थमाश्रुत्यवीरस्यभाषितंसुरथोबली ॥ जगादराभपादाब्जंदधच्चेतसिशोभनम् ॥ ४९ ॥ मयातेपातिताःसंख्येवीरामारुतजोन्मुखाः ॥ इदानींपातयिष्यामित्वामपिप्रधनाङ्गणे ॥ ५० ॥ स्मरस्वरामंयोवीरःस्वमागत्यप्ररक्षति ॥ अन्यथाजीवितंनास्तिमत्पुरःशत्रुतापन ॥ ५१ ॥ इत्युक्त्वाबाणसाहस्रैस्तंजघानमहीपतिः ॥ शत्रुघ्नंशरसंघातपञ्जरेन्यदधात्परम् ॥ ५२ ॥ शत्रुघ्नःशरसंघातंमुञ्चन्तंवह्निदैवतम् ॥ अस्त्रंमुमोचदाहार्थंशराणांनतपर्वणाम् ॥ ५३ ॥ तदस्त्रमुक्तमालोक्यराजावैसुरथोमहान् ॥ वारुणास्त्रेणशमयन्विव्याधशरकोटिभिः ॥ ५४ ॥ तदातद्यो

गिनीदत्तमस्त्रंधनुषिसंदधे ॥ मोहनंसर्ववीराणांनिद्राप्रापकमद्भुतम् ॥ ५५ ॥ तन्मोहनं महास्त्रंसवीक्ष्यराजाहरिंस्मरन् ॥ जगादशत्रुघ्नमयंसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ५६ ॥ मोहित स्यममश्रीमद्रामस्यस्मरणेनह ॥ नान्यन्मोहनमाभातिममापिभयतापदम् ॥ ५७ ॥ इ त्युक्तवतिवीरेतुमुमोचसमहास्त्रकम् ॥ तेनबाणेनसंछिन्नंपपातरणमण्डले ॥ ५८ ॥ तन्मो हनंमहास्त्रंतुनिष्फलंवीक्ष्यभूमिपे ॥ अत्यन्तंविस्मयंप्राप्यबाणंधनुषिसंदधे ॥ ५९ ॥ ल वणोयेननिहतोमहासुरविमर्दनम् ॥ तंबाणंचापआधत्तघोरंकान्त्यानलप्रभम् ॥ ६० ॥ तंवीक्ष्यराजाप्रोवाचबाणोयमसतांहृदि ॥ लगतेरामभक्तस्यसंमुखेऽपिनभात्यसौ ॥ ॥ ६१ ॥ इत्येवंभाषमाणंतुबाणेनानेनशत्रुहा ॥ विव्याधहृदयेक्षिप्रंवह्निज्वालासमप्रभम् ॥ ६२ ॥ तेनबाणेनदुःखार्तोमहापीडासमन्वितः ॥ रथोपस्थेक्षणंमूर्च्छामवापपरतापनः ॥ ६३ ॥ तत्क्षणात्तांव्यथांतीर्त्वाजगामरिपुमग्रतः ॥ सहस्वैकंप्रहारंमेकुत्रयासिममा ग्रतः ॥ ६४ ॥ एवमुक्त्वामहासंख्येबाणमाधत्तसायके ॥ ज्वालामालापरीताङ्गंस्वर्ण

पुङ्खसमन्वितम् ॥ ६५ ॥ सबाणोधनुषोन्मुक्तःशत्रुघ्नेनपथिस्थितः ॥ छिन्नोप्यग्रफले नाशुहृदयेसमपद्यत ॥ ६६ ॥ तेनबाणेनसंमूर्छ्यपपातस्यन्दनोपरि ॥ ततोहाहाकृतंसैन्यं भग्नंसर्वंपराद्रवत् ॥ ६७ ॥ सुरथोजयमापेदेसंग्रामेरामसेवकः ॥ दशवीरादशसुतैर्मूर्च्छिता:पातिताःक्वचित् ॥ ६८ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे शेषवात्स्यायनसंवादे रामाश्वमेधेसुरथविजयोनामद्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ ॥ * ॥ ॥ * ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ सुग्रीवस्तुतत्कटकंभग्नंवीक्ष्यरणाङ्गणे ॥ स्वामिनंमूर्छितंवापियर्यो योद्धुंनृपंप्रति ॥ १ ॥ आगच्छभूपसर्वान्नोमूर्च्छयित्वाकुतोभवान् ॥ गच्छतिक्षिप्रंमां देहियुद्धंरणविशारद ॥ २ ॥ एवमुक्त्वानगंकंचिंद्विशालंशाखयायुतम् ॥ उत्पाट्यप्राहरत्त स्यमस्तकेबलसंयुतः ॥ ३ ॥ तेनप्रहारेणमहाबलोनृपःसंवीक्ष्यसुग्रीवमथोस्वचापे ॥ बाणान्समाधायशितान्सरोषोजघानवक्षस्यतिपौरुषोबली ॥ ४ ॥ तान्बाणान्व्यधमत्सर्वान्सुग्रीवःसहसाहसन् ॥ ताडयामासहृदयेसुरथंसुमहाबलः ॥ ५ ॥ पर्वतैःशिखरैश्चैवनगैर्द्द

रद्वर्ष्मभिः ॥ वेगात्संताडयामासदारयन्सुरथंनखैः ॥ ६ ॥ तमप्याशुबबन्धास्त्राद्रामसंज्ञा
त्सुदारुणात् ॥ बद्धःकपिवरोमेनेसुरथंरामसेवकम् ॥ ७ ॥ गजोयथायसमयींशृङ्खलांपा
दलम्बिताम् ॥ प्राप्यकिंचिन्नवैकर्तुंशक्नोतिसतथाह्यभूत् ॥ ८ ॥ जितंतेनमहाराज्ञासुरथे
नसुपत्रिणा ॥ सर्वान्वीरान्रथेस्थाप्ययययौस्वनगरंप्रति ॥ ९ ॥ गत्वासभायांसुमहान्बद्धं
मारुतिमब्रवीत् ॥ स्मरश्रीरघुनाथंत्वंदयालुंभक्तपालकम् ॥ १० ॥ यथात्वांबन्धनात्सद्यो
मोचयिष्यतिसुष्ठुधीः ॥ नान्यथायुतवर्षेणमोचयिष्यामिबन्धनात् ॥ ११ ॥ इत्युक्तमाक
र्ण्यसमीरजस्तदासुबद्धमात्मानमवेक्ष्यवीरान् ॥ संमूर्च्छिताञ्छत्रुशराभिघातपीडायुता
न्बन्धनमुक्तयेस्मरत् ॥ १२ ॥ श्रीरामचन्द्रंरघुवंशजातंसीतापतिंपङ्कजपत्रनेत्रम् ॥ स्वमुक्त
येबन्धनतःकृपालुंसस्मारसर्वैःकरणैर्विशोकैः ॥ १३ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ हानाथहान
रवरोत्तमहादयालोसीतापतेरुचिरकुन्तलशोभिवक्त्र ॥ भक्तार्तिदाहकमनोहररूपधारिन्मां
बन्धनात्सपदिमोचयमाविलम्बम् ॥ १४ ॥ संमोचितास्तुभवतागजपुङ्गवाद्यादेवाश्चदानव

कुलाग्निसुदह्यमानाः ॥ तत्सुन्दरीशिरसिसंस्थितकेशबन्धः संमोचितोस्तुकरुणालयमांस्मरस्व ॥ १५ ॥ त्वंयागकर्मनिरतोसिमुनीश्वरेन्द्रैर्धर्मंविचारयसिभूमिपतीड्यपाद ॥ अत्राहमद्यसुरथेनविगाढपाशबद्धोस्मिमोचयमहापुरुषाशुदेव ॥ १६ ॥ नोमोचयस्यथयदिस्मरणातिरेकात्त्वंसर्वदेववरपूजितपादपद्म ॥ लोकोभवन्तमिदमुल्लसितोहसिष्यत्तस्माद्विलम्बमिहमाचरमोचयाशु ॥ १७ ॥ इतिश्रुत्वाजगन्नाथोरघुवीरःकृपानिधिः ॥ भक्तंमोचयितुंप्रागात्पुष्पकेणाशुवेगिना ॥ १८ ॥ लक्ष्मणेनानुगेनाथभरतेनसुशोभितम् ॥ मुनिवृन्दैर्व्यासमुख्यैःसमेतंददृशेकपिः ॥ १९ ॥ तमागतंनिजंनाथंवीक्ष्यभूपंसमब्रवीत् ॥ पश्यराजन्निजंमोक्तुमायातःकृपयाहरिः ॥ २० ॥ अनेकेमोचिताःपूर्वंस्मरणात्सेवकानिजाः ॥ तथामांपाशतोबद्धंसंमोचयितुमागतः ॥ २१ ॥ श्रीरामभद्रमायान्तंवीक्ष्यासौसुरथःक्षणात् ॥ ननतयःशतशश्चक्रेभक्तिपूरपरिप्लुतः ॥ २२ ॥ श्रीरामस्तंनिजैर्दोर्भिःपरिरेभेचतुर्भुजः ॥ मूर्ध्निसिञ्चन्नश्रुजलैर्हर्षाद्भक्तंस्वकंमुहुः ॥ २३ ॥ उवाचधन्यदेहोसिमहत्कर्मकृतं

त्वया ॥ कपीश्वरस्त्वयाबद्धोहनूमान्सर्वतोबलः ॥ २४ ॥ श्रीरामःकपिवर्यंतंमोचयामा
सबन्धनात् ॥ मूर्च्छितांस्तान्भटान्सर्वान्वीक्ष्यदृष्ट्यास्वजीवयत् ॥ २५ ॥ तेमूर्च्छांतत्यजु
र्दृष्ट्वारामेणसुरसेविना ॥ उत्थितादद्दृशुःश्रीमद्रामचन्द्रंमनोरमम् ॥ २६ ॥ तेप्रणतारघुप
तिंतेनपृष्टाअनामयम् ॥ सुखीभूतानृपंप्रोचुःसर्वंस्वकुशलंनृपाः ॥ २७ ॥ सुरथोवीक्ष्य
रामंचक्रुपार्थंसेवकात्मनः ॥ आगतंसकलंराज्यंसहयंसुमुदार्पयत् ॥ २८ ॥ अनेकपरिच
र्याभिःश्रीरामंसमतोषयत् ॥ श्रीरामस्तमुवाचाथकृतंतेवाहरक्षणम् ॥ २९ ॥ क्षत्रिया
णामयंधर्मःस्वामिनासहयुद्ध्यते ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मरणेवीराः प्रतोषिताः ॥ ३० ॥
इत्युक्तवन्तंनृहरिंपूजयन्ससुतोभवत् ॥ श्रीरामस्त्रिदिनंस्थित्वाययौतमनुमन्त्र्यच ॥ ३१ ॥
कामगेनविमानेनमुनिभिःसहितोमहान् ॥ तंदृष्ट्वाविस्मितास्तस्यकथाश्चक्रुर्मनोहराः ॥
॥ ३२ ॥ चम्पकंस्वपुरेस्थाप्यसुरथःक्षत्रियोबली ॥ शत्रुघ्नेनसमंयान्तुंमनश्चक्रेमहाबलः ॥
॥ ३३ ॥ शत्रुघ्नःस्वहयंप्राप्यभेरीनादानकारयत् ॥ शङ्खनादान्बहुविधान्सर्वत्रसमवादयत् ॥

॥ ३४ ॥ सुरथेनसमंवीरोयज्ञवाहममूमुचत् ॥ सबभ्रामापरान्देशान्नकोपिजगृहेबली ॥ ॥ ३५ ॥ यत्रयत्रगतोवाहस्तत्रतत्रपरिभ्रमन् ॥ सैन्येनमहतायातःशत्रुघ्नःसुरथेनच ॥ ॥ ३६ ॥ कदाचिज्जाह्नवीतीरेवाल्मीकेराश्रमंवरम् ॥ गतोमुनिवरैर्जुष्टंप्रातर्धूमेनाचिह्नितम् ॥ ३७ ॥ ॥इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथसमागमोनामत्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ गतःप्रातःक्रियांकर्तुंसमिधस्तत्क्रियार्हकाः ॥ आनेतुंजानकीसूनुर्वृतोमुनिसुतैर्लवः ॥ १ ॥ ददर्शतत्रयज्ञाश्वंस्वर्णपत्रेणचिह्नितम् ॥ कुङ्कुमागुरुकस्तूरीदिव्यगन्धेनवासितम् ॥ २ ॥ विलोक्यजातकुतुकोमुनिपुत्रानुवाचसः ॥ अर्वाकस्यमनोवेगःप्राप्तोदैवान्मदाश्रमम् ॥ ३ ॥ आगच्छन्तुमयासार्धंप्रेक्षन्तांमाभयंकृथाः ॥ इत्युक्त्वासलवस्तूर्णंवाहस्यनिकटेगतः ॥ ४ ॥ सरराजसमीपस्थोवाहस्यरघुवंशजः ॥ धनुर्बाणधरःस्कन्धेजयन्तइवदुर्जयः ॥ ५ ॥ गत्वामुनिसुतैःसार्धंवाचयामासपत्रकम् ॥ भालस्थितंस्प

ष्टवर्णराजिराजितमुत्तमम् ॥ ६ ॥ विवस्वतोमहान्वंशःसर्वलोकेषुविश्रुतः ॥ यत्रकोपिप
राबाधीनपरद्रव्यलम्पटः ॥ ७ ॥ सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः॥ यंदेवाःसासुराः
सर्वेनमन्तिमणिमौलिभिः ॥ ८ ॥तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः ॥ रामचन्द्रोमहाभा
गःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ९॥ तन्माताकोसलनृपपुत्रीरत्नसमुद्भवा ॥ तस्याःकुक्षिभवंर
त्नंरामःशत्रुक्षयंकरः ॥ १० ॥ करोतिहयमेधंवैब्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ रावणाभिधविप्रे
न्द्रवधपापापनुत्तये॥ ११ ॥ मोचितस्तेनवाहानांमुख्योसौयाज्ञिकोहयः ॥ महाबलपरी
वारोमहाबलसुरक्षितः॥ १२ ॥ तद्रक्षकोस्तिमद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणान्तकः ॥ हस्त्यश्वरथ
पादातिसंघसेनासमन्वितः ॥ १३॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठंमानंजायेत्स्वकान्मदात् ॥शूरावयं
धनुर्धारिश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः॥ १४॥तेगृह्णन्तुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥ मनोवेगंका
मजवंसर्वगत्याधिभास्वरम्॥ १५ ॥ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहठात् ॥ शरासन
विनिर्मुक्तवत्सदन्तकृतव्यथैः ॥ १६ ॥ येक्षत्रियाःक्षत्रियकन्यकायांजाताश्चसत्क्षेत्रकुले

षुसत्सु ॥ गृह्णन्तुतेतद्विपरीतदेहानमन्तुराज्यंरघवेनिवेद्य ॥ १७ ॥ इतिसंवाच्यकुपितोल
वःशत्रुधनुर्धरः ॥ उवाचमुनिपुत्रांस्तान्रोषगद्गदभाषितः ॥ १८ ॥ पश्यतक्षिप्रमेतस्यधृ
ष्टत्वंक्षत्रियस्यवै ॥ लिलेखयोभालपत्रेस्वप्रतापबलंनृपः ॥ १९ ॥ कोसौरामःकःशत्रुघ्नः
कीटाःस्वल्पबलाश्रिताः ॥ क्षत्रियाणांकुलेजाताएतेनवयमुत्तमाः ॥ २० ॥ एतस्यवीरसू
र्माताजानकीनकुशप्रसूः ॥ यारत्नंकुशसंज्ञंतुदधाराग्निमिवारणिः ॥ २१ ॥ इदानींक्षत्रिय
त्वादिदर्शयिष्यामिसर्वतः ॥ यदिक्षत्रियभूरेषभविष्यतिचशत्रुहा ॥ २२ ॥ ग्रहीष्यति
मयाबद्धंवाहंयज्ञक्रियोचितम् ॥ नोचेत्क्षत्रत्वमुन्मुच्यकुशस्यचरणार्चकः ॥ २३ ॥ अ
धुनामद्धनुर्मुक्तैःशरैःसुप्तोभविष्यति॥अन्येयेचमहावीरारणमण्डलभूषणाः॥२४॥ इत्या
दिवाक्यमुच्चार्यलवोजग्राहतंहयम् ॥ तृणीकृत्यनृपान्सर्वांश्चापबाणधरोवरः ॥ २५ ॥
तदामुनिसुताःप्रोचुर्लवंहयजिहीर्षकम् ॥ अयोध्यानृपतीरामोमहाबलपराक्रमः ॥ २६ ॥
तस्यवाहंनगृह्णातिशक्रोपिस्वबलोद्धतः ॥ मागृहाणशृणुष्वेदंमद्वाक्यंहितसंयुतम् ॥ २७ ॥

इत्युक्तंसश्रुतौधृत्वाजगादसद्विजात्मजान् ॥ यूयंबलंनजानीतक्षत्रियाणांद्विजोत्तमाः ॥
॥ २८ ॥ क्षत्रियावीर्यशौण्डीर्याद्विजाभोजनशालिनः ॥ तस्माद्यूयंगृहेगत्वाभुञ्जन्तुजननी
कृतम् ॥ २९ ॥ इत्युक्तास्तेभवंस्तूष्णींप्रेक्षन्तस्तत्पराक्रमम् ॥ लवस्यमुनिपुत्रास्तेसंतस्थुर्दू
रतोबहिः ॥ ३० ॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेसेवकास्तस्यभूपतेः ॥ आयातास्तंहयंबद्धंदृष्ट्वाप्रोचु
स्तदालवम् ॥३१ ॥ बबन्धकोहयमहोरुष्टःकस्यचधर्मराट् ॥ कोबाणव्रजमध्यस्थःप्राप्य
तेपरमांव्यथाम् ॥ ३२ ॥ तदालवोजगादाशुमयाबद्धोश्वउत्तमः ॥ योमोचयतितस्याशु
रुष्टोभ्राताकुशोमहान् ॥ ३३ ॥ यमःकरिष्यतिकिमुत्वागतोपिस्वयंप्रभुः ॥ नत्वागमि
ष्यतिक्षिप्रंशरवृष्ट्यासुतोषितः ॥ ३४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यबालो
यमितितेब्रुवन् ॥ समागतामोचयितुंहयंबद्धंतुयेहरेः ॥ ३५ ॥ तान्वैमोचयितुंप्राप्ताञ्छ
त्रुघ्नस्यचसेवकान् ॥ कोदण्डंकरयोर्धृत्वाक्षुरप्रान्सममूमुचत् ॥ ३६ ॥ तेछिन्नबाहवःशो
काच्छत्रुघ्नंप्रतिसंयताः ॥ पृष्टास्तेजगदुःसर्वेलवात्स्वभुजकृन्तनम् ॥३७ ॥ ॥ इतिश्री

पद्मपुराणेपा०शेषवात्स्यायनसंवादेरामा०हयबन्धनंनामचतुःपञ्चाशत्तमो० ॥ ५४ ॥ ॥

॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एतांश्रुत्वाकथांरम्यांलवस्यबलिनोमुनिः ॥ संशयानःपर्यपृच्छन्नागंदशशताननम् ॥ १ ॥ ॥ श्रीवात्स्यायनउवाच ॥ ॥ त्वयोक्तंतुपुरारामःसीतामेकाकिनींवने ॥ रजकस्यदुरुक्त्यासौतत्याजमहिलोलुपः ॥ २ ॥ जानक्यांक्वसुतौजातौक्वधनुर्धरतांगतौ ॥ कथंचशिक्षिताविद्यायोरामहयमाहरतु ॥ ३ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंशेषोनागोमहामतिः ॥ प्रशस्यविप्रंजगदेरामचारित्रमद्भुतम् ॥ ४ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ रामोराज्यमयोध्यायांभ्रातृभिःसहितोकरोत् ॥ धर्मेणपालयन्सर्वांक्षितिखण्डंस्वयास्त्रिया ॥ ५ ॥ सीतादधारतद्वीर्यंमासाःपञ्चाभवंस्तदा ॥ अत्यन्तंशुशुभेदेवीत्रयीवपुरुषंधरा ॥ ६ ॥ कदाचित्समयेरामःपप्रच्छचविदेहजाम् ॥ कीदृशोदोहदःसाध्विमयातेसाध्यतेहिसः ॥ ७ ॥ रहस्येवतुसापृष्टात्रपमानापतिंसती ॥ लज्जागद्गदवाग्रामंनिजगादवचोमृतम् ॥ ८ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ त्वत्कृपातोमयासर्वंभुक्तंभोक्ष्यामिशोभनम् ॥

नकश्चिन्मानसेकान्तविषयोत्यतिरिच्यते ॥ ९ ॥ यस्याभवादृशःस्वामीदेवसंस्तुतसत्प
दः ॥ तस्याःसर्वंवरीवर्तिनकिंचिदवशिष्यते॥ १०॥त्वमाग्रहात्पृच्छसिमांदोहदंमनसिस्थि
तम् ॥ ब्रवीमिपुरतःसत्यंतवस्वामिन्मनोहर ॥ ११॥ चिरंजातंमयासत्योलोपामुद्रादिकाः
स्त्रियः॥ दृष्टुंस्वामिन्मनोद्रष्टुंताउत्सुकातिसुन्दरीः ॥ १२॥ राज्यंप्राप्तात्वयासार्द्धमनेकसु
खमास्थिता॥ कृतघ्नाहंकदापीहतानमस्कर्तुमानसा ॥ १३॥ तत्रगत्वातपःकोशान्वस्त्रा
द्यैःपरिपूजये॥ रत्नानिचैवभास्वन्तिभूषाअपिसमर्पये॥ १४ ॥ यथामेतोषिताःसत्योद
दत्याशीर्मनोहराः॥ एषमेदोहदःकान्तपरिपूरयमानसः॥ १५ ॥ इत्थमाकर्ण्यवचनंसीता
याःसुमनोहरम्॥ जगादपरमप्रीतोरामचन्द्रःप्रियांप्रति॥ १६ ॥ धन्यासिजानकीप्रातर्ग
मिष्यसितपोधनान्॥ प्रेक्ष्यतास्तुकृतार्थात्वमागमिष्यसिमेन्तिकम् ॥ १७॥ इतिरामव
चःश्रुत्वापरमांप्रीतिमापसा ॥ प्रातर्ममभवत्यद्धातापसीनांसमीक्षणम् ॥ १८॥ अथत
त्रिशिरामेणचाराःकीर्तिंनिजांश्रुताम् ॥ प्रेक्षितुंप्रेषितास्तेतुनिशीथेत्यगमञ्छनैः॥ १९॥

तेप्रत्यहंरामकथाः शृण्वन्तः सुमनोहराः ॥ तद्दिनेगतवन्तस्तुधनाढ्यस्यगृहंमहत् ॥२०॥
दीपंवीक्ष्यप्रज्वलन्तंवचनंवीक्ष्यमानुषम्॥ स्थितास्तत्रक्षणंचाराःसमशृण्वन्यशोभृशम्॥
॥२१॥तत्रकाचनवामाक्षीबालकंप्रतिहर्षिता॥स्तनंधयन्तंनिजगौवाक्यंतुसुमनोहरम्॥
॥ २२ पिबपुत्रयथेष्टंत्वंस्तन्यंममममनोहरम् ॥ पश्चात्तवसुदुष्प्रापंभविष्यतिममात्मज ॥
॥ २३ ॥ एतत्पुर्याःपतीरामोनीलोत्पलदलप्रभः ॥ तत्पुरीस्थजनानांतुनभविष्यतिवैजनुः
॥ २४ ॥ जन्माभावात्कथंपानंस्तन्यस्यभुविजायते ॥ तस्मात्पिबमुहुःस्तन्यंदुर्लभंह्यदिम
न्यच ॥२५॥ येश्रीरामंस्मरिष्यन्तिध्यायन्तिचवदन्तिये ॥ तेषामपिपयःपानंनभविष्य
तिजातुचित् ॥ २६ ॥ इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यश्रीरामयशसोमृतम् ॥ हर्षिताःप्रययुर्गेहम
न्यच्चाग्यवतोमहत् ॥ २७ ॥ तावदन्यश्चरस्तत्रमनोरममिदंगृहम् ॥ मत्वातिष्ठन्हिरामस्य
क्षणंशुश्रूषयायशः ॥२८॥तत्रकाचिन्निजंकान्तंपर्यङ्कोपरिसुस्थितम् ॥ ताम्बूलंचर्वती
दत्तंभर्त्रास्नेहेनसुन्दरी ॥ २९ ॥ कङ्कणस्वरशोभाढ्याकर्पूरागरुधूपिता ॥ कान्तंवीक्ष्यचल

न्नेत्राकामरूपमवोचत ॥ ३० ॥ नाथत्वंतादृशोमह्यंभासियादृग्रघोःपतिः ॥ अत्यन्तंसुन्द
रतरंवपुर्बिभ्रत्सुकोमलम् ॥ ३१ ॥ पद्मप्रान्तंनेत्रयुग्मंवक्षोमोहनविस्तृतम् ॥ भुजौचसा
ङ्गदौबिभ्रत्साक्षाद्रामइवासिमे ॥ ३२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकान्तायाःसुमनोहरम् ॥ उ
वाचनेत्रयोःप्रान्तंनर्तयन्कामसुन्दरः॥ ३३॥शृणुकान्तेत्वयाप्रोक्तंसाध्व्यातुसुमनोहरम्॥
पतिव्रतानांतद्योग्यंस्वकान्तोरामएवहि ॥ ३४ ॥ परंक्काहंमन्दभाग्यःक्करामोभाग्यवान्महा
न् ॥ क्वचाहंकीटवत्तुच्छःक्वब्रह्मादिसुरार्चितः ॥ ३५॥ खद्योतःक्कनभोरत्नंशलभःक्कनुपा
मरः॥ गजारिःक्कमृगेन्द्रोसौशशकःक्कनुमन्दधीः ॥ ३६ ॥ क्कचसाजाह्नवी देवीक्करथ्याज
लमुत्पथम् ॥ क्कमेरुःसुरसंवासःक्कगुञ्जापुञ्जकोल्पकः ॥ ३७ ॥ तथाहंक्कक्करामोसौयत्पा
दरजसाङ्गना ॥ शिलीभूताक्षणाज्जाताब्रह्ममोहनरूपधृक् ॥ ३८॥ इतिवाक्यंप्रब्रुवाणंप
रिरंभेनिजंपतिम् ॥ जातकामाहतप्रेम्णानर्तितभ्रूधनुर्धरा ॥ ३९ ॥ इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्य
गतश्चान्यनिवेशनम् ॥ तावदन्यश्चरोवाक्यंशुश्रावयशसान्वितम् ॥ ४० ॥ काचित्पुष्पम

यींशय्यांचन्दनंसहचन्द्रकम् ॥सर्वंविधायकामार्हंजगादवचनंपतिम् ॥४१॥पतेकुरुष्वभो
गार्हेशयनंपुष्पमञ्चके ॥ चन्दनादिकलेपंचतथाभोगमनेकधा ॥ ४२ ॥ त्वादृशाएवभोगा
र्हानचरामपराङ्मुखाः ॥ सर्वंरामकृपाप्राप्तमुपभुङ्क्ष्वयथातथम् ॥ ४३ ॥ मत्सदृशीकामि
नीतेचन्दनंतापहारकम् ॥ पर्यङ्कःपुष्परचितःसर्वंरामकृपाभवम् ॥ ४४ ॥ येरामंनभजि
ष्यन्तितेनराजठरंस्वयम् ॥ नभर्तुंशक्नुवन्त्येववस्त्रभोगादिवर्जिताः ॥ ४५ ॥ इतिब्रुवंन्तींम
हिलांहर्षितःपतिरब्रवीत् ॥ सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंममरामकृपाभवम् ॥ ४६ ॥ इत्येवंरामभ
द्रस्ययशःश्रुत्वागतश्चरः॥ तावदन्यस्यवेश्मस्थश्चरोन्यःशुश्रुवेवचः ॥ ४७ ॥ काचित्का
न्तेनपर्यङ्केवीणावादनतत्परा ॥ कान्तेनरामसत्कीर्तिंगायमानापतिंजगौ ॥ ४८ ॥ स्वामि
न्वयंधन्यतमायेषांपुर्याःपतिःप्रभुः ॥ श्रीरामःस्वप्रजाःपुत्रानिवपातिचरक्षकः ॥ ४९ ॥
योमहत्कर्मदुःसाध्यंकृतवान्सुलभंनतत् ॥ समुद्रंयोनिजग्राहसेतुंतत्रबबन्धच ॥ ५० ॥ रा
वणंयोरिपुंहत्वालङ्कांसंभज्यवानरैः ॥ जानकींमाजहारात्रमहदाचारमाचरत् ॥ ५१ ॥ इ

तिप्रोक्तंसमाकर्ण्यवचः सुमधुराक्षरम् ॥ पतिःस्मितंचकारेमांवाक्यंपुनरथाब्रवीत् ॥ ५२॥
मुग्धेनेदंमहत्कर्मरामचन्द्रस्यभामिनि ॥ दशाननवधादीनिसमुद्रदमनानिच ॥ ५३ ॥ली
लयायोवनिंप्राप्तोब्रह्मादिप्रार्थितोमहान् ॥ करोतिसचरित्राणिमहापापहराणिच ॥ ५४ ॥
माजानीहिनरंरामंकौसल्यानन्ददायकम् ॥ सृजत्यवतिहन्त्येतद्विश्वंलीलात्तमानुषः ॥
॥ ५५ ॥ धन्यावयंयेरामस्यपश्यामोमुखपङ्कजम् ॥ ब्रह्मादिसुरदुर्दर्शंमहत्पुण्यकृतोवय
म् ॥५६॥ अशृणोद्रामचन्द्रस्यचरित्रंश्रुतिसौख्यदम् ॥ इत्यादिवाक्यंशुश्रावचारोद्वारि
स्थितोमुहुः॥ ५७॥ अन्योऽप्यन्यंगृहंगत्वातस्थौश्रोतुंहरेर्यशः॥ तत्रापिरामभद्रस्ययशःशु
श्रावशोभनम् ॥५८॥ खेलन्तीस्वामिनासार्धंद्यूतेनसुमनोहरा ॥ उवाचवाक्यंमधुरंनर्तय
न्तीवकङ्कणे॥५९॥ जितंमयाकान्तजवेनसर्वंकरिष्यसित्वंकिमुहारिमानसः ॥ इत्यादिवा
क्यंपरिहासपूर्वकंकृत्वास्वकान्तंपरिषस्वजेमुदा ॥ ६० ॥उवाचकान्तश्चार्वङ्गिजितमेव
सुशोभनम् ॥ राममेस्मरतोनित्यंनकुत्रापिपराजयः ॥ ६१ ॥ इदानींत्वांतुजेष्यामिरामं

स्मृत्वामनोहरम् ॥ देवायथापुरास्मृत्वादितिजानजयन्क्षणात् ॥ ६२ ॥ एवमुक्त्वापाश कानांपरिवर्तनमाकरोत् ॥ तावज्जयंप्रपेदेसौहर्षितोवाक्यमब्रवीत् ॥ ६३ ॥ ममप्रोक्तमृतं जातंजितात्वंनवयौवना॥ रामस्मारीकदाप्येवनभवेद्विपुतोभयी ॥६४॥ इत्येवंतौवदन्तौ चपरस्परमथोत्सुकौ॥परिरभ्यदृढंप्रेम्णाततश्चारोगतोगृहम्॥६५॥ एवंपञ्चमहाचाराराज्ञः संश्रुत्यवैयशः॥ परस्परंप्रशंसन्तोगेहंस्वंस्वंययुर्मुदा ॥ ६६ ॥ एकःषष्ठश्चरःकारुगेहानालो क्यतत्रह ॥ जगामश्रोतुकामोसौयशोराज्ञोमहीपतेः ॥ ६७ ॥ रजकःक्रोधसंपुष्टोभार्यामन्यगृहोषिताम् ॥ पदासंताडयामासधिक्कुर्वञ्छोणनेत्रवान्॥६८॥ गच्छत्वंमद्गृहात्तस्यगेहं यत्रोषितादिनम् ॥ नाहंगृह्णामिभवतींदुष्टांवचनलङ्घिनीम् ॥ ६९ ॥ तदास्यमाताप्रोवाच मात्यजनांगृहागताम् ॥ अपराधेनरहितांदुष्टकर्मविवर्जिताम् ॥ ७० ॥ मातरंप्रत्युवाचा थरजकःक्रोधसंयुतः ॥ नाहंरामइवप्रेष्ठांगृह्णाम्यन्यगृहोषिताम् ॥ ७१ ॥ सराजायत्क रोत्येवतत्सर्वंनीतिमद्भवेत् ॥ अहंगृह्णामिनोभार्यांपरवेश्मनिसंस्थिताम् ॥ ७२ ॥ पुनः

पुनरुवाचेदंनाहंरामोमहीश्वरः ॥यःपरस्यगृहेसंस्थांजानकींवैररक्षसः ॥ ७३ ॥ इतिवाक्यं समाश्रुत्यचारःक्रोधपरिप्लुतः ॥ खड्गंगृहीत्वास्वकरेतंहन्तुंविदधेमनः ॥ ७४ ॥ सरामोक्तंच सस्मारनवध्यःकोपिमेजनः ॥ इतिज्ञात्वास्वरोषंतुसंजहारमहामनाः ॥ ७५ ॥ तदाश्रुत्वा सुदुःखार्तःपञ्चचारायतःस्थिताः ॥ ततोगतःप्रकुपितोनिःश्वसन्मुहुरुच्छ्वसन् ॥ ७६ ॥ ते वैपरस्परंतत्रमिलितास्तुसमब्रुवन् ॥ स्वश्रुतंरामचरितंसर्वलोकैकपूजितम् ॥ ७७ ॥ ते तद्भाषितमाकर्ण्यपरस्परममन्त्रयन् ॥ नवाच्यंरघुनाथायावाच्यंदुष्टजनोदितम् ॥ ७८ ॥ इतिसंमन्त्र्यतेगेहंगत्वासुषुपुरुत्सुकाः ॥ प्रातराज्ञेप्रशंसामइतिबुद्ध्याव्यवस्थिताः ॥ ७९ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपाता॰शेषवा॰रामा॰चारनिरीक्षणंनामपञ्चपञ्चाशत्तमोध्या॰ ॥ ५५ ॥

शेषउवाच ॥ ॥ प्रातर्नित्यंविधायासौब्राह्मणान्वेदवित्तमान् ॥ हिरण्यदानैःसंतर्प्य विधिवत्संसदंययौ ॥ १ ॥ लोकाःसर्वेनमस्कर्तुंरघुनाथंमहीपतिम् ॥ पुत्रवत्स्वप्रजाःसर्वाः पालयन्तंययुःसभाम् ॥ २ ॥ लक्ष्मणेनातपत्रंतुधृतंमूर्धनिभूपतेः ॥ तदाभरतशत्रुघ्नौचामरद्व

न्द्वधारिणौ॥३ ॥वसिष्ठप्रमुखास्तत्रमुनयःपर्युपासते ॥ समन्त्रप्रमुखास्तत्रमन्त्रिणोन्या
यकर्तृकाः ॥ ४ ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेषट्चारास्तेस्वलंकृताः ॥ समाजग्मुर्नरपतिंनमस्कर्तुंस
भास्थितम् ॥ ५ ॥ तान्वक्तुकामान्संवीक्ष्यचारान्नृपतिसत्तमः ॥ सभायामन्तरावेश्मरहः
प्राविशदुत्सुकः॥ ६॥ एकान्तेतांश्चरान्सर्वान्पप्रच्छसुमतिर्नृपः ॥ कथयन्तुचरामह्यंयथा
तथ्यमरिंदमाः॥७॥लोकाब्रुवन्तिमांकीदृग्भार्यायाममकीदृशम् ॥ मन्त्रिणांकीदृशंलोका
वदन्तिचरितंकथम्॥८॥इतिवाक्यंसमाकर्ण्यचारारामममथाब्रुवन् ॥ मेघगम्भीरयावाचा
पृच्छन्तंरघुनायकम् ॥ ९ ॥ ॥ चाराऊचुः ॥ ॥ नाथकीर्तिर्जनान्सर्वान्पावयत्यघुनाभु
वि ॥ गृहेगृहेश्रुतास्माभिःपुरुषैःस्त्रीभिरीडिता ॥ १० ॥ विवस्वतोमहान्वंशोभवतापरमे
ष्ठिना ॥ अलंकर्तुंगतंभूमौकीर्तिर्विस्तारिताभुवि ॥ ११ ॥ अनेकेसगराद्याश्चकीर्तिमन्तो
महाबलाः ॥ अभवंस्तादृशीकीर्तिस्तेषांनाभूद्यथातव ॥ १२ ॥ त्वयानाथेनसकलाःकृता
र्थाश्चप्रजाःकृताः ॥ यासांनाकालमरणंनचरोगाद्युपद्रुतिः ॥ १३ ॥ यादृशश्चन्द्रकोलोके

यादृशीजाह्नवीसरित् ॥ तादृक्त्वचसत्कीर्तिःप्रकाशयतिभूतलम् ॥ १४ ॥ ब्रह्मादिकाभ
वत्कीर्तिमाकर्ण्यन्त्रपिताभृशम् ॥ नाथसर्वत्रतेकीर्तिःपावयत्यधुनाजनान् ॥ १५ ॥ वयं
धन्यतमाःसर्वेयेचारास्तवभूपतेः ॥ क्षणेक्षणेतवमुखंलोकयाममनोहरम् ॥ १६ ॥ इत्या
दिवाक्यंचाराणांपञ्चानांवीक्ष्यमाधवः ॥ षष्ठंपप्रच्छचारंतंविलक्षणमुखाङ्कितम् ॥ १७ ॥
॥ रामउवाच ॥ ॥ सत्यंवदमहाबुद्धेयच्छ्रुतंलोकसंकरे ॥ तादृक्प्रशंसमेसर्वमन्यथापा
तकादिकृत् ॥ १८ ॥ पुनःपुनश्चतंरामःपप्रच्छाशुसविस्तरम् ॥ तथापिनब्रवीत्येवरामं
लौकिकभाषितम् ॥ १९ ॥ तदारामःप्रत्यवोचच्चारंमुखविलक्षितम् ॥ शपामित्वांतुसत्ये
नशंससर्वंयथातथम् ॥ २० ॥ तदारामंप्रत्युवाचचारोवाक्यंशनैःशनैः ॥ अकथ्यमपिते
वाच्यंवाक्यंकारुजनोदितम् ॥ २१ ॥ ॥ चारउवाच ॥ ॥ स्वामिन्सर्वत्रतेकीर्तिर्दशान
नवधादिका ॥ अन्यत्रराक्षसगृहेस्थितायास्तेस्त्रियाअहो ॥ २२ ॥ कारुरेकस्तुरजकोनि
शीथेमहिलांस्वकाम् ॥ अन्यगेहोषितांदृष्ट्वाधिक्कुर्वन्समताडयत् ॥ २३ ॥ तन्माताप्रत्यु

वाचेमांकथंताडयसेनघाम्॥गृहाणमाकृथानिन्दांस्त्रियंमद्वाक्यमाचर॥ २४ ॥ तदावोच
त्सरजकोनाहंरामोमहीपतिः॥ यद्राक्षसगृहेध्युष्टांसीतामङ्गीचकारसः ॥ २५॥ सर्वंराज्ञः
कृतंकर्मनीतिमद्भवतिप्रभो॥ अन्येषांपुण्यकर्तॄणामपिकृत्यमनीतिमत् ॥ २६ ॥ पुनःपु
नरुवाचासौनाहंरामोमहीपतिः॥ चुक्रुधेसमयेराजन्मयावाक्यंतवस्मृतम्॥२७॥तदानीं
शिरआच्छिद्यपातयामिमहीतले ॥ कुतःपुनर्विचारोमेकरामोरजकःक्वनु ॥ २८ ॥ अ
यंदुष्टोनृतंवक्तिनहीदंतथ्यमुच्यते ॥ आज्ञापयसिचेद्रामसाम्प्रतंमारयामितम् ॥ २९ ॥
अवाच्यमपितेप्रोक्तंत्वदाग्रहतउन्नयम्॥ राजाप्रमाणमत्रेदंविचारयतुसंगतम् ॥ ३० ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहावज्रनिभाक्षरम्॥ निःश्वसन्मुहुरुच्चैःसमा
चरन्मूर्छितोपतत् ॥ ३१ ॥ तंमूर्च्छितंनृपंदृष्ट्वाचारादुःखसमन्विताः॥ वीजयामासुर्वा
सोग्रैर्दुःखापनयहेतवे॥ ३२ ॥ सलब्धसंज्ञोनृपतिर्मुहूर्तेनजगादतान् ॥ गच्छन्तुभरतंशी
घ्रंप्रेषयन्तुचमांप्रति॥ ३३ ॥ तेदुःखिताश्चरास्तूर्णंभरतस्यगृहंगताः॥ कथयामासूरामस्य

संदेशंनयहारका: ॥ ३४ ॥ भरतोरामसंदेशंश्रुत्वाधीमान्ययौसद: ॥ रामंप्रतिरह:संस्थं
श्रुत्वातंत्वरयायुत: ॥ ३५ ॥ आगत्यतंप्रतीहारंप्रत्युवाचमहामना: ॥ कुत्रास्तेरामभद्रो
सौममभ्रातारकृपानिधि: ॥ ३६ ॥ तन्निर्दिष्टगृहंवीरोययौरत्नमनोहरम् ॥ रामंविलोक्य
विक्रान्तंभयमापसमानसे ॥ ३७ ॥ किंवासौकुपितोराम:किंवादु:खमिदंविभो: ॥ तदाप्रो
वाचनृपतिंनि:श्वसन्तंमुहुर्मुहु: ॥ ३८ ॥ स्वामिन्सखसमाराध्यंवक्रंतेकथमानतम् ॥ अश्रु
भिर्लक्ष्यतेराहुग्रस्तदेह:शशीवते ॥ ३९ ॥ सर्वंमेकारणंतथ्यंब्रूहिमांकिंकरोमिते ॥ त्यजदु:
खंमहाराजकथंदु:खस्यभाजनम् ॥ ४० ॥ एवंभ्रात्राप्रोच्यमानोगद्गदस्वरयागिरा ॥ प्रोवा
चभ्रातरंवीरोरामचन्द्रश्चधार्मिक: ॥ ४१ ॥ शृणुभ्रातर्वचोमह्यंममदु:खस्यकारणम् ॥ त
न्मार्जनंकुरुष्वाद्यभ्रात:प्रातर्महामते ॥ ४२ ॥ वंशेवैवस्वतेराजानकश्चिदयश:क्षत: ॥
मत्कीर्तिरद्यकलुषागङ्गायमुनयागता ॥ ४३ ॥ येषांयशोनृणांभूमौतेषामेवसुजीवितम् ॥
अपकीर्तिक्षतानांतुजीवितंमृतकै:समम् ॥ ४४ ॥ येषांयशोभवेद्भूमौतेषांलोका:सनात

नाः ॥ अपकीर्त्युरगीदष्टास्तेषांभूयादधोगतिः ॥ ४५ ॥ अद्यमेकलुषाकीर्तिःस्वर्धुनीलोकविश्रुता ॥ तच्छृणुष्ववचोमेद्यरजकेनयथोदितम् ॥ ४६ ॥ अस्मिन्पुरेद्यरजकउक्तवान्जानकीभवम् ॥ किंचिद्वाक्यंततोभ्रातःकिंकरोमिमहीतले ॥ ४७ ॥ किमात्मानंजहाम्यद्यकिमेनांजानकींस्त्रियम् ॥ उभयोःकिंमयाकार्यंतत्तथ्यंब्रूहिमेभवान् ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वानिर्गलद्बाष्पोवेपथुक्षुभिताङ्गकः ॥ पपातभूमौविरजोधार्मिकाणांशिरोमणिः ॥ ४९ ॥ भ्रातरंपतितंदृष्ट्वाभरतोदुःखसंयुतः ॥ संवीक्ष्यशनकैरामंप्राप्तसंज्ञंचकारसः ॥ ५० ॥ संज्ञांप्राप्तंतुसंवीक्ष्यरामचन्द्रंसुदुःखितम् ॥ उवाचदुःखनाशायवाक्यंतुसुमनोहरम् ॥ ५१ ॥

॥ भरतउवाच ॥ ॥ कोऽयंवैरजकःकिंतुवाच्यंवाक्यंयथाब्रवीत् ॥ जिह्वाच्छेदंकरिष्यामिजानकीवाच्यकारिणः ॥ ५२ ॥ तदारामोब्रवीद्वाक्यंरजकस्यमुखोद्गतम् ॥ श्रुतंचारेणतत्सर्वंभरतायमहात्मने ॥ ५३ ॥ तच्छ्रुत्वाभरतःप्राहभ्रातरंदुःखशोकिनम् ॥ जानकीवह्निशुद्धाभूल्लङ्कायांवीरपूजिता ॥ ५४ ॥ ब्रह्माब्रवीदियंशुद्धापितादशरथस्तव ॥ क

थंसारजकोक्तित्वाद्धातव्यालोकपूजिता ॥ ५५ ॥ ब्रह्मादिसंस्तुताकीर्तिस्तवलोकान्पुना
तिहि॥साकथंरजकोक्त्यावैकलुषाद्यभविष्यति ॥ ५६ ॥ तस्मात्त्यजमहादुःखंसीतावा
च्यसमुद्भवम्॥ कुरुराज्यंतयासार्धमन्तर्वत्न्यासुभाग्यया ॥ ५७ ॥ त्वंकथंस्वशरीरंतुहा
तुमिच्छसिशोभनम्॥वयंहताःस्मसर्वेद्यत्वांविनादुःखनाशकम् ॥ ५८ ॥ क्षणंसीतानजी
वेतत्वांविनासुमहोदया ॥ तस्मात्पतिव्रतासाकंभुनक्तुविपुलांश्रियम् ॥ ५९ ॥ इतिवा
क्यंसमाकर्ण्यभरतस्यचधार्मिकः॥ पुनरेवजगादेमंवाक्यंवाक्यविदांवरः ॥ ६० ॥ य
त्त्वंकथयसिभ्रातस्तत्सर्वंधर्मसंयुतम्॥ परंयद्वच्म्यहंवाक्यंतत्कुरुष्वममाज्ञया ॥ ६१ ॥
जानाम्येनांवह्निशुद्धांपवित्रांलोकपूजिताम् ॥ लोकापवादाद्भीतोहंत्यजामिस्वांतुजान
कीम्॥ ६२ ॥ तस्मात्करेशितंधृत्वाकरवालंसुदारुणम् ॥ शिरश्छिन्ध्यथवाजायांजान
कींमुञ्चवैवने॥ ६३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यभरतोपतत् ॥ मूर्च्छितःसन्नक्षितौदे
हंकम्पयुक्तःसबाष्पकः॥ ६४ ॥ इतिश्रीप०पा०शेष०रामा०षट्पञ्चाशत्तमो० ॥ ५६ ॥

॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ जगत्पवित्रसत्कीर्तिजानक्यावाच्यवाचनम् ॥ कथंसमकरोत्स्वामीतन्मेकथयसुव्रत ॥ १ ॥ यथामेमनसःसौख्यंभविष्यतिसुशोभनम् ॥ तथाकुरुष्वशेषाद्यत्वन्मुखान्निःसृतामृतम् ॥ पिबतस्तृप्तिरेवस्याद्ययासंसृतिकृन्तनम् ॥ २ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मिथिलायांमहापुर्यांजनकोनामभूपतिः ॥ तस्यांकरोतिसद्राज्यंधर्मेणाराधयन्प्रजाः ॥ ३ ॥ तस्यसंकर्षतोभूमिंसीतयादीर्घमुख्यया ॥ सीरध्वजस्यनिरगात्कुमारीत्यतिसुन्दरी ॥ ४ ॥ तदात्यन्तंमुदंप्राप्तःसीरकेतुर्महीपतिः ॥ सीतानामाकरोत्तस्यामोहिन्याजगतःश्रियः ॥ ५ ॥ सैकदोद्यानविपिनेखेलन्तीसुमनोहरा ॥ अपश्यत्स्वमनःकान्तंशुकशुकयोर्युगंवदत् ॥ ६ ॥ अत्यन्तंहर्षमापन्नमत्यन्तंकामलोलुपम् ॥ परस्परंभाषमाणंस्नेहेनशुभयागिरा ॥ ७ ॥ रममाणंतदायुग्मंनमासिक्षिप्रवेगतः ॥ समुत्पतन्नगोपस्थेस्थितंशब्दंचकारतत् ॥ ८ ॥ रामोमहीपतिर्भूमौभविष्यतिमनोहरः ॥ तस्यसीतेतिनाम्नातुभविष्यतिमहेलिका ॥ ९ ॥ सतयासहवर्षाणांसहस्राण्येकयुग्दश ॥ राज्यंकरिष्यतेधीमानक

र्षन्भूमिपतीन्बली ॥ १० ॥ धन्यासाजानकीदेवीधन्योसौरामसंज्ञितः ॥ यौपरस्परमाप
न्नौपृथिव्यांरंस्यतोमुदा ॥ ११ ॥ इतिसंभाष्यमाणंतुशुकयुग्मंतुमैथिली ॥ ज्ञात्वेदंदेवता
युग्मंवाणींतस्यविलोक्यच ॥ १२ ॥ मदीयास्तुकथारम्याःकुरुतेशुकयोर्युगम् ॥ एतद्गृही
त्वापृच्छामिसर्ववाक्यंगतार्थकम् ॥ १३ ॥ एवंविचार्यसास्वीयाःसखीःप्रतिजगादह ॥ गृ
ह्णन्तुशनकैरेतत्पक्षियुग्मंमनोहरम् ॥ १४ ॥ सख्यस्तास्तद्गिरिंगत्वागृह्णन्पक्षियुगंवरम् ॥
निवेदयामासुरिदंस्वसख्याःप्रियकाम्यया ॥ १५ ॥ बहुधाविविधाञ्छब्दान्कुर्वद्वीक्ष्यम
नोहरम् ॥ आश्वासयामासतदापप्रच्छतदिदंवचः ॥ १६ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ माभै
षातांयुवांरम्यौकौवांकुत्रसमागतौ ॥ कोरामःकाचसासीतातज्ज्ञानंतुकुतःस्मृतम् ॥ १७ ॥
तत्सर्वंशंसतांक्षिप्रंयतस्तेवाक्यकौशलम् ॥ इतिपृष्टंतयापक्षियुगंसर्वमशंसत ॥ १८ ॥ ॥
॥ पक्षियुग्ममुवाच ॥ ॥ वाल्मीकिरास्तेसुमहानृषिर्धर्मविदुत्तमः ॥ आवांतदाश्रमस्था
नेसर्वदासुमनोहरे ॥ १९ ॥ सशिष्यान्गापयामासभाविरामायणंमुनिः ॥ प्रत्यहंतत्प

दस्मारीसर्वभूतहितेरतः ॥ २० ॥ तदावाभ्यांश्रुतंसर्वंभाविरामायणंमहत् ॥ मुहुर्मुहुर्गीय
मानमायातंपरिपाठतः ॥ २१ ॥ शृण्वावांतेऽभिधास्यावोयोरामोयाचजानकी ॥ यद्यन्ब
विष्यतेतस्यारामेणक्रीडितात्मना ॥२२॥ ऋष्यशृङ्गकृतेष्ट्यांचचतुर्धात्वंगतोहरिः ॥ प्रादु
र्भविष्यतिश्रीमान्सुरस्त्रीगीतसत्कथः॥२३॥सकौशिकेनमिथिलांप्राप्स्यतेभ्रातृसंयुतः ॥
धनुःपाणिस्तदादृष्ट्वादुर्ग्राह्यमन्यभूभुजाम्॥२४॥धनुर्भङ्क्त्वाजनकजांप्राप्स्यतेसुमनोह
राम् ॥ तयासहमहद्राज्यंकरिष्यतिश्रुतंवरे॥२५॥एतदन्यच्चतत्रस्थैःश्रुतमस्माभिरुद्भुतैः ॥
कथितंतवचार्वङ्गिमुञ्चावांगन्तुकामुकौ ॥ २६ ॥ इतिवाक्यंतयोर्धृत्वाश्रोत्रयोःसुमनोहर
म् ॥ पुनरेवजगादेदंवाक्यंपक्षियुगंप्रति ॥ २७ ॥ सरामःकुत्रवर्तेतकस्यपुत्रःकथंतुताम् ॥
परिग्रहीष्यतिवरःकीदृग्रूपधरोनरः ॥ २८ ॥ मयापृष्टमिदंसर्वंकथयन्तुयथातथम् ॥ पश्चा
त्सर्वंकरिष्यामिप्रियंयुष्मन्मनोहरम् ॥ २९ ॥ तच्छ्रुत्वातांतुकामेनपीडितांवीक्ष्यसाशु
की ॥ जानक्याहृदयंज्ञात्वापपाठपुरतस्ततः ॥ ३० ॥ सूर्यवंशध्वजोधीमान्राजापङ्क्तिर

थोबली ॥ यंदेवाःश्रित्यसर्वारीन्विजेष्यन्तिचसर्वशः ॥ ३१ ॥ तस्यभार्यात्रयंभाविश
क्रमोहनरूपधृक् ॥ तस्मिन्नपत्यचातुष्कंभविष्यतिबलोन्नतम् ॥ ३२ ॥ सर्वेषामग्रतोरा
मोभरतस्तदनुस्मृतः ॥ लक्ष्मणस्तदनुश्रीमाञ्छत्रुघ्नःसर्वतोबली ॥३३ ॥ रघुनाथइतिख्या
तिंगमिष्यतिमहामनाः ॥ तेषामनन्तनामानिरामस्यबलिनःसखि ॥ ३४ ॥ पद्मकोशइव
शोभनंमुखंपङ्कजाभनयनेसुदीर्घके ॥ उन्नतापृथुमनोहरानसावल्गुसंगतमनोहरेभ्रुवौ ॥
॥ ३५ ॥ जानुलम्बितमनोहरौभुजौकम्बुशोभिगलकोतिहृस्वकः ॥ सत्कपाटतलविस्तृ
तश्रिकंवक्षएतदमलंसलक्ष्मकम् ॥ ३६ ॥ शोभनोरुकटिशोभयायुतंजानुयुग्ममलं
स्वसेवितम् ॥ पादपद्ममखिलैर्निजैःसदासेवितंरघुपतिंसुशोभनम् ॥ ३७ ॥ एतद्रूपधरो
रामोमयाकिंतुसवर्ण्यते ॥ शताननोपिनोयातिपाक्षिणःकिमुमादृशाः ॥ ३८ ॥ यद्रूपंवीक्ष्य
ललितामनोहरवपुर्धरा ॥ लक्ष्मीर्मुमोहभुविकावर्ततेयानमोहति ॥ ३९ ॥ महाबलो
महावीर्योमहामोहनरूपधृक् ॥ किंवर्णयामिश्रीरामंसर्वैश्वर्यगुणान्वितम् ॥४० ॥ धन्या

साजानकीदेवीमहामोहनरूपधृक् ॥ रम्यतेयेनसहितावर्षाणामयुतंतथा ॥ ४१ ॥ त्वं कासिकिंतुनामासिब्रूतसुन्दरियत्तुमाम् ॥ परिपृच्छसिवैदध्याद्रामकीर्तनमादरात् ॥ ४२ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपक्षिणोर्युगम् ॥ उवाचजन्मललितंशंसन्तीस्वस्यमोहनम् ॥ ॥ ४३ ॥ यात्वयाजानकीप्रोक्तासाहंजनकपुत्रिका ॥ सरामोमांयदाभ्येत्यप्राप्स्यतेसुमनोहरः ॥ ४४ ॥ तदावांमोचयाम्यद्धानान्यथावाक्यलोभिता ॥ लालयामिसुखेनास्तांमद्गेहेमधुराक्षरौ ॥ ४५ ॥ इत्युक्तंतत्समाकर्ण्यवेपतुर्भयतांगतौ ॥ परस्परंप्रक्षुभितौजानकीमित्यवोचताम् ॥ ४६ ॥ वयंवैपक्षिणःसाध्विवनस्थावृक्षगोचराः ॥ परिबभ्राम सर्वत्रनोसुखंनोभवेद्गृहे ॥ ४७ ॥ अन्तर्वत्नीस्वकेस्थानेगत्वासंसूयपुत्रकान् ॥ त्वत्स्थानमागमिष्यामिसत्यमेवोदितंवचः ॥ ४८ ॥ एवंप्रोक्तातयासातुनमुमोचशुकंस्वयम् ॥ तदापतिस्तांप्रोवाचविनीतवदनुत्सुकः ॥ ४९ ॥ सीतेमुञ्चकथंभार्यांरक्षसेमेमनोहराम् ॥ आवांगच्छावविपिनेविचरावःसुखंवने ॥ ५० ॥ अन्तर्वत्नीवर्ततेतुभार्याममममनोरमा ॥ त

स्याः प्रसूतिंकृत्वात्वामागमिष्यामिशोभने ॥ ५१ ॥ इत्युक्तानिजगादेमंसुखंगच्छ महामते ॥ एतांरक्षामिसुखिनींमत्पार्श्वेप्रियकारिणीम् ॥ ५२ ॥ इत्युक्तोदुःखितःप क्षीतामूचेकरुणान्वितः ॥ योगिभिःप्रोच्यतेयद्वैतद्वचस्तथ्यमेवहि ॥ ५३ ॥ नवक्तव्यं नवक्तव्यंमौनमाश्रित्यतिष्ठताम् ॥ नोचेत्स्ववाक्यदोषेणप्राप्नोत्यालानमुन्मदः ॥ ५४ ॥ वयंचेदत्रवाक्यंनकरिष्यामोनगोपरि ॥ बन्धनंकथमावांस्यात्तस्मान्मौनंसमाचरेत् ॥ ॥५५॥ इत्युक्त्वातांप्रत्युवाचनाहंजीवामिसुन्दरि ॥ एतयाभार्ययासीतेतस्मान्मुञ्चमनो हरे ॥ ५६ ॥ अनेकविधवाक्यैःसाबोधितानामुचत्तदा ॥ कुपितादुःखिताभार्याशशाप जनकात्मजाम् ॥ ५७ ॥ यथात्वंपतिनासार्धंवियोजयसिमामितः ॥ तथात्वमपिरामेण वियुक्ताभवगर्भिणी ॥ ५८ ॥ इत्युक्तवत्यांतस्यांतुदुःखितायांपुनःपुनः ॥ प्राणानिरगमन्दुः खात्पतिदुःखेनपूरितात् ॥५९॥ रामंरामंस्मरन्त्याश्चवदन्त्याश्चपुनःपुनः ॥ विमानमागतं सुष्ठुपक्षिणीस्वर्गतातदा ॥ ६० ॥ तस्यांमृतायांदुःखार्तोभर्तातस्याःसपक्षिराट् ॥ परमंक्रो

धमापन्नोजाह्नव्यांदुःखितोपतत् ॥ ६१ ॥ तयाभवामिरामस्यनगरेरजनपूरिते ॥ मद्वा क्यादियमुद्विग्नावियोगेनसुदुःखिता ॥ ६२ ॥ इत्युक्त्वासपपातोदेजाह्नव्याश्रमशोभि ते ॥ दुःखितःकुपितोभीतस्तद्वियोगेनकम्पितः ॥ ६३ ॥ क्रुद्धत्वादुःखितत्वाच्चसीतायाअ पमाननात् ॥ अन्त्यजत्वंपरंप्राप्तोरजकःक्रोधनाभिधः ॥ ६४ ॥ यःक्रोधाच्चस्वकान्प्राणा न्महतांदुष्टमाचरन् ॥ संत्यजेत्समृतोयातिअन्त्यजत्वंद्विजोत्तमः ॥ ६५ ॥ तज्जातंरजको क्त्यासौनिन्दिताचवियोगिता ॥ रजकस्यचशापेनवियुक्तासावनंगता ॥ ६६ ॥ एतत्तेक थितंविप्रयत्तेपृष्टंविदेहजाम् ॥ पुनरत्रपरंवृत्तंशृणुष्वनिगदामितत् ॥ ६७ ॥ इ० प० पा० शे० सं० रामाश्वमेधेसप्तपञ्चाशत्तमो० ॥ ५७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वार घुनाथःसुदुःखितः ॥ प्रतीहारमुवाचेदंशत्रुघ्नंप्रापयाशुमाम् ॥ १ ॥ तद्वाक्यंप्रोक्तमाकर्ण्य क्षणाच्छत्रुघ्नमानयत् ॥ यत्ररामोनिजभ्राताभरतेनसहस्थितः ॥ २ ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वा रघुनाथंचदुःखितम् ॥ प्रणम्यदुःखितोवोचत्किमिदंदारुणंमहत् ॥ ३ ॥ तदारामोन्त्यजप्रो

क्तंवाक्यंलोकविगर्हितम्॥तंप्रत्युवाचरामोसौशत्रुघ्नंपदसेवकम्॥४॥अधोमुखोदीनरवोग
द्गदाक्षरवेपथुः॥ शृणुभ्रातर्वचोमेद्यकुरुतत्क्षिप्रमादरात्॥ ५ ॥ यथास्याद्विमलाकीर्तिर्ग
ङ्गेवपृथिवींगता ॥ सीतायावाच्यमतुलंलोकेश्रुत्वान्त्यजोदितम् ॥ ६ ॥ हातुमिच्छामिदे
हंस्वमेनांवाजानकींकिल ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यकिलशत्रुहा ॥ ७ ॥ सवेपथुःप
पातोर्व्यांदुःखितःपरदारणः ॥ संज्ञांप्राप्यमुहूर्तेनरघुनाथमवोचत ॥ ८ ॥ किमेतदुच्यते
स्वामिन्जानकींप्रतिदारुणम्॥पाषण्डैर्दुष्टचित्तैश्चसर्वधर्मबहिष्कृतैः ॥९॥ निन्दिताश्रुति
रथ्याद्याभवतित्वन्त्यजन्मनाम् ॥ जाह्नवीसर्वलोकानांपापघ्नीदुरितापहा ॥ १० ॥ निस्पृष्टा
पापिभिःपुम्भिःसास्पर्शेनार्हितासताम् ॥ सूर्योजगत्प्रकाशायसमुदेतिजगत्यहो ॥ ११ ॥
उलूकानांरुचिकरोनभवेत्तत्रकाक्षतिः॥तस्मात्त्वमेनांगृण्हीष्वमात्यजानिन्दितांस्त्रियम् ॥
॥ १२ ॥ श्रीरामभद्रकृपयाकुरुष्ववचनंमम॥एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥
॥ १३ ॥ पुनःपुनर्जगादेदंयदुक्तंभरतंप्रति ॥ तन्निशम्यवचोभ्रातुर्दुःखपूरपरिप्लुतः ॥ १४ ॥

पपातमूर्च्छितोभूमौछिन्नमूलइवद्रुमः ॥ भ्रातरंपतितंवीक्ष्यशत्रुघ्नंदुःखितोभृशम् ॥ १५ ॥
प्रतीहारमुवाचेदंलक्ष्मणंत्वानयान्तिकम् ॥ सलक्ष्मणगृहंगत्वान्यवेदयदिदंवचः ॥ १६ ॥
स्वामिन्नामोभवन्तंतुसमाह्वयतिवेगतः ॥ तच्छ्रुत्वाचसमाह्वानंरामचन्द्रेणवेगतः ॥१७॥
जगामतरसातत्रयत्रसभ्रातृकोऽनघः ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वाशत्रुघ्नमपिमूर्च्छितम् ॥ १८ ॥
श्रीरामचन्द्रंदुःखार्तंदुःखितोवाक्यमब्रवीत् ॥ किमेतद्दारुणंराजन्दृश्यतेमूर्च्छनादिकम् ॥
॥ १९ ॥ तदाशुशंससमासर्वंकारणंमुख्यतोनघ ॥ एवंवदन्तंनृपतिर्वृत्तान्तंसर्वमादितः ॥२०॥
शशंसलक्ष्मणंक्षिप्रंदुःखपूरपरिप्लुतम् ॥ लक्ष्मणस्तद्वचःश्रुत्वासीतायास्त्यागसंभवम् ॥
॥ २१ ॥ निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासंस्तब्धगात्रइवाभवत् ॥ भ्रातरंस्तब्धगात्रंचकम्पमानंमुहुर्मुहुः ॥२२॥ नकिंचनवदन्तंतंवीक्ष्यशोकार्दितोब्रवीत् ॥ किंकरिष्याम्यहंभूमौस्थित्वादुर्यशसाङ्कितः ॥ २३॥ त्यजामीदंवपुःश्रीमँल्लोकभीत्याचशोकवान् ॥ सर्वदाभ्रातरोमत्त्वंमद्वाक्यकरणोत्सुकाः ॥२४॥ इदानींतेपिदैवेनप्रतिकूलवचःकराः ॥ कुत्रगच्छामिकंयामिहसिष्य

न्तिनृपाभुवि ॥२५॥ दुर्यशोलाञ्छितंमांवैकुष्ठिनंरूपवन्नराः ॥ मनोर्वंशेपुराभूपाजाताजा
ताागुणाधिकाः ॥ २६ ॥ इदानींमयिजातेतुविपरीतंबभूवतत् ॥ इतिसंभाष्यमाणंतंरामभ
द्रंसमीक्ष्यसः ॥ २७ ॥ संस्तभ्याश्रूणिविपुलान्युवाचविकलस्वरः ॥ स्वामिन्विषादंमा
कार्षीःकथंतवमतिर्हता ॥ २८ ॥ सीतामनिन्दितांकोनुत्यजतिश्रुतवान्भवान् ॥ आकार
यामिरजकंपरिपृच्छामितंप्रति ॥ २९ ॥ कथंत्वयानिन्दितासाजानकीयोषितांवरा ॥ तव
देशेबलात्कश्चिद्बाध्यतेनजनोल्पकः॥३०॥तस्मात्तस्ययथास्वान्तेप्रतीतिःस्यात्तथाचर॥
किमर्थंत्यज्यतेभीरुःपतिव्रतपरायणा ॥ ३१ ॥ मनसावचसानान्यंजानातिजनकात्म
जा॥ तस्मादेनांगृहाणत्वमेतांमात्यजजानकीम् ॥ ३२ ॥ ममोपरिकृपांकृत्वामदुक्तंसंशृ
णुष्वतत् ॥ एवंवदन्तंप्रत्यूचेरामःशोकेनकर्शितः ॥ ३३ ॥ लक्ष्मणंधर्मवाक्येनबोधयन्तं
निजोपमः॥३४॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कथंतुमांब्रवीषित्वंमात्यजैनामनिन्दिताम्॥लोका
पवादात्त्यक्ष्येहंजानन्नपिविपापिनीम् ॥३५॥स्वयशःकारणेहंस्वंदेहंत्यक्ष्याम्यशोभनम्॥

त्वामपिभ्रातरंत्यक्ष्येलोकवादाद्विगर्हितम् ॥ ३६ ॥ किमुतान्येगृहाःपुत्रामित्राणिवसुशोभनम् ॥ स्वयशःकारणेसर्वंत्यजामिकिमुमैथिलीम् ॥ ३७ ॥ नतथामेप्रियोभ्रातानकलत्रंनबान्धवाः ॥ यथामेविमलाकीर्तिर्वल्लभालोकविश्रुता ॥ ३८ ॥ इदानींरजकोनैवप्रष्टव्योभवतिध्रुवम् ॥ कालेनसर्वंभवितालोकचित्तस्यरञ्जनम् ॥ ३९ ॥ आमयोयद्वदामस्तुनचिकित्स्योभवेत्क्षितौ ॥ सकालेनपरीपाकाद्भेषजादेवनश्यति ॥ ४० ॥ तथाकालेनसंभाविसाम्प्रतंमाविलम्बय ॥त्यजैनांविपिनेसाध्वीमिमांवाखड्गेनघातय ॥ ४१ ॥ इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यदुःखितोभूत्तदामहान् ॥ चिन्तयामासचस्वान्तेलक्ष्मणःशोककर्शितः ॥ ॥ ४२ ॥ पित्राज्ञप्तोजामदग्न्योमातरंचाप्यघातयत् ॥ गुरोराज्ञानैवलङ्घ्यायुक्तायुक्तापिसर्वथा ॥ ४३ ॥ तस्मादेनांत्यजाम्येवरामस्यप्रियकाम्यया ॥ इतिसंचिन्त्यमनसिभ्रातरंप्रत्युवाचसः ॥ ४४ ॥ अकृत्यमपिकार्यंवैगुर्वाज्ञांनैवलङ्घयेत् ॥ तस्मात्कुर्वेभवद्वाक्यंयत्त्वंवदसिसुव्रत ॥ ४५ ॥ इत्येवंभाषमाणंतंलक्ष्मणंप्रत्युवाचसः ॥ साधुसाधुमहाप्राज्ञत्व

यामेतोषितंमनः ॥ ४६ ॥ अद्यैवरात्रौजानक्यादोहदस्तापसीक्षणे ॥ तन्मिषेणरथेस्था
प्यमोचयैनांमहावने ॥ ४७ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यविशुष्यद्वदनोभितः ॥ रुदन्बाष्पक
लांमुञ्चञ्जगामस्वंनिवेशनम्॥४८॥ सुमन्त्रंतुसमाहूयवचनंतमथाब्रवीत् ॥ रथमेकुरुसज्जं
वैसदश्ववरभूषितम् ॥४९॥ सतद्वाक्यंसमाकर्ण्यरथमानीतवांस्तदा॥आनीतंतंरथंदृष्ट्वाल
क्ष्मणःशोककर्शितः ॥ ५० ॥ परमंदुःखमापन्नःसंरुध्यस्यन्दनंवरम् ॥ निःश्वसञ्जानकीगेहं
प्रतस्थेभ्रातृसेवकः ॥ ५१ ॥ गत्वाचान्तःपुरेभ्राताराामस्यमिथिलात्मजाम् ॥ प्रत्यूचेनिः
श्वसन्वाक्यंदुःखपूरपरिप्लुतः ॥ ५२ ॥ मातर्जानकिरामेणप्रेषितोभवनंतव ॥ तापसीःप्र
तियाहित्वंदोहदप्राप्तिहेतवे ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणस्यविदेहजा ॥ परमंह
र्षमापन्नालक्ष्मणंप्रत्यभाषत ॥ ५४ ॥ धन्याहंमैथिलीराज्ञीरामस्यचरणस्मरा ॥ यस्या
दोहदपूर्त्यर्थंप्रेषयामासलक्ष्मणम् ॥ ५५ ॥ अद्याहंतावनचरीस्तापसीःपतिदेवताः ॥ नम
स्कुर्यांचवासोभिःपूजयामिमनोहराः ॥ ५६ ॥ इत्युक्त्वारम्यवस्त्राणिमहार्हाभरणानि

च॥मणीन्विमलमुक्ताश्चकर्पूरादिसुगन्धिमत्॥५७॥ चन्दनादिकवस्तूनिविचित्राणिसह
स्रधा ॥ जग्राहरघुनाथस्यपत्नीस्वप्रियकाम्यया ॥ ५८ ॥ सीतागृहीत्वासर्वाणिदासी
भ्यःकरयोर्मुहुः॥ लक्ष्मणंप्रतिगच्छन्तीदेहल्यांचास्खलत्तदा ॥ ५९ ॥ अविचार्यतदौत्सु
क्याल्लक्ष्मणंप्रियकारिणम् ॥ उवाचकुत्रसरथोयेनमांप्रापयिष्यसि ॥ ६० ॥ सनिःश्वस
न्रथंहैमंजानक्यासहनिर्विशत्॥ सुमन्त्रंप्रत्युवाचासौचालयाश्वान्मनोजवान्॥ ६१ ॥
ततस्तद्वाक्यमाकर्ण्यलक्ष्मणस्याथचालयत् ॥ अश्रुपूर्णमुखंपश्यँल्लक्ष्मणंसमुहुर्मुहुः ॥
॥ ६२ ॥ आहतास्तेनकशयावाहास्तस्यापतन्पथि ॥ नचलन्तियदावाहास्तदालक्ष्मणम
ब्रवीत्॥ ६३ ॥ स्वामिंश्चलन्तिनोवाहायत्नेनपरिचालिताः ॥ किंकरोमिनजानेत्रकारणं
वाहपातने ॥६४॥एवंब्रुवन्तंप्रत्यूचेलक्ष्मणोगद्गदस्वरः॥ सारथिंधैर्यमास्थायताडयैतान्
कशादिभिः ॥ ६५॥एतच्छुत्वोदितंयन्ताकथंचित्समचालयत् ॥ तदास्फुरद्दक्षनेत्रंजान
क्यादुःखशंसकम्॥ ६६ ॥ तदैवहृदयेशोकःसमभूद्दुःखशंसकः॥तदैवपक्षिणःपुण्याःकुर्व

न्तिपरिवर्तनम् ॥ ६७ ॥ एवंवीक्ष्यैनवैदेहीप्रत्युवाचाथदेवरम् ॥ कथंमेतापसीक्षायैयातु
मिच्छारघूद्वह ॥ ६८ ॥ रामेभूयाद्धिकल्याणंभरतेवातथानुजे ॥ तत्प्रजासुचसर्वत्रमाभ
वन्तुविपर्ययाः ॥ ६९ ॥ एवंब्रुवन्तींसंवीक्ष्यजानकींचसलक्ष्मणः ॥ नकिंचिदुक्तवान्रुद्धक
ण्ठोबाष्पप्रपूरितः ॥ ७० ॥ सागच्छन्तीमृगान्वामंपरिवर्तनकारकान् ॥ अपश्यद्दुःखसंघा
तकारकान्समभाषत ॥ ७१ ॥ अद्ययन्मेमृगावामंवर्तयन्तितदिष्यते ॥ श्रीरामचरणौमु
क्त्वागच्छन्त्यायुक्तमेवतत् ॥ ७२ ॥ महिलानांपरोधर्मःस्वभर्तृचरणार्चनम् ॥ तन्मुक्त्वा
न्यत्रयन्त्यामेयद्भवेद्युक्तमेवतत् ॥ ७३ ॥ एवंपथिविचारंतुकुर्वन्त्यापरमार्थतः ॥ जाह्नवी
ददृशेदेव्यामुनिवृन्दैकसेविता ॥ ७४ ॥ यस्यांजलस्यकल्लोलादृश्यन्तेदुग्धसंनिभाः ॥ त
रङ्गोदृश्यतेयत्रस्वर्गसोपानमूर्तिभृत् ॥ ७५ ॥ यस्यांवारिकणस्पर्शान्महापातकसंचयः ॥
पलायतेनकुत्रापिस्थानमीक्षन्समन्ततः ॥ ७६ ॥ गङ्गांप्राप्याथसौमित्रिर्जानकींस्यन्दने
स्थिताम् ॥ उवाचनिर्गलद्बाष्पएहिसीतेरथाद्भुवि ॥ ७७ ॥ सीतातद्वाक्यमाकर्ण्यक्षणाद

वततारसा ॥ लक्ष्मणेनधृताबाहौस्खलन्तीपथिकण्टकैः ॥ ७८ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणे पातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेगङ्गादर्शनंनामअष्टपञ्चाशत्तमो० ॥५८॥ ॥ शेषउवा०॥ अथनावासमुत्तीर्यजाह्नवींलक्ष्मणस्तदा ॥ जानकींपरतस्तीरेहस्तेधृत्वाव नंययौ ॥ १ ॥ साचलन्तीपथितदाशुष्यद्वदनलक्षिता ॥ कण्टकक्षतसत्पादास्खलन्तीचप देपदे ॥ २ ॥ लक्ष्मणस्तांमहाघोरेविपिनेदुःखदायिनि ॥ प्रवेशयामासतदाराघवाज्ञावि धायकः ॥ ३ ॥ यत्रवृक्षामहाघोराबुर्बूलाःखदिराघनाः ॥ श्लेष्मातकाश्चिञ्चिणीकाः शुष्कादावेनवह्निना ॥ ४ ॥ कोटरस्थामहासर्पाःफूत्कुर्वन्तिसुकोपिताः ॥ उलूकाद्याम हाक्रूरालोकचित्तभयंकराः ॥ ५ ॥ व्याघ्राःसिंहाःसृगालाश्चद्वीपिनोतिभयंकराः ॥ दृश्यन्ते यत्रसरलामनुष्यादाःसुकोपनाः ॥ ६ ॥ महिषाःसूकरादुष्टादंष्ट्राद्वयविलक्षिताः ॥ कुर्वन्ति प्राणिनांतापंमानसस्यमदोद्धुराः ॥ ७ ॥ ईदृग्वनंप्रपश्यन्तीभयेनोपगतज्वरा ॥ कण्टकैर्दष्ट चरणालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥ वीरर्षिमुनिसंसेव्यानाश्रमान्नेत्रसौख्यदान् ॥ नाहं

पश्यामिनोतेषांपत्नीश्चसुतपोधनाः ॥ ९ ॥ पश्यामिकेवलंघोरान्पक्षिणःशुष्कवृक्षकान् ॥ दावानलेनतत्सर्वंदह्यमानमिदंवनम् ॥ १० ॥ त्वांचपश्यामिदुःखार्तमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ शकुनेतरसाहस्रंभवेन्ममपदेपदे ॥ ११ ॥ तन्मेकथयवीराग्र्यकथंमुक्तामहात्मना ॥ रामेणदुष्टहृदयाक्षिप्रंकथयमेहितत् ॥ १२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणःशोककर्शितः ॥ संरुद्धबाष्पवदनोनकिंचित्प्रोक्तवांस्तदा ॥ १३ ॥ तदेवविपिनंघोरंगच्छन्तीलक्ष्मणान्विता ॥ पुनरप्याहतंवीरंदुःखार्तापश्यतीमुखम् ॥ १४ ॥ तदापिसनतांवक्तिकिमपिप्रेक्षुलोलुपः ॥ तदासात्यन्तनिर्बन्धंचकारपरिपृच्छती ॥ १५ ॥ आग्रहेणयदापृष्टोलक्ष्मणःसीतयातदा ॥ रुद्धकण्ठोमुहुःशोचन्नवदत्त्यागसंभवम् ॥ १६ ॥ तद्वाक्यंपविनातुल्यंनिशम्यमुनिसत्तम ॥ सुलताकृत्तमूलेवबभूवाकल्पवर्जिता ॥ १७ ॥ तदैवपृथिवीतांनजग्राहतनयामिमाम् ॥ रामोविपापिनींसीतांनजह्यादितिशङ्किनी ॥ १८ ॥ पतितांतांतुवैदेहींदृष्ट्वासौमित्रिरुत्सुकः ॥ पल्लवाग्र्यसमीरेणसंज्ञितांतुचकारसः ॥ १९ ॥ संज्ञांप्राप्तात्युवा

चेदंमाहात्स्यंकुरुदेवर ॥ कथंमांपापरहितांत्यजतेसरघूद्वहः ॥ २० ॥ एवंबहुविलप्याथ लक्ष्मणंदुःखसंयुतम् ॥ संवीक्ष्यमूर्च्छिताभूमौपपातपरिदुःखिता ॥ २१ ॥ मुहूर्तेनापिसंज्ञांसाप्राप्यदुःखपरिप्लुता ॥ जगादरामचरणौस्मरन्तीशोकविक्षता ॥ २२ ॥ रघुनाथोमहाबुद्धिस्त्यजतेमांकथंमहान् ॥ योमदर्थेपयोराशिंबद्धवान्वानरैर्युतः ॥ २३ ॥ सकथंमांमहावीरोनिष्पापांरजकोक्तितः ॥ त्यजिष्यतिममैवात्रदैवंतुप्रातिकूलितम् ॥ २४ ॥ एवंवदन्तीपुनरपिमूर्च्छांप्राप्ताविदेहजा ॥ मूर्छितांतांसमीक्ष्याथरुरोदविकृतस्वरः ॥ २५ ॥ पुनः संज्ञामवाप्यैवंसौमित्रिंनिजगादसा ॥ दुःखातुरंवीक्ष्यमाणारुद्धकण्ठंसुदुःखिता ॥ २६ ॥ सौमित्रेगच्छरामंत्वंधर्ममूर्तिंयशोनिधिम् ॥ मद्वाक्यमेवैतद्ब्रूयाःसमक्षंतपसांनिधेः ॥ २७ ॥ मांत्याजभवान्यद्वैजानन्नपिविपापिनीम् ॥ कुलस्यसदृशंकिंवाशास्त्रज्ञानस्यतत्फलम् ॥ २८ ॥ नित्यंतवपदेरक्तांत्वदुच्छिष्टभुजांहिमाम् ॥ भवांस्तत्याजतत्सर्वंममदैवंतुकारणम् ॥ २९ ॥ कल्याणंतवसर्वत्रभूयाद्वीरवरोत्तम ॥ अहंतावद्वनेत्वांहिस्मरन्तीप्राण

धारणम् ॥ ३० ॥ मनसाकर्मणावाचाभवानेवममोत्तमः ॥ अन्येतुच्छीकृताःसर्वेमन
सारघुवंशज ॥ ३१ ॥ भवेभवेभवानेवपतिर्भूयान्महीश्वरः ॥ त्वत्पदस्मरणानेकहतपापा
सतीश्वरी ॥ ३२ ॥ श्वश्रूजनंब्रूहिसर्वंमत्संदेशंरघूत्तम ॥ त्यक्तावनेमहाघोरेरामेणनिरघास
ती ॥ ३३ ॥ स्मरामिचरणौयुष्मद्वनेमृगगणैर्युते ॥ अन्तर्वत्नीवनेत्यक्तारामेणसुमहात्म
ना ॥ ३४ ॥ सौमित्रेशृणुमद्वाक्यंभद्रंभूयाद्रघूत्तमे ॥ इदानींसंत्यजेप्राणान्नामवीर्यंसुरक्ष
ती ॥ ३५ ॥ त्वंरामवचनंतथ्यंयत्करोषिशुभंतव ॥ परतन्त्रेणतत्कार्यंरामपादाब्जसेविना
॥ ३६ ॥ गच्छत्वंरामसविधेशिवाःपन्थानएवते ॥ ममोपरिकृपाकार्यास्मर्तव्याहंकदाक
दा ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वामूर्च्छिताभूमौपपातपुरतस्तदा ॥ लक्ष्मणोदुःखमापेदेवीक्ष्यमूर्च्छि
तजानकीम् ॥ ३८ ॥ वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञांप्राप्तांप्रणम्यच ॥ सौमित्रिःसान्त्वयामा
सवचनैर्मधुरैर्मुहुः ॥ ३९ ॥ एषगच्छामिरामंवैगत्वाशंसामिसर्वशः ॥ समीपेतेमुनेरस्ति
वाल्मीकिराश्रमोमहान् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यदुःखितोबाष्पपूरिताम् ॥ मुञ्चन्नश्रु

कलादुःखाद्ययौराममहीपतिम् ॥ ४१ ॥ जानकीदेवरंयान्तंवीक्ष्यविस्मितलोचना ॥ हस
त्ययंमहाभागोलक्ष्मणोदेवरोमम ॥ ४२ ॥ कथंमांप्राणतःप्रेष्ठांविपापांराघवोत्यजत् ॥
इतिसंचिन्तयन्तीसातमैक्षदनिमेषणा ॥ ४३ ॥ जाह्नवींसर्वथोत्तीर्णांज्ञात्वासत्यंस्वहाप
नम् ॥ पतिताप्राणसंदेहंप्राप्तामूर्च्छांगतातदा ॥ ४४ ॥ तदाहंसाःस्वपक्षाभ्यांजलमानीय
सर्वतः ॥ सिषिचुर्मधुरोवायुर्ववौपुष्पसुगन्धिमान् ॥ ४५ ॥ करिणःपुष्करैःस्वीयैर्जलपू
र्णैःसमन्ततः ॥ व्याप्तंशरीरंरजसाक्षालयन्तइवागताः ॥ ४६ ॥ मृगास्तदन्तिकंप्राप्यसंतस्थु
र्विस्मितेक्षणाः ॥ नगाःपुष्पयुताआसंस्तत्कालंमधुनाविना ॥ ४७ ॥ एतस्मिन्समयेच
त्तेसंज्ञांप्रापतदासती ॥ विललापसुदुःखार्तारामरामेतिजल्पती ॥ ४८ ॥ हानाथदीनबन्धो
हेकरुणामयसंनिधे ॥ अपराधादृतेमांत्वंकथंत्यजसिवैवने ॥ ४९ ॥ इत्येवमादिभाष
न्तीविलपन्तीमुहुर्मुहुः ॥ इतस्ततःप्रपश्यन्तीसंमूर्च्छन्तीपुनःपुनः ॥ ५० ॥ तदास्वशिष्यैर्भग
वान्वाल्मीकिःसंगतोवनम् ॥ शुश्रावरुदितंतत्रकरुणास्वरभाषितम् ॥ ५१ ॥ शिष्यान्प्र

त्तिजगादाथपश्यन्तुवनमध्यतः ॥ कोरोदितिमहाघोरेविपिनेदुःखितस्वरः ॥ ५२ ॥ तेप्रयु
क्ताश्चमुनिनासंजग्मुर्यत्रजानकी ॥ रामरामेतिभाषन्तीबाष्पपूरपरिप्लुता ॥ ५३ ॥ तांदृष्ट्वा
स्त्रियमौत्सुक्याद्वाल्मीकिंप्रत्यगुर्मुनिम् ॥ श्रुत्वातदीरितंवाक्यंजगामासौततोमुनिः ॥ ५४ ॥
दृष्ट्वातंतपसांराशिंजानकीपतिदेवता ॥ नमोस्तुमुनयेवेदमूर्तयेव्रतवार्धये ॥ ५५ ॥ इत्युक्त
वन्तींतांसीतामाशीर्भिरभ्यनन्दयत् ॥ भर्त्रासहचिरंजीवपुत्रौप्राप्नुहिशोभनौ ॥ ५६ ॥ का
सित्वंकिंवनेघोरेसंगतासिकिमीदृशी ॥ सर्वंमेशंसजानीयांतवदुःखस्यकारणम् ॥ ५७ ॥
सातदाप्रत्युवाचेमंरामस्यमहिलामुनिम् ॥ निःश्वसन्तीकरुणयागिरासंजातवेपथुः ॥ ५८ ॥
शृणुमेवाक्यमर्थोक्तंसर्वंदुःखस्यकारणम् ॥ जानीहिमांभूमिपतेरघुनाथस्यसेवकीम् ॥
॥ ५९ ॥ अपराधंविनात्यक्तानजानेतत्रकारणम् ॥ लक्ष्मणोमांविमुच्यात्रगतवान्राघवा
ज्ञया ॥ ६० ॥ इत्युक्त्वाश्रुकलापूर्णंबिभ्रतीमुखपङ्कजम् ॥ वाल्मीकिःसान्त्वयन्प्राहजा
नकींकमलेक्षणाम् ॥ ६१ ॥ वाल्मीकिंमांविजानीहिपितुस्तवगुरुंमुनिम् ॥ दुःखंमाकुरुवैदे

182

हित्वागच्छममचाश्रमम् ॥ ६२ ॥ भिन्नस्थानेपितुर्गेहंजानीहिपतिदेवते॥ईद्दशेकर्मणिमम रोषोस्त्येवमहीपतेः॥ ६३ ॥एवंवचःसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता॥ दुःखपूर्णाश्रुवदनाकिं चित्सुखमवापसा ॥ ६४ ॥ शेषउ० ॥ वाल्मीकिःसान्त्वयित्वैनांदुःखपूराकुलेक्षणाम्॥ नि नायस्वाश्रमंपुण्यंतापसीवृन्दपूरितम् ॥ ६५ ॥ सागच्छन्तीपृष्ठतोस्यवाल्मीकेस्तपसां निधेः ॥ रराजेन्दोःपृष्ठतोवैतारकेवमनोहरा ॥ ६६ ॥ वाल्मीकिःप्राप्यचस्वीयमाश्रमंमु निपूरितम् ॥ तापसीःप्रतिसंचख्यौजानकींस्वाश्रमंगताम् ॥ ६७ ॥ वैदेहींतापसीःसर्वा नमश्चक्रेमहामनाः ॥परस्परंप्रहृषिताःपरिरम्भंसमाचरन् ॥ ६८ ॥ वाल्मीकिर्निजशिष्या न्समप्रत्युवाचतपोनिधिः ॥ रच्यतांबतजानक्याःपर्णशालामनोरमा ॥ ६९ ॥ इत्युक्तंवा क्यमाकर्ण्यवाल्मीकेःसुमनोरमम् ॥ व्यरचन्पत्त्रकैःशालांदारुभिःसुमनोहराम् ॥ ७० ॥ तत्रावसाद्धिवैदेहीपतिव्रतपरायणा ॥ वाल्मीकेःपरिचर्यांचकुर्वन्तीफलभक्षिका ॥ ७१ ॥ जपन्तीरामरामेतिमनसावचसास्वयम् ॥ निनायदिवसांस्तत्रजानकीपतिदेवता ॥ ७२ ॥

कालेसासूतपुत्रौद्वौमनोहरवपुर्धरौ ॥ रामचन्द्रप्रतिनिधीह्यश्विनाविवजानकी ॥ ७३ ॥
तच्छ्रुत्वातुमुनिर्हृष्टोजानक्याःपुत्रसंभवम् ॥ चकारजातकर्मादिसंस्कारान्मन्त्रवित्तमः ॥
॥ ७४ ॥ कुशैर्लवैश्चवाल्मीकिर्मुनिःकर्माणिचाचरत् ॥ तन्नाम्नापुत्रयोराख्याकुशोलवइ
तिस्फुटा ॥ ७५ ॥ वाल्मीकिर्यत्रविरजामङ्गलंतद्यथाचरत् ॥ अत्यन्तंहृष्टचित्तासाबभूव
कमलेक्षणा ॥ ७६ ॥ तद्दिनेलवणंहत्वाशत्रुघ्नःस्वल्पसैनिकः ॥ आगमच्चाश्रमेचास्यवा
ल्मीकेर्निशिशोभने ॥ ७७ ॥ तदावाल्मीकिनाशिष्टःशत्रुघ्नोरघुनायकम् ॥ माशंसजान
कीपुत्रौकथयिष्याम्यहंपुरः ॥ ७८ ॥ जानकीपुत्रकौतत्रववृधातेमनोरमौ ॥ कन्दमूलफ
लैःपुष्टौविदधाद्रुन्मदौवरौ ॥ ७९ ॥ शुक्लप्रतिपदायाश्चशशीवसुमनोहरौ ॥ कालेनसंस्कृ
तौजातावुपनीतौमनोहरौ ॥ ८० ॥ उपनीयमुनिर्वेदंसाङ्गमध्यापयत्सुतौ ॥ सरहस्यंधनु
र्वेदंरामायणमपाठयत् ॥ ८१ ॥ वाल्मीकिनाचधनुषीदत्तेस्वर्णसुभूषिते ॥ अभेद्येसगु
णेश्रेष्ठेवैरिवृन्दविदारणे ॥ ८२ ॥ इषुधीवाणसंपूर्णावक्षयौकरवालके ॥ चर्माण्यभेद्यानिददौ

जानक्यात्मजयोस्तदा ॥ ८३ ॥ धनुर्धरौधनुर्वेदपारगावाश्रमेमुदा ॥ चरन्तौतत्रतेजातेअश्विनाविवशोभनौ ॥ ८४ ॥ जानकीवीक्ष्यपुत्रौद्वौखड्गचर्मधरौवरौ ॥ परमंहर्षमापन्नाविरहोद्भवमत्यजत् ॥ ८५ ॥ एषतेकथितोविप्रजानक्याःपुत्रसंभवः ॥ अतःशृणुष्वयद्वृत्तंवीरबाहुविकृन्तनम् ॥ ८६ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकुशलवोत्पत्तिकथानकंनामैकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नोनिजवीराणांछिन्नान्बाहून्निरीक्षयन् ॥ उवाचतान्सुकुपितोरोषसंदंशिताधरः ॥ १ ॥ केनवीरेणवोबाहुकृन्तनंसमकारिभोः ॥ तस्याहंबाहूकृन्तामिदेवगुप्तस्यवैभटाः ॥ २ ॥ नजानातिमहामूढोरामचन्द्रबलंमहत् ॥ इदानींदर्शयिष्यामिपराक्रान्त्याबलंस्वकम् ॥ ३ ॥ सकुत्रवर्ततेवीरोहयःकुत्रमनोरमः ॥ कोवागृह्णात्सुप्तसर्पान्मूढोऽज्ञात्वापराक्रमम् ॥ ४ ॥ इतितेकथितावीराविस्मितादुःखिताभृशम् ॥ रामचन्द्रप्रतिनिधिंबालकंसमशंसत ॥ ५ ॥ सश्रुत्वारोषताम्राक्षोबालकेनहयग्रहम् ॥ सेनान्यंवैकालजितमा

ज्ञापयद्युयुत्सुकः॥६॥सेनानीःसकलांसेनांव्यूहयस्वममाज्ञया॥ रिपुःसंप्रतिगन्तव्योमहा
बलपराक्रमः ॥ ७ नायंबालोहरिर्नूनंभविष्यतिहयंधरः ॥ अथवात्रिपुरारिःस्यान्नान्य
थामद्धयापहृत् ॥ ८ ॥ अवश्यंकदनंभाविसैन्यस्यबलिनोमहत् ॥ स्वच्छन्दचरितैःखेल
न्नास्तेनिर्भयधीःशिशुः ॥ ९ ॥ तत्रगन्तव्यमस्माभिःसन्नद्धैरिपुदुर्जयैः ॥ एतन्निशम्यवच
नंशत्रुघ्नस्यससैन्यपः॥ १० ॥ सज्जीचकारसेनांतांदुर्व्यूढांचतुरङ्गिणीम् ॥ सज्जांतांशत्रु
जिद्दृष्ट्वाचतुरङ्गयुतांवराम् ॥ ११ ॥ आज्ञापयत्ततोगन्तुंयत्रबालोहयंधरः ॥ साचचालत
दासेनाचतुरङ्गसमन्विता ॥ १२॥ कम्पयन्तीमहीभागंत्रासयन्तीरिपून्बलात् ॥ सेनानी
स्तंददर्शाथबालकंरामरूपिणम् ॥ १३ ॥ विचार्यरामप्रतिममब्रवीद्वचनंहितम् ॥ बालमु
ञ्चहयश्रेष्ठंरामस्यबलशालिनः ॥ १४ ॥ सेनानीःकालजिन्नामतस्यभूपस्यदुर्मदः ॥ त्वां
रामप्रतिमंदृष्ट्वाकृपामेहृदिजायते ॥ १५ ॥ अन्यथातवमेदौःस्थ्याज्जीवितंनभविष्यति॥
एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यभटस्यहि ॥ १६ ॥ जहासकिंचिदाकोपादुवाचचवचोद्धु

तम् ॥ गच्छमुक्तोसितंरामंकथयस्वहयग्रहम् १७ ॥ त्वत्तोबिभेमिनोशूरवाक्येननय
शालिना ॥ ममात्रगणनानास्तित्वादृशाःकोटयोयदि॥ १८॥मातृपादप्रसादेनतूलीभूतान
संशयः ॥ कालजित्तवयन्नाममात्राकारिमनोज्ञया ॥ १९ ॥ पक्वबिम्बफलस्येववर्णतोन
चर्वीर्यतः ॥ दर्शयस्वाधुनावीर्यंस्वनामबलचिह्नितः ॥ २० ॥ मांकालंतवसंजित्यस
त्यनामाभविष्यसि॥ ॥शेषउवाच॥ ॥सवाक्यैःपविनातुल्यैर्भिन्नःसुभटशेखरः॥
॥२१॥चुकोपहृदयेत्यन्तंजगादवचनंपुनः ॥ त्वन्नामनाभिजानामिकुलंशीलंवयस्त
था ॥२२॥ पादचारंरथस्थोहमधर्मेणकथंजये॥ तदात्यन्तंप्रकुपितोजगादवचनंपुनः॥
॥ २३ ॥ कुलेनकिंचशीलेननाम्नावासुमनोहृदा ॥ लवोहंलवतःसर्वान्जेष्यामिरिपु
सैनिकान् ॥ २४ ॥ इदानींत्वामपिभटंकरिष्येपादचारिणम् ॥ इत्थमुक्त्वाधनुःसज्यंच
कारसलवोबली ॥ २५ ॥ टङ्कारयामासतदावीरानाकम्पयन्हृदि ॥ वाल्मीकिंप्रथमंस्मृ
त्वाजानकींमातरंलवः ॥ २६ ॥ मुमोचबाणान्निशितान्सद्यःप्राणापहारिणः ॥ कालजि

त्स्वधनुःकृत्वासज्यंकोपसमन्वितः ॥ २७॥ ताडयामासजवनोलवंरणविशारदः ॥ तद्वा
णाञ्छतधाछित्त्वाक्षणाद्वेगात्कुशानुजः॥२८॥ सेनान्यंविरथंचक्रेवसुभिःस्वशरोत्तमैः॥
विरथोगजमानीतमारुरोहभटैर्निजैः ॥ २९॥ मदोन्मत्तंमहावेगंसप्तधाप्रस्रवान्वितम् ॥
गजारूढंतुतंदृष्ट्वादशभिर्धनुषोगतैः ॥ ३० ॥ बाणैर्विव्याधविहसन्सर्वान्रिपुगणाञ्जयी॥
कालजित्तस्यवीर्यंतुदृष्ट्वाविस्मितमानसः ॥ ३१ ॥ गदांमुमोचमहतींमहायसविनिर्मि
ताम् ॥ आपतन्तींगदांवेगाद्धारायुतविनिर्मिताम्॥ ३२ ॥ त्रिधाचिच्छेदतरसाक्षुरप्रैः
सकुशानुजः ॥ परिघंनिशितंघोरंवैरिप्राणहरोदितम्॥ ३३ ॥ मुक्तंपुनस्तेनलवश्चिच्छेद
तरसान्वितः॥ छित्त्वातत्परिघंघोरंकोपादारक्तलोचनः ॥ ३४ ॥ गजोपस्थेस्वमारूढंम
न्युमान्यश्वुकोपह॥तत्क्षणादच्छिनत्तस्यशुण्डांखड्गेनदन्तिनः ॥३५॥दन्तयोश्चरणौधृत्वा
रुरोहगजमस्तके ॥ मुकुटंशतधाकृत्वाकवचंतुसहस्रधा॥ ३६ ॥ केशेष्वाकृष्यसेनान्यं
पातयामासभूतले॥ पातितःसगजोपस्थात्सेनानीःकुपितःपुनः ॥ ३७ ॥ हृदयेताडया

मासमुष्टिनावज्रमुष्टिना॥सआहतोमुष्टिभिस्तुक्षुरप्रान्निशिताञ्छरान् ॥३८॥मुमोचहृद
येक्षिप्रकुण्डलीकृतधन्ववान्॥सरराजरणोपान्तेकुण्डलीकृतचापवान्॥ ३९ ॥ शिरस्त्रंक
वचंबिभ्रदमेघंशरकोटिभिः॥ सविद्धःसायकैस्तीक्ष्णैस्तंहन्तुंखड्गमाददे॥४०॥ दशन्रोषा
त्स्वदशनान्निश्वसन्नुच्छ्वसन्मुहुः ॥ खड्गहस्तंसमायान्तंशूरंसेनापतिंलवः ॥४१॥ चिच्छे
दभुजमध्यंतुसखड्गःपाणिरापतत् ॥ छिन्नंखड्गधरंहस्तंवीक्ष्यकोपाच्चमूपतिः ॥ ४२ ॥
वामेनगदयाहन्तुंप्रचक्रामभुजेनतम् ॥ सोपिच्छिन्नोभुजस्तस्यसाङ्गदस्तीक्ष्णसायकैः ॥
॥४३॥ तदाप्रकुपितोवीरःपादाभ्यामहनल्लवम्॥लवःपादाहतस्तस्यनचचालरणाङ्गणे ॥
॥ ४४ ॥ स्रजाहतोद्विपइवचरणच्छेदनंव्यधात् ॥ तदापितंमौलिनासौप्रहर्तुमुपचक्रमे ॥
॥ ४५ ॥ तदालवश्चमूनाथंमन्यमानोधिपौरुषम् ॥ करवालंसमादायकरेकालानलोप
मम् ॥४६॥ अच्छिनच्छिरएतस्यमहामुकुटशोभितम् ॥ हाहाकारोमहानासीच्चमूनाथे
निपातिते॥४७॥ सैनिकाःपरिसंक्रुद्धालवंहन्तुंसमागताः ॥ लवस्तान्स्वशराघातैःपला

यनपरान्व्यघातू ॥ ४८ ॥ छिन्नाभिन्नाङ्गकाःकेचिद्गताःकेचिद्रणाङ्गणात् ॥ सनिवार्या
खिलान्योधान्विजगाहचमूंमुदा ॥ ४९ ॥ वाराहइवनिश्वस्यप्रलयेसुमहार्णवम् ॥ गजा
भिन्नाद्द्विधाजातामौक्तिकैःपूरितामही ॥ ५० ॥ दुर्गमाभूद्भटाढ्याणांपर्वतैर्य्यापृतायथा॥
अश्वाःकनकपल्याणारुचिरारत्नराजिताः ॥ ५१ ॥ अपतन्रुधिराप्लुष्टेह्रदेबलसुशोभि
ताः ॥ रथिनःकरमध्यस्थधनुर्दण्डसुशोभिनः ॥ ५२ ॥ रथोपस्थेनिपतिताःस्वर्गङ्गाइववै
सुराः ॥ संदष्टौष्ठपुटावक्रभ्रमल्लक्ष्मीविलक्षिताः ॥ ५३ ॥ पतितास्तत्रदृश्यन्तेवीरारण
विशारदाः ॥ सुस्रावशोणितसरिद्धयमस्तककच्छपा ॥ ५४ ॥ महाप्रवाहलसितावैरिणां
भयकारिका ॥ केषांचिद्बाहवश्छिन्नाःकेषांपादाविकर्त्तिताः ॥ ५५ ॥ केषांकर्णाश्चनासा
श्चकेषांकवचकुण्डले ॥ एवंतुकदनंजातंसेनान्येपतितेरणे ॥ ५६ ॥ सर्वेनिपतितावीरान
केचिज्जीवितास्ततः ॥ लवोजयंरणेप्राप्यवैरिवृन्दंविजित्यच ॥ ५७ ॥ अन्यागमनशङ्का
यांमनःकुर्वन्नवैक्षत ॥ केचिदुर्वरितायुद्धाद्भाग्येननरणेमृताः ॥ ५८ ॥ शत्रुघ्नंसविधेजग्मुः

शंसितुंवृत्तमद्भुतम् ॥ गत्वातेकथयामासुर्यथावृत्तंरणाङ्गणे ॥ ५९ ॥ कालजिन्निधनंबालाच्चित्रकारिरणोद्यमम् ॥ तच्छ्रुत्वाविस्मयंप्राप्तःशत्रुघ्नस्तानुवाचह ॥ ६० ॥ हसन्रोषाद्दशन्दन्तान्बालग्राहहयंस्मरन् ॥ रेवीराःकिंमदोन्मत्तायूयंकिंवाछलग्रहाः ॥ ६१ ॥ किंवावैकल्पमायातंकालजिन्मरणंकथम् ॥ यःसंख्येवैरिवृन्दानांदारणःसमितिंजयः ॥ ६२ ॥ तंकथंबालकोजीयाद्यमस्यापिदुरासदम् ॥ शत्रुघ्नवाक्यंसंश्रुत्यवीराःप्रोचुरसृक्प्लुताः ॥ ॥ ६३ ॥ नास्माकंमदमत्तादिनच्छलोनचदेवनम् ॥ कालजिन्मरणंसत्यंलवाज्जानीहिभूपते ॥ ६४ ॥ बलंचकृत्स्नंमथितंबालेनातुलशौण्डिना ॥ अतःपरंतुयत्कार्यंयेप्रेष्यानृवरोत्तमाः ॥ ६५ ॥ बालंज्ञात्वाभवान्नात्रकरोतुबलसाहसम् ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांवीराणांशत्रुहातदा ॥ ६६ ॥ सुमतिंचमतिश्रेष्ठमुवाचरणकारणे ॥ ६७ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवा०रामाश्वमेधेकुशलवयुद्धेसैन्यपराजयोनामषष्टितमो० ॥ ६० ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ जानासिकिंमहामन्त्रिन्कोबालोहयमाहरत् ॥ येनमेक्षपितंसर्वंबलं

वारिधिसन्निभम् ॥ १॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ स्वामिन्नयंमुनिश्रेष्ठवाल्मीकेराश्रमोमहान् ॥
क्षत्रियाणामत्रवासोनास्त्येवपरतापन ॥ २ ॥ इन्द्रोभविष्यातिपरममर्षीहयमाहरत् ॥ पुरा
रिर्वान्यथावाहंतवकःसमुपाहरेत् ॥३॥ कालजिद्येननाशंवैप्राप्तःपरमदारुणः ॥ तंप्रतिश्री
महाराजगन्ताकःपुष्कलान्यतः॥४॥त्वंचवीरैर्भ टैःसर्वैराजभिःपरिवारितः॥तत्रगच्छस्व
सैन्येनमहताशत्रुकृन्तन॥५॥गत्वासजीवितंवीरंबद्धातुकुतुकार्थिने ॥ दर्शयिष्यामिरामा
यमतंमेत्विदमादृतम् ॥ ६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवीरान्सर्वान्समादिशत् ॥ सैन्येनम
हतायातयूयमायामिपृष्ठतः ॥ ७ ॥ निर्दिष्टास्तेक्षणाद्वीराजग्मुर्यत्रलवोबली ॥ धनुर्विस्फा
रयंस्तत्रसुदृढंगुणपूरितम् ॥ ८ ॥ आयातंतन्महद्दृष्ट्वाबलंवीरप्रपूरितम् ॥ नकिंचिन्मनसा
बिभ्येलवेनबलशालिना ॥ ९ ॥ लवःसिंहइवोत्तस्थौमृगान्मत्वाऽखिलान्भटान् ॥ धनु
र्विस्फारयन्रोषाच्छरान्मुञ्चन्सहस्रशः ॥१०॥ तैःशरैःपीड्यमानास्तुमहारोषेणपूरिताः ॥
वीरंबालंमन्यमानाःसंमुखंप्राद्रवंस्तदा ॥ ११ ॥ वीरान्सहस्रशोदृष्ट्वाभ्रमिभिःपर्यवस्थि

तान् ॥ लवोजवेनसंधायशरान्रोषप्रपूरितः ॥ १२ ॥ भ्रमिराद्यासहस्रेणद्वितीयायुतसंख्यया ॥ तृतीयायुतयुग्मेनतुरीयायुतपञ्चभिः ॥ १३ ॥ पञ्चमीलक्षयोधानांषष्ठीयोधायुताधिकैः ॥ सप्तमीलक्षयुग्मेनसप्तभिर्भ्रमिभिर्वृतः ॥ १४ ॥ मध्येलवोभ्रमिव्याप्तःसंचरन्वह्निवत्तदा ॥ दाहयामाससर्वान्वैसैनिकान्भ्रमिकारकान् ॥ १५ ॥ काचित्खड्गैःशरैःकाचित्काचित्प्रासैश्चकुन्तलैः ॥ पट्टिशैःपरिघैःसर्वाभ्रमिर्भग्नामहात्मना ॥१६॥ सप्तभिर्भ्रमिभिर्युक्तोररराजसकुशानुजः ॥ मेघवृन्दविनिर्मुक्तःशशीवशरदागमे ॥ १७ ॥ प्राहरत्सर्वथायोधान्भिन्दन्गजकरान्बहून् ॥ छिन्दञ्छिरांसिवीराणांचक्रभ्रूणिमहान्तिच॥१८॥अनेकेपतितावीरालवबाणप्रपीडिताः ॥ मुमुहुःसमरेथान्येनष्टाअन्येसुकातराः ॥ १९ ॥ पलायनपरंसैन्यंलवबाणप्रपीडितम् ॥ वीक्ष्यवीरोरणेयोद्धुंप्रायात्पुष्कलसंज्ञकः ॥ २० ॥ तिष्ठतिष्ठेतिचवदन्रोषपूरितलोचनः ॥ रथेसुहयशोभाढ्येतिष्ठन्प्रायाल्लवंबली ॥ २१ ॥ सलवंप्रत्युवाचाथपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ तिष्ठदत्तेमयासंख्येरथेसुहयशोभिते ॥ २२ ॥ पदातिना

त्वयायुद्धंकरोमिकथमाहवे ॥ तस्मात्तिष्ठरथेपश्चाद्युद्धयेहंभवतासह ॥ एतद्वाक्यंनिश
म्यासौलवःपुष्कलमब्रवीत् ॥ २३ ॥ त्वयादत्तेरथेस्थित्वायुद्धंकुर्यामहंरणे ॥ तदामेपाप
मेवस्याज्जयःसंदिग्धएवहि ॥ २४ ॥ नवयंब्राह्मणावीरप्रतिग्रहपरायणाः ॥ वयंतुक्षत्रि
यानित्यंदानकर्मक्रियारताः ॥ २५ ॥ इदानींत्वद्रथंकोपाद्भनज्मिप्रत्यहंभवान् ॥ पादचा
रीभवत्वेवपश्चाद्युद्धंकरिष्यति ॥ २६ ॥ पुष्कलोवाक्यमाकर्ण्यधर्मधैर्यसमन्वितम् ॥
विसस्मायचिरंचित्तेधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ २७ ॥ तमात्तधनुषंदृष्ट्वालवःकोपसमन्वि
तः ॥ चापंचिच्छेदपाणिस्थंशरसंधानमाचरन् ॥ २८ ॥ सयावत्सगुणंचापंकुरुतेतावदु
द्धतः ॥ रथभङ्गंचकारास्यसमरेप्रहसन्बली ॥ २९ ॥ भग्नंरथंस्वकंवीक्ष्यधनुश्छिन्नंमहा
त्मना ॥ महावीरंमन्यमानःपदातिःप्राद्रवद्रणे ॥ ३० ॥ उभौधनुर्धरौवीरावुभावपिशरोद्ध
तौ ॥ उभौक्षतजविप्रुष्टौछिन्नसन्नाहितावुभौ ॥ ३१ ॥ परस्परंबाणघातविशीर्णवपुलक्ष
णौ॥जयाकाङ्क्षांप्रकुर्वन्तौपरस्परवधैषिणौ॥३२॥जयन्तकार्तिकेयौवापुरारिःपुरभिद्यथा॥

एवंपरस्परंयुद्धंप्रकुर्वाणौरणाङ्गणे॥ ३३ ॥ पुष्कलःप्रत्युवाचाथबालशूरशिरोमणे ॥ त्वा
दृशोनमयादृष्टःकश्चिद्वीरशिरोमणिः॥ ३४॥ शिरस्तेपातयाम्यद्यबाणैःशितसुपर्वभिः ॥
मापलायस्वसमरेप्राणान्रक्षस्वसंयतः ॥ ३५ ॥ एवमुक्त्वालवंवीरंचकारशरपञ्जरे ॥
पुष्कलस्यशराभूमौनभसिव्याप्यसंस्थिताः॥ ३६ ॥ शरपञ्जरमध्यस्थोलवःपुष्कलम
ब्रवीत्॥ महत्कर्मकृतंवीरयन्मांबाणैरपीडयत्॥ ३७॥ इत्युक्त्वाबाणसंघातंप्राच्छिद्यवच
नंपुनः ॥ जगादपुष्कलंवीरःशरसंधानकोविदः ॥ ३८ ॥ पालयात्मानमाजिस्थंमच्छरा
घातपीडितः ॥ पतिष्यसिमहीपृष्ठेरुधिरेणपरिप्लुतः ॥ ३९ ॥ एवमुक्तंसमाकर्ण्यपुष्कलः
कोपसंयुतः ॥ रणेसंयोधयामासलवंवीरंमहाबलम् ॥ ४० ॥ लवःप्रकुपितोबाणंतीक्ष्णं
वैरिविदारणम् ॥ जग्राहलवतःकोशादाशीविषमिवक्रुधा ॥ ४१ ॥ जाज्वल्यमानःसशर
श्चापमुक्तोलवस्यच ॥ हृदयंभेत्तुमुद्युक्तश्छिन्नोभारतिनाशुसः ॥ ४२ ॥ छिन्नेभारतिना
संख्येशरेणप्राणहारिणा॥ अत्यन्तंकुपितोघोरंशरमन्यंसमाददे॥ ४३॥ आकर्णाकृष्टचा

पेनसमुक्तोनिशितःशरः॥ बिभेदहृदयंतस्यपुष्कलस्यमहारणे॥४४॥ भिन्नेवक्षसिवीरेण
सायकेनाशुगामिना॥ पपातधरणीपृष्ठेमहाशूरशिरोमणिः॥ ४५॥ पतितंतंसमालोक्य
पुष्कलंपवनात्मजः॥ गृहीत्वाराघवभ्रात्रेददौमूर्च्छासमन्वितम्॥४६॥ मूर्च्छितंतंसमा
लोक्यशोकविह्वलमानसः॥ हनूमन्तंलवंहन्तुंनिर्दिदेशक्रुधान्वितः॥४७॥ हनूमान्क्रोध
संप्लुष्टोलवंसंख्येमहाबलम्॥ विजेतुंतरसाप्रागाद्वृक्षमुद्यम्यशाल्मलीम्॥४८॥ वृक्षेणहत
वान्मूर्ध्निलवस्यहनुमान्बली॥ तमापतन्तंतरसाचिच्छेदशतधालवः॥४९॥ छिन्नेनगे
पुनःकोपाद्वृक्षानुत्पाट्यमूलतः॥ ताडयामासहृदयेमस्तकेचमहाबलः॥ ५०॥ यान्या
न्वृक्षान्समाहृत्याताडयत्पवनात्मजः॥ तांस्तांश्चिच्छेदतरसाबलवान्नतपर्वभिः॥५१॥
तदाशिलाःसमुत्पाट्यगण्डशैलोपमाःकपिः॥ पातयामासशिरसिक्षिप्रवेगेनमारुतिः॥
॥५२॥ सआहतःशिलासंघैःसंख्येकोदण्डमुन्नयन्॥ बाणैस्ताश्चूर्णयामासयन्त्रिकाभिर्य
थाकणाः॥५३॥ तदात्यन्तंप्रकुपितोमारुतिःपुच्छवेष्टनम्॥ चकारसमरोपान्तेलवस्यब

185

लिनः कृती ॥५४॥ स्वंपुच्छेनसमाविद्धंवीक्ष्यस्वाम्बांहृदिस्मरन्॥मुष्टिनाताडयामासल
ङ्गूलंमारुतेर्बली ॥ ५५॥ तन्मुष्टिघातव्यथितोमारुतिस्तममूमुचत् ॥ समुक्तःपुच्छतोयुद्धे
शरान्मुञ्चन्नभूद्बली ॥ ५६ ॥ दुर्वारशरघातेनसंपीडिततनुःकपिः ॥ बाणवर्षमन्यमानोदुः
सहंसमरेबहु ॥ ५७॥ किंकर्तव्यमितोस्माभिःपलाय्ययदिगम्यते ॥ तदामेस्वामिनोलज्जां
ताडयेद्बालकोत्रमाम् ॥ ५८ ॥ ब्रह्मदत्तवरत्वात्तुमूर्च्छानमरणंनहि ॥ दुःसहाबाणपीडात्र
किंकर्तव्यंमयाधुना ॥ ५९ ॥ शत्रुघ्नःसमरेगत्वाजयंप्राप्नोतुबालकात् ॥ अहंतावज्जया
काङ्क्षीशयेकपटमूर्च्छया ॥ ६० ॥ इत्येवंमानसेकृत्वापपातरणमण्डले॥ पश्यतांसर्ववीराणां
कपटेनविमूर्च्छितः ॥ ६१ ॥ तंमूर्च्छितंसमाज्ञायहनूमन्तंमहाबलम् ॥ जघानसर्वान्नृप
तीन्छरमोक्षविचक्षणः ॥ ६२ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवा
देरामाश्वमेधेहनुमत्पतनंनामएकषष्टितमोऽध्यायः॥ ६१ ॥ ॥ ❀ ॥ ॥ ❀ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ मूर्च्छितंमारुतिंश्रुत्वाशत्रुघ्नःशोकमाययौ ॥ किंकर्तव्यंमयासंख्ये

बालकोयंमहाबलः ॥ १ ॥ स्वयंरथेहेममयेतिष्ठन्वीरवरैःसह ॥ योद्धुंप्रागाल्लवोयत्रवि
चित्ररणकोविदः ॥ २ ॥ लवंददर्शशिशुतांप्राप्तंराममिवक्षितौ ॥ धनुर्बाणकरंवीरान्क्षिप
न्तंरणमूर्धनि ॥ ३ ॥ विचारयामासतदाकोयंरामस्वरूपधृक् ॥ नीलोत्पलदलश्यामंवपु
र्बिभ्रन्मनोहरम् ॥ ४ ॥ एषवैदेहतनुजासुतोभवतिनान्यथा ॥ अस्मान्विजित्यसमरेद्दृश्य
तेमृगशाडिव ॥ ५ ॥ अस्माकंनोजयोभाव्यःशक्त्याविरहितात्मनाम् ॥ अशक्तःकिंकरि
ष्यामःसमरेरणकोविदाः ॥ ६ ॥ इत्येवंसंविचार्याथबालकंतुवचोब्रवीत् ॥ रणेकुतुकक
र्तारंवीरकोटिनिपातकम् ॥ ७ ॥ कस्त्वंबालरणेस्माकंवीरान्पातयसिक्षितौ ॥ नजानीषे
बलंराज्ञोरामस्यदनुजार्दिनः ॥ ८ ॥ कातेमातापिताकस्तेसुभाग्योजयमाप्तवान् ॥ ना
मकिंविश्रुतंलोकेजानीयांतेमहाबल ॥ ९ ॥ मुञ्चवाहःकथंबद्धःशिशुत्वात्तत्क्षमामिते ॥
आयाहिरामंवीक्षस्वदास्यतेबहुलंतव ॥ १० ॥ इत्युक्तोबालकोवीक्ष्यवचःशत्रुघ्नमावदत् ॥
किंतेनाम्नाथपित्रावाकुलेनवयसातथा ॥ ११ ॥ युध्यस्वसमरेवीरचेत्त्वंबलयुतोभवेः ॥

कुशंवीरंनमस्कृत्यपादयोर्याहिनान्यथा ॥ १२ ॥ भ्रातारामस्यवीरोभूर्नावयोर्बलिनांव
रः ॥ वाहंविमोचयबलाच्छक्तिस्तेविद्यतेयदि ॥ १३ ॥ इत्युक्त्वाशरसंधानंकृत्वाप्राहरदु
द्भटः ॥ हृदयेमस्तकेचैवभुजयोरणमण्डले ॥ १४ ॥ तदाप्रकुपितोराजाधनुःसज्यमथाक
रोत् ॥ नादयन्मेघगम्भीरंत्रासयन्निवबालकम् ॥ १५ ॥ बाणानपरिसंख्यातान्मुमोचब
लिनांवरः ॥ बालोबलेनचिच्छेदसर्वांस्तान्सायकव्रजान् ॥ १६ ॥ लवस्यानेकधामुक्तै
र्बाणैर्व्याप्तंमहीतलम् ॥ व्यतीपातेप्रदत्तस्यदानस्येवाक्षयंगताः ॥ १७ ॥ तेबाणाव्योमस
कलंव्याप्नुवँल्लवसंधिताः ॥ सूर्यमण्डलमासाद्यप्रवर्तन्तेसमन्ततः ॥ १८ ॥ मारुतोनाविश
द्यत्रबाणपञ्जरगोचरे ॥ मनुष्याणांतुकावार्ताक्षणजीवितशंसिनाम् ॥ १९ ॥ तद्बाणान्वि
स्तृतान्दृष्ट्वाशत्रुघ्नोविस्मयंगतः ॥ अच्छिनच्छतसाहस्रंबाणमोचनकोविदः ॥ २० ॥ ता
ञ्छिन्नान्सायकान्सर्वान्स्वीयान्दृष्ट्वाकुशानुजः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसाशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥
॥ २१ ॥ सोन्यद्धनुरुपादाययावन्मुञ्चतिसायकान् ॥ तावद्भभञ्जसरथंसायकैःशितपर्व

भिः ॥ २२ ॥ करस्थमच्छिनच्चापंसुदृढंगुणपूरितम् ॥ तत्कर्मपूजयन्वीरारणमण्डलवर्ति
नः ॥ २३ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अन्यंरथंसमास्थाययययौयोद्धुं
लवंबलात् ॥ २४ ॥ अनेकबाणनिर्भिन्नःस्रवद्रक्तकलेवरः ॥ पुष्पितःकिंशुकइवशुशुभेर
णमध्यगः ॥ २५ ॥ शत्रुघ्नबाणप्रहतःपरंकोपमुपागमत् ॥ बाणसंधानचतुरःकुण्डलीकृत
चापवान् ॥ २६ ॥ विशीर्णकवचंदेहंशिरोमुकुटवर्जितम् ॥ स्रवद्रक्तपरिप्लुष्टंशत्रुघ्नस्यच
कारसः ॥ २७ ॥ तदारामानुजःक्रुद्धोदशबाणाञ्छिताग्रकान् ॥ मुमोचप्राणसंहारकारका
न्कुपितोभृशम् ॥ २८ ॥ सतांस्तांस्तिलशःकृत्वाबाणैर्निशितपर्वभिः ॥ ताडयामास
हृदयेशत्रुघ्नस्याष्टभिःशरैः ॥ २९ ॥ अत्यन्तंबाणपीडार्तोलवंबलिनमुत्स्मरन् ॥ दुःसहंमन्य
मानस्तंशरान्मुञ्चन्नभूत्तदा ॥ ३० ॥ तदालवेनतीक्ष्णेनहृदिभिन्नोविशालके ॥ अर्धचन्द्र
समानेनतीक्ष्णपर्वसुशोभिना ॥ ३१ ॥ सविद्धोहृदिबाणेनपीडांप्राप्तःसुदारुणाम् ॥ पपात
स्यन्दनोपस्थेधनुःपाणिःसुशोभितः ॥ ३२ ॥ शत्रुघ्नंमूर्छितंदृष्ट्वानृपाश्वसुरथादयः ॥ दुद्रु

दुर्लवमुद्युक्ताजयप्रास्थैरणेतदा ॥ ३३ ॥ सुरथोविमलोवीरोराजावीरमणिस्तथा ॥ सुम
दोरिपुतापाद्याःपरिवव्रुश्चसंयुगे ॥ ३४ ॥ केचित्क्षुरप्रैर्मुसलैःकेचिद्बाणैःसुदारुणैः ॥ प्रासैः
परशुभिःकेचित्सर्वतःप्राहरन्नृपाः॥३५॥ तानधर्मेणयुद्धोक्तान्दृष्ट्वावीरशिरोमणिः ॥ दश
भिर्दशभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ ३६॥ तेबाणावर्षविहतारणमध्येसुकोपनाः ॥ केचि
त्पलायिताःकेचिन्मुमुहुर्युद्धमण्डले ॥ ३७ ॥ तावत्सराजाशत्रुघ्नोमूर्च्छांसंत्यज्यसंगरे ॥
लवंप्रायान्महावीरंयोद्धुंबलसमन्वितः ॥ ३८ ॥ आगत्यतंलवंप्राहधन्योसिशिशुसन्नि
भः ॥ नबालस्त्वंसुरःकश्चिच्छलितुंमांसमागतः ॥ ३९ ॥ केनापिनहिवीरेणपातितोरण
मण्डले ॥ त्वयाहंप्रापितोमूर्च्छांसमक्षंममपश्यतः ॥ ४० ॥ इदानींपश्यमेवीर्यंत्वांसंख्येपा
तयाम्यहम् ॥ सहस्वबाणमेकंत्वंमापलायस्वबालक ॥ ४१ ॥ इत्युक्त्वासमरेबालंशरमे
कंसमाददे ॥ यमवक्त्रसमंघोरंलवणोयेनघातितः ॥ ४२ ॥ संधायबाणंजाज्वल्यंहृदिभे
त्तुंमनोदधत् ॥ लवंवीरसहस्राणांवह्निवत्सर्वदाहकम् ॥ ४३ ॥ तंबाणंप्रज्वलन्तंसद्योतय

न्तंदिशोदश ॥ दृष्ट्वासस्मारबलिनंकुशंवैरिनिपातिनम् ॥ ४४ ॥ यद्यस्मिन्समयेवीरोभ्राता
स्याद्बलवान्मम ॥ तदाशत्रुघ्नवशतोनमेस्याद्भयमुल्बणम् ॥ ४५ ॥ एवंतर्कयतस्तस्यलव
स्यचमहात्मनः ॥ हृदिलग्नोमहाबाणोघोरःकालानलोपमः ॥ ४६ ॥ मूर्च्छांप्रापतदावीरो
भूपसायकसंहतः ॥ संगरेसर्ववीराणांशिरोभिःसमलंकृते ॥ ४७ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुरा
णेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेलवमूर्च्छानामद्विषष्टितमो० ॥ ६२ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ लवंविमूर्च्छितंदृष्ट्वाबलिवैरिविदारणम् ॥ शत्रुघ्नोजयमापेदेरणमूर्ध्नि
महाबलः ॥ १ ॥ लवंबालंरथेस्थाप्याशिरस्त्राणाद्यलंकृतम् ॥ रामप्रतिनिधिंमूर्त्याततोगन्तु
मियेषसः ॥ २ ॥ स्वमित्रंशत्रुणाग्रस्तमितिदुःखसमन्विताः ॥ बालामात्रेस्यसीतायैत्वरि
ताःसंन्यवेदयन् ॥ ३ ॥ ॥ बालाऊचुः ॥ ॥ मातर्जानकितेपुत्रोबलाद्वाहमपाहरत् ॥
कस्यचिद्भूपवर्यस्यबलयुक्तस्यमानिनः ॥ ४ ॥ ततोयुद्धमभूद्घोरंतस्यसैन्येनजानकि ॥ त
दावीरेणपुत्रेणतवसर्वंनिपातितम् ॥ ५ ॥ पश्चादपिजयंप्राप्तःसुतस्तवमनोहरः ॥ तंभूपंमू

र्छितंकृत्वाजयमापरणाङ्गणे ॥ ६ ॥ ततोमूर्च्छांविहायैषराजापरमदारुणः ॥ संकुप्यपा
तयामासतवपुत्रंरणाङ्गणे ॥ ७ ॥ अस्माभिर्वारितःपूर्वंमागृहाणहयोत्तमम् ॥ अस्मान्स
र्वांश्चाधिकृत्यब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥ ८ ॥ इतिवाक्यंशिशूनांसासमाकर्ण्यसुदारुणम् ॥
पपातभूतलोपस्थेदुःखयुक्तारुरोदह ॥ ९ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ कथंनृपोदयाहीनोबाले
नसहयुध्यति ॥ अधर्मंकृतदुर्बुद्धिर्योमद्बालंन्यपातयत् ॥ १० ॥ लववीरभवान्कुत्रवर्त
तेतिबलान्वितः ॥ कथंत्वंनिष्कृपस्याहोराज्ञोहार्षीद्धयोत्तमम् ॥ ११ ॥ त्वंबालस्तेदुरा
क्रान्ताःसर्वशस्त्रविशारदाः ॥ रथस्थाविरथस्त्वंवैकथंयुद्धंसमंभवेत् ॥ १२ ॥ ताताहंतुत्व
यासार्धंरामत्यागासुखंजहौ ॥ इदानींरहितायुष्मत्कथंजीवामिकानने ॥ १३ ॥ एहिमां
मुञ्चयज्ञाश्वंगच्छत्वेषमहीपतिः ॥ मद्दुःखंनाभिजानासिममदुःखप्रमार्जकः ॥ १४ ॥ ॥ कु
शोयद्यभविष्यत्सरणेवीरशिरोमणिः ॥ अमोचयिष्यदधुनाभवन्तंभूपपार्श्वतः ॥ १५ ॥
सोपिमद्दैवतोनास्तिसमीपेकिंकरोम्यतः ॥ दैवमेवममाप्यत्रकारणंदुःखसंभवे ॥ १६ ॥ ए

वमादिबहुश्रीमत्येषावैविललापहं ॥ पादाङ्गुष्ठेनलिखतीभूमिंनेत्रद्वयाश्रुतिः ॥ १७ ॥ बा
लान्प्रतिजगादासौपृथुकाःसचभूपतिः ॥ कथंमत्सुतमापात्यरणेकुत्रगमिष्यति ॥ १८ ॥
इतिवाक्यंवदत्येषाजानकीपतिदेवता ॥ तावत्कुशस्तुसंप्राप्तउज्जयिन्यामहर्षिभिः ॥ १९ ॥
माघासितचतुर्दश्यांमहाकालंसमर्च्यच ॥ प्राप्यभूरिवरांस्तस्मादागमन्मातृसन्निधौ ॥
॥ २० ॥ जानकींविह्वलांदृष्ट्वानेत्रोद्भूताश्रुविक्लवाम् ॥ शोकविह्वलदीनाङ्गींबभाषेयाव
दुत्सुकः ॥ २१ ॥ तदास्वबाहुरवदत्स्फुरद्युद्धाभिशंसनः ॥ हृदयेचरणोत्साहोबभूवा
तिरथस्यहि ॥ २२ ॥ सप्रत्युवाचजननींदीनगद्गदभाषिणीम् ॥ मातस्तवकथंदुःखंम
यिपुत्रउपस्थिते ॥ २३ ॥ मयिजीवतितेनेत्रादश्रूणिभुविनोपतन् ॥ प्रसूमुवाचाश्रुखि
न्नांदीनगद्गदभाषिणीम् ॥ २४ ॥ कुशोदुःखमितःसद्योदुःखितांधीरमानसः ॥ ममभ्रा
तालवःकुत्रवर्ततेवैरिमर्दनः ॥ २५ ॥ सदाममागतंज्ञात्वाप्रहर्षन्सन्निधावियात् ॥ नदृ
श्यतेकथंवीरःकुत्ररन्तुंगतोबली ॥ २६ ॥ केनवासहबालत्वाद्गतोमांवैनिरीक्षितुम् ॥ किं

त्वंरोदिषिमेमातर्लवःकुत्रसवर्त्तते ॥ २७ ॥ तन्मेकथयसर्वंतत्त्वदुःखस्यकारणम् ॥ तच्छ्रुत्वापुत्रवाक्यंसादुःखिताकुशमब्रवीत् ॥ २८ ॥ लवोधृतोनृपेणात्रकेनचिद्धयरक्षिणा ॥ बबन्धबालकोमेत्रहयंयागक्रियोचितम् ॥ २९ ॥ तद्रक्षकान्बहून्जिग्येएकोनेकान्रिपून्बली ॥ राजातंमूर्च्छितंकृत्वाबबन्धरणमूर्धनि ॥ ३० ॥ बालकाइतिमामूचुःसहगन्तारएवहि ॥ ततोहंदुःखिताजातानिशम्यलवमाधृतम् ॥ ३१ ॥ त्वंमोचयबलात्तस्मात्कालेप्राप्तोनृपोत्तमात् ॥ निशम्यमातुर्वचनंकुशःकोपसमन्वितः ॥ जगादतांदशन्नोष्ठंदन्तैर्दन्तान्विनिष्पिषन् ॥ ३२ ॥ ॥ कुशउवाच ॥ ॥ मातर्जानीहितंमुक्तंलवंपाशस्यबन्धनात् ॥ इदानींहन्मितंबाणैःसमग्रबलवाहनम् ॥ ३३ ॥ यदिदेवोमरोवापियदिशर्वःसमागतः ॥ तथापिमोचयेतस्माद्बाणैर्निशितपर्वभिः ॥ ३४ ॥ मारोदिषिमातरिह वीराणांरणमूर्जितम् ॥ कीर्तयेत्रभवत्येवपलायनमकीर्तये ॥ ३५ ॥ देहिमेकवचंदिव्यंधनुर्गुणसमन्वितम् ॥ शिरस्त्राणंचमेमातःकरवालंतथाशितम् ॥ ३६ ॥ इदानींयामिस

मरेपातयामिबलंमहत् ॥ मोचयामिभ्रातरंस्वंरणमध्याद्विमूर्च्छितम् ॥ ३७ ॥ नमोचया
म्यद्यपुत्रंवैतवमातर्महारणात् ॥ तदातौमेभवत्पादौसंरुष्टौभवतांक्षितौ ॥ ३८ ॥ शेषउ० ॥
इतिवाक्येनसंतुष्टाजानकीशुभलक्षणा ॥ सर्वंप्रादादस्त्रवृन्दंजयाशीर्भिर्नियुज्यतम् ॥ ३९ ॥
प्रयाहिपुत्रसंग्रामंलवंमोचयमूर्च्छितम् ॥ इत्याज्ञप्तःकुशःसंख्येकवचीकुण्डलीबली ॥
॥ ४० ॥ मुकुटीकरवालीचचर्मधारीधनुर्धरः ॥ अक्षयाविषुधीकृत्वास्कन्धयोःसिंहवी
र्ययोः ॥ ४१ ॥ जगामतरसानत्वामातृपादौरथाग्रणीः ॥ वेगेनयावद्युद्धायगच्छतिक्षिप्र
माहवे ॥ ४२ ॥ तावद्ददर्शस्वलवंवैरिवृन्दनिपातकम् ॥ आयान्तंतंकुशंवीराददृशुःसुमहाभ
टाः ॥ ४३ ॥ कृतान्तमिवसंहर्तुंसर्वंविश्वमुपस्थितम् ॥ लवोमहाबलंदृष्ट्वाकुशंभ्रातरमाग
तम् ॥ ४४ ॥ अत्यन्तंवह्निवद्युद्धेदिदीपेवायुनासमम् ॥ रथादुन्मुच्यचात्मानंयुद्धायसवि
निर्गतः ॥ ४५ ॥ कुशःसर्वान्रणस्थान्वैवीरान्पूर्वदिशिक्षिपत् ॥ पश्चिमायांदिशिलवःको
पात्सर्वान्समैरयत् ॥ ४६ ॥ कुशबाणव्यथाव्याप्तालवसायकपीडिताः ॥ सैन्येजनामुने

सर्वेउत्कल्लोलाम्बुधिभ्रमाः ॥ ४७ ॥ कुशेनचलवेनाथशरव्रातैःप्रपीडितम् ॥ नशर्मलेभेस
कलंसैन्यंवीरप्रपूरितम् ॥ ४८ ॥ इतस्ततःप्रभग्नंतद्बलंत्रस्तंपुनःपुनः ॥ नकुत्रचिद्रणेस्थि
त्वायुद्धमैच्छद्बलान्वितः ॥ ४९ ॥ एतस्मिन्समयेराजाशत्रुघ्नःपरतापनः ॥ कुशंवीरं
ययौयोद्धुंताद्दशंलवसन्निभम् ॥ ५० ॥ कुशंदृष्ट्वाबलाक्रान्तंरामम्मूर्तिसमप्रभम् ॥ रथेतिष्ठ
न्हेममयेजगादपरवीरहा ॥ ५१ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोसित्वंसन्निभोभ्रात्रालवेन
समहाबलः ॥ किंनामासिमहावीरकस्तेतातःक्वतेप्रसूः ॥ ५२ ॥ कथंवनेद्विजैर्जुष्टेतिष्ठ
सित्वंनरर्षभ ॥ सर्वंशंसयथायुध्येत्वयासहमहाबल ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकुशः
प्रोवाचभूमिपम् ॥ मेघगम्भीरयावाचानादयन्रणमण्डलम् ॥ ५४ ॥ केवलंसुषुवेसीतापति
व्रतपरायणा ॥ वनेवसावोवाल्मीकेश्चरणार्चनतत्परौ ॥ ५५ ॥ मातृसेवासमुद्युक्तौसर्ववि
द्याविशारदौ ॥ कुशोलवइतिप्रख्यामागतौभूपतेनघ ॥ ५६ ॥ कस्त्वंवीरोरणश्लाघीकि
मर्थंहयसत्तमः ॥ मुक्तोस्तिसमरेत्वद्यजेतास्मिबलसंयुतः ॥ ५७ ॥ युध्यस्वत्वंमयासार्धं

यद्वीरोसिभूमिप ॥ इदानींपातयिष्यामिभवन्तंरणमूर्धनि ॥ ५८ ॥ शत्रुघ्नस्तंसुतंज्ञात्वा सीतायारामसंभवम् ॥ विसिष्मायस्वयंचित्तेकोपाद्धनुरुपाददत् ॥ ५९ ॥ तमात्तधनुषंदृष्ट्वा कुशःकोपसमन्वितः ॥ विस्फारयामासधनुःस्वीयंसुदृढमुत्तमम् ॥ ६० ॥ मुमोचबाणान्नि शिताञ्छत्रुघ्नःसर्वशस्त्रवित् ॥ तांश्चिच्छेदकुशःसर्वाँल्लीलयाप्रहसन्रणे ॥ ६१ ॥ बाणा श्चशतसाहस्राःकुशस्यचनृपस्यच ॥ भुवनंव्याप्नुवन्सर्वंतच्चित्रमभवन्मुने ॥ ६२ ॥ अग्न्य स्त्रेणकुशःसर्वान्ददाहतरसाबली ॥ शमयामासतंभूपःपर्जन्यास्त्रेणवीर्यवान् ॥ ६३ ॥ श मयामासतंभूपोवायव्येनातिविक्रमः ॥ पर्वतास्त्रेणतंवायुंक्षोभयन्तंसमावृणोत् ॥ ६४ ॥ वज्रास्त्रेणनृपःसंख्येचिच्छेदसनगोपलान् ॥ तदानारायणास्त्रंसमुमोचकुशउद्भटः ॥ ना रायणंतदाभूपंनाशकत्परिबाधितुम् ॥ ६५ ॥ तदाप्रकुपितोत्यन्तंकुशःकोपपरायणः ॥ उवा चभूपंशत्रुघ्नंमहाबलपराक्रमम् ॥ ६६ ॥ जानामित्वांमहावीरंसंग्रामेजयकारिणम् ॥ य त्वांनारायणास्त्रंमेनबबाधेभयानकम् ॥ ६७ ॥ इदानींपातयाम्यद्यभूमौत्वांनृपतेशरैः ॥

त्रिभिश्चेन्नकरोम्येतत्प्रतिज्ञांतर्हिमेशृणु॥६८॥योमनुष्यवपुःप्राप्यदुर्लभंपुण्यकोटिभिः॥
तन्नाद्रियेतसंमोहात्तस्यमेस्त्वत्रपातकम्॥ ६९ ॥सावधानोभवानत्रभवतुप्रधनाङ्गणे॥
पातयामिक्षितौसद्यइत्युक्त्वास्वशरासने ॥ ७० ॥ शरंसंरोपयामासघोरंकालानलप्रभ
म्॥लक्षीकृत्यरिपोर्वक्षोविपुलंकठिनंमहत्॥ ७१ ॥ तंसंधितंशरंदृष्ट्वाशत्रुघ्नःकोपमूर्च्छि
तः ॥ मुमोचबाणान्निशितान्कुशत्वग्भेदकारकान् ॥ ७२ ॥ सबाणोहृदयंतस्यभेत्तुंतत्प्र
चचालवै॥घोररूपोवह्निसमआशीविषवदुच्छ्वसन्॥७३॥सबाणोनृपवर्येणरामंस्मृत्वा
शुतक्षितः ॥ चिच्छेदकुशमुक्तंससायकंशितपर्वकम् ॥ ७४ ॥ तदात्यन्तंप्रकुपितःकुशो
बाणस्यकृन्तनात्॥अपरंसायकंचापेदधारशितपर्वकम्॥ ७५ ॥सयावत्तदुरोभेत्तुंकरो
तिचबलोद्धुरः ॥ तंतावदच्छिनत्तस्यशरंकालानलप्रभम्॥७६॥तदाकुशोमातृपादौस्मृ
त्वारोषसमन्वितः॥तृतीयंचापकेस्वीयेदधारशरमद्भुतम् ॥ ७७ ॥ शत्रुघ्नस्तमपिक्षिप्रं
छेत्तुंबाणंसमाददे ॥ तावद्विद्धःशरेणासौपपातधरणीतले ॥ ७८ ॥ हाहाकारोमहानासी

च्छत्रुघ्नेविनिपातिते ॥ जयमापकुशस्तत्रस्वबाहुबलदर्पितः ॥ ७१ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालख ० शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकुशजयोनामत्रिषष्टितमो ० ॥६३॥

॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नंपतितंवीक्ष्यसुरथःप्रवरोनृपः ॥ प्रययौमणिनासृष्टेरथेतिष्ठन्महाद्भुते ॥ १ ॥ पुष्कलस्तुरणेपूर्वंपातितःसविचारयन् ॥ लवंययौतदायोद्धुंमहावीरंबलोन्नतम् ॥ २ ॥ सुरथःकुशमासाद्यबाणान्मुञ्चन्ननेकधा ॥ व्यथयामाससमरेमहावीरशिरोमणिः ॥ ३ ॥ सुरथंविरथंचक्रेबाणैर्दशभिरुच्छिखैः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसासुदृढंगुणपूरितम् ॥ ४ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसंहारैःक्षेपणैःप्रतिक्षेपणैः ॥ अभवत्तुमुलंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ॥ ५ ॥ अत्यन्तंसमरोद्युक्तेसुरथेदुर्जयेनृपे ॥ कुशःसंचिन्तयामासकिंकर्तव्यंरणेमया ॥ ६ ॥ विचार्यनिशितंघोरंसायकंसमुपाददे ॥ हननायनृपस्यास्यमहाबलसमन्वितः ॥ ७ ॥ तमागतंशरंदृष्ट्वाकालानलसमप्रभम् ॥ छेत्तुंमतिंचकाराशुतावद्धग्नोमहाशरः ॥ ८ ॥ मुमूर्च्छसमरेवीरोमहावीरबलस्ततः ॥ पपातस्यन्दनोपस्थेसारथिस्तमुपाहरत् ॥ ९ ॥ सुरथेपति

196

तेदृष्ट्वाकुशंजयसमन्वितम् ॥ त्रासयन्तंवीरगणानियायपवनात्मजः ॥ १० ॥ समीरसूनुं प्रबलमायान्तंवीक्ष्यवानरम् ॥ जहासदर्शयन्दन्तान्कोपयन्निवतंक्रुधा ॥ ११ ॥ उवाचचह नूमन्तमेहित्वंममसंमुखम् ॥ भेत्स्येबाणसहस्रेणमृतोयास्यसियामिनीम् ॥ १२ ॥ इत्युक्तो हनुमाञ्ज्ञात्वारामसूनुंमहाबलम् ॥ स्वामिकार्यंप्रकर्तव्यमितिकृत्वाव्यधावत ॥ १३ ॥ शालमुत्पाट्यतरसाविशालंशतशाखिनम् ॥ कुशंप्रतिसमादायययौयोद्धुंमहाबलः ॥ १४ ॥ शालहस्तंसमायान्तंहनूमन्तंमहाबलम् ॥ त्रिभिःक्षुरप्रैर्विव्याधहृदिचन्द्रोपमैर्बली ॥ १५ ॥ सबाणविद्धस्तरसाकुशेनबलशालिना ॥ शालेनहृदिसंजघ्नेदन्तान्निष्पिष्यमारुतिः ॥ १६ ॥ शालाहतस्तदाबालःकिंचिन्नाकम्पतस्मयात् ॥ तदावीराःप्रशंसांतुप्रचक्रुस्तस्यबाल्यतः ॥ ॥ १७ ॥ सशालेनहतोवीरःसंहारास्त्रंसमाददे ॥ संहन्तुंवैरिणंकोपात्कुशःसपरमास्त्रवित् ॥ ॥ १८ ॥ संहारास्त्रंसमालोक्यदुर्जयंकुशमोचितम् ॥ दध्यौरामंस्वमनसाभक्तविघ्नविनाशक म् ॥ १९ ॥ तदामुक्तंकुशेनाशुतदस्त्रंहृदिमारुतेः ॥ लग्नंमहाव्यथाकारितेनमूर्च्छामितःपुनः ॥

॥ २० ॥ मूर्च्छांप्राप्तंतुतंदृष्ट्वाप्लवङ्गंबलसंयुतः ॥ विव्याधसायकैस्तीक्ष्णैःसैन्यंतत्सकलंमह
त्॥ २१ ॥तस्यबाणायुतैर्भग्नंबलंसर्वंरणाङ्गणे॥पलायनपरंजातंचतुरङ्गसमन्वितम्॥ २२ ॥
तदाकपिपतिःकोपात्सुग्रीवोरक्षकोमहान् ॥ अभ्यधावन्नगानेकानुत्पाट्यकुशमुद्धटम् ॥
॥ २३ ॥ कुशःसर्वान्प्रचिच्छेदलीलयाप्रहसन्नगान् ॥ पुनरप्यागतान्वृक्षांश्चिच्छेदतरसाब
ली ॥ २४ ॥ अनेकबाणव्यथितःसुग्रीवःसमराङ्गणे ॥ जग्राहपर्वतंघोरंकुशमस्तकमध्यतः
॥ २५॥कुशस्तंनगमायान्तंवीक्ष्यबाणैरनेकधा ॥निष्पिपेषचकाराशुमहारुद्राङ्गयोग्यताम्
॥ २६॥सुग्रीवस्तन्महत्कर्मदृष्ट्वाबालेननिर्मितम्॥जयाशांप्रतिनिर्वृत्तोबभूवसमराङ्गणे॥ २७
रणमध्येदुराक्रान्तंकुशंलाङ्गूलताडकम्॥ अत्यमर्षीरुषाक्रान्तस्तंहन्तुंनगमाददे॥ २८॥आ
त्मानंहन्तुमुद्युक्तंवीक्ष्यसुग्रीवमादरात् ॥ताडयामासबहुभिःसायकैःशितपर्वभिः ॥ २९ ॥
सताडितोबहुविधैःशरैःपीडासमन्वितः ॥ कुशंहन्तुंसमारब्धोययौशालंसमाददे ॥ ३० ॥
तदापिचकुशोवीरोवारुणास्त्रंसमाददे ॥ बबन्धतंचपाशेनदृढेनसलवाग्रजः ॥ ३१ ॥ सब

द्धः पाशकैः स्निग्धैः कुशेनबलशालिना ॥ पपातरणमध्येवैमहावीरैरलंकृते ॥ ३२ ॥ सुग्रीवंपतितंदृष्ट्वावीराःसर्वत्रदुद्रुवुः ॥ जयमापलवभ्रातामहावीरशिरोमणिः ॥ ३३ ॥ तावद्धवोभटाञ्जित्वापुष्कलंचाङ्गदंतथा ॥ प्रतापाग्र्यंवीरमणिंतथान्यानपिभूभुजः ॥ ३४ ॥ जयंप्राप्यरणेवीरोलवोभ्रातरमागमत् ॥ संग्रामेजयकर्तारंवैरिकोटिनिपातकम् ॥ ३५ ॥ परस्परंप्रहर्षितौपरिरम्भंप्रकुर्वतः ॥ जयंप्राप्तौतदावार्तांमुनेश्चक्रतुरुन्मदौ ॥ ३६ ॥ ॥ लव उवाच ॥ ॥ भ्रातस्तवप्रसादेननिस्तीर्णोरणतोयधिः ॥ इदानींवीररणकंशोधयावःसुशोभितम् ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वात्वरितंवीरौजग्मतुस्तौकुशीलवौ ॥ राज्ञोमौलिमणिंचित्रंजग्राहकनकाचितम् ॥ ३८ ॥ पुष्कलस्यलवोवीरोजग्राहमुकुटंशुभम् ॥ अङ्गदेचमहानर्घ्येशत्रुघ्नस्यापरस्यच ॥ ३९ ॥ गृहीत्वाशस्त्रसंघातंहनूमन्तंकपीश्वरम् ॥ सुग्रीवंसविधेगत्वाउभावपिबबन्धतुः ॥ ४० ॥ पुच्छेवायुसुतस्यायंगृहीत्वातुकुशानुजः ॥ भ्रातरंप्रत्युवाचेदंनेष्यामिस्वकमन्दिरम् ॥ ४१ ॥ आवयोर्जननीप्रीत्यैगृहीत्वापुच्छकेत्व

हम् ॥ क्रीडार्थमृषिपुत्राणांकौतुकार्थंममैवच ॥ ४२ ॥ एतच्छ्रुत्वाततोवाक्यमुवाचचकु
शोलवम् ॥ अहमेनंग्रहीष्यामिवानरंबलिनंदृढम् ॥ ४३ ॥ इत्येवंभाषमाणौतौबद्धातौब
लिनांवरौ ॥ पुच्छयोर्बलिनौधृत्वाजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ॥ ४४ ॥ स्वाश्रमायप्रगच्छन्तौ
वीक्ष्यतौकपिसत्तमौ ॥ कम्पमानौजगदतुरन्योन्यंभीतयागिरा ॥ ४५ ॥ हनूमान्कपिरा
जानंप्रत्युवाचभयार्द्रधीः ॥ एतौरामसुतावस्मान्नेष्यतःस्वाश्रमंप्रति ॥ ४६ ॥ मयापू
र्वंकृतंकर्मजानकींप्रतिगच्छता ॥ तत्रमेजानकीदेवीसंमुखाभून्मनोहरा ॥ ४७ ॥ सामां
द्रक्ष्यतिवैदेहीबद्धंपाशेनवैरिणा ॥ तदाहसिष्यतिवरात्रपामेत्रभविष्यति ॥ ४८ ॥ मयाकिं
मत्रकर्तव्यंप्राणत्यागोभविष्यति ॥ महद्दुःखंचापतितंसरामःकिंकरिष्यति ॥ ४९ ॥ सुग्री
वस्तद्वचःश्रुत्वाममाप्येवंमहाकपे ॥ नेष्यतयदिमामेवंनिधनंतुभविष्यति ॥ ५० ॥ एवं
कथयतोरेवह्यन्योन्यंभयभीतयोः ॥ कुशोलवश्चभवनंमातुःप्रापतुरोजसा ॥ ५१ ॥ ता
वायातौसमीक्ष्यैवजहर्षजननीतयोः ॥ अन्योन्यंपरमप्रीत्यापरिरेभेनिजौसुतौ ॥ ५२ ॥

ताभ्यांपुच्छगृहीतौतौवानरौवीक्ष्यजानकी ॥ हनूमन्तंचसुग्रीवंसर्ववीरंकपीश्वरम् ॥५३॥ जहासपाशबद्धौतौवीक्ष्यमाणावराङ्गना ॥ उवाचचविमोक्षार्थंवदन्तीवचनंवरम् ॥५४॥ पुत्रौप्रमुञ्चतांकीशौमहावीरौमहाबलौ ॥ ईक्षन्तौमांयदिस्फीतौप्राणत्यागंकरिष्यतः ॥ ॥५५॥ अयंवैहनुमान्वीरोयोददाहदनोःपुरीम् ॥ अयमप्यृक्षराजोहिसर्ववानरभूमिपः ॥ ॥५६॥ किमर्थंविधृतौकुत्राकिंवाकृतमनादरात् ॥ पुच्छेयुवाभ्यांविधृतौस्तमहान्विस्मयोस्तिमे ॥ ५७ ॥ इतिमातुर्वचःश्लक्ष्णंवीक्ष्यतांपुत्रकौतदा ॥ ऊचतुर्विनयश्रेष्ठौमहाबलसमन्वितौ ॥ ५८ ॥ मातःकश्चनभूपालोरामोदाशरथिर्बली ॥ तेनमुक्तोहयःस्वर्णभालपत्रःसुशोभितः ॥ ५९ ॥ तत्रैवंलिखितंमातरेकवीराप्रसूर्मम ॥ येक्षत्रियास्तेगृह्णन्तु नोचेत्पादतलार्चकाः ॥ ६० ॥ तदामयाविचारोवैकृतःस्वान्तेपतिव्रते ॥ भवतीक्षत्रियाकिंनवीरसूःकिंनवाभवेत् ॥ ६१ ॥ धाष्टर्यंतद्वीक्ष्यभूपस्यगृहीतोश्वोमयाबलात् ॥ जितंकुशेनवीरेणसैन्यंतत्पातितंरणे ॥ ६२ ॥ मुकुटोयंभूमिपतेर्जानीहिपतिदेवते ॥ अयमप्य

न्यवीरस्यपुष्कलस्यमहात्मनः ॥ ६३ ॥ जानीहिमुकुटंत्वन्यंमणिमुक्ताविराजितम् ॥ अश्वोयंमेमनोहारीकामयानोहिभूपतेः ॥ ६४ ॥ आरोहणायमद्भ्रातुर्जानीहिबलिनोहरे ॥ इमौकीशौमयारन्तुमानीतौबलिनांवरौ ॥ ६५॥ कौतुकार्थंतवैवैतौसंग्रामेयुद्धकारकौ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता ॥ ६६ ॥ जगादपुत्रौतौवीरौमोचयेथांपुनःपुनः॥ सीतोवाच ॥ ॥ युवाभ्यामनयःसृष्टोहतोरामहयोमहान् ॥ ६७॥ अनेकेपातितावीराइमौबद्धौकपीश्वरौ ॥ पितुस्तवहयोवीरौयागार्थंमोचितोमुना ॥ ६८ ॥ तस्यापिहतवन्तौकिंवाजिनंमखसत्तमे॥ मुञ्चतंप्लवगावेतौमुञ्चतंवाजिनांवरम् ॥ ६९ ॥ क्षम्यतांभूपतेर्भ्राताशत्रुघ्नःपरकोपनः ॥ जनन्यास्तद्वचःश्रुत्वाऊचतुस्तांबलान्वितौ ॥ ७० ॥ क्षात्रधर्मेणतंभूपंजितवन्तौबलान्वितम् ॥ नास्माकमनयोभाविक्षात्रधर्मेणयुध्यताम् ॥ ॥ ७१ ॥ वाल्मीकिनापुराप्रोक्तमस्माकंपठतांपुरः ॥ दुष्यन्तेनसमंयुद्धंभरतेनकृतंपुरा ॥ ॥ ७२ ॥ कण्वस्याश्रमकेवाहंधृत्वायागक्रियोचितम् ॥ तस्मात्सुतःस्वपित्रापियुध्येद्भ्रा

त्रापिचानुजः ॥ ७३ ॥ गुरुणाशिष्यएवापितस्मान्नोपापसंभवः ॥ त्वदाज्ञातोधुनाचा
वांदास्यावोहयमुत्तमम् ॥ ७४ ॥ मोक्ष्यावःकीशावेतौहिकरिष्यावोवचस्तव ॥ इत्युक्त्वा
मातरंवीरौगतौरणेकपीश्वरौ ॥ ७५ ॥ अमुञ्चन्तांहयंचापिहयमेधक्रियोचितम् ॥ सीता
देवीस्वपुत्राभ्यांश्रुत्वासैन्यंनिपातितम् ॥ ७६ ॥ श्रीरामंमनसाध्यात्वाभानुमैक्षतसाक्षि
णम् ॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणारघुनायकम् ॥ ७७ ॥ भजामिनान्यंमनसातर्हिजीवे
दयंनृपः ॥ सैन्यंचापिमहत्सर्वंयन्नाशितमिदंबलात् ॥ ७८ ॥ पुत्राभ्यांतत्तुजीवतमत्स
त्याज्जगतांपते ॥ इतियावद्वचोब्रूतेजानकीपतिदेवता ॥ ७९ ॥ तावद्बलंचतत्सर्वंजीवितंर
णमूर्द्धनि ॥ ८० ॥ ॥ इ० प० पा० शे० रा० सैन्यजीवनंनामचतुःषष्टितमो० ॥ ६४ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ क्षणान्मूर्च्छांजहौवीरःशत्रुघ्नःसमराङ्गणे ॥ अन्येपिवीराबलिनोमू
र्च्छांप्राप्ताःसुजीविताः ॥ १ ॥ शत्रुघ्नोवाजिनांश्रेष्ठंददर्शपुरतःस्थितम् ॥ आत्मानंचशिरस्त्राण
रहितंसैन्यजीवितम् ॥ २ ॥ वीक्ष्यचित्रमिदंस्वान्तेचकारचजगादह ॥ सुमतिंमन्त्रिणांश्रेष्ठं

मूर्च्छाविरहितंतदा ॥ ३ ॥ कृपांकृत्वाहयंप्रादाद्बालोयज्ञस्यपूर्तये॥गच्छामरामंतरसाहया
गमनकाङ्क्षिणम् ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वासरथेस्थित्वाहयमादायवेगतः ॥ ययौतदाश्रमाद्दूरंभे
रीशङ्खविवर्जितः ॥ ५ ॥ तत्पृष्ठतोमहासैन्यंचतुरङ्गसमन्वितम् ॥ चचालकुर्वन्संभग्नंस्व
भारेणफणीश्वरम् ॥ ६ ॥ जवेनजाह्नवींतीर्त्वाकल्लोलजलशालिनीम् ॥ जगामविषये
स्वीयेस्वकीयजनशोभिते ॥ ७ ॥ पुष्कलेनयुतोराजासुरथेनसमन्वितः ॥ रथेमणिमये
तिष्ठन्महत्कोदण्डधारकः ॥ ८ ॥ हयंतंपुरतःकृत्वारत्नमालाविभूषितम् ॥ श्वेतातपत्त्रंतस्यै
वमूर्ध्निचामरभूषितम् ॥ ९ ॥ अनेकरथसाहस्रैःपरीतोबलिभिर्नृपैः ॥ उद्यत्कोदण्डललितै
र्वीरनादविभूषितैः ॥ १० ॥ क्रमेणनगरींप्राप्यसूर्यवंशविभूषिताम् ॥ अनेकैःकेतुभिःश्रेष्ठै
र्भूषितांदुर्गराजिताम् ॥ ११ ॥ रामःश्रुत्वाहयंप्राप्तंशत्रुघ्नेनसहामुना ॥ पुष्कलेनचवीरेण
ययौहर्षमनेकधा ॥ १२ ॥ कटकंनिर्दिदेशासौचतुरङ्गंमहाबलः॥ लक्ष्मणंप्रेषयामासभ्रा
तरंबलिनांवरम् ॥ १३ ॥ लक्ष्मणःसैन्यसहितोगत्वाभ्रातरमागतम् ॥ परिरेभेमुदाक्रान्तः

क्षतशोभितगात्रकम् ॥ १४ ॥ सर्वत्रकुशलंपृष्टोवार्तांचात्रचकारसः ॥ परमंहर्षमापन्नः शत्रुघ्नःसंगतोमुदा ॥ १५ ॥ सौमित्रिःस्वरथेस्थित्वाभ्रात्रासहमहामनाः ॥ सैन्येनमहता वीरौययौस्वनगरींप्रति ॥ १६ ॥ सरयूःपुण्यसलिलापवित्रितजगत्त्रया ॥ रामपादरजःपूताशरच्चन्द्रसमप्रभा ॥१७॥ हंसकारण्डवाकीर्णाचक्रवाकोपशोभिता ॥ विचित्रतरवर्णैश्च पक्षिभिर्नादिताभृशम् ॥ १८ ॥ मण्डपास्तत्रबहुशोरामचन्द्रेणकारिताः॥ ब्राह्मणानांवेदविदांपृथक्पाठनिनादकाः ॥ १९ ॥ क्षत्रियास्तत्रबहवोधनुःपाणिसुशोभिताः ॥ ज्याटङ्कारेणबहुनानादयन्तोमहीतलम् ॥ २० ॥ भुञ्जन्तेब्राह्मणायत्रविचित्रान्नैर्मनोहरैः॥ परस्परंप्रपश्यन्तोवार्तांचक्रुर्मनोहराम् ॥ २१ ॥ पायसान्नानिशुभ्राणिचन्द्रकान्तिसमानिच ॥ क्षीराज्यमधुयुक्तानिशर्करामिश्रितानिच ॥ २२ ॥ अपूपास्तत्रबहुलाश्चन्द्रबिम्बसमाःश्रिया ॥ कर्पूरादिसुगन्धेनवासिताःसुमनोहराः ॥ २३ ॥ फेनिकावटकाःस्निग्धाःशतच्छिद्राविरन्ध्रकाः॥ शष्कुल्योमण्डकामृष्टामधुरान्नसमन्विताः ॥ २४ ॥ भक्तंकुमुदसंकाशंमुद्गदालिवि

मिश्रितम् ॥ सुगन्धेनसमायुक्तमत्यन्तंप्रीतिदायकम् ॥ २५ ॥ ओदनोदधिनायुक्तोभीम
सेनसमन्वितः ॥ स्वादुपाककरैःसृष्टःपात्रेमुक्तःप्रवेषकैः ॥ २६ ॥ तत्रकेचिद्द्विजाःपात्रे
निक्षिप्तंवीक्ष्यपायसम् ॥ परस्परंतंप्रत्यूचुःकिमिदंदृश्यतेऽद्भुतम् ॥ २७ ॥ किंचन्द्रबिम्बंनभ
सःपतितंतमसोभयात् ॥ अमृतंतुभवत्यत्रमृत्युनाशकमद्भुतम् ॥ २८ ॥ तच्छ्रुत्वारोष
ताम्राक्षःप्रोवाचान्योद्विजोत्तमः ॥ नभवत्येवचन्द्रस्यबिम्बंत्वमृतविप्लुतम् ॥ २९ ॥ एक
मिन्दोर्वपुस्त्वेतदृश्यतेसदृशंकथम् ॥ ब्राह्मणानांसहस्रस्यपात्रेपात्रेपृथक्पृथक् ॥ ३० ॥त
तोजानीहिकुमुदंकर्पूरंवाभविष्यति ॥ माजानीहिमृगाङ्कस्यबिम्बंशुभ्राश्रियान्वितम् ॥
॥ ३१ ॥ तावदन्योरुषाक्रान्तोधुन्वन्स्वंमस्तकंतथा ॥ नजानन्तिद्विजामूढाःस्वादुज्ञानावि
चक्षणाः ॥ ३२ ॥ इदंतुक्षौद्रकन्दस्यरसेनपरिपाचितम् ॥ जानीहिशतपत्रस्यपुष्पाणिम
धुराणिच ॥ ३३ ॥ एवंपरस्परंविप्राःकन्दमूलफलाशिनः ॥ तर्कयन्तिमुनेप्रीतारसज्ञानेति
लोलुपाः ॥ ३४ ॥ तावदन्योद्विजःप्राहक्षत्रियाणांवरंजनुः ॥ भोक्ष्यन्तेतादृशंत्वन्नंमहापु

ण्यैरुपस्कृतम् ॥ ३५ ॥ तदातंप्रत्ययाद्विप्रोदात्तस्यफलमीदृशम् ॥ येदद्त्यग्रजन्मभ्यः प्रामुवन्तितईप्सितम् ॥ ३६ ॥ यैरर्चितोनैवहरिर्नैवेद्यैर्विविधैर्मुहुः ॥ तेषामेतादृशंभोज्यंन भवेदक्षिगोचरम् ॥ ३७ ॥ यैर्नरैर्नाग्रजन्मानोभोजिताविविधैरसैः ॥ भुञ्जतेतेस्वादुरसं पापिनांचक्षुरुज्झितम् ॥ ३८ ॥ एवंविधैरसैर्मृष्टैर्भोजिताद्विजसत्तमाः ॥ मण्डपेविपठन्तस्ते शब्दब्रह्मविचक्षणाः ॥३९॥ नृत्यन्त्येकेहसन्त्येकेनदन्त्येकेप्रहर्षिताः ॥ उत्सवोबहुरुद्भाति तत्रशत्रुघ्नआगमत्॥४०॥रामःशत्रुघ्नमायान्तंपुष्कलेनसमन्वितम् ॥ निरीक्ष्यमुदमुद्भूतांर क्षितुंनाशकत्तदा ॥ ४१ ॥ यावदुत्तिष्ठतेरामोभ्रातरंहयपालकम् ॥ तावद्रामपदेलग्नःशत्रु घ्नोभ्रातृवत्सलः ॥ ४२ ॥ पादयोःपतितंवीक्ष्यभ्रातरंविनयान्वितम् ॥ परिरेभेदृढंप्रीतःक्ष तसंशोभिताङ्गकम् ॥ ४३ ॥ अश्रूणिबहुधामुञ्चन्हर्षाच्छिरसिराघवः ॥ अत्यन्तंपरमांप्रा पमुदंवचनदूरगाम् ॥ ४४ ॥ पुष्कलंस्वीयपदयोर्नम्रंविनयविह्वलम् ॥ सुदृढंभुजयोर्मध्ये विनीयापीडयन्भृशम् ॥ ४५ ॥ हनूमन्तंतथावीरंसुग्रीवंचाङ्गदंतथा ॥ लक्ष्मीनिधिंजन

कजंप्रतापाग्र्यंरिपुंजयम् ॥४६॥ सुबाहुंसुमदंवीरंविमलंनीलरत्नकम् ॥ सत्यवन्तंवीरमणिं सुरथंरामसेवकम् ॥ ४७ ॥ अन्यानपिमहाभागान्रघुनाथःस्वयंतदा ॥ परिरेभेदृढंस्निग्धा न्पादयोःप्रणतान्नृपान् ॥ ४८ ॥ सुमतिःश्रीरघुपतिंभक्तानुग्रहकारकम् ॥ परिरभ्यदृढंप्री तःसंमुखेतिष्ठदुन्नतः ॥ ४९ ॥ तदारामोनिजामात्यंवीक्ष्यसान्निध्यमागतम् ॥ उवाचपर मप्रीत्यामन्त्रिणंवदतांवरः॥ ५० ॥ सुमतेमन्त्रिणांश्रेष्ठशंसमेवाग्मिनांवर ॥ कएतेभूमिपाः सर्वेकथमत्रसमागताः ॥ ५१ ॥ कुत्रकुत्रहयःप्राप्तःकेनकेननियन्त्रितः ॥ कथंवैमोचितो भ्रात्रामहाबलसुशालिना ॥ ५२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोमन्त्रिणांश्रेष्ठःसुमतिःप्रा हराघवम् ॥ प्रहसन्मेघगम्भीरनादेनचसुबुद्धिमान् ॥ ५३ ॥ ॥सुमतिरुवाच ॥ ॥ सर्व ज्ञस्यपुरस्तेद्यमयाकथमुदीर्यते॥पृच्छसित्वंलोकरीत्यासर्वंजानासिसर्वदृक् ॥ ५४ ॥ तथा पितवनिर्देशंशिरस्याधायसर्वदा ॥ ब्रवीमितच्छृणुष्वाद्यसर्वराजशिरोमणे ॥ ५५ ॥ त्व त्प्रसादादहोस्वामिन्सर्वत्रजगतीतले ॥ परिबभ्रामतेवाहोभालपत्रसुशोभितः ॥ ५६ ॥

नकश्चित्तंनिजग्राहस्वनामबलदर्पितः॥स्वंस्वंराज्यंसमर्प्याथप्रणेमुस्तेपदाम्बुजम् ॥५७॥
कोवारावणदैत्येन्द्रनिहन्तुर्वाजिसत्तमम्॥गृह्णातिविजयाकाङ्क्षीजरामरणवर्जितः॥ ५८ ॥
अहिच्छत्रांगतस्तावत्तववाजीमनोरमः॥ तद्राजासुमदःश्रुत्वाहयंप्राप्तंतवप्रभो ॥ ५९ ॥
सपुत्रःप्रबलःसर्वसैन्येनबलिनावृतः॥ सर्वंसमर्पयामासराज्यंनिहतकण्टकम् ॥ ६० ॥ यो
राजाजगतांनेत्रींमातरंजगदम्बिकाम् ॥ प्रसाद्यचिरमायुष्यंलेभेराज्यमकण्टकम् ॥ ६१ ॥
सएषत्वांप्रणमतिसुमदःप्रभुसेवितम् ॥ तंगृहाणकृपादृष्ट्याचिरादर्शनकाङ्क्षकम् ॥ ६२ ॥
ततःसुबाहुभूपस्यनगरेबलपूरिते ॥ दमनस्तस्यवैपुत्रःप्रजग्राहहयोत्तमम् ॥ ६३ ॥ तेनसा
कंमहद्युद्धंबभूवदमनेनच ॥ पुष्कलोजयमापेदेसंमूर्छ्यसुभुजात्मजम् ॥ ६४ ॥ ततःसु
बाहुःसंक्रुद्धोरणेपवनजंबलात् ॥ युयुधेतवपादाब्जसेवकंबलिनांवरम् ॥ ६५ ॥ तस्यपा
दाहतोज्ञानंप्राप्यशापतिरस्कृतम् ॥ तुभ्यंसमर्प्यसकलंवाजिनःपालकोभवत् ॥ ६६ ॥
एषत्वांसुभुजोराजाप्रणमत्युन्नताङ्गकः ॥ कृपादृष्ट्याभिषिञ्चत्वंसुबाहुंनयकोविदम् ॥

॥६७॥ततोमुक्तोहयोरेवाहदेसनिमममज्जह ॥ तत्रप्राप्तंमोहनास्त्रंशत्रुघ्नेनबलीयसा ॥६८॥
ततोदेवपुरेप्रागाच्छिववासविभूषिते ॥ तत्रत्यंतुविजानासियतस्त्वंतत्रचागतः ॥६९॥
विद्युन्मालीहतोदैत्यःसत्यवान्संगतस्ततः ॥ सुरथेनसमंयुद्धंजानासित्वंमहामते ॥७०॥
ततःकुण्डलकान्मुक्तोहयोबभ्रामसर्वतः ॥ नकश्चित्तंनिजग्राहस्ववीर्यबलदर्पितः ॥७१॥
वाल्मीकेराश्रमेरम्येहयःप्राप्तोमनोरमः ॥ तत्रयत्कुतुकंजातंतच्छृणुष्वनरोत्तम ॥७२॥
तत्रार्भस्तवसारूप्यंबिभ्रत्षोडशवार्षिकः ॥ जग्राहवीक्ष्यपत्राङ्कंवाजिनंबलवत्तमः ॥
॥७३॥तत्रकालजितायुद्धंमहज्जातंनरोत्तम ॥ निहतस्तेनवीरेणशितधारेणहेतिना ॥
॥ ७४ ॥ अनेकेनिहताःसंख्येपुष्कलाद्यामहाबलाः ॥ मूर्च्छितंचापिशत्रुघ्नंचक्रेवीरशि
रोमणिः ॥ ७५ ॥ तदाराजामहद्दुःखंविचार्यहृदिसंयुगे ॥ कोपेनमूर्च्छितंचक्रेवीरोहिव
लिनांवरः ॥७६॥ सयावन्मूर्छितोराज्ञातावदन्यःसमागतः ॥ तेनैतेनचसंजीव्यनाशितं
कटकंतव ॥ ७७ ॥ सर्वेषांमूर्छितानांतुशस्त्राण्याभरणानिच ॥ गृहीत्वावानरौबद्धौज

ग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ॥ ७८ ॥ कृपांकृत्वापुनस्तेनदत्तोश्वोयज्ञियोमहान् ॥ जीवनंप्रापितं सर्वंकटकंनष्टजीवितम् ॥ ७९ ॥ वयंगृहीत्वातंवाहंप्राप्तास्तवसमीपतः ॥ एतदेवमयाज्ञा तंतदुक्तंतेपुरोवचः ॥ ८० ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरा माश्वमेधेसुमतिनिवेदनंनामपञ्चषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ॥*॥ ॥*॥

शेषउवाच ॥ ॥ कथितौवैसुमतिनावाल्मीकेराश्रमेशिशू ॥ पुत्रौस्वीयावितिज्ञात्वा वाल्मीकिंप्रतिसंजगौ ॥ १ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ कौशिशूममसारूप्यधारकौबलि नांवरौ ॥ किमर्थंतिष्ठतस्तत्रधनुर्विद्याविशारदौ ॥ २ ॥ अमात्यकथितौश्रुत्वाविस्मयोम मजायते ॥ यौशत्रुघ्नंहनूमन्तंलीलयाऽबबन्धतुः ॥ ३ ॥ तस्माच्छंसमुनेसर्वंबालयोश्चवि चेष्टितम् ॥ यथामेपरमाप्रीतिर्भवत्येवमभीप्सिता ॥ ४ ॥ इतितत्कथितंश्रुत्वाराजराज स्यधीमतः ॥ उवाचपरमंवाक्यंस्पष्टाक्षरसमन्वितम् ॥ ५ ॥ ॥ वाल्मीकिरुवाच ॥ ॥ तवान्तर्यामिणोनॄणांकथंज्ञानंचनोभवेत् ॥ तथापिकथयाम्यत्रतवसंतोषहेतवे ॥ ६ ॥ रा

जन्यौबालकौमत्यमाश्रमेबलिनांवरौ ॥ त्वत्सारूप्यधरौस्वाङ्गमनोहरवपुर्धरौ ॥ ७॥
त्वयायदावनेत्यक्ताजानकीवैनिरागसी ॥ अन्तर्वत्नीवनेघोरेविलपन्तीमुहुर्मुहुः ॥८॥कु
रीमिवदुःखार्तांवीक्ष्याहंतववल्लभाम् ॥ जनकस्यसुतांपुण्यामाश्रमेत्वनयंतदा ॥ ९ ॥
तस्याःपर्णकुटीरम्यारचितामुनिपुत्रकैः॥ तस्यामभूतांपुत्रौद्वौभासयन्तौदिशोदश ॥१०॥
तयोरकरवंनामकुशोलवइतिस्फुटम् ॥ वव्रधातेनिशंतत्रशुक्लपक्षेयथाशशी ॥ ११ ॥
कालेनोपनयाद्यानिसर्वाणिकृतवानहम् ॥ वेदान्साङ्गानहंसर्वान्ग्राहयामासभूपते॥१२॥
सर्वाणिसरहस्यानिशृणुष्वमुखतोमम ॥ आयुर्वेदंधनुर्विद्यांशस्त्रविद्यांतथैवच॥ १३ ॥वि
द्यांजालंधरींचाथसंगीतकुशलौकृतौ ॥ गङ्गाकूलेगायमानौलताकुञ्जवनेषुच॥ १४ ॥
चञ्चलौचलचित्तौतौसर्वविद्याविशारदौ ॥ तदाहमतिसंतोषंप्राप्तश्चाहंरघूत्तम ॥ दत्त्वास
र्वाणिचास्त्राणिमस्तकेनिहितःकरः॥ १५ ॥ अतीवगानकुशलौदृष्ट्वालोकाविसिस्मिरे ॥
षड्जमध्यमगान्धारस्वरभेदविशारदौ॥ १६ ॥तथाविधौविलोक्याहंगापयामिमनोहर

म् ॥ भविष्यज्ञानयोगाच्चकृतंरामायणंशुभम् ॥ १७ ॥ मृदङ्गपणवाद्यादियन्त्रवीणाविशारदौ ॥ वनेवनेचगायन्तौमृगपक्षिविमोहकौ ॥ १८ ॥ अद्भुतंगीतमाधुर्यंतवरामकुमारयोः ॥ श्रोतुंतौवरुणोबालावानिनायविभावरीम् ॥ १९ ॥ मनोहरवयोरूपौगानविद्याब्धिपारगौ ॥ कुमारौजगदुस्तत्रलोकेशादेशतःकलम् ॥ २० ॥ परमंमधुरंरम्यंपवित्रंचरितंतव ॥ शुश्रावववरुणःसार्धंकुटुम्बेनचगायकैः ॥ २१ ॥ शृण्वन्नैवागतस्तृप्तिंमित्रेणवरुणःसह ॥ सुधातोपिपरंस्वादुचरितंरघुनन्दन ॥ २२ ॥ गानानन्दमहालोभहृतप्राणेन्द्रियक्रियः ॥ प्रत्यागन्तुंदिदेशासौकुमारौनाहितावकौ ॥ २३ ॥ रमणीयमहाभोगैर्लोभितावपिबालकौ ॥ चालितौनगुरोश्चात्ममातुःपादाम्बुजस्मृतेः ॥ २४ ॥ अहंचापिगतःपश्चाद्वरुणालयमुत्तमम् ॥ वरुणःप्रेमसहितःपूजांचक्रेममप्रभो ॥ २५ ॥ पृच्छतेजन्मकर्मादिसर्वंज्ञायापिबालयोः ॥ वरुणायाब्रुवंसर्वंजन्मविद्याद्युपागमम् ॥ २६ ॥ श्रुत्वासीतासुतौदेवःसचक्रेम्बरभूषणैः ॥ देवदत्तमितिग्राह्यमितिमद्वाक्यगौरवात् ॥ २७ ॥ आहृतंराजपुत्राभ्यांयद्दत्तंवरुणेनतत् ॥

प्रसन्नेनतयोर्वाद्यगानविद्यावयोगुणैः ॥ ततोमामब्रवीत्सीतामुद्दिश्यवरुणःकृती ॥ २८ ॥
सीतापतिव्रताधुर्यारूपशीलवयोन्विता ॥ वीरपुत्रामहाभागात्यागंनार्हतिकर्हिचित् ॥
॥ २९ ॥ महतीहानिरेतस्यास्त्यागेहिरघुनन्दन ॥ सिद्धीनांपरमासिद्धिरेषातेत्यनपायिनी
॥ ३० ॥ पामरैर्महिमानास्याज्ञायतेयद्विदूषितैः ॥ काहानिस्तावताराम पुण्यश्रवणकीर्त
न ॥ ३१ ॥ अस्मत्साक्षिकमेतस्याःपावनंचरितंसदा ॥ सद्यस्तेसिद्धिमायान्तियेसीतापद
चिन्तकाः ॥ ३२ ॥ यस्याःसंकल्पमात्रेणजन्मस्थितिलयादिकाः ॥ भवन्तिजगतांनित्यं
व्यापाराऐश्वराअमी ॥ ३३ ॥ सीतामृत्युःसुधाचेयंतपत्येषाचवर्षति ॥ स्वर्गमोक्षस्तपो
योगोदानंचतवजानकी ॥ ३४ ॥ ब्रह्माणंशिवमन्यांश्चलोकपालान्मदादिकान् ॥ करो
त्येषाकरोत्येवनान्यासीतातवप्रिया ॥ ३५ ॥ त्वंपितासर्वलोकानांसीताचजननीत्य
तः ॥ कुदृष्टिरत्रतुक्षेमयोग्यानतवकर्हिचित् ॥ ३६ ॥ वेत्तिसीतांसदाशुद्धांसर्वज्ञोभगवा
न्स्वयम् ॥ भवानपिसुतांभूमेःप्राणादपिगरीयसीम् ॥ ३७ ॥ आदृतव्यात्वयातस्मात्प्रि

याशुद्धेतिजानकी ॥ नचशापपराभूतिःसीतायांत्वयिवाविभो ॥ ३८ ॥ इमानिममवाक्यानिवाच्यानिजगतांपतिम् ॥ रामंप्रतित्वयासाक्षाद्वाल्मीकेमुनिसत्तम ॥ ३९ ॥ इत्युक्तोवरुणेनाहंसीतासंग्रहकारणात् ॥ एवमेवहिसर्वैश्चलोकपालैरपिप्रभो ॥ ४० ॥ श्रुतंरामायणोद्गानंपुत्राभ्यांतेसुरासुरैः॥गन्धर्वैरपिसर्वैश्चकौतुकाविष्टमानसैः ॥४१॥ प्रसन्नाएवसर्वेपिप्रशशंसुःसुतौचते ॥ त्रैलोक्यंमोहितंताभ्यांरूपगानवयोगुणैः ॥ ४२ ॥ दत्तंयल्लोकपालैस्तुसुताभ्यांस्वीकृतंहितत् ॥ ऋषिभिश्चवराआभ्यामन्येभ्यःकीर्त्तिरेवच ॥ ४३ ॥ एकरामंजगत्सर्वंपूर्वंमुनिविलोकितम्॥ त्रिराममधुनाजातंसुताभ्यांतेखिलेक्षितम्॥४४॥ एककामपरामूर्तिर्लोकेपूर्वमवेक्षिता ॥ कामैश्चतुर्भिरद्यायंजायतेचयतस्ततः ॥ ४५ ॥ सर्वत्रान्यत्रराजेन्द्ररामपुत्रौकुशीलवौ ॥ गीयतेअत्रसंकोचःकिंकृतोविदुषित्वयि ॥ ४६ ॥ कृतेपुतनसर्वेषुश्रूयतेमहतीस्तुतिः॥त्यागादन्यत्रसीतायाःपुण्यश्लोकशिरोमणे ॥ ४७ ॥ त्वयात्रैलोक्यनाथेनगार्हस्थ्यमनुकुर्वता ॥ अङ्गीकार्यौसुतौरामविद्याशीलगुणान्वितौ ॥

॥ ४८ ॥ नतौस्त्वांमातरंहित्वास्थास्यतोभवदन्तिके ॥ जनन्यासहितौतस्मादाकार्यौभव
तासुतौ ॥ ४९ ॥ दत्तएवतयेदानींसेनासंजीवनात्पुनः ॥ प्रत्ययःसर्वलोकानांपावनःप
ततामपि ॥ ५० ॥ नाज्ञातंतेनचास्माकंनामराणांचमानद ॥ शुद्धौतस्यास्तुलोकानांय
न्नष्टंतदिहध्रुवम् ॥ ५१ ॥ ॥ शेषउ० ॥ इतिवाल्मीकिनारामःसर्वज्ञोप्यवबोधितः ॥ स्तुत्वान
त्वाचवाल्मीकिंप्रत्युवाचसलक्ष्मणम् ॥ ५२ ॥ गच्छताताधुनासीतामानेतुंधर्मचारिणीम् ॥
सपुत्रांरथमास्थायसुमन्त्रसहितःसखे ॥ ५३ ॥ श्रावयित्वाममेमानिमुनेश्चवचनान्यपि ॥
संबोध्यचपुरीमेतांसीतांप्रत्यानयाशुताम् ॥ ५४ ॥ लक्ष्मणउ० ॥ ॥ यास्यामितवसंदेशा
त्सर्वेषांनःप्रभोर्विभो ॥ देव्यायास्यतिचेद्देवयात्रामेसफलाततः ॥ ५५ ॥ मयिसासाभ्य
सूयैवपूर्वदोषवशात्सती ॥ अनागतायांतस्यांतुक्षमस्वागन्तुकंमम ॥ ५६ ॥ इत्युक्त्वा
लक्ष्मणोरामंरथेस्थित्वानृपाज्ञया ॥ सुमित्रमुनिशिष्याभ्यांयुतोगान्मुनिजाश्रमम् ॥ ५७ ॥
कथंप्रसादनीयास्यात्सीताभगवतीमया ॥ पूर्वदोषंविजानन्तीरामाधीनस्यमेसदा ॥ ५८ ॥

एवंसंचिन्तयन्नन्तर्हर्षसंकोचमध्यगः ॥ लक्ष्मणःप्राप्यसीतायाआश्रमंश्रमनाशनम् ॥
॥ ५९ ॥ रथात्सोथावरुह्याराद्श्रुरुद्धविलोचनः ॥ आर्येपूज्येभगवतिशुभेइतिवदन्मुहुः
॥ ६० ॥ पपातपादयोस्तस्यावेपमानाखिलाङ्गकः ॥ उत्थापितस्तयादेव्याप्रीतिविह्वल
यासच ॥ ६१ ॥ किमर्थमागतःसौम्यवनंमुनिजनप्रियम् ॥ आस्तेसकुशलीदेवःकौस
ल्याशुक्तिमौक्तिकः ॥ ६२ ॥ अशेषोमयिकश्चित्सकीर्त्याकेवलयादृतः ॥ कीर्त्यतेसर्वलो
केश्चकल्याणगुणसागरः ॥ ६३ ॥ अकीर्तिभीतिमापन्नस्त्यक्तुंमांत्वांनियुक्तवान् ॥ तत
श्चयदिलोकेषुकीर्तिस्तस्यामलाभवत् ॥ ६४ ॥ मृत्वापिपतिसत्कीर्तिंकुर्वन्त्यामेहिसुस्थि
रा ॥ पतिसामीप्यमेवाशुभूयादेवहिदेवर ॥ ६५ ॥ त्यक्तयापिमयातेननासौत्यक्तोमना
गपि ॥ फलंहिसाधनायत्तंहेतुःफलवशोनतु ॥ ६६ ॥ कौसल्याशल्यशून्यासौकृपापूर्णा
सदामयि ॥ आस्तेकुशलिनीयस्याःपुत्रस्त्रैलोक्यपालकः ॥ ६७ ॥ सर्वेकुशलिनःसन्तिभ
रताद्याश्चबान्धवाः ॥ सुमित्राचमहाभागायस्याःप्राणादहंप्रिया ॥ ६८ ॥ मद्वृत्तिंकित्वमपित्य

क्तः सर्वलोकेषु कीर्तये ॥ राज्ञः किंदुस्त्यजं तस्य स्वात्मापि यस्य न प्रियः ॥ ६९ ॥ इत्येवं ब
हुधा पृष्टस्तया रामानुजः सताम् ॥ उवाच कुशली देवः कुशलं त्वयि पृच्छति ॥ ७० ॥ कौस
ल्या च सुमित्रा च याश्चान्या राजयोषितः ॥ पप्रच्छुः कुशलं देवि प्रीत्या त्वामाशिषा सह ॥
॥ ७१ ॥ कुशलप्रश्नपूर्वं हि तव पादाभिवन्दनम् ॥ निवेदयामि शत्रुघ्नभरताभ्यां कृतं शुभे ॥
॥ ७२ ॥ गुरुभिर्गुरुपत्नीभिः सर्वाभिरपि ते शुभे ॥ दत्ताशीः कुशलप्रश्नः कृतश्च त्वयि जान
कि ॥ ७३ ॥ आकारयति देवस्त्वां निर्व्यलीकेन चात्मवान् ॥ अलभ्यान्यरतिस्त्वत्तोन्य
त्र सर्वत्र भामिनि ॥ ७४ ॥ शून्या एव दिशः सर्वास्त्वां विना जनकात्मजे ॥ पश्यन्रोदिति ना
थो नो रोदयन्नितरानपि ॥ ७५ ॥ यत्र देवि स्थितासि त्वं नित्यं स्मरति राघवः ॥ अशून्यं तु त
मेवासौ मन्यमानो विदेहजे ॥ ७६ ॥ धन्योयमाश्रमो जातो वाल्मीकेर्यत्र जानकी ॥ कालं
क्षिपति वार्ताभिर्मदीयाभिर्वदन्निति ॥ ७७ ॥ उक्तवान्यद्रुदन्किंचित्स्वामी नस्त्वयि तच्छृ
णु ॥ व्यक्तीभवति वक्तुर्यद्धृद्गतं तदसंशयम् ॥ ७८ ॥ लोका वदन्ति मामेव सर्वेषामीश्वरेश्व

रम् ॥ अहंत्वदृष्टमेवैषांस्वतन्त्रंकारणंब्रुवे ॥७९॥ अदृष्टमेवकार्येषुसर्वशोप्यनुगच्छति ॥
ईशनीयाःकुतोनैतद्वन्वीयुःसुखदुःखयोः ॥८०॥ धनुर्भङ्गेमतिभ्रंशेकैकेय्यामरणेपितुः ॥
अरण्यगमनेतत्रहरणेतववारिधेः ॥ ८१ ॥ तरणेरक्षसांभर्तुर्मारणेपिरणेरणे ॥ सहायीभव
नेमह्यमृक्षवानररक्षसाम् ॥ ८२ ॥ लाभेतवप्रतिज्ञायाःसत्यत्वेचसतीमणे ॥ पुनःस्वबन्धु
संबन्धेराज्यप्राप्तौचभामिनि ॥ ८३ ॥ पुनःप्रियावियोगेचकारणंयद्वारणम् ॥ प्रसीदति
तद्देवाद्यसंयोगेपुनरावयोः ॥ ८४ ॥ वेदोन्यथाकृतोयेनलोकोत्पत्तिलयौयतः ॥ लोको
न्नुगतस्तस्मात्कारणंप्रथमंत्वहम् ॥ ८५ ॥ अदृष्टमनुवर्तन्तेलोकाःसंप्रतिबोधकाः ॥ भो
गेनजीर्यतेदृष्टंतत्तन्नुक्तंत्वयावने ॥ ८६ ॥ स्नेहोकारणकःसीतेवर्धमानोममत्वयि ॥ लो
कादृष्टेतिरस्कृत्यत्वामाह्वयतआदरात् ॥८७॥ शङ्कितेनापिदोषेणस्नेहनैर्मल्यमज्जनम् ॥
भवतीतिसवैशुद्धआस्वाद्योविबुधैःसदा॥८८॥स्नेहशुद्धिरियंभद्रेकृतामेत्वयिनान्यथा॥म
न्तव्यंरक्षितोप्येषलोकःशिष्टानुवर्तिना ॥८९॥ आवयोर्निन्दयादेविसर्वावस्थासुशुद्धये॥

लोकोनश्येद्धिसंमूढश्चरितैर्महतामयम्॥ १०॥आवयोरुज्ज्वलाकीर्तिरावयोरुज्ज्वलोरसः
॥ आवयोरुज्ज्वलौवंशावावयोरुज्ज्वलाःक्रियाः ॥ ११ ॥ भवेयुरावयोःकीर्तिगायका
उज्ज्वलाभुवि ॥ आवयोर्भक्तिमन्तोयेतेयान्त्यन्तंभवाम्बुधेः॥ १२॥ इत्युक्ताभवतीतेनप्री
यमाणेनतेगुणैः ॥ पत्युःपादाम्बुजेद्रष्टुंकरोतुसदयंमनः॥ १३॥ वासांसिरमणीयानिभूषणा
निमहान्तिच ॥ अङ्गरागस्तथागन्धामनोज्ञास्त्वयियोजिताः ॥ १४ ॥ रथोदास्यश्चरामेण
प्रेषिताउत्सवायते ॥ छत्रंचचामरेशुभ्रेगजाअश्वाश्चशोभने ॥ १५ ॥ स्तूयमानाद्विजश्रे
ष्ठैःसूतमागधबन्दिभिः ॥ वन्द्यमानापुरस्त्रीभिःसेव्यमानाचयोद्धृभिः ॥ १६ ॥ पुष्पैःसंछा
द्यमानाचदेवीदेवाङ्गनादिभिः ॥ धनानिददतीतेभ्योद्विजातिभ्योयथेप्सितम् ॥ १७ ॥
गजारूढौकुमारौचपुरस्कृत्यजनेश्वरि ॥ मयानुगम्यमानाचगच्छायोध्यांनिजांपुरीम्
॥ १८ ॥ त्वयितत्रगतायांतुसंगतायांप्रियेणते ॥ सर्वासांराजनारीणामागतानांचसर्व
शः ॥ १९ ॥ सर्वासामृषिपत्नीनांकौसलानांतथैवच ॥ मङ्गलैर्वाद्यगीताद्यैर्भवत्वद्यमहो

त्सवः ॥ १०० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिविज्ञापनांदेवीश्रुत्वासीतातमाहसा ॥ नाहंकीर्त्ति करीराज्ञोत्ययकीर्तिःस्वयंत्वहम् ॥ १ ॥ किंमयातस्यसाध्यंस्याद्धर्मकामार्थशून्यया ॥ सत्येवंभवतांभूपेकोविश्वासोनिरङ्कुशे ॥ २ ॥ प्रत्यक्षावापरोक्षावाभर्तुर्दोषामनःस्थिताः ॥ नवाच्याजातुमादृश्याकल्याणकुलजातया ॥ ३ ॥ पाणिग्रहणकालेमेयद्रूपोहृदयेस्थितः ॥ तद्रूपोहृदयान्नासौकदाचिदपसर्पति ॥ ४ ॥ लक्ष्मणेमौकुमारौमेतत्तेजोंशसमुद्भवौ ॥ वंशाङ्कुरौमहाशूरौधनुर्विद्याविशारदौ ॥ ५ ॥ नीत्वापितुःसमीपंतुलालनीयौप्रयत्नतः ॥ तपसाराधयिष्यामिरामंकाममिहस्थिता ॥ ६ ॥ वाच्यंत्वयामहाभागपूज्यपादाभिवन्दनम् ॥ सर्वेभ्यःकुशलंचापिगत्वेतोमदुपेक्षया ॥ ७ ॥ पुत्रौसमादिशत्सीतागच्छतंपितुरन्तिकम् ॥ शुश्रूषणीयएवासौभवद्भ्यांस्वपदप्रदः ॥ ८ ॥ आज्ञप्तावप्यनिच्छन्तौतौकुमारौकुशीलवौ ॥ वाल्मीकिवचनात्तत्रजग्मतुश्चसलक्ष्मणौ ॥ ९ ॥ वाल्मीकेरेवपादान्जसमीपंतत्सुतौगतौ ॥ लक्ष्मणोपिववन्देतंगत्वाबालकसंयुतः ॥ ११० ॥ वाल्मीकिर्ल

क्ष्मणस्तौतुकुमारौमिलिताअमी ॥ सभायांसंस्थितंरामंज्ञात्वातेजग्मुरुत्सुकाः ॥ ११ ॥
लक्ष्मणःप्रणिपत्याथसीतावाक्यादिसर्वशः ॥ कथयामासरामायहर्षशोकयुतःसुधीः ॥
॥ १२ ॥ सीतासंदेशवाक्येभ्योरामोमूर्च्छांसमन्वभूत् ॥ संज्ञामवाप्यचोवाचलक्ष्मणंनय
कोविदम् ॥ १३ ॥ गच्छमित्रपुनस्तत्रयत्नेनमहताचताम् ॥ शीघ्रमानयभद्रंतेमद्वाक्यानिनि
वेद्यच ॥ १४ ॥ अरण्येकिंतपस्यन्त्यागतिरन्याविचिन्तिता ॥ श्रुताद्दृष्टाथवामत्तोयन्नाग
च्छसिजानकि ॥ १५ ॥ त्वदिच्छयात्वमेवेतोगतारण्यंमुनिप्रियम् ॥ पूजितामुनिपत्न्य
स्ताद्दृष्टामुनिगणास्त्वया ॥ १६ ॥ पूर्णोमनोरथस्तेद्यकिन्नागच्छसिभामिनि ॥ नदोषं
मयिपश्येस्त्वंस्वात्मेच्छयाविलोकनात् ॥ १७ ॥ गत्वागत्वाथवामोरुपतिरेवगतिःस्त्रि
याः ॥ निर्गुणोपिगुणाम्भोधिःकिंपुनर्मनसेप्सितः ॥ १८ ॥ यायाक्रियाकुलस्त्रीणांसासाप
त्युःप्रतुष्टये ॥ पूर्वमेवप्रतुष्टोहमिदानींसुतरांत्वयि ॥ १९ ॥ यागोजपस्तपोदानंव्रतंतीर्थं
दयादिकम् ॥ देवाश्चमयिसंतुष्टेतुष्टमेतदसंशयम् ॥ १२० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिसंदेश

मादायसीतांप्रतिजगत्पतेः ॥ आहलक्ष्मणआत्मेशमानंतःप्रणयाद्धरौ ॥ २१ ॥ सीता
नयनमुद्दिश्यप्रसन्नस्त्वंयदूचिवान् ॥ कथयिष्यामितद्वाक्यंविनयेनसमन्वितम् ॥ २२ ॥
इत्युक्त्वापादयोर्नत्वारघुनाथस्यलक्ष्मणः ॥ जगामत्वरितःसीतांरथेतिष्ठन्महाजवे ॥
॥ २३ ॥ वाल्मीकिःश्रीयुतौवीक्ष्यराजपुत्रौमहौजसौ ॥ उवाचस्मितमाधायमुखंकृत्वा
मनोहरम् ॥ २४ ॥ युवांप्रगायतांपुत्रौरामचारित्रमद्भुतम् ॥ वीणांप्रवादयन्तौचकलगा
नेनशोभितम् ॥ २५ ॥ इत्युक्तौतौसुतौरामचारित्रंबहुपुण्यदम् ॥ अगायतांमहाभागौसु
वाक्यपदचित्रितम् ॥ २६ ॥ यस्मिन्धर्मविधिःसाक्षात्पातिव्रत्यंतुयत्स्थितम् ॥ भ्रातृस्ने
होमयान्यत्रगुरुभक्तिस्तथैवच ॥ २७ ॥ स्वामिसेवकयोर्यत्रनीतिर्मूर्तिमतीकिल ॥ अध
र्मकरशास्तिवैयत्रसाक्षाद्रघूद्वहात् ॥ २८ ॥ तद्गानेनजगद्व्याप्तंदिविदेवाअपिस्थिताः ॥ कि
न्नराअपियद्गानंश्रुत्वामूर्च्छामिताःक्षणात् ॥ २९ ॥ वीणायारणितंश्रुत्वातालमानेनशो
भितम् ॥ निखिलापरिषत्तत्रशालभञ्जीवचित्रिता ॥ ३० ॥ हर्षादश्रूणिमुञ्चन्तोरामाद्याभू

मिपास्तथा ॥ तद्गानपञ्चमालापमोहिताश्चित्रितोपमाः ॥३१॥ तत्ररामःसुतौदृष्ट्वामहागान
विमोहकौ ॥ अदात्ताभ्यांसुवर्णस्यलक्षंलक्षंपृथक्पृथक् ॥ ३२ ॥ तदादानपरंदृष्ट्वावाल्मी
किंमुनिसत्तमम् ॥ अब्रूतांप्रहसन्तौतौकिंचिद्भ्रूकुभ्रुवौततः ॥ ३३ ॥ मुनेमहानयोनेनक्रियते
भूमिपेनवै ॥ यदावाभ्यांसुवर्णानिदातुमिच्छतिलोभयन् ॥ ३४ ॥ प्रतिग्रहोब्राह्मणा
नांशस्यतेनेतरेषुवै ॥ प्रतिग्रहपरोराजानरकायैवकल्पते ॥ ३५ ॥ आवयोःकृपयामुक्तं
राज्यंभुङ्क्तेमहीपतिः ॥ कथंदातुंसुवर्णानिवाञ्छतिश्रेयसान्वितः ॥ ३६ ॥ इत्युक्तवन्तौतौदृ
ष्ट्वावाल्मीकिःकृपयायुतः ॥ अशंसद्युष्मत्पितरंजानीथानीतिवित्तमौ ॥ ३७ ॥ इतिश्रुत्वा
मुनेर्वाक्यंबालकौनृपपादयोः ॥ लग्नौविनयसंयुक्तौमातृभक्त्यातिनिर्मलौ ॥ ३८ ॥ रामो
बालौदृढंस्वाङ्केपरिरभ्यमुदान्वितः ॥ मेनेस्त्रियास्तदाधर्मौमूर्तिमन्तावुपस्थितौ ॥ ३९ ॥ स
भापिरामसुतयोर्वीक्ष्यवक्त्रेमनोरमे ॥ जानकीपतिभक्तित्वंसत्यंमेनेमुनीश्वर ॥ १४० ॥
इतिशेषमुखप्रोक्तंश्रुत्वावात्स्यायनोब्रवीत् ॥ रामायणंश्रोतुमनाःसर्वधर्मसमन्वितम् ॥

॥ ४१ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ कस्मिन्कालेकृतंस्वामिन्रामायणमिदंमहत् ॥ कस्माच्चकारकिंतत्रवर्णनंतद्वदस्वमे ॥ ४२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एकदागतवान्विप्रोवाल्मीकिर्विपिनंमहत् ॥ यत्रतालास्तमालाश्चकिंशुकायत्रपुष्पिताः ॥ ४३ ॥ केतकीयत्ररजसाकुर्वन्तिसौरभंवनम् ॥ शशिप्रभेवमहतीदृश्यतेशुभ्रवर्णभृत् ॥ चम्पकोबकुलश्चापिकोविदारःकुरण्टकः ॥ ४४ ॥ अनेकेपुष्पितायत्रपादपाःशोभनेवने ॥ कोकिलानांविरावेणषट्पदानांचशब्दितैः ॥ ४५ ॥ संघुष्टंसर्वतोरम्यंमनोहरवयोन्वितम् ॥ तत्रक्रौञ्चयुगंरम्यंकामबाणप्रपीडितम् ॥ ४६ ॥ परस्परंप्रहर्षितैरेमेस्निग्धतयास्थितम् ॥ तदाव्याधःसमागत्यतयोरेकंमनोहरम् ॥ ४७ ॥ अवधीन्निर्दयःकश्चिन्मांसास्वादनलोलुपः ॥ तदाक्रौञ्चीव्याधहतंस्वपतिंवीक्ष्यदुःखिता ॥ ४८ ॥ विललापभृशंदुःखान्मुञ्चन्तीरावमुच्चकैः ॥ तदामुनिःप्रकुपितोनिषादंक्रौञ्चघातकम् ॥ ४९ ॥ शशापवार्युपस्पृश्यसरितःपावनंशुभम् ॥ मानिषादप्रतिष्ठांत्वमगमःशाश्वतीःसमाः ॥ १५० ॥ यत्क्रौञ्चपक्षिणोरेकमवधीःकाममोहि

तम्॥ तदाप्रबन्धं श्लोकस्य जातं मत्वाह्यनुद्विजाः॥ ५१॥ ऊचुर्मुनिं प्रहृष्टास्ते शंसन्तः साधु साध्विति॥ स्वामिच्छापोदिते वाक्ये भारती श्लोकमातनोत्॥ ५२॥ अत्यन्तं मोहनो जातः श्लोकोयं मुनिसत्तम॥ तदा मुनिः प्रहृष्टात्मा बभूव वाडवर्षभ॥ तस्मिन्काले समागत्य ब्रह्मा पुत्रैः समन्वितः॥ ५३॥ वचो जगाद वाल्मीकिं धन्योसि त्वं मुनीश्वर॥ भारती त्वन्मुखे स्थित्वा श्लोकत्वं समपद्यत॥ ५४॥ तस्माद्रामायणं रम्यं कुरुष्व मधुराक्षरम्॥ येन ते विमला कीर्तिराकल्पान्तं भविष्यति॥ ५५॥ धन्या सैव मुखे वाणी रामनाम्ना समन्विता॥ अन्या कामकथा नॄणां जनयत्येव पातकम्॥ ५६॥ तस्मात्कुरुष्व रामस्य चरितं लोकविश्रुतम्॥ येन स्यात्पापिनां पापहानिरेव पदे पदे॥ ५७॥ इत्युक्त्वान्तर्दधे स्रष्टा सर्वदेवैः समन्वितः॥ ततः स चिन्तयामास कथं रामायणं भवेत्॥ ५८॥ तदा ध्यानपरो जातो नदीतीरे मनोरमे॥ तस्य चेतस्यथो रामः प्रादुर्भूतो मनोहरः॥ ५९॥ नीलोत्पलदलश्यामं रामं राजीवलोचनम्॥ निरीक्ष्य तस्य चरितं भूतं भव्यं भवच्चयत्॥ १६०॥ तदात्यन्तं मुदं प्राप्तो रामा

यणमथासृजत् ॥ मनोरमपदैर्युक्तंवृत्तैर्बहुविधैरपि ॥ ६१ ॥ षट्काण्डानिसुरम्याणियत्र रामायणेऽनघ ॥ बालमारण्यकंचान्यत्किष्किन्धासुन्दरंतथा ॥ ६२ ॥ युद्धमुत्तरमन्यच्चष डेतानिमहामते ॥ शृणुयाद्योनरःपुण्यात्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ६३ ॥ तत्रबालेतुसंतुष्टःपु त्रेष्ट्याचतुरःसुतान् ॥ प्रापपङ्क्तिरथःसाक्षाद्धरिंब्रह्मसनातनम् ॥ ६४ ॥ सकौशिकमखंग त्वासीतामुद्वाह्यभार्गवम् ॥ आगत्यपुरमुत्कृष्टोयौवराज्यप्रकल्पनम् ॥ ६५ ॥ मातृवाक्या द्वनंप्रागाद्गङ्गामुत्तीर्यपर्वतम् ॥ चित्रकूटंमहिलयालक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ ६६ ॥ भरतस्तंव नेश्रुत्वाजगामभ्रातरंनयी ॥ तमप्राप्यस्वयंनन्दिग्रामेवासमचीकरत् ॥ ६७ ॥ बालमेतच्छृ णुष्वान्यदारण्यकसमुद्भवम् ॥ मुनीनामाश्रमेवासस्तत्रतत्रोपवर्णनम् ॥ ६८ ॥ नासा च्छेदःशूर्पणख्याःखरदूषणनाशनम् ॥ मायामारीचहननं दैत्याद्रामापहारणम् ॥ ६९ ॥ वने विरहिणाभ्रान्तंमनुष्यचरितंभृतम् ॥ कबन्धप्रेक्षणंतत्रपम्पायांगमनंतथा ॥ १७० ॥ हनूम तासंगमनमित्येतद्वनसंज्ञितम् ॥ अपरंचशृणुमुनेसंक्षिप्यकथयाम्यहम् ॥ १७१ ॥ स

नतालप्रभेदश्चवालेर्मारणमद्भुतम् ॥ सुग्रीवेराज्यदानंचनगवर्णनमित्युत ॥ ७२ ॥ लक्ष्म
णात्कर्मसंदेशःसुग्रीवस्यविवासनम् ॥ तथासैन्यसमुद्देशःसीतान्वेषणमप्युत ॥ ७३ ॥
संपातिप्रेक्षणंतत्रवारिधेर्लङ्घनंतथा ॥ परतीरेकपिप्राप्तिःकैष्किन्धंकाण्डमद्भुतम् ॥ ७४ ॥
सुन्दरंशृणुकाण्डंवैयत्ररामकथाद्भुता ॥ प्रतिगेहेपरिभ्रान्तिःकपेश्चित्रस्यदर्शनम् ॥ ७५ ॥ सी
तासंदर्शनंतत्रजानक्याभाषणंतथा ॥ वनभङ्गःप्रकुपितैर्बन्धनंवानरस्यच ॥ ७६ ॥ ततो
लङ्काप्रज्वलनंवानरैःसंगतिस्ततः ॥ रामाभिज्ञानदानंचसैन्यप्रस्थानमेवच ॥ ७७ ॥
समुद्रेसेतुकरणंशुकसारणसंगतिः ॥ इतिसुन्दरमाख्यातंयुद्धेसीतासमागमः ॥ ७८ ॥ उत्त
रेऋषिसंवादोयज्ञप्रारम्भएवच ॥ तत्रानेकारामकथाःशृण्वतांपापनाशकाः ॥ ७९ ॥ इति
षट्काण्डमाख्यातंब्रह्महत्यापनोदनम् ॥ संक्षेपतोमयातुभ्यमाख्यातंसुमनोहरम् ॥ १८० ॥
चतुर्विंशतिसाहस्रंषट्काण्डपरिचिह्नितम् ॥ तद्धैरामायणंप्रोक्तंमहापातकनाशनम् ॥ ८१ ॥
तच्छ्रुत्वाराघवःप्रीतःपुत्रावाघायचासने ॥ दृढंतौपरिरभ्याथसीतांसस्मारवल्लभाम् ॥ ८२ ॥

इतिश्रीप०पाताल०शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥

॥शेषउवाच ॥ ॥ अथसौमित्रिरागत्यजानकींनतवान्मुहुः ॥ प्रेमगद्गदयाशंसन्रामचन्द्रप्रणोदितम् ॥ १ ॥सीतासमागतंदृष्ट्वालक्ष्मणंविनयान्वितम् ॥ तन्मुखाद्रामसंदेशंश्रुत्वोवाचविलज्जिता ॥ २ ॥ सौमित्रेकथमागच्छेरामत्यक्तामहावने ॥ तिष्ठामिरामंस्मरन्तीवाल्मीकेराश्रमेत्वहम् ॥ ३ ॥ तस्यामुखोदितंवाक्यंश्रुत्वासौमित्रिरब्रवीत् ॥ मातःपतिव्रतेरामस्त्वामाकारयतेमुहुः ॥ ४ ॥ पतिव्रतापतिकृतंदोषंनानयतेहृदि ॥ तस्मादागच्छहिमयास्थित्वास्यन्दनउत्तमे ॥ ५ ॥ इत्यादिवचनंश्रुत्वाजानकीपतिदेवता ॥ मनोरोषंपरित्यज्यतस्थौसौमित्रिणारथे ॥ ६ ॥ तापसीःसकलानत्वामुनींश्चनिगमोज्ज्वलान् ॥ रामंस्मरन्तीमनसारथेस्थित्वागमत्पुरीम् ॥ ७ ॥क्रमेणनगरींप्राप्तामहार्हाभरणान्विता ॥रामस्यपादयोर्लग्नापतिव्रतपरायणा ॥ ८ ॥ रामस्तामागतांदृष्ट्वाजानकींप्रेमविह्वलाम् ॥ साध्वित्वयासहेदानींकुर्वेयज्ञसमापनम् ॥ ९ ॥ वाल्मीकिंसानमस्कृत्यतथान्यान्विप्रसत्तमा

न् ॥ जगाममातृपद्योःसन्नतिंकर्तुमुत्सुका ॥ १० ॥ कौसल्यातामथायान्तींवीरसूंजा
नकींप्रियाम् ॥ आशीर्भिरभिसंयुज्ययौहर्षमनेकधा ॥ ११ ॥ कैकेयीपदयोर्नम्रांवीक्ष्य
वैदेहपुत्रिकाम् ॥ भर्त्रासहचिरंजीवसपुत्रेत्याशिषंव्यधात् ॥ १२ ॥ सुमित्रास्वपदेनम्रां
वीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम् ॥ आशिषंव्यदधात्तस्याःपुत्रपौत्रप्रदायिनीम् ॥ १३ ॥ सीताताः
सर्वतोनत्वाराममचन्द्रप्रियासती ॥ परमंहर्षमापन्नाबभूवकिलवाडव ॥ १४ ॥ समागतां
वीक्ष्यपत्नींरामचन्द्रस्यकुम्भजः ॥ सुवर्णपत्नींधिक्कृत्वातामधाद्धर्मचारिणीम् ॥ १५ ॥
रामस्तदायज्ञमध्येशुशुभेसीतयासह ॥ तारयानुगतोयद्वच्छशीवशरदुत्प्रभः ॥ १६ ॥ प्रयो
गमकरोत्तत्रकालेप्राप्तेमनोरमे ॥ वैदेह्याधर्मचारिण्यासर्वपापापनोदनम् ॥ १७ ॥ सीत
यासहितंरामंप्रयुक्तंयज्ञकर्मणि ॥ निरीक्ष्यजहृषुस्तत्रकौतुकेनसमन्विताः ॥ १८ ॥ व
सिष्ठंप्राहसुमतिंरामस्तत्रक्रतौवरे ॥ किंकर्तव्यंमयास्वामिन्नतःपरमवश्यकम् ॥ १९ ॥ राम
स्यवचनंश्रुत्वागुरुःप्राहमहामतिः ॥ ब्राह्मणानांप्रकर्तव्यापूजासंतोषकारिका ॥ २० ॥

मरुत्तेनक्रतुःसृष्टःपूर्वंसंभारसंभृतः ॥ ब्राह्मणास्तत्रवित्ताद्यैस्तोषिताअभवंस्तदा ॥ २१ ॥
अत्यन्तंवित्तसंभारंनेतुंविप्राशकन्नहि ॥ प्राक्षिपन्हिमवद्देशेवित्तभारासहाद्विजाः ॥ २२ ॥
तस्मात्त्वमपिराजाढ्यलक्ष्मीवान्नृपसत्तम ॥ देहिदानादिविप्रेभ्योयथास्यात्प्रीतिरुत्तमा ॥
॥ २३ ॥ एतच्छ्रुत्वासराजाढ्यःपूज्यंमत्वाघटोद्भवम् ॥ प्रथमंपूजयामासब्रह्मपुत्रंतपो
धनम् ॥२४॥ अनेकरत्नसंभारैःस्वर्णभारैरनेकधा ॥ देशैर्जनैःपरिवृतैरत्यन्तंप्रीतिदायकैः
॥ २५॥ अगस्त्यंपूजयामाससपत्नीकंमनोरमम्॥ तथैवरत्नैःस्वर्णैश्चदेशैश्चविविधैरपि ॥
॥ २६ ॥ व्यासंसत्यवतीपुत्रंतथैवसमपूजयत् ॥ च्यवनंभार्ययासाकंसुरत्नैःसमपूजय
त् ॥ २७ ॥ अन्यानपिमुनीन्सर्वानृत्विजस्तपसांनिधीन् ॥ पूजयामासरत्नौघैःस्वर्ण
भारैरनेकधा॥ २८ ॥ अदात्तदाक्रतौरामोविप्रेभ्योभूरिदक्षिणाम् ॥ लक्षंलक्षंसुवर्णस्यप्र
त्येकंत्वग्रजन्मने ॥ २९ ॥ दीनान्धकृपणेभ्यश्चददौदानमनेकधा ॥ यथासंतोषविहितैर्वि
त्तैरत्नैर्मनोहरैः ॥ ३० ॥ वासांसिचविचित्राणिभोजनानिमृदूनिच ॥ तत्रप्रादाद्यथाशा

स्त्रंसर्वेषांप्रीतिदायकम् ॥ ३१ ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णंसर्वसत्त्वोपबृंहितम् ॥ अत्यन्तमभव
द्धृष्टंपुरंपुंस्त्रीसमावृतम् ॥ ३२ ॥ दानंददन्तंसर्वेषांवीक्ष्यकुम्भोद्भवोमुनिः ॥ अत्यन्तपरम
प्रीतिंययौक्रतुवरेद्विजः ॥ ३३ ॥ तदाभिषेकस्नानार्थंपानीयममृतोपमम् ॥ आनेतुंच
चतुःषष्टिनृपान्सर्वान्समाह्वयत् ॥ ३४ ॥ रामस्तुसीतयासार्धमानेतुमुदकंययौ ॥ घ
टेनस्वर्णवर्णेनसर्वालंकारशोभया ॥ ३५ ॥ सौमित्रिरप्यूर्मिलयामाण्डव्याभरतोनृपः ॥
शत्रुघ्नःश्रुतकीर्त्याचकान्तिमत्याचपुष्कलः ॥ ३६ ॥ सुबाहुःसत्यवत्याचसत्यवान्वी
रभूषया ॥ सुमदस्तत्रसत्कीर्त्याराज्ञ्याचविमलोनृपः ॥ ३७ ॥ राजावीरमणिस्तत्रश्रु
तवत्यामनोज्ञया ॥ लक्ष्मीनिधिःकोमलयारिपुतापोङ्गसेनया ॥ ३८ ॥ विभीषणोम
हामूर्त्याप्रतापाग्र्यःप्रतीतया ॥ उग्राश्वःकामगमयानीलरत्नोधिरम्यया ॥ ३९ ॥ सुरथः
सुमनोहार्यातथामोहनयाकपिः ॥ इत्यादीन्नृपतीन्विप्रोवसिष्ठःप्राहिणोन्मुनिः ॥ ४० ॥
वसिष्ठःसरयूंगत्वाशिवपुण्यजलाप्लुताम् ॥ उदकंमन्त्रयामासवेदमन्त्रेणमन्त्रवित् ॥ ४१ ॥

पयःपुनीह्यमुंवाहमुदकेनमनोहृता ॥ यज्ञार्थंरामचन्द्रस्यसर्वलोकैकरक्षितुः ॥ ४२ ॥
उदकंतन्मुनिस्पृष्टंसर्वैरामादयोनृपाः ॥ आजह्रुर्मण्डपतलेविप्रवर्यैरुपस्तुते ॥ ४३ ॥ पयो
भिर्निर्मलैःस्नाप्यवाजिनंक्षीरसन्निभम् ॥ मन्त्रेणमन्त्रयामासरामहस्तेनकुम्भजः॥४४॥
पुनीहिमांमहाबाहोअस्मिन्ब्रह्मसमाकुले ॥ तन्मेधेनाखिलादेवाःप्रीणन्तुपरितोषिताः॥
॥ ४५ ॥ इत्युक्त्वासनृपोरामःसीतयासममस्पृशत् ॥ तदासर्वेद्विजाश्चित्रममन्यन्तकुतूह
लात् ॥ ४६ ॥ परस्परमवोचंस्तेयन्नामस्मरणान्नराः ॥ महापापात्प्रमुच्यन्तेसरामःकिंव
दत्यहो ॥४७॥ इत्युक्तवतिभूमीशेरामेकुम्भोद्भवोमुनिः ॥ करवालंचाभिमन्त्र्यददौरामक
रेमुनिः ॥ ४८ ॥ करवालेधृतेस्पृष्टेरामेणसहयःक्रतौ ॥ पशुत्वंतुविहायाशुदिव्यरूपम
पद्यत ॥४९॥ विमानवरमारूढश्चाप्सरोभिःसमन्ततः ॥ चामरैर्वीज्यमानश्चवैजयन्त्यावि
भूषितः ॥ ५० ॥ तदातंवाजितांत्यक्त्वादिव्यरूपधरंवरम् ॥ वीक्ष्यलोकाःक्रतौसर्वेविस्म
यंप्राप्नुवंस्तदा ॥५१॥ तदारामःस्वयंजानञ्ज्ञापयन्सर्वतोनरान् ॥ पप्रच्छदिव्यरूपंतं

सुरंपरमधार्मिकः ॥ ५२ ॥ कस्त्वंदिव्यवपुःप्राप्तःकस्मात्त्वंवाजितांगतः ॥ कथंसुरस्त्रीस
हितःकिंचिकीर्षसितद्वद ॥ ५३ ॥ रामस्यवचनंश्रुत्वादेवःप्रोवाचभूमिपम् ॥ हसन्मेघर
वांवाणीमवदत्सुमनोहराम् ॥ ५४ ॥ तवाज्ञातंनसर्वत्रबाह्याभ्यन्तरचारिणः ॥ तथापिपृ
च्छतेतुभ्यंकथयामियथातथम् ॥ ५५ ॥ अहंपुराभवंशमद्विजःपरमधार्मिकः ॥ अचरं
प्रतिकूलंवैवेदस्यरिपुतापन ॥ ५६ ॥ कदाचिद्धूतपापायास्तीरेहंगतवान्पुरा ॥ अनेकवृ
क्षललितेसर्वत्रसुमनोरमे ॥ ५७ ॥ तत्रस्नात्वापितॄन्तृप्त्वादानंदत्त्वायथाविधि ॥ ध्यानंत
वमहाबाहोकृतवान्वेदसंमितम् ॥ ५८ ॥ तदाजनाःसमायाताबहवस्तत्रभूपते ॥ तेषां
प्रवञ्चनार्थायदम्भमेनमकारिषम् ॥ ५९ ॥ अनेकक्रतुसंभारैःपूर्णमजिरमुत्तमम् ॥ वासोभि
श्छादितंरम्यंचषालाद्युतंमहत् ॥ ६० ॥ अग्निहोत्रोद्भवोधूमःसर्वतोनभसोङ्गणम् ॥ च
काररम्यमतुलंचित्रकारिवपुर्धरः ॥ ६१ ॥ अनेकतिलकश्रीभिःशोभिताङ्गोमहत्तपाः ॥ दर्भ
शोभःसमित्पाणिर्दम्भोमूर्तिधरःकिमु ॥ ६२ ॥ दुर्वासास्तत्रस्वच्छन्दंपर्यटन्जगतीतलम् ॥

प्रापतत्रमहातेजाधूतपापःसरित्तटे ॥ ६३ ॥ ददर्शमांदम्भकरंमौनधारिणमग्रतः ॥ अनर्घ्यं
करमुन्मत्तमास्वागतवचःकरम् ॥ ६४ ॥ दृष्ट्वातीवक्रुधाक्रान्तःसमुद्रइवपर्वणि ॥ शशापा
सौमुनिस्तीव्रंदम्भिनंमांमहामतिः॥६५॥दम्भंकरोषिचेत्तीरेसरितस्त्वंसुदुर्मते ॥ तस्मात्प्रा
प्नुहिनिर्वाच्यंपशुत्वंतापसाधम ॥ ६६ ॥ शापंप्रदत्तंसंश्रुत्यदुःखितोहंतदाभवम् ॥ अग्रा
हिषंपदेतस्यमुनेर्दुर्वाससःकिल ॥ ६७ ॥ तदामेकृतवान्नामद्विजोनुग्रहमुत्तमम् ॥ वाजि
तांप्राप्नुहिमखेराजराजस्यतापस ॥ ६८ ॥ पश्चात्तद्धस्तसंपर्कात्प्राप्याहितत्परमंपदम् ॥ दि
व्यंवपुर्मनोहारिधृत्वादम्भविवर्जितम् ॥६९॥ तेनशापोपिसंदिष्टोममानुग्रहतांगतः ॥ यदहं
तवहस्तस्यस्पर्शंप्राप्तोमनोरमम् ॥ ७० ॥ यदेवरामदेवादिदुर्लभंबहुजन्मभिः ॥ तत्तेहंकर
जस्पर्शंप्राप्तवानिहदुर्लभम् ॥ ७१ ॥ आज्ञापयमहाराजत्वत्प्रसादादहंमहत् ॥ गच्छामि
शाश्वतंस्थानंतवदुःखादिवर्जितम् ॥ ७२ ॥ नयत्रशोकोनजरानमृत्युःकालविभ्रमः ॥ त
त्स्थानंक्वगच्छामित्वत्प्रसादान्नराधिप ॥ ७३ ॥ इत्युक्त्वातंपरिक्रम्यविमानवरमारुहत्॥

अनेकरत्नखचितंसर्वदेवाधिवन्दितम् ॥ ७४ ॥ गतोसौशाश्वतस्थानंरामपादप्रसादतः ॥
पुनरावृत्तिरहितंशोकमोहविवर्जितम् ॥७५॥ तेनतत्कथितंश्रुत्वारामंज्ञात्वेतरेजनाः ॥ वि
स्मयंप्रापिरेसर्वेपरस्परमुदुन्मदाः ॥७६॥ शृणुद्विजमहाबुद्धेदम्भेनापिस्मृतोहरिः ॥ ददाति
मोक्षंसुतरांकिंपुनर्दम्भवर्जनात् ॥७७॥ यथाकथंचिद्रामस्यकर्तव्यंस्मरणंपरम् ॥ येनप्रा
प्नोतिपरमंपदंदेवादिदुर्लभम् ॥ ७८ ॥ तच्चित्रंवीक्ष्यमुनयःकृतार्थंमेनिरेनिजम् ॥ यद्राम
चरणप्रेक्षाकरस्पर्शपवित्रितम् ॥ ७९ ॥ गतेतस्मिन्सुरेस्वर्गंहयरूपधरेपुरा ॥ उवाचराम
स्तपसांनिधीन्वेदविदुत्तमः ॥ ८० ॥ किंकर्तव्यंमयाब्रह्मन्हयोनष्टोगतःसुखम् ॥ होमः
कथंपुरोभावीसर्वदैवततर्पकः ॥ ८१ ॥ यथास्यात्सुरसंतृप्तिर्यथामेमखउत्तमः ॥ तथाकुर्व
न्तुमुनयोयथामेस्याद्विधिश्रुतम् ॥ ८२ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यजगादमुनिसत्तमः ॥
वसिष्ठःसर्वदेवानांचित्ताभिज्ञानकोविदः ॥ ८३ ॥ कर्पूरमाहरंक्षिप्रंयेनदेवाःस्वयंपुरा ॥
प्राप्यहव्यंग्रहीष्यन्तिमद्वाक्यप्रेरिताधुना ॥ ८४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामःक्षिप्रमुपा

हरत् ॥ कर्पूरंबहुदेवानांप्रीत्यर्थंबहुशोभनम् ॥ ८५ ॥ तदामुनिःप्रहृष्टात्मादेवानाह्वयदच्यु
तान् ॥ तेसर्वेतत्क्षणात्प्राप्ताःस्वपरीवारसंवृताः ॥ ८६ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे
शेषवात्स्यायनसंवादेशमाश्वमेधेसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ॥*॥ ॥*॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ इन्द्रस्तत्रहविर्मृष्टंरामचन्द्रेणवीक्षितम् ॥ परिस्वादन्कृतोतृप्तिंनप्राप
सुरसंयुतः ॥ १ ॥ नारायणोमहादेवोब्रह्मातत्रचतुर्मुखः ॥ वरुणश्चकुबेरश्चतथान्येलो
कपालकाः ॥२॥ तत्रास्वाद्यहविःस्निग्धंवसिष्ठेनपरिष्कृतम् ॥ ततृपुर्नहिविप्रेन्द्राःक्षुधार्ताइ
वभोजनात् ॥ ३ ॥ सर्वान्देवांश्चसंतर्प्यहविषाकरुणानिधिः ॥ वसिष्ठःप्रेरितःसर्वमिति
कर्तव्यमाचरत् ॥ ४ ॥ ब्राह्मणादानसंतुष्टाहविस्तुष्टाःसुरावराः ॥ तृप्ताःसर्वेस्वकंभागंगृ
हीत्वास्वालयंययुः ॥५॥ ऋषिभ्योहोतृमुख्येभ्यःप्रादाद्राज्यंचतुर्दिशम् ॥ संतुष्टास्तेद्वि
जारामममाशीर्भिरददुःशुभम् ॥ ६ ॥ पूर्णाहुतिंततःकृत्वावसिष्ठःप्राहसुस्त्रियः ॥ वर्धापयन्तु
भूमीशंयागपूर्तिकरंपरम् ॥ ७ ॥ तद्वाक्यंताःस्त्रियःश्रुत्वालाजैरवकिरन्मुदा ॥ लावण्य

जितकन्दर्पंमहामणिविभूषितम् ॥ ८ ॥ ततोवभृथस्नानार्थंप्रेरयामासभूमिपम् ॥ ययौरा
मःसहस्त्रीयैःसरयूतीरमुत्तमम् ॥ ९ ॥ अनेकराजकोटीभिःपरीतःपादचारिभिः ॥
जगामससरिच्छ्रेष्ठांपक्षिवृन्दसमाकुलाम् ॥ १० ॥ तारापतिरिवस्वाभिर्भार्याभिर्वृतउ
त्प्रभः ॥ विरोचतेतथातद्वद्रामोराजगणैर्वृतः ॥ ११ ॥ तदुत्सवंसमाज्ञायययुर्लोकास्त्वरा
युताः॥सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः॥१२॥राजेन्द्रंसीतयासाकंगच्छन्तंस
रितंप्रति ॥ विलोक्यमुदितालोकाश्चिरंदर्शनलालसाः॥ १३॥ अनेकनटगन्धर्वागायन्तो
यशउज्ज्वलम् ॥ अनुजग्मुर्महीशानंसर्वलोकनमस्कृतम् ॥ १४ ॥ नर्तकयस्तत्रनृत्यन्त्यः
क्षोभयन्त्यःपतेर्मनः ॥ जलयन्त्रैश्चसिञ्चन्त्योययुःश्रीरामसेवनम् ॥ १५ ॥ महाराजंविले
पन्त्योहरिद्रा[illegible]मादिभिः ॥परस्परंप्रलिम्पन्त्योमुदंप्रापुर्महत्तराम॥ १६ ॥ कुचयुग्मोपरि
न्यस्तमुक्त[illegible]शोभिताः॥ श्रवणद्वन्द्वसंमृष्टस्वर्णकुण्डललक्षिताः॥ १७॥ अनेकनरना
रीभिःसं[illegible]माचरन् ॥ यथावत्सरितंप्रापशिवपुण्यजलाप्लुताम् ॥ १८ ॥ [illegible]

सर्वैदेत्य। ललोचनः ॥ प्रविवेशजलंपुण्यंवसिष्ठादिभिरन्वितः ॥ १९ ॥ यदन्तु
विविशुःसहदेवानभोजनतास्तथा ॥ तत्पादरजसापूतजलंलोकैकवन्दितम् ॥ २० ॥ परस्प
रंप्रासिञ्चन्तोक्षणयन्त्रैर्मनोरमैः ॥ सुशोणनयनाःसर्वेहर्षंप्रापुर्मनोधिकम् ॥ २१ ॥ सरामः
सीतयासार्धंचिरंपुण्यजलप्लवे ॥ क्रीडित्वाजलकल्लोलैर्निरगाद्धर्मसंयुतः ॥ २२ ॥ दुकूल
वासाःसकिरीटकुण्डलःकेयूरशोभावरकङ्कणान्वितः ॥ कन्दर्पकोटिश्रियमुद्वहन्नृपोराजा
श्यसर्वैरुपसंस्तुतोबभौ ॥ २३ ॥ सयागयूपंवरवर्णशोभितंकृत्वासरित्तीरवरेमहामनाः ॥
त्रैलोक्यलोकाश्रियमापचाद्भुतामन्यैर्दुरापांनृपतिर्भुजैर्निजैः ॥ २४ ॥ एवंजनकपुत्र्यासौ
हयमेधत्रयंचरन् ॥ त्रैलोक्येकीर्तिमतुलांप्रपेदेवैसुदुर्लभाम् ॥ २५ ॥ एवंतेवर्णितंतात्य
त्पृष्टोरामसत्कथाम् ॥ विस्तृतःकथितोमेघोभूयःकिंपृच्छसेद्विज ॥ २६ ॥ यःशृणोतिहरे
र्भक्त्यारामचन्द्रस्यसन्मखम् ॥ ब्रह्महत्यांक्षणात्तीर्त्वाब्रह्मशाश्वतमाप्नुयात् ॥ २७ ॥ अपु
त्रोलभतेपुत्रान्निर्धनोधनमाप्नुयात् ॥ रोगार्तोमुच्यतेरोगाद्बद्धोमुच्येतबन्धनात् ॥ २८ ॥

यत्कथाश्रवणाद्दुष्टः श्वपचोपिपरंपदम् ॥ प्राप्नोतिकिमुविप्राद्योरामभक्तिपरायणः ॥
॥ २९ ॥ रामंस्मृत्वामहाभागंपापिनःपरमंपदम् ॥ प्राप्नुयुःपरमंस्वर्गंशक्रदेवादिदुर्लभम् ॥
॥ ३० ॥ तेधन्यामानवालोकेयेस्मरन्तिरघूत्तमम् ॥ तेक्षणात्संसृतिंतीर्त्वागच्छन्तिसुखम
व्ययम् ॥ ३१ ॥ प्रत्येकमक्षरंब्रह्महत्यावंशदवानलः ॥ तंयःश्रावयतेधीमांस्तंगुरुंसंप्रपूज
येत् ॥ ३२ ॥ श्रुत्वाकथांवाचकायगवांद्वन्द्वंप्रदापयेत् ॥ सपत्नीकायसंपूज्यवस्त्रालंकार
भोजनैः ॥ ३३ ॥ कुण्डलाभ्यांविराजन्त्यौमुद्रिकाभिरलंकृते ॥ रामसीतेस्वर्णमय्यौप्रति
मेशोभनेवरे ॥ ३४ ॥ कृत्वातुवाचकायैवदीयतेभोद्विजोत्तम ॥ तस्यदेवाश्चपितरोवैकुण्ठं
प्ययर ॥ ३५ ॥ त्वयापृष्टारामकथामयातेकथितापुरा ॥ किमन्यत्कथ्यतां
॥ ३६ ॥ शृण्वन्तियेकथामेतांब्रह्महत्यौघनाशिनीम् ॥ तेयान्तिपर
नम् ॥ ३७ ॥ गोघ्नश्चापिसुतघ्नश्चसुरापोगुरुतल्पगः ॥ क्षणात्पन
क्षमम ॥ ३८ ॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशे

और ... श्रीविष्णुसहस्रनाम
... भेजा जायगा. इसका ...

॥२१३॥

सर्वैदेद्य। लणपठनपुण्यवर्णनंनामाष्टषष्टितमोध्यायः ॥ ६८ ॥ ०॰ययदन्तु अ॰

विविशुःसहुदेवानमोऽणमस्तु ॥ ॥ इतिरामाश्वमेधःसमाप्तः ॥ ॥ ६८

रंप्रासिञ्चन्तोक्षणुयन् केशवं रामनारायणं कृष्णदामोदरं वासुदेवं हरिम् ॥

... ासाधीञ्ज्ञिशंर माधवं गोपिकावल्लभं जानकीनायकं रामचन्द्रं भजे॥ १ ॥

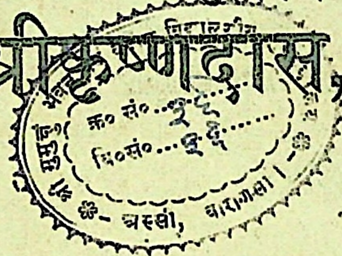
(द्वितीयावृत्तिरियम्)

श्रीयुक्तः श्रीकृष्णदासात्मजो यो गङ्गाविष्णुः सर्वदिक्षु प्रसिद्धः ॥ कल्याणाख्ये-मोहमय्यां च तेन नैजे लक्ष्मीवेङ्कटेशाख्ययन्त्रे ॥ १ ॥
षट्काश्यप्यष्टेन्दु (१८१६) शाके तथा भ्विष्वङ्काब्जेब्दे (१९५१) वैक्रमे भाद्रमासे ॥ अन्ते चैतत्पुस्तकं मुद्रयित्वा शास्त्रज्ञैः सं-शोध्य पूर्णं कृतं हि ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥

पुस्तक मिलनेका ठिकाना-

गंगाविष्णु श्रीकृष्णदास, लक्ष्मीवेङ्कटेश्वर छापाखाना

कल्याण-मुंबई.

॥२१२॥

॥इति रामाश्वमेधः स